ALEXANDRU AL. BUZESCU

DOMNIA ÎN ȚĂRILE ROMÂNE PÂNĂ LA 1866

TIPARUL „CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREȘTI

CUVÂNT PRELIMINAR

„Domnia în Ţările Române până la 1886", lucrarea meritorie şi îngrijită a d-lui Alexandru Al. Buzescu, doctor al Facultăţii Juridice din Bucureşti, constitue o problemă deosebit de importantă în vechiul drept constituţional, covârşitoare prin întinderea şi greutatea ei. O lucrare de sinteză, în materie, nu există în istoriografia română şi în lucrările privitoare la vechiul drept românesc. Numeroasele monografii, deosebit de interesante, în diferitele materii, contingente cu problema pusă în această lucrare, au trebuit să fie cercetate şi folosite de d-l Buzescu, în cadrul concluziunilor juridice la care trebuia să ajungă.

Studiul d-lui Buzescu s'a izbit deci de multe greutăţi şi meritul autorului este cu atât mai mare cu cât a dus cercetarea sa, cu toate lipsurile inerente, în tratarea unei probleme aşa de vaste, până la capăt, înfruntând toate piedicele. D-l Buzescu mărturiseşte însuşi, în cele dintâi rânduri ale studiului său, toate greutăţile de care s'a lovit; arată lipsurile pe care nu le-a putut împlini; mărturiseşte imperfecţiunea lucrării sale şi simte mai dinainte criticile ce i se pot face. Dar tocmai în această mărturisire găsim calităţile care ne fac să nădăjduim dela domnia-sa o lucrare cuprinzătoare asupra acestei probleme, pe care nu o poate desăvârşi decât, poate, munca unei întregi vieţi.

De altfel problema aleasă de către d-l Buzescu stăpâneşte întreaga viaţă juridică şi politică a Ţărilor Române. Ceeace preocupă pe autorul lucrării, este cercetarea juridică a problemei Domniei în Ţările Române. O asemenea cercetare nu este cu pu-

ţinţă fără sprijinul datelor şi elementelor istorice. Dar aceste elemente sunt numai mijloacele necesare ca să se învedereze, pe temeiul lor, trăsăturile juridice şi politice caracteristice ale instituţiei Domniei. Ceeace se găseşte deci, într'o anumită măsură, nou în această lucrare, este caracterizarea juridică şi politică a instituţiei Domniei, pe temeiul datelor istorice. Am făcut noi înşine această cercetare juridică în cursul anului acesta. Nu ne aflăm deci în faţa unei lucrări de istorie, ca preocupare majoră, ci a unei lucrări juridice, sprijinite pe elemente istorice, fără de care nu este posibilă formularea concluziilor juridice.

D-l Buzescu cercetează materia după împărţirea didactică a etapelor istoriei Românilor. Cu toate acestea, în diferitele sectoare ale lucrării, metoda este depăşită, procedându-se la o documentare şi cercetare critică ce se cuvine să fie menţionată.

Ţinând seamă şi de părerile noastre, autorul afirmă caracterul originar şi autohton al Statului, al Domniei şi al instituţiilor fundamentale ale vechiului drept public. Invederează evoluţia autohtonă, în mare parte, a instituţiei Domniei şi menţionează influenţele trecătoare şi din afară, care nu au putut frânge puterile de viaţă naţională, manifestate în marginile instituţiunilor vechiului drept constituţional român. Cercetează evolutiv organizarea Domniei şi rolul Domniei, aşa cum se definesc aceste probleme în cadrul regulelor juridice consuetudinare şi mai târziu în cadrul regulelor scrise, în actele politice interne sau externe. Se accentuiază, deosebit, asupra celor mai importante controverse cuprinse în istoriografia română, în această materie.

Stărueşte pe larg şi în deosebi asupra perioadei pământene şi asupra perioadei secolului al XIX-lea, cu particularităţile originale, aceste perioade fiind cele mai interesante în această privinţă. Respinge formulele constituţionale moderne pe care unii scriitori le atribue vechei noastre organizări constituţionale şi învederează formulele proprii, naţionale, în care se cuprinde întreaga viaţă juridică şi politică a Ţărilor Române, în cadrul acestei instituţiuni.

Voi sfârşi observaţiunile mele menţionând serioasa biblio-

grafie cercetată şi munca îndelungată depusă de autor în cercetarea acestei probleme.

In aceste condiţiuni, lucrarea d-lui Buzescu constitue o făgăduială serioasă pentru o activitate ştiinţifică viitoare pe care i-o doresc cât mai izbânditoare.

Prof. Ion V. Gruia.

Noembrie 1943.

INTRODUCERE

Problema instituţiei Domniei este atât de cuprinzătoare, încât o viaţă întreagă de muncă nu ar fi de ajuns pentru a o cerceta în toată întinderea ei.

Dacă am încercat totuşi, cu simţul acestei greutăţi în faţă, tratarea acestei instituţii stăpânitoare a dreptului constituţional vechiu, într'o lucrare de sinteză, cu toate lipsurile inerente de a nu putea înfăţişa toate datele istorice, acest lucru se datorează îndrumărilor şi încurajărilor primite şi împrejurărei că această problemă nu a format până acum, la noi, obiectul unui studiu de sinteză. Cum pe de altă parte nu am înţeles şi nu am urmărit o expunere redusă la o simplă înşirare de fapte, date sau reguli istorice şi politice, ci o sistematizare a acestor date printr'un raţionament juridic, în scopul de a defini valoarea istorică şi caracterul instituţiei Domniei în Ţările Române, în cadrul principiilor generale ale dreptului public, cercetarea aceasta, cu toate lipsurile inerente unui asemenea studiu, de cari îmi dau seamă, prezintă deci o utilitate.

Importanţa Domniei pentru noi este covârşitoare: împrejurul ei s'a născut şi s'a desvoltat întreaga viaţă constituţională a Ţărilor Române; mai mult încă, am putea spune că însăşi Statele Române s'au născut simultan cu ideia unui Monarh autoritar, de drept divin, un Monarh „samodrijavnîi"[1]), de sine stătător.

---

1. H. Stahl şi Damian P. Bogdan, *Manual de Paleografie Slavo-Română*, Bucureşti, Fundaţia Carol II, 1936, p. 69.

In jurul acestei instituții statale se adună primii tovarăși de arme ai Domnului, care-l însoțesc în expedițiile ofensive sau luptele de apărare și a căror obligațiune de a sluji pe Domn, în gospodăria Țării, era determinată de îndoita lor calitate de proprietari de pământ și de dregători sau slujbași, adică oameni de încredere ai Domnului.

După creierea Statelor Române de către Domnii creatori de Țară, iată și creațiunea și numirea dregătorilor mari și mici, de Domn, deși în această materie, cum vom arăta, există mari controverse în istoriografia românească.

Din acești primi tovarăși de arme se va alcătui, pe realitățile românești, nobilimea teritorială care prin nemijlocita ei legătură cu poporul, va lua parte la alegerea Domnului, contribuind astfel și mai mult la întărirea legăturilor dintre Domnie și Popor.

Prof. N. Iorga susține că toți boierii, și cei mari, și cei mici, cari uneori nu erau decât niște simpli țărani și care erau Țara însăși, luau parte la alegerea Domnului; ba chiar în cazul lui Ștefan cel Mare, poporul însuși vine în Câmpia Dreptății pentru a lua parte la alegerea aceluia care întruchipa un om dăruit cu toate vredniciile pentru a conduce o țară profund creștină și a o apăra de toate „răutățile".

Cât privește arhondologia română, Prof. Iorga crede, într'o primă părere [1]), că „Voevozii Domni n'au avut o Curte și ei erau înconjurați neapărat, în cele dintâi decenii, numai de stetnici în port românesc, asemănători cu bătrânii chemați la judecățile țărănești". De aici și confundarea boerilor și dregătorilor cu însăși țara. Chiar Domnii noștri cei vechi, după Prof. Iorga, fuseseră un fel de țărani.

Este adevărat că într'o a doua părere Prof. Iorga susține că, în urma săpăturilor dela Argeș, a răsărit cu totul altceva: „un Domn îngropat pe la 1340, care este pentru mine un Radu cel adevărat, cu atât mai puțin Radu cel fals, care este Radu Negru — acesta nefiind decât legătura dintre Radu și Neagoe,

---

1. *Scrisori de boieri*, 1912 pp. II-III.

cei doi Domni rămaşi mai mult în amintirea poporului, — ci este Basarabă întemeietorul Principatului muntean.

Deci s'au făcut săpăturile dela Argeş, şi a răsărit Basarabă Vodă, acesta, îmbrăcat în mătasă şi purpură, cu crinul angevin, ţesut în haine, cu o centură pe vârful căreia se găseşte un senior apusean şi o doamnă, cu inele de aur pe degete şi acoperit tot, pe mâini, pe cap cu mărgăritare. Prin urmare nu este un ţăran, ci reprezentantul unei dinastii destul de vechi, al unei dinastii legate, de altfel, cu cele mai vechi şi cele mai însemnate dinastii din vecinătate" [1]. Dar asupra acestei probleme vom stărui acolo unde se cuvine.

Vom arăta, la locul cuvenit, că Domnia a avut o origine, o funcţiune şi un destin pur românesc. Nimic din ceiace ar putea înfăţişa un împrumut servil, cum demonstrează d-l Prof. Gruia [2], nu găsim în Domnie, nici în privinţa originei, nici a puterilor Domniei.

Formulele constituţionale moderne pe care unii scriitori le atribue vechei noastre organizări constituţionale, o existenţă a puterilor constituţionale, o separaţiune a lor, o responsabilitate ministerială sau alte reguli constituţionale moderne, înfăţişează judecăţi cu totul superficiale asupra trecutului nostru constituţional.

Domnul deţine în mâna lui funcţiunile statale pe care le exercită direct sau prin delegaţiune. Desigur că nu este vorba de o formulă de delegare juridică modernă, dar nu mai puţin realitatea politică românească a impus o delegare a funcţiunii prin voinţa Domnului, sub presiunea nevoilor.

Ca o trăsătură esenţială a Domniei este concentrarea originară, din cele mai vechi timpuri, a funcţiunilor statale, în mâinile Domnului.

Domnul judeca. Judecata era cea mai însemnată atribuţie statală. Ea definea în ordinea politică internă raţiunea de a

---

1. *Sensul tradiţional al Monarhiei*, Bucureşti, „Universul", 1934, pp. 34—35.
2. *Curs de Drept Constituţional*, Bucureşti, 1943, II, pp. 38 şi urm.

fi a Domniei. Astfel găsim printre alții, cum vom vedea, pe un Petru-Vodă [1]) împărțind dreptatea, în plin câmp, „sous une frescade", cum spune un călător francez minunat de simplitatea patriarhală a acestui popor [2]) și de o conștiință juridică rezumată, de altfel, așa de expresiv de geniul popular în cuvintele :

„c'așa-i legea din bătrâni,
„din bătrâni, din oameni buni",

și alți Domni pe cari cronicile îi arată ca mari judecători și judecățile lor, în mare măsură, pătrunse de spiritul de dreptate și iubire de adevăr cum spune istoricul A. D. Xenopol, dovedesc ce însemnătate mare avea, pentru instituțiunea Domniei, funcțiunea împărțirii dreptății.

La fel de însemnată este și funcțiunea executivă pe care, mai ales în primele începuturi, o găsim întruchipată în special, în funcțiunea militară a Domnului care, personal — cu puține excepții și acestea numai în caz de împiedecarea Domnului — conduce oastea la răsboi și nu rareori un Mihai Vodă Viteazul întruchipează în acțiuni personale vitejia și vrednicia poporului român.

Ce frumoase sunt aceste vremuri de înalt prestigiu militar ale unui popor la care însuși basmele populare sunt o afirmare a adâncei și înrădăcinatei legături dintre Domn și popor și a dragostei și mândriei lui pentru Domnii viteji :

„Când se ivea
„Ca alt soare strălucea
„Domnul Ștefan cel vestit
„Domnul cel nebiruit..."

Ele arată vremurile în care toate funcțiunile constituționale : legislative, judecătorești, executive, când chiar puterile de viață ale acestui popor sunt în mâna Domniei care este, alături de

1. N. Iorga, *Sensul tradițional al Monarhiei*, p. 45.
2. N. Iorga, *ut supra*, pp. 39—40.

puterea poporului, organizatoarea vieţii statale. Deşi nu se poate vorbi de puteri constituţionale ci numai de funcţiuni, aşa cum am arătat, iată că toate acestea ne apar ca desfăşurându-se, necesar şi de neînlăturat, în fiinţa acestei istituţii a Domniei.

In rezumat, sensul tradiţional al Monarhiei la noi este strâns legat de desvoltarea poporului român, în mijlocul căruia Monarhia s'a născut, ca un fenomen politic şi juridic, natural.

Ţara aceasta fiind o „ţară domnită" [1]), caracterul fundamental al Monarhiei rezultă chiar din legătura Domnilor cu cele două clase fundamentale ale neamului românesc: proprietari şi neproprietari de pământ. Şi apoi ce argument mai trainic în sprijinul puternicei legături dintre Domn şi poporul pe care-l ocârmuia, decât acela că recrutarea Domnului se făcea dintre pământeni — nu vorbim de vremurile întunecate ale Domniilor fanariote —, sprijinindu-se pe legile pământeşti ale succesiunii la Tron, învestitura apărând ca o mistică încununare a celui ce fusese ales după obiceiul pământului, obiceiu pe care nici cele mai meşteşugite legiuiri bizantine nu l'au putut desrădăcina.

In ceiace priveşte cercetarea problemei instituţiei Domniei, ea ar putea fi urmărită după datele cronologice, fie după principiile fundamentale de drept, fie instituţional. Am ales a treia poziţie, adică cercetarea curpinsului evolutiv al instituţiei, pe etapele ei caracteristice, iar împărţirea pe care am făcut-o nu este arbitrară ci obiectivă, după evoluţia cuprinsului Domniei, adică după trăsăturile de fond ale învestiturei şi funcţiunei înseşi. Poate că din această pricină cercetarea noastră, în linii generale, va avea un caracter didactic.

Isvoarele de documentare asupra problemei, în ordinea importanţei lor, şi în linii generale, sunt menţionate aici.

Cele mai importante isvoare le constitue:

1. *Obiceiul pământului*. Instituţia Domniei este statornicită, în conţinutul ei politic şi juridic, pas cu pas, de legea cea bătrână, nescrisă, transmisă din tată în fiu.

Vom cerceta documente, hotărîrile Divanurilor, cronici, etc.,

---

1. N. Iorga, *Isprava*, Vălenii de Munte, 1932, pp. 59—60.

în măsura necesară din care să reiasă puternica înrîurire a obiceiului pământului, rolul creator al „obiceiului de veac" în statornicirea instituţiei Domniei.

2. Un alt isvor de documentare îl constitue *folklorul* care apare ca o dovadă a valorii acestor isvoare şi a felului în care se oglindeşte instituţiunea Domniei în geniul popular creator; îl vom cerceta numai ca o ilustrare a unor trăsături caracteristice ale Domniei.

3. Odată cu apariţia *legilor scrise*, instituţiunea Domniei îşi va găsi reglementarea în diferitele legi şi proiecte de constituţie ce culminează prin proiectul Cărvunarilor din 1822; după această dată, situaţiunea Domniei va fi încadrată de Regulamentele Organice sau de Convenţia dela Paris, care nu apar ca produse juridice naţionale; vom cerceta, apoi actele constituţionale naţionale.

4. *Tratatele internaţionale*, intervenite între Puterile europene şi Ţările Romåne, sunt izvoare de drept de provenienţă externă şi ne arată că dacă la început Principatele au fost autonome, odată cu creşterea puterii Imperiului otoman ele nu mai sunt de sine stătătoare, deşi poporul român nu a înţeles niciodată să renunţe la autonomia lui.

5. *Hatişerifurile* constitue în această ordine de idei un isvor important şi dacă ne vom opri aici mai mult asupra lor o facem şi pentru a arăta discuţiunile ce au avut loc în istoriografia română cu privire la existenţa acestor hatişerifuri, existenţă care ar dovedi — în părerea unor istorici — că autonomia Principatelor a fost o realitate politică ce nu se poate contesta, învederată tocmai din textul hatişerifurilor.

Discuţia porneşte dela o afirmaţie a lui Dimitrie Cantemir, în „Descriptio Moldaviae", în care caută să precizeze tradiţia închinării lui Bogdan, singura pe care o cunoaşte şi care s'ar fi făcut chiar din îndemnul lui Ştefan cel Mare.

Condiţiunile tratatului între Soliman şi Bogdan din 1511 prevăd un „peşcheş", adică un dar de 4.000 galbeni, 40 cai, 20 şoimi, păstrându-se neatinse bisericile, riturile religioase, şi legile sale". Aceste condiţiuni au fost respectate până în vre-

mea lui Petru Rareş când Turcii cer sporirea peşcheşului şi transformarea lui în haraciu, impunând Domnului ca la fiecare trei ani să se ducă la Poartă pentru a se închina Sultanului. Petru Rareş refuză să primească aceste condiţiuni umilitoare dar urmaşul său Ştefan cel Tânăr primeşte să urce tributul la 12.000 de galbeni.

Dimitrie Cantemir e foarte neclar în afirmaţiile sale : deşi închinarea s'a făcut în vremea lui Bogdan, începutul plăţii haraciului îl pune sub Petru Rareş, despre care nici nu ştie când a domnit [1]).

Iată ce spune C. Giurescu cu privire la afirmaţiile lui Dimitrie Cantemir : ,,Voind să precizeze tradiţia orală înregistrată în cronice de abia în a doua jumătate a sec. XVII, despre închinarea la Turci prin mijlocirea lui Tăutu[1], el inventează cu o lipsă uimitoare de scrupul o serie de evenimente şi împrejurări fără nici o legătură cu realitatea istorică care ne spune că după cădera Constantinopolului, Mahomed al II-lea trimite soli pretutindeni în Marea Neagră să ceară tribut ; era firesc ca în faţa primejdiei Domnul împreună cu Teoctist Mitropolitul şi cu 47 de boeri să se întrunească la Vaslui, la 15 Iunie 1456, şi să hotărască trimiterea logofătului Mihail cu cei 12.000 de galbeni care reprezintau tributul cerut'' [2]).

C. Giurescu explică greşala lui Cantemir sprijinindu-se pe faptul că învăţaţii sec. XVII nu puteau admite ca epoca de glorie a lui Ştefan cel Mare să fie întunecată şi au formulat astfel povestea închinării lui Bogdan, introdusă în cronica lui Ureche, de Simion Dascălul. Dimitrie Cantemir i-a adăugat elemente noi, plăsmuind, pentru motive rămase încă necunoscute, condiţiunile închinării [3]). Şi dacă s'a crezut atâta vreme în temeinicia spuselor lui Dimitrie Cantemir, continuă Const.

1. ,,Bogdan al III-lea, fiul lui Stefan cel Mare, a supus, cel dintâiu, patria sa puterii otomane''. *Descrierea Moldovei*, ediţie de Gh. Adamescu, ,,Cartea Românească'', 1942, p. 101.

2. *Capitulaţiile Moldovei cu Poarta otomană*, pp. 49 şi urm.

3. Deasemenea Nicolae Iorga recunoaşte inexactităţile spuse de Domnul moldovean, în cuvintele :

Giurescu, este pentrucă autonomia pe care şi el şi cronicarii voiau s'o dovedească, existase într'adevăr [1]).

Teoria lui C. Giurescu nu este împărtăşită de d-l Prof. Paul Negulescu care crede în existenţa hatişerifurilor despre care Dimitrie Cantemir spune, în ,,Istoria Impărăţiei Otomane", că Sobiescki, Regele Poloniei, întorcându-se dela o bătălie cu Tătarii şi trecând prin Iaşi a cerut să vadă originalele hatişerifurilor pe cari apoi le-ar fi ars [2]).

Dacă Turcii nu ne-ar fi acordat privilegii, spune d-l Prof. Paul Negulescu, cum se explică dreptul Domnilor români de a avea armată (în hatişeriful dela 1511, Domnul Moldovei poate avea o armată de 20.000 oameni), de a declara răsboi şi de a încheia pace? Cum se explică faptul că Turcii în sec. XVI şi XVII nu pot intra în Principate pentru a face comerţ (,,en gros") decât cu încuviinţarea dată de Domnul român [3]).

Dar dovada cea mai evidentă a existenţei hatişerifurilor este recunoaşterea făcută de Turci prin art. 5 din tratatul de pace dela Bucureşti din 11 Mai 1812, prin art. III din convenţia dela Akermann din 7 Octombrie 1826, prin art. V din tratatul de pace dela Adrianopole din 14 Septembrie 1826, unde se spune: ,,Les Principautés de Moldavie et de Valachie s'étant, par suite d'une capitulation, placées sous la suzeraineté de la Sublime Porte, il est entendu qu'elles conserveront tous leurs privilèges et immunités qui leur ont été accordés, soit par leurs capitulations, soit par leurs hatt-chérifs, émanés en divers temps".

,,Dimitrie Cantemir uita ce văzuse, nu uita ce simţise, dar se încurc ..."

,,Autorul inventează şi se înşală adese ori..."

,,In amintirile lui el amestecă însă adese ori lucruri f lse".

N. Iorga în *Prefaţă* la ,,*Viaţa lui Constantin Vodă Cantemir*", de Dimitrie Cantemir, Scrisul Românesc, Craiova, pp. 164, 165 şi 168.

1. *ut supra*, p. 64.

2. Cuprinsul acestor batiserifuri îl găsim, pentru Moldova, în *Arhiva Romînească* a lui *Mihail Kogîlniceanu* din 1345, vol. II, p. 347, sub numele de *Tratatele vechi ce a avut Moldova cu Poarta Otomanicească* şi atribuite de editor lui Nicolae Costin.

3. In *Tratat de Drept Administrativ*, Fundaţiile Culturale Regale Mihai I, 1930, vol. II, p. 118.

In sfârşit recunoaşterea făcută prin art. 2 din Convenţia dela Paris din 19 August 1858 : „In temeiul capitulaţiunilor emanate dela Sultanii Bajazed I, Mahomed al II-lea, Selim I şi Soliman al II-lea, care constitue a lor autonomie (a Moldovei şi a Munteniei) reglementând raporturile lor cu Sublima Poartă şi pe care mai multe hatişerifuri, şi mai cu seamă acela din 1834, le-au consfinţit" [1]).

Insemnătatea discuţiunei acesteia, pe care aici am menţionat-o numai, o vom releva la locul potrivit.

6. In sfârşit ultimele isvoare ar fi constituite de *o serie întreagă de menţiuni cuprinse în hotărîri ale Obşteştilor Adunări cu caracter constituţional* şi în însemnările, verificate de altfel, ale călătorilor streini în Ţările Române care încearcă, pe cât posibil, să lămurească începuturile obscure ale instituţiunei Domniei ; deasemeni, în mare măsură, corespondenţa epocii ne va fi de folos în această cercetare.

Vom menţiona, tot cu caracter prealabil şi general, că s'au formulat mai multe teorii cu privire la caracterul Domniei, fiecare căutând să dovedească fie caracterul absolutist de „despotism asiatic" al Domniei, fie limitările aduse ei de obiceiul pământului şi de Pravile ce stau în calea acestui absolutism, fie caracterul autoritar al Domniei — şi această teorie pare a fi mai aproape de adevăr, — al acestei instituţii a cărei permanenţă în dreptul constituţional vechiu se afirmă printr'un întreit scop :

a) autoritatea instituţiei ;

b) caracterul ei pur naţional ;

c) ideia de credinţă şi strânsă legătură dintre titularul ei şi popor.

In cadrul acestor principii generale introductive vom arăta planul de lucru pe care l'am folosit şi ideile dela care amplecat în studiul de faţă.

Vom vedea că din cele mai vechi timpuri ale istoriei noastre, primele aşezări politice pentru a-şi putea păstra echilibrul şi

---

1. Prof. P. Negulescu, *Tratat de drept administrativ*, II, p. 119.

integritatea, au simţit nevoia de a avea în fruntea lor un organ suprem, stăpânitor, care să le conducă în interior şi să le reprezinte din punct de vedere extern. Această instituţie supremă, cu feluritele ei transformări ce implicit decurg din trecerea vremii, se va numi, rând pe rând, *Jude, Cneaz, Voevod, Domn* sau *Rege.*

La început conducătorii, Cnezi, Voevozi sau Domni, vor avea caracter eminamente militar şi îşi vor considera, poate sub influenţa din Apus, dreptul lor la Tron ca fiind de esenţă divină : ,,omnis potestas a Deo" ; în această vreme, întunerecul în care trăeşte masa poporului face ca puterea Domnului, care singur conduce ţara, să fie fără margini.

Din pricina sistemului de succesiune la Tron (ereditar-electiv) se ivesc lupte mai ales când încep să se stingă ultimele vlăstare ale întemeietorilor. Pretendenţii, legitimi sau nu, pornesc lupta pentru cucerirea Scaunului domnesc, făgăduind sprijinitorilor onoruri şi bogăţii şi e firesc ca un Monarh ce obţine Suveranitatea pe această cale, într'o anumită perioadă, să îşi piardă prestigiul şi puterea lui, el având din ce în ce mai multe obligaţiuni faţă de cei ce l-au ales.

După bătălia dela Mohaci (1526) se ridică, ca o netăgăduită putere, Imperiul otoman şi Moldova — ca şi Ţara Românească, de alttel — care în vremea lui Ştefan luptase pentru independenţă, cade sub suzeranitate turcească; de acum înainte Domnii vor fi numiţi de către Poartă şi nu vor mai fi decât simpli funcţionari ai Puterii care i-a întărit în Scaun, funcţiunile lor urmând să fie stabilite prin hatişerifuri sau tratate internaţionale.

Această situaţiune durează până în 1711, dată care înseamnă începutul Domniilor fanariote. Până în acest an, Domnia pământeană a trecut prin trei perioade :

Domnia de drept divin în care Domnul e comandant militar, administrativ şi judecătoresc ; Domnia este ereditară, electivitatea fiind doar o simplă formalitate ;

In perioada a doua, Domnul pierde din putere din cauza fap-

tului care pune în mâna boerilor aşezământul suprem al Ţărilor Române: electivitatea;

In perioada a treia, Domnul pierde şi acest ultim vestigiu al puterii sale fiind numit printr'un act elaborat de Puterea suzerană care, în cele din urmă, crezând că-şi poate servi mai bine interesele, înlocueşte pe Domnii pământeni cu Domni de neam străin, Fanarioţii.

Dar iată că la Răsărit, sub impulsul testamentului lui Petru cel Mare, se ridică tot mai puternic colosul rusesc care, credincios doctrinei panslavistului Katkow, caută să atragă Principatele Române în sfera de influenţă a Rusiei reînfiinţând în Ţările Române, şi sub a ei oblăduire, Domnia pământeană.

Influenţa rusească culminează prin Regulamentele Organice. Neajunsurile izvorîte din aplicarea lor şi abuzurile din această vreme, duc la Revoluţia din 1848, aspect îndepărtat al Revoluţiei ce incendiază toată Europa.

Războiul Crimeii coalizează mai toate ţările din Europa care înfrâng pe Ruşi la Sevastopol şi Balaklava. Pentru a reglementa condiţiunile păcii, Statele beligerante se întrunesc la Paris, iar Convenţia din 1858 ce a urmat, ar putea fi considerată ca actul de naştere al României de mai târziu.

Datorită sprijinului lui Napoleon al III-lea, Alexandru Ioan Cuza uneşte Principatele sub o singură conducere, politică şi organică, încercând apoi o aşezare constituţională sprijinită pe realităţile româneşti.

Abdicarea lui rezolvă problema succesiunii la Tron.

Trecutul plin de învăţăminte arătase imperfecţiunea modului în care se făcea această succesiune, precum şi necesitatea de a avea o dinastie şi un sistem unic de a transmite Domnia. De aceia s'a recurs, ca o mai mare garanţie pentru stabilitatea instituţiei monarhice, la persoana unui Principe străin, dintr'o Casă domnitoare din Europa Centrală: Carol de Hohenzollern Sigmaringen.

In cadrul acestor perioade, astfel schiţate, vom urmări Domnia în luminile principiilor generale arătate mai sus.

Lucrarea de faţă prezintă deci un îndoit aspect : istoric şi constituţional. Este firesc ca anumite părţi să tie tratate numai în măsură de a stabili realitatea istorică, căci ceiace urmărim mai ales aici, este o cercetare a problemei din punct de vedere constituţional, folosind amănuntul istoric numai în măsura în care el înfăţişează o trăsătură caracteristică din punct de vedere juridic.

CAPITOLUL I.

CNEZATELE ȘI VOEVODATELE

,,Walahi e Romanis oriundi, quod eorum lingua adhuc testatur, quum inter varios gentes barbarorum sita, adhuc extirpari non potuit''.

Anton Bonfin, citat de Dimitrie Cantemir în *Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor*.

CNEZATELE ŞI VOEVODATELE

După părăsirea Daciei de către Romani urmează o perioadă de sbucium şi de năvăliri barbare în care populaţia românească, născută din amestecul Dacilor cu populaţiile autohtone peste cari s'a aşezat unda romană şi alte influenţe din afară, s'a retras în mare parte în munţi — „Daci inhaerent montibus" — unde nu şi-a putut întemeia o înjghebare politică mai temeinică.

In vreme ce alte popoare ridicau palate gotice, Românii locuiau în case de lemn şi pământ, căci era zadarnic să facă aşezări pe timp mai îndelungat; a doua zi năvăleau alţi barbari şi totul se mistuia în ruină şi flăcări.

Dar iată că printre năvălitori [1]) s'a găsit şi un neam, pare-se mai liniştit, al Slavilor, cu care strămoşii noştri au putut trăi în bună înţelegere, împrumutând, în mare parte, obiceiurile şi aşezămintele acestora [2]), tocmai din pricină că au venit în locurile noastre, nu cu vrăjmăşie ci cu prietenie.

---

1. Cu toate năvălirile barbare, Romînii şi-au urmat mai departe obiceiurile lor strămoşeşti şi nu s'au pierdut în masa năvălitorilor: „The Walachians are surrounded by, but not mixed wit, the barbarians", spune Gibbon în *Decline of the Roman empire.* Citat de M. Kogîlniceanu în *Histoire de la Dacie, des Valaches Transdanubiens et de la Valachie,* p. 26.

2. D-l Prof. Giurescu arată că cercetările mai noi dovedesc că Slavii, departe de a fi „quieta gens", cum numeşte Jordanes popoarele pacifice, erau tot atît de aprigi în năvălirile lor ca şi Hunii. Scriitorul bizantin Procopie din Cezareea afirmă că fiecare năvălire a Slavilor în Imperiul bizantin însemna pierderea a o sută de mii de locuitori, morţi, răniţi sau prizonieri. Cum se explică atunci faptul împrumutului atâtor obiceiuri şi aşezări? Credem că odată ţara supusă de Slavi, aceştia, ca şi Mongolii, aveau tot interesul să se poarte

Slavii la venirea lor, au găsit pe Daco-romanii, mai cu seamă dela şes, sub conducerea unor căpetenii numite *Juzi* sau *Judeci* (cuvântul derivat dela latinescul *Judex*) [1]. Juzii conduceau satele sau „formaţiunile gentilice locale", cum le numeşte d-l Dinu Arion [2]. Iată primele organizări româneşti : *satele conduse de Juzi.*

Cel mai vechi document care dovedeşte existenţa Juzilor printre „majores terrae" [3]) este „donaţiunea lui Ştefan Nemanja" ; se presupuse că aceşti Judeci ar fi avut atribuţiunea administrativă de „conducător". Cu vremea, denumirea de *Cneaz* a înlocuit pe aceea de *Jude*; totuşi Juzii au continuat să existe, dar pe o treaptă inferioară Cnezilor [4]).

Adevăratele formaţiuni politice, cu caracter asemănător Statului de mai târziu, sunt, după ce s'a constatat existenţa organizărilor locale conduse de Juzi, *Cnezatele şi Voevodatele* care apar, în ordinea cronologică a isvoarelor istorice, mai întâi în Ardeal, apoi în Muntenia şi Moldova.

Primul document care pomeneşte de Cnezi pare a fi Diploma Cavalerilor Ioaniţi (1247) care arată, în Oltenia, Cnezatele lui *Litovoi, Ioan* şi *Farcaş.* Regele Ungariei atribue Cavalerilor Ioaniţi, în anumite condiţiuni, „toată ţara Severinului cu munţii ce ţin de ea şi cu toate celelalte dependenţe până la râul Olt, împreună cu Cnezatele lui Ioan şi Farcaş", în afară de Cnezatul lui Litovoi Voevod, pe care-l lasă şi mai departe Va-

---

bine cu băştinaşii spre a putea lua dela aceştia dijma obişnuită. Un cronicar sirian arată că Slavii spuneau locuitorilor din ţările supuse : „Semănaţi şi seceraţi ; noi o să vă luăm numai o parte din produse". *Istoria Romînilor*, „Fundaţia Regele Carol al II-lea, 1935, I, p. 217.

1. In documentele noastre întâlnim cuvîntul *Jude* având sensul de stăpânitor de rumâni, sau de om liber. In Moldova îl găsim înţelesul de *Cneaz*, uneori *Vataman*, desemnând pe conducătorul unui sat. Prog. Giurescu, *ut supra*, I, pag. 237.

2. *Cnezii Romîni*, Bucureşti, 1938, pag. 22 şi urm.

3. Diploma Ioaniţilor vorbeşte despre o categorie de locuitori, în Oltenia şi Muntenia, „majores terrae", care se bucurau în caz de judecată de un tratament privilegiat.

4. D. Arion, *ut supra*, p. 22 şi urm.

lahilor; iar peste Olt şi Alpii Transilvani, le dă, tot aşa, şi „toată Cumania, afară de ţara lui Seneslav, Voevodul Valahilor". Din acest document rezultă, în afară de cele trei Cnezate şi existenţa, în Muntenia, a unei singure alcătuiri politice: ţara lui Seneslav, Voevodul Valahilor [1]).

Cât despre Voevozi, documentele ce le atestă prezenţa sunt nenumărate încă din secolul al XIII-lea.

Odată recunoscută existenţa acestor formaţiuni politice se naşte întrebarea de unde au luat strămoşii noştri instituţia Cnezatului şi a Voevodatului? Prof. Onciul arată că dela Slavi [2]) ne-au rămas aceste instituţii pe care noi le-am păstrat apoi ca organizări naţionale în Transilvania şi sub stăpânirea Ungurilor care, găsind în secolul al IX-lea la Tisa şi Dunăre părţile Daciei, locuite de Slavi şi Valahi, organizate în Voevodate, adoptă şi ei instituţia Voevodatului, trecând-o în rândul marilor dregătorii din Ardeal şi apoi şi din Maramureş [3]).

Prof. Bogdan [4]), Prof. Iorga [5]), d-l Prof. G. Fo-

---

1. Prof. C. C. Giurescu, *Contribuţiuni la Studiul Marilor Dregătorii în sec. XIV şi XV*, Vălenii de Munte, p. 25.

2. D. Onciul, *Românii în Dacia Traiană până la Intemeerea Principatelor*, Socec, 1906, p. 24.

„Personne ne contestera l'origine slave du voïvodat, dit en effet l'incomparable connaisseur du droit roumain, feu Georges Popovici, et on ne trouverait egalement personne qui ne considerat le voïvodat comme une partie integrante de nos anciennes institutions. G. Fotino, *Contributions à l'étude du droit coutumier roumain, thèse*, Paris, p. 38.

3. In momentul năvălirii Ungurilor (sec. IX) Românii dintre Tisa şi Carpaţi aveau aceeaşi organizare ca şi cei de dincolo de Carpaţi. „Ducatele" de care ne vorbeşte *Anonimus Belae Notarius* nu sunt altceva decât Voevodatele mixte româno-slave. In această vreme, procesul de asimilare al Slavilor este încă în curs totuşi în unele părţi Slavii se asimilaseră complect deoarece în mijlocul Ardealului era Ducatul român al lui Gelu. In 1241 când năvălesc Tătarii, asimilarea Slavilor era demult săvârşită. Prof. Giurescu, I, p. 243, 270.

4. „Istoriografia noastră admite în general originea slavo-bulgară a Voevodatului: elementele poporane întrunite sub stăpânirea Bulgarilor din stânga Dunării se constitue sub Voevozi, spune Xenopol în *Istoria Românilor*, II, p. 79. Până la un punct părerea este adevărată, numele (Voevodului) este incontestabil împrumutat dela streini şi anume dela Slavi". *Originea Voevodatului la Români*, în An. Acad. Rom., t. XXIV, p. 17.

5. „D'abord la Valachie aura des princes qui portent des noms balcaniques,

tino[1]) şi d-l Prof. I. V. Gruia[2]) susţin că numai denumirile sunt slave; că *aceste înjghebări politice au un caracter originar, autohton, românesc,* că originele lor sunt de găsit dincolo de contactul neamului românesc cu neamurile slave.

Apariţia acestor formaţiuni politice credem că se datorează vitregiei vremurilor de atunci şi necesităţii Românilor de a se uni sub comanda unui viteaz, a celui mai vrednic dintre ei, pentru însăşi apărarea lor. De altfel caracterul naţional al Cnezatelor şi Voevodatelor rezultă şi din isvoare streine, foarte importante pe care le menţionăm de îndată.

Dar dacă isvoarele nu ne desvălue modul de formaţiune al Cnezatelor şi Voevodatelor, ele ne certifică în schimb existenţa lor: *astfel e sigur că la venirea lor în Ardeal*[3]), *Ungurii au găsit trei Ducate de care ne vorbeşte Anonimus Belae Regis Hungariae Notarius in Gesta Hungarorum. Cele trei Ducate erau conduse de Glad, Menumorut „Dux Bihorensis" şi de Gelu Românul*: „Şi după ce s'au aşezat în Pustă, spune *Anonimus,* în anul 896, Ungurii au aflat de *„bonitatem terrae ultrasilvane ubi Gelou, quidam Blacus dominium tenebat"* [4]).

à causes des relations de famille dans les Balcans : Vladislav, Mircea, les princes de Moldavie s'appellent de nom russes, comme celui de Roman. Ils s'appelleront aussi Alexandru, lorsqu'ils auront des relations avec Byzance, et la grande personalité d'Alexandre le Grand surgira de la legende pour les influencer. Mais Pierre et Etienne sont des noms qui viennent de la Hongrie royale". *Formes byzantines et réalités balcaniques,* Paris, 1922, p. 88.

1. In *Influenţe bizantine în vechiul drept românesc,* Bucovina, pp. 6, 7.

2. In *Obiceiul pământului în formaţiunea instituţiilor vechiului drept public român,* prelegere introductivă ţinută la Facultatea de Drept din Bucureşti cu prilejul deschiderii cursului de Drept constituţional pe anul 1942—43.

3. Din *Analele lui Fulda,* citate de D. Onciul în *Istoria Românilor,* reiese că la 894 Ungurii se stabilesc în Panonia. Cât priveşte contactul pe care ei l'au avut cu popoarele din Ungaria şi Dacia, avem puţine ştiri. Cel mai autentic martor este Constantin Porfirogenetul, „der in Purpur geborene", cum îl numeşte *Roessler.* Acesta scrie în anul 950 şi este cel mai bine informat scriitor despre popoarele din Nordul Dunării. Insă la el nu găsim decât puţine ştiri relative la venirea Ungurilor şi cucerirea ţării unde ei se află şi în zilele noastre.

4. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor,* I, p. 60. Xenopol, *Teoria lui Roessler,* Ia i, 1884, p. 96.

Aceste Ducate spune Anonimus, ar fi fost cucerite dela Huni [1]). Faptul legăturii dintre Ducatul român şi Huni şi-ar găsi confirmarea în epopeia, scrisă în secolul XII, a Nibelungilor. Acest poem spune că printre oaspeţii ce au luat parte la nunta lui Atilla „qui flagellum Dei dicebatur" [2]) *au fost şi 700 de Vlahi cu Ducele lor Râmunc*:

„Der herzoge Râmunc uzer Vlachen lant
„Mit siben hundert mannen kam er fur sie gerant
„Sam die wilden vogele so sah man sie warn..." [3]).

Afară de Anonimus, celelalte cronice ungare mai de seamă [4]) nu se ocupă de existenţa celor trei Ducate aşa că Anonimus, fiind singurul cronicar ce afirmă existenţa acestor Voevodate, este cel mai puternic argument împotriva teoriei lui Roessler [5]) care, sprijinit în afirmaţiunile sale de Hunfalvy [6]) şi Marczaly [7]), contestă prezenţa Românilor în Ardeal la venirea Ungurilor. Iată cum începe Roessler capitolul I: „Wir werfen nun die Frage auf, wie alt sind die gegenwärtigen Wohnsitze des rumänischen Volkes in der Walachei und Moldau, in Bessarabien, in Ungarn und der Bukovina, in Siebenbürgen und den Banat, mit einen Wort in Norden der Donau"?

Mai departe Roessler spune că în timpul lui Ladislav

---

1. „... quam terram habitarent Sclavi, Bulgari et Blahii, ac pastores Romanorum, quia post mortem Athilae regis terram Panonie Romani dicebant pasqua esse, eo quod, greges eorum in terram Panonie pascebantur". Din *Cronica lui Anonimus*, citat de Petru Maior în *Istoria pentru începutul Românilor în Dakia.* Acest fapt este confirmat şi de Keza în Cronica lui: „Blackio qui ipsorum (Romanorum) fuere pastores et coloni, remanentibus sponte în Panonia', Dr. Augustin Bunea, *Incercare de Istoria Românilor*, p. 13.

2. Atilla se sue de Tron la 433 sau 434.

3. *Der Nibelunge not*, edit. Bartsch. Vezi şi A. D. Xenopol, *Teoria lui Roessler*, pag. 115 şi C. Kogâlniceanu, *Istoria veche a Românilor*, p. 13.

4. *Chronicon Pictum* (1358) şi *Cronica lui Keza al II-lea.*

5. *Romänische Studien*, Leipzig, 1871.

6. *Ungarn Geschichtsquellen*, Berlin, 1882.

7. *Ethnographie von Ungarn*, Budapest, 1877.

(1078—1095) nu se ştie încă nimic despre Români care apar abia în 1222 [1].

Cu vădită rea credinţă, Iosef Kemeny spune că instituţia Cnezatului îşi are originea în timpul descălecării ungare; la el găsim o adevărată tendinţă de a falsifica adevărul istoric pentru a dovedi lipsa populaţiei române în Ardeal la venirea Ungurilor. Istoricii noştri însă au arătat cu prisosinţă fantezia tezei maghiare.

Apoi, pe lângă des amintita cronică a lui Anonimus Notarius, cronica rusă a lui Nestor, spune că Ungurii, după ce trecură nişte munţi înalţi, „se apucară la luptă cu Vlahii şi Slavonii cari locuiau în aceste ţări", lucru dovedit şi de documentele ungare, din secolul al XIII-lea şi al XIV-lea, care arată pe Vlahi ca fiind organizaţi şi având un drept al lor propriu „antiqua lex districtuum valachicalium", recunoscut „ab antiquo", sub conducătorii lor naţionali, Cnezii şi Voevozii [2]).

Cronica lui Nestor este singura istorie nordică nefalsificată. Din ea putem trage următoarele concluzii:

1. Vlahii au fost găsiţi de Unguri (894—898) la venirea lor în Panonia şi Dacia;

2. Vlahii sunt descendenţi direcţi al Romanilor;

3. Daco-Românii (Daco-Românii moderni fiind Vlahii) nu s'au amestecat în genere cu Geto-Dacii, deci cu Slovenii, pentru că în timpul venirii Ungurilor, la sfârşitul secolului al IX-lea, ei au găsit aici pe Vlahi, deci pe Români lângă Sloveni; prin urmare Daco-Românii nu pot fi consideraţi ca nişte Daci romanizaţi, căci la aceasta se opune şi limba lor;

1. „Erst unter Ladislav der Heiligen wird Siebenbürgen als provincia ultrasilvana oder transilvana einen Teil des ungarischen Reiches... nirgend zeigt sich eine Spur der Walachen. Kaiser Manuel Comnenos (1166) soll die Romänen der Moldau gegen die Ungarn zu Felde geführt, das erste Beispiel eines Kampfes zwischen den zwei Völkern... Die Jahre 1222, 1223, 1224 bieten die erste Erwähnungen derselben (der Walachen)".

2. Sau „jus valachicum, antiqua et laudabiles consuetudo valachorum", cum spune I. Bogdan în *Despre Cnezii români*; sau „ritus Olachie", „jus Valachie", lex districtuum valachicalium universorum". N. Iorga, *Istoria poporului român*, I, p. 308.

4. că prin urmare Daco-Romanii nu au putut emigra, în timpul lui Aurelian, din Dacia în Moesia, ci au rămas în Dacia traiană şi au locuit aici neîntrerupt până la venirea Ungurilor [1]).

O altă dovadă o constitue spusele savantului maghiar Rahonyi (1895) care respinge teoriile insinuante ale lui Roessler şi ale susţinătorilor acestuia şi dovedeşte *prezenţa populaţiei româneşti în Ardeal încă din vremea în care Ungurii nu se arataseră* [2]).

Scopul afirmaţiunilor maghiare este lesne de înţeles. Noi însă, am dovedit, odată cu prezenţa Românilor în Ardeal, însuşi caracterul naţional datorit acestei realităţi româneşti, al Cnezatelor şi Voevodatelor din Ardeal, propriu zis din podişul Transilvaniei despre care Prof. Ferdinand Lot, de la Sorbona, spune în lucrarea sa „Les invasions barbares" [3]), că este veritabilul leagăn al rasei române [4]). Ungurii şi-au însuşit numirea acestui Voevodat, păstrând-o ca pe cea mai mare dregătorie a acestor teritorii; dar despre aceasta vom vorbi la locul potrivit.

1. D. Onciul, *Românii şi Ungurii în trecut*, p. 14. *Simion Mangiuca*, citat de I. Lupaş în *Cronicari şi Istorici români în Transilvania*, „Scrisul Românesc", pag. 334 şi urm.

2. Onciul, *Istoria Românilor*, curs litografiat, pag. 536.

3. II, pag. 174.

4. Prof. G. Fotino, *Contributions à l'étude des origines de l'ancien coutumier roumain*, thèse, Paris, 1925, p. 392. Sau înţelesul germanului „Fürst", în greceşte „Arhon".

I. CNEZII

Numele şi apariţia lor. Cuvântul „Cneaz" vine dela slavonescul „Knjazu", care la Poloni a devenit „Csionje" şi la Litvani „Cunigas". Pare a fi venit dela un cuvânt mai vechi „Kneng", identic cu paleogermanul „Kunig" şi cu anglo-saxonul „Cynig" care înseamnă „Regulus", „Dominus", „Princeps" şi se mai poate traduce prin „Căpetenie" sau prin francezul „Chef" [1]).

Cnezatul, cu tot numele lui bulgăresc, era — ca şi Voevodatul — un aşezământ autohton românesc, de aceea se întâlneşte numai la Români.

Pentru prima oară găsim pe Cnezi menţionaţi într'un document străin „Diploma tradiţională dela Tihany" (Panonia); din acest act reiese că apariţia Cnezilor s'ar lega de anul 1055 [2]). Diploma mai spune că „Kneaz" ar fi cel ce colonizează un teritoriu, un sat cu populaţia în rândul întâi valahă şi este capul acesteia.

Monahul Rogerius, în a sa „Carmen Miserabile" despre

---

1. Schafarik, *Slavische Alterthümer*, II, p. 674. Citat de R. Rosetti în *Pământul, stăpânii şi sătenii în Moldova*, vol. I, p. 36.

Miclosich, în *Etymologisches Wörterbuch*, îi numeşte în mod greşit: „ehendem der regierende Fürst der Moldau, und der Walachei".

Aceşti principi, spune I. Bogdan, în *Despre Cnezii români*, s'au numit totdeauna „Voevozi", prescurtat „Vodă".

2. Isvoarele noastre scrise apar destul de târziu; astfel cel mai vechi isvor scris îl constitue „Analele Mănăstirii dela Bistriţa" care cuprinde relatarea evenimentelor între anii 1359—1506.

invaziunea Tătarilor (1241), spune despre Cnezi că erau căpeteniile Românilor.

In sfârşit, trecând la isvoarele noastre, vom vedea că la noi amintirile topice ale Cnezilor şi Cnezatelor au rămas bunăoară în ţinutul Banatului, unde aflăm „JanosKenez-Falva" (1359 Caraş-Severin), „Kanissa" (1332-1337), „oppidum Kanissa" (1428), etc. [1]).

Aceşti Cnezi sau „Celnici" [2]), apar în mod neîndoelnic ca conducători militari sau judecători ai Vlahilor. In dovedirea acestor afirmaţiuni vom spune că la începutul secolului al XIII-lea documentele pomenesc, în partea de răsărit a Munteniei, pe Brodnici. Prima menţiune documentară despre aceştia o găsim în anul 1222. Un isvor rusesc ne spune că Voevodul Brodnicilor, Ploscânea a luptat alături de Tătari în lupta dela Kalga [3]). Tot despre Brodnici, Onciul ne spune că probabil „organizaţia lor era cea chinezească, ca şi la Bolohoveni [4]), care apar în acelaş timp cu Brodnicii, dar în partea cea mai de nord a pământului românesc [5]). Că Brodnicii erau conduşi de către Cnezi ne-o demonstrează faptul că la 1231, aceştia ajută pe Regele ungur Andrei al II-lea împotriva lui Daniil Romanovici, Principele Volhiniei.

In sfârşit, cităm Diploma lui Bela al IV-lea din care reiese că „Olati" erau organizaţi în Cnezate.

In treacăt, amintim că şi în Balcani găsim pe Românii din Croaţia organizaţi în Cnezate conduse de un Cneaz valah; deasemenea în Stiria, spre finele secolului al XIV-lea, găsim cete militare de Vlahi cu un Voevod al lor, anume Tomeş [6]).

Din punct de vedere al rangului erarhic, Cnezii sunt inferiori Voevozilor; în Transilvania sunt inferiori şi nobililor unguri. Din cauza stării de inferioritate faţă de nobili, Cnezii prin

1. D. Arion, *Despre Cnezii Români*, p. 8.
2. Dela slavonul *celno*, frunte.
3. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 313.
4. *Originea Principatelor Române*, pp. 86 şi urm.
5. Prof. Giurescu, *ut supra*, p. 315.
6. Prof. Giurescu, I, p. 293.

diverse servicii aduse Coroanei maghiare vor căuta să fie nobilitaţi [1]). Nobilitarea Cnezilor va căpăta un ritm accentuat mai ales în vreme de războí (sec. XIV şi XV în timpul luptelor cu Turcii), dar Cnezii odată nobilitaţi vor dispărea în masa Ungurilor şi îşi vor pierde caracterul românesc [2]). Cnezii „communes" decad socialmente, dar nu vor fi desnaţionalizaţi pentrucă populaţia română din Ardeal, în schimbul unor servicii aduse Coroanei (impozite, munci sau obligaţiuni militare), va forma mai departe unitate de credinţă, grai şi lege.

Funcţiunile Cnezilor : *a) militare.* Atribuţia principală a Cnezilor, după cum însuşi numele lor o dovedeşte, era mai ales de conducere militară, iar rolul pe care aceştia l-au avut în apărarea vadurilor Dunării şi la paza hotarului dinspre Moldova este foarte important.

Nobilitarea era acordată Cnezilor mai ales pentru vitejia lor în răsboaie. Dar acest spirit răsboinic al Cnezilor se manifesta nu rareori prin răsvrătiri, lucru adeverit de un document din 1358 care arată că Basarab, Cneazul din Caraşul Mare, împreună cu Basarab, din Caraşul Mic, au atacat şi ars casa Cneazului Socol, care pierde în incendiu actul de dăruire al Regelui pentru moşia Valea Secaşului [3]).

Cauzele acestor dese răsvrătiri le găsim într'un document raportat de Kemeny : greutatea obligaţiunilor militare.

Intr'adevăr, principala îndatorire a Cneazului este serviciul ostăşesc ce-l datoreşte călare, pe un cal bun, înarmat cu arcul

1. Primul caz de înobilare a unui Cneaz cunoscut nouă este din vremea lui Carol Robert. Acesta dărueşte în 1326, lui Stanislaus, Cneaz de Maramureş, pentru serviciile sale, moşia Zurduc, pe veci, scutindu-l de dări şi dându-i aceleaşi drepturi pe care le aveau şi ceilalţi nobili. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor* I, p. 271.

2. Aşa se explică numele românesc a unora d'n cele mai de seamă familii ungureşti : Dragfy (din Drag) şi Banfy din Ban .

3. I. Mihaly, în *Diplom Maramureşen* , citat de A. D. Xenopol, în *Istoria Românilor*, II, p. 165.

şi cu săgeţile [1]. Când un cneaz stăpâneşte două Cnezate el trebue să vie cu doi cai, iar când mai mulţi Cnezi stăpânesc acelaş Cnezat ei trimet un un singur arcaş, cu un singur cal. Vedem apoi că un Cneaz este scutit de serviciul militar pentrucă poartă corespondenţa oficială cu Ungaria. Alţi doi Cnezi, spun documentele, sunt scutiţi de obligaţiunile militare, în schimb ei renunţă la dreptul de a reţine o treime din dările cuvenite Regelui ungur, dând pe deasupra şi o dare pentru bucătăria regală [2].

Pentru a scăpa de această obligaţiune militară, la care se mai adăugau şi dările împovărătoare, Cnezii aveau trei căi de urmat : răsvrătirea, fuga şi usurparea titlului de nobil. Un document spune că mai mulţi Cnezi copărtaşi ai unui Cnezat, protestară contra uzurpării titlului de nobil din partea unuia din ei, ceeace, scutindu-l de îndatoririle legate de funcţiunea Cnezatului, arunca toată greutatea în spatele celor rămaşi [3].

b) *Funcţiuni administrative.* Pe lângă serviciul militar care, după cum am văzut, era destul de greu, se mai adăugau şi dările numeroase, dările neîmplinite fiind acoperite cu averea Cneazului. In afară de darea pe case, Cnezii mai plăteau Regelui câte o marcă de argint de fiecare Cnezat [4].

Atribuţiile administrative ale Cnezilor s'ar putea grupa în două : de culegerea impozitelor şi poliţieneşti.

In cadrul primelor atribuţiuni, Cneazul, în regulă generală, avea dreptul la o treime din suma la care se ridicau „gloabele" la care el — ca judecător — condamna pe săteni, şi la o parte din dările pe care aceştia le dădeau stăpânului locului, cotă

---

1. In documentele polone din sec. XIV—XV se vorbeşte de serviciul cu suliţa ce-l datorau Cnezii români, ca proprietari, Regelui maghiar. D. Arion, *Curs de Istoria Dreptului*, p. 608.

2. R. Rosetti, *Pământul, stăpânii şi sătenii în Moldova* I, p. 27.

3. Hunfalvy în *Die Rumänen und ihre Ansprüche*, p. 111, citat de Xenopol, II, p. 165.

4. Radu Rosetti, *Pământul, stăpânii şi sătenii în Moldova* I, p. 60.

care varia dela o şesime la o treime [1]). Acest de pe urmă venit, după Radu Rosetti, ar fi un fel de proviziune ce i s'ar da pentru osteneala ce avea la perceperea dărilor [2]).

Cuniţa, sau darea de o piele de jder, ce o plăteau fetele din sat pentru a se putea mărita cu flăcăii din alt sat, se lua în întregime de către Cneaz, care, dacă avea îndatoriri numeroase către Rege sau proprietar, avea în schimb şi destule surse de venit pentru a face faţă acestor îndatoriri.

Obligaţiunile sătenilor către Cneaz constau în zile de muncă şi în danii (koladka) ce erau ţinuţi a-i aduce de Crăciun şi la Paşte. Munca era de trei zile: una de arătură, a doua de secere şi a treia de coasă. In câteva privilegii, locuitorii, pe lângă cele trei zile de muncă, mai sunt ţinuţi să iasă la trei clăci pe an (tloki) organizate de Cneaz [3]).

In cadrul atribuţiunilor poliţieneşti, Cneazul este ţinut a face poliţia moşiei; astfel, Cneazul Toma este osândit, în 1342, la amenda de trei mărci pentrucă nu „dovedise pe hoţul unui cal la Vice-Comitele din Caraş" [4]).

c) *Funcţiuni judecătoreşti.* Am văzut mai sus că o parte din gloabe reveneau Cneazului care, în cadrul funcţiunei de judecător, judeca şi osândea pe cei vinovaţi. Această funcţiune, pe care o găsim din cele mai vechi timpuri printre drepturile conducătorilor va contribui la creşterea meritului acestor Cnezi care astfel asigură continuarea datinelor străbune prin practica acelui „jus valachicum" [5]) precum şi prin organizarea Scaunelor de judecată [6]). Dreptul Cnezilor de a judeca

---

1. Vom vedea că funcţiunea cnezatului nu presupune şi dreptul de proprietate.
2. *Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova*, I, pp. 62 şi urm.
3. D-l D. Arion spune că nu este sigur dacă Cnezii aveau drept la clacă.
4. Hurmuzachi. *Doc.*, I, p. 397, cit. de Xenopol în *Ist. Rom.*, II, p. 166.
5. Această practică a lui „jus valachicum", conferea o libertate folosită din vechime „semper ab antiquo, quo memoria hominum comprehenderet, tali libertati usi fuissent". Onciul, *Românii şi Ungurii în trecut*.
6. Despre organizarea Scaunelor de judecată vezi Stefan Metes, *Din istoria Românilor în Transilvania*, pp. 3 şi urm.

este, fără îndoială, mult mai restrâns ca acel al Voevozilor, el mărginindu-se numai la pricinile mărunte sau, cum se spunea atunci, la „cauzele minore" [1]). Acestea erau, bătăliile, lovirile, insultele [2]). Judecând, Cnezii pronunţă pedepse care, de cele mai multe ori, constau în amenzi sau gloabe după gravitatea cazului, o parte din amenzi revenindu-le lor.

Despre organizarea Scaunelor de judecată ne vorbeşte istoricul ungur Benkö din secolul al XVIII-lea, care spune că ele aveau, în Haţeg, în fiece Luni, zi de judecată pentru popor. In ţinutul Beiuşului, organizarea Scaunelor de judecată ne apare doar în anul 1442 deşi se presupune a fi fost anterioară acestei date. Din acest an avem ştiri despre alcătuirea unui astfel de Scaun de judecată : prezida Voevodul, membri fiind 12 Cnezi aleşi de popor pe şase luni ; Cnezii prestau jurământ la intrarea lor în funcţiune şi erau aleşi doar de partea bărbătească dela 25 de ani în sus, cu excepţia infirmilor, celor slabi de minte şi celor prea vrâstnici. Cei ce nu erau mulţumiţi cu judecata Cnezilor, puteau face apel la Episcopatul din Oradia care aproba sau modifica sentinţa [3]).

Dacă cercetăm organizarea Scaunului de judecată în Ţara Oltului, vom vedea că Ungurii l-au menţinut, sub porunca Căpitanului Cetăţii Făgăraşului, iar Domnii Ţării Româneşti, mai târziu, l-au consolidat păstrând pentru ei şi pentru Divanul boeresc din Târgovişte dreptul de a fi for de apel şi de a hotărî în pricinele cele mari. Boerimea românească de mai târziu ce îndeplineşte „officium boeronatum", se aseamănă în mod absolut cu Cnezii şi, în afirmaţia lui R. Rosetti, „boeronatus" nu ar fi altceva decât Cneazul sau Judecul [4]).

Dreptul de proprietate şi competenţa teritorială. La început Cnezii aveau stăpânire peste teritorii întinse ; cu vremea, pă-

1. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor* I, p. 270.
2. Cauzele majore, uciderea, furtul şi incendiul, rămân pe seama proprietarului sau slujbaşilor regali. Prof. Giurescu, *ut supra*, I, p. 270.
3. St. Metes, *Din istoria Românilor în Transilvania*, pp. 4 şi urm.
4. *Pământul, stăpânii şi sătenii în Moldova*, pp. 33.

mântul de sub autoritatea lor s'a fărâmițat, fie că acest *alodiu*[1]) a fost împărțit la mai mulți moștenitori, fie datorită descălecării Ungurilor, așa că în sec. XIII îi găsim stăpânitori doar peste o „villa" [2]).

Din punct de vedere al raportului dintre Cnezi și pământul asupra căruia se întinde competența lor, e deosebire fundamentală între Cnezii din Ardeal și cei din Principate. Sub stăpânirea ungară Cneazul apare, în documentele ungurești, ca administrator al satelor și ca judecătător în pricinile mărunte; el nu este proprietar ca în Principate unde Cnezii sunt oameni liberi, ci reprezintă pe proprietar: Rege, nobil sau cler [3]).

Pentru serviciile aduse, Cneazul poate căpăta, pe timp limitat sau pe viață, „jus kenezatus" care cuprinde mai multe foloase: o bucată mai mare de pământ ca ceilalți locuitori, dreptul de a ține moară și cârciumă, scutirea de dări [4]).

Să vedem mai pe larg aceste foloase:

a) Cneazul primește în deplină proprietate și liber de orice sarcină, câteodată un bun de pământ, dar în mod obișnuit mai multe, până la șase. Aceste pământuri se chiamă „dworsice" (curte), nume ce se dă în Polonia proprietăților nobiliare. Pe lângă acestea Cneazul se mai folosea de întinderile de pământ dintre loturile locuitorilor, precum și de contururile hotarelor [5]),

---

1. Alodiul era proprietatea ereditară pe care o avea cineva în timpul feudalității și care, spre deosebire de feud, nu era încărcată cu nicio obligațiune față de senior. I. C. Filitti, *Proprietatea solului în Principatele Române până la 1864*, București, Bucovina, p. 41.

2. Regii unguri ridicau pe Cnezii la situațiunea de nobil sau, concesionând satul unui senior, Cneazul era redus la situațiunea de „villicus". Se întâmpla chiar ca Regii să mențină, să confirme pe Cnezi în Cnezatele lor, cu titlu personal, sau ereditar. Astfel un document din 1301 arată pe un Cneaz, Ursu, vorbind „în numele tuturor" celor ce locuesc în „villa nostra olachicalis", ceeace înseamnă că Ursu nu avea numai „judecia" satului, ci era și unul din proprietari. Filitti, *Proprietatea solului în Principatele Române până la 1864*, pp. (49 și urm.

3. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, p. 239.

4. D. Arion, *Nomos Gheorghicos*, teză, Paris, 1929.

5. Aceste hotare vor face parte din domeniile Domnilor de mai târziu.

întinderi numite „obszary", şi pe care se putea aşeza un număr determinat de oameni, primind fiecare câte o porţiune de pământ, cu privilegiu sau nu [1]).

Cneazul mai era în drept să aşeze „prisăci" [2]) în pădurile Cnezatului şi în acele megieşite ale aceluiaş proprietar, pentru care plătea în mod obişnuit o dare în natură căpeteniei ţinutului; deasemenea el putea să facă iazuri şi să pescuiască în apele Cnezatului fără a plăti însă ceva [3]). Se pare însă că vânatul în păduri nu era liber, deoarece îl vedem pe Cneaz ţinut să dea Regelui ungur o parte din vânatul ucis [4]). Afară de acestea, documentele mai menţionează dreptul Cnezilor asupra păşunilor.

b) Cneazul singur poate avea moară şi crâşmă în „villa" lui [5]). R. Rosetti spune că moara şi crâşma, primesc adesea prin privilegiu, asemenea cu titlu perpetuu, un lot întreg de pământ sau jumătate [6]).

c) Găsim adesea pe Cnezii „nobiles" scutiţi de dări cum ne arată un act din 1552 în care ni se spune că aceşti Cnzei nu plătesc „quinquagessima oilor" [7]). In câteva documente găsim că în unele regiuni ei nu plătesc dări deloc, cum este cazul în Hunedoara (document din 1482) unde potrivit unor „vechi prerogative de libertate", Cnezii nu plătesc taxă, cens sau contribuţie [8]).

Intrebarea care se pune este dacă funcţiunea Cnezatului presupune şi dreptul de proprietate? Răspunsul este negativ şi reiese dintr'un document din 1419 care expune procesul dintre

1. Radu Rosetti, *Pământul, stăpânii şi sătenii*, p. 56.
2. Loc unde se pun stupii de albine.
3. „...dicto sculteto admittimus piscinas pro usu suo extruendi sine tamen prejudicio et damno cmethonum et silvarum". Sviniaci, *Arh. Ist.*, IV. Citat de R. Rosetti, *op. cit.*, I, p. 60.
4. „Similiter damus eidem Tymkoni... in silva arcum instruere". R. Rosetti, *Pământul, stăpânii şi sătenii* în Moldova, I, p. 60.
5. D. Arion, *Istoria Dreptului Român*,. p. 451.
6. *Pământul, stăpânii şi sătenii în Moldova*, I, p. 57.
7. I. Bogdan, *Despre Cnezii Români*, p. 6.
8. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 270.

Sandu şi Petru arătând că strămoşii lor căpătaseră dela Regele Ludovic în 1350 două sate româneşti, Lipcea şi Hernicea, cu titlul de Cnezate. Apoi Regele Sigismund întăreşte în 1387 despărţirea dintre Cnezat şi dreptul de proprietate dăruind lui Ştefan de Mutnek, înobilindu-l pentru „drepte şi credincioase slujbe", proprietatea moşiei Almafa, pe care până atunci o deţinuse ca Cnezat [1]).

Nobilitarea : Jus Kenezatus. Iată deci că acordarea dreptului de proprietate însemna şi ridicarea Cneazului la rangul de nobil. El înceta de a mai fi Cneaz (communes) cu toate că păstra titlul acesta (Cn. nobiles) şi de acum înainte. Jurisdicţia o avea din însuşirea lui de proprietar nobil, rânduind pe alţii în locul lui pentru a soluţiona chestiunile mai mărunte.

Din cercetarea făcută până acum rezultă că erau două feluri de Cnezi : nobili şi obişnuiţi [2]). Deosebirea între cele două clase se făcea şi în materie de procedură unde jurământul unui „nobiles Kenezii" avea tăria prestării făcute de un nobil ungur, în vreme ce Cnezii „communes" nu erau primiţi decât pentru un sfert de nobil în procesele cu cojurători.

Alături de aceste două categorii de Cnezi, într'un document al lui Ludovic din 1366 apar Cnezii „regales" ce sunt proprietari de sate, având asupra acestora dreptul de posesie ereditară şi privilegiu de judecată, drepturi care-i fac asemănători nobililor ; din această cauză unele documente îi aseamănă cu nobilii [3]). Cnezii „regales" au o situaţie mai bună ca acei de pe moşiile clerului sau ale nobilimii care nu sunt scutiţi de darea de pământ şi nu pot transmite erezilor „jus kenezatus" [4]).

Să vedem acum ce se întâmplă cu Cnezii „communes" care nu au fost înobilaţi. Aceştia cu timpul decad şi sunt asimilaţi

1. J. Mihaly, *Diplome Maramureşene*, p. 186 cit. de Xenopol, *Ist. Rom.*, II, p. 166.

2. Sau confirmaţi şi neconfirmaţi. R. Rosetti, *Pământul, stăpânii şi sătenii în Moldova*, I, p. 26.

3. D. Arion, *Istoria Dreptului Românesc*, pp. 455—456.

4. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 270.

iobagilor. Insă chiar sub povara jugului maghiar, Cneazul, redus la situaţia de „villicus", de căpetenie de sat, rămâne totuşi ocârmuitorul şi povăţuitorul neamului său cucerit. Cu toată situaţia lor de subordonare Cnezii din Transilvania păstrează o superioritate relativă faţă de iobagii valahi „subditi Domini eorum". Ei devin un fel de administratori, de „villici"[1]) ai acestor domenii în care calitate ei judecă în numele seniorului pe Românii iobagi: „judices vel kenezii" [2]). Ei nu pot părăsi domeniul fără încuviinţarea proprietarului şi fără să fi plătit „terragium justum", cum reiese dintr'un act din anul 1407. In 1351 Ludovic al Ungariei hotărăşte ca aceşti Cnezi „communes" să fie „adscripti glebae" ei devenind „onus debitae terrestralis subjectionis". Nu se ştie în mod precis dacă Cnezii au fost „adscripti glebae" sau nu, de oarece Fessler, în „Geschichte von Ungarn", spune că se pare că dispoziţiunea dela 1351 ar fi rămas neaplicată [3]).

Atribuţiuni şi obligaţiuni diverse. Din textul unor acte, spune R. Rosetti, mai reiese că Cnezii erau supuşi şi la alte dări şi îndatoriri care însă nu sunt specificate în acele acte. Totuşi ştim că uneori Cnezii erau însărcinaţi cu popularea locurilor pustii [4]). Astfel, Regele Carol Robert dărueşte Cneazului Crăciun moşia Bilka pentrucă fiii lui aduseseră oameni pe moşiile nelocuite până atunci Lipcea şi Hernicea [5]).

Se vorbeşte în documente de un Cneaz colonizator care populează în ţările polone un teritoriu în numele proprietarului şi capătă dela acesta mai multe dworsice (lanuri) libere pe care colonii nu se mai pot aşeza: „cmethones non possunt locari", iar raporturile dintre proprietar şi coloni sunt reglementate de „voloskoie pravo" [6]).

1. D. Arion, *ut supra*, pp. 455—456.
2. D. Onciul, *Românii şi Ungurii în trecut*, p. 19.
3. R. Rosetti, op. cit. I, p. 27.
4. „Teritorii ce erau lăsate spre colonizare şi runculire". Onciul *Românii şi Ungurii în trecut*, p. 18.
5. Filitti, *Proprietatea solului în Principatele Române până la 1864*, p. 57.
6. Xenopol, *Istoria Românilor*, II, p. 169.

In situaţiunea de colonizator, Cneazul percepe dările cuvenite de către coloni proprietarului şi are dreptul să-şi oprească o parte din ele; apoi judecă pe coloni în numele proprietarului şi pronunţă pedepse de cele mai multe ori pecuniare. La rândul său, Cneazul colonizator percepe dela coloni o parte din ceiace produce pescuitul în apele Cnezatului; o parte din stupii de albine; anumite danii la Paşte şi la Crăciun, şi două până la şase zile de muncă pe an [1]).

Concluzii. Din cele arătate mai sus rezultă că primii ocârmuitori ai populaţiei româneşti au fost Cnezii, funcţiunea lor manifestându-se prin puterea de conducere militară şi politică, de administraţie şi de distribuire a justiţiei.

Situaţiunea Cnezilor din Ardeal în urma descălecării ungureşti va deveni din ce în ce mai rea [2]) faţă de aceia a Cnezilor din Ţările Române care rămân şi mai departe oameni liberi, proprietari în genere. Pentru a scăpa de starea de inferioritate în care se găseau, o parte din Cnezii Ardealului, aducând diferite servicii Coroanei maghiare, vor fi înobilaţi; ei îşi vor pierde însă caracterul românesc şi vor dispare în masa maghiară; *Cnezii „communes", deşi asimilaţi iobagilor, vor rămâne mai departe conducătorii elementului naţional românesc din Ardeal, contribuind astfel la păstrarea datinelor străbune, a credinţei şi a limbei româneşti.*

Funcţiunile Cnezilor, în genere, funcţiuni pe care le găsim şi la Veovozi, dar ceva mai mari, vor întemeia drepturile şi puterile Domnilor de mai târziu, Domnia însăşi, drepturi şi puteri care se vor modifica după cerinţele timpului, după necesităţile vieţii obşteşti.

---

1. Filitti, *Proprietatea solului în Principatele Române până la 1864*, p. 58.
2. „Nobilii chinezi şi chiar ţăranii de rând să-şi boteze pruncii numai prin preoţii catolici, căci cine şi-i botează la preoţii schismatici îşi pierde proprietatea. Dr. A. Bunea, *Ierarhia Românilor din Ardeal şi Ungaria*, p. 103.

II. VOEVOZII

Deasupra Cnezilor apar, din primele momente ale ştirilor documentare, ca şefi supremi ai Vlahilor, *Voevozii*, aleşi dintre Cnezi, dar cu tendinţa de a fi recrutaţi pe baze ereditare.

Inceputul trecerii dela Cnezat la forma superioară a Voevodatului, ar putea fi caracterizată prin apariţia lui Litovoi [1]) care, cel dintâi, încearcă o mişcare de independenţă de propoiţii mai vaste; împreună cu Ioan şi Farcaş [2]) el reuneşte mai multe Cnezate şi devine capul unor confederaţii gentilice numite Voevodate [3]).

,,Din acest moment, spune d-l Dinu Arion, Cnezatul nu poate fi socotit ca Stat, dar comanda acestor Cnezate gentilice locale, a căror expresiune obişnuită este Voevodatul, va pregăti trecerea spre organizaţia politică supremă care este Statul'' [4]).

Vom arăta mai târziu acest fenomen politic atât de însemnat, fenomen care constitue cel mai de seamă moment în vechiul drept constituţional românesc.

1. Afirmăm aceasta bazându-ne pe faptul că Litovoi, ,,bellidux'' cum îl numeşte d-l Arion, e trecut în unele documente ca Voevod şi în altele ca Cneaz.

2. Des amintita Diplomă a Ioaniţilor arată existenţa a trei Cnezate româneşti al lui Ioan, Farcaş şi Litovoi, iar la răsărit de Olt, pomeneşte de Seneslau, Voevod al Românilor. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor* I, p. 242.

3. D. Arion, *Despre Cnezii Români*, p. 16.

4. ,,Pe instituţia politico-socială a Cnezatului se întemeiază instituţiunea premergătoare Domniei, Voevodatul, care are la baza lui organizările locale cu Cnezii lor în frunte''. D. Arion, *Despre Cnezii Români*, p. 31.

Iată deci instituţiunea voevodală născută din contopirea cnezatelor; de acum înainte va exista o putere care, preîntâmpinând ideia de Stat, va veghia la împlinirea legii, va reglementa raporturile dintre locuitori, Voevodul fiind cel dintâi interesat în fiinţa şi bunul mers al Statului.

Instituţiunea Voevodatului pare a fi fost creiată din necesităţi militare şi din cauza persistenţii ierarhiei sociale, datorită necesităţii răsboiului, Voevozii sunt mereu superiori Cnezilor. Cu vremea instituţiunea s'a păstrat şi în timp de pace, Voevodul fiind şef militar, judecătoresc şi administrativ al organizaţiilor gentilice ce alcătuiau un Voevodat.

Apariţia lor. Voevozii sunt menţionaţi în prima jumătate a secolului al XIII-lea [1]), totdeauna superiori Cnezilor [2]), numirea lor românească apărând în regiunea Oradiei. In ordinea vechimii lor, cei dintâi Voevozi pomeniţi, sunt Litovoi şi Seneslau; ei sunt citaţi în Diploma lui Bela al IV-lea pe lângă Cnezi, Voevodatele lor aflându-se în dreapta şi stânga Oltului. Inainte se pare că a existat un Voevod Ploscânea ce a ajutat Tătarilor în lupta dela Kalga, aşa cum am arătat mai sus. Acesta însă, după toate probabilităţile, era un *Voevod ad-hoc* pentru a da sfaturi militare Românilor ce luptau alături de Tătari [3]).

Un document din 1299, amintit de Wenzel, în „Codex Diplomaticus Arpadianus" [4]), ne vorbeşte despre cel mai vechi Voevod al Maramureşului, fără a-i spune numele.

Prof. I o r g a cercetând opera „Alexiada" scrisă de împărăteasa Ana Comnen, susţine că la finele sec. XI, existau în părţile Dobrogei, dela Silistra la Vicina, o serie de formaţiuni po-

---

1. Cel dintâi Voevod al Ardealului ce ne este cunoscut pare a fi din anul 1091; documentul nu-i spune numele. Probabil însă că numele acestuia este Mauriciu, deoarece în 1108 e Voevod al Maramureşului Nicolae, fiul lui Mauriciu. C. Kogîlniceanu, *Istoria veche a Românilor*, p. 3.

2. D. Arion, *Despre Cnezii Români*, p. 158.

3. R. Rosetti, *Pământul, stăpânii şi sătenii în Moldova*, I, p. 48.

4. Citat de Dr. A. Bunea în *Incercare de istoria Românilor până la 1382*, p. 161.

litice româneşti. Iată cuvintele Prof. Iorga: „Cea dintâi formaţie politică trebue să fi fost aceia de care ne vorbeşte Ana Comnena pentru sec. XI, în spre Silistra unde se stabilise un prinţ Tatul, hotărît Român" [1]).

In ţinutul dintre Dunăre şi Mare, în Dobrogea de azi, se pare că Sciţii au avut aşezări mai durabile, formând chiar mici Stătuleţe conduse de Regisori. Astfel, era în sec. III satul din regiunea oraşului Callatis, Mangalia de azi. Cunoaştem şi numele a cinci Regişori de aceştia: Sarias, Aeronas, Tamsa, Charaspes şi Kamites. Să fie oare aceste mici Regate premergătoarele formaţiei politice de care ne vorbeşte Ana Comnena?

Aşezământul militar al Voevodatului apare în documente mai rar ca Cnezatul. Sunt autori care susţin că datează din vremea primului Stat bulgar [2]), când sub autoritatea acestuia s'au înjghebat primele aşezări politice româneşti în Carpaţi [3]). Noi însă am arătat originea autohtonă a Cnezatului, a Voevodatului, ca şi a Statelor române, ca fenomene politice stăpânitoare în viaţa constituţională românească. Astfel întâlnim pe Voevozii Ioan şi Vlad în Banat, pe Drag şi Ioan, Voevozi de Satu Mare, pe Boia şi Stoica în Caransebeş, pe Iacob în Abrud, Vlad şi Nicolae în părţile Clujului, pe Ştefan, Ioan, Bal, Bogdan, Drag şi Iuga în Maramureş, pe Neculai şi Grigore în Lugoj, Radu Negru în Făgăraş, pe Stanislau în Siparc [4]).

Cât despre Ardeal, se ştie că la venirea lor, Ungurii au găsit o sumedenie de „Ducate", dintre care unul, la Răsărit de Munţii Apuseni, era condus de „Gelou quidam Blacus" care-şi avea cetatea pe râul Someşului [5]). Titlul de Voevod — în ungureşte

---

1. N. Iorga. *Introducere la studiul asupra României şi Românilor*. Beiuş, Tip. Doina, p. 30.

2. Xenopol, *op. cit.*, II, p. 160.

3. Ungurii au găsit la venirea lor în Ardeal un Ducat românesc pe care l'au numit bulgăresc. Erorile sunt multe în acest sens. Astfel o hartă catalană din 1375 dă Valahiei danubiene numele fals de Burgaria în vreme ce Bulgariei îi păstrează numele nealterat. Haşdeu, *Histoire Critique*, pp. 11 şi urm.

4. Xenopol, *ut supra*, II, p. 160.

5. Onciul, *Origina Principatelor Române*, pp. 46 şi urm.

„wajda" — ce s'a dat apoi guvernatorului unguresc al Ardealului, ne arată că el a fost de bună seamă găsit aici la cucerirea ţării şi păstrat sub cucerirea ungurească, pentrucă la finele sec. XII, Ardealul era condus de un Mare Voevod conducător de oaste şi înalt demnitar al Regelui ungur.

Numele lor. Voevozii români din Transilvania sunt adesea numiţi cu nume pompoase ca „Comiţi" [1]) şi „Palatini", sau „iubiţi ai Regelui"; unii dintre ei sunt comandanţi de oaste, alţii judecători la Curtea Regelui, alţii au o situaţie asemănătoare Cnezilor, administrând ca şi aceştia satele proprietarilor, având grija strângerii dărilor sau prestarea muncilor şi serviciilor cerute. Aceasta este situaţia celor şase Voevozi pomeniţi într'un document din 1445 [2]).

Cea mai însemnată titulatură este aceea de „comite al Secuilor" care conferă Voevodului titular stăpânirea chiar asupra unei părţi din naţiunea suverană. Astfel de titlu aveau Voevozii Drag şi Balk.

Din punct de vedere etimologic cuvântul „Voevod" este de origine slavă şi înseamnă acelaş lucru ca germanul „Herzog" sau latinul „dux": *voi*, ostaşi şi verbul *voditi*, a conduce [3]).

Numele de Voevod s'a păstrat şi în zilele noastre, forma populară „Vodă" nefiind altceva decât o prescurtare a cuvântului Voevod.

Desele răsvrătiri ale Voevozilor ne arată, ca şi la Cnezi, că starea lor era dependentă de Regele maghiar. Astfel cunoaştem

---

1. „Petro Magister Agasorum, comite de Hatzek, Stephano comite Castriferrei", etc. Hurmuzachi, *Documente*, I, p. 410.

2. Că Românii făceau parte din nobilimea Ardealului ne-o dovedeşte faptul că la 1291, Andrei al III-lea convoacă la Alba Iulia o adunare a tuturor nobililor Saşi, Secui şi Români din Transilvania. Documentul sună astfel: „... cum universis nobilibus Saxonibus, Syculis et Olahis in partibus Transylvanis". Prof. C. C Giurescu, *Istoria Românilor*, I, 274.

3. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 233.

răscoala lui Litovoi din Muntenia [1]), răscoala lui Balk din 1404 şi în fine a lui Radu Negru şi a lui Bogdan, întemeietorul Moldovei.

Voevozii din Ardeal, în schimbul supunerii lor, obţin anumite privilegii, fiind în schimb obligaţi la împlinirea îndatoririlor lor faţă de Rege sau Comite.

Un document din vremea Reginei Elisabeta soţia lui Ştefan al V-lea (1270—1272) arată că Românii din Comitatul Bereg îşi aleg după voia lor pe Voevodul care are dreptul să-i judece şi să curme pricinile dintre ei.

Funcţiunile Voevozilor. a) *Militare.* Din chiar numele lor reiese că atribuţiunea principală a Voevozilor este cea militară. Toţi scriitorii vechi consacră în unanimitate caracterul militar al Voevozilor. Astfel Lucius spune în „De Regno Dalmatino": „Voyvoda vero exercitus ductorem significabat ut apud Italos capitaneus". Iar Dlugosz în „Historia Polonica": „Woiewodas id est exercitum ductores". In fine Glasnic în „Statute Valahorum de re militari": „Woyevodae sunt viri militares" [2]). In această situaţie îl vedem pe Voevodul român din Maramureş, Dragoş, luând parte la expediţia lui Ludovic al Ungariei contra Tătarilor [3]).

In timp de răsboiu Voevozii se prezintă călare, împreună cu supuşii lor iobagi, şi nu de rareori se întorc împotriva duşmanului lor firesc: Ungurii [4]).

---

1. In diploma din 1285, Litovoi e pomenit ca „aliquam partem de regno nostro ultra alpes existentur". Bela al IV-lea dăruise în 1233 Tara Loviştei pe apa Lotrului lui Konrad. E probabil ca Litovoi să fi cucerit acest teritoriu refuzând a plăti tributul cuvenit Regelui.

2. Cit. de N. Densuşianu, *Revoluţia lui Horia* în *Transilvania în Ungaria, 1784—1785, scrisă pe baza documentelor oficiale*, Bucureşti, 1884, p. 40.

3. Prof. Giurescu, *Istoria României*, I, p. 324. Am citat mai sus pe Ploscânea căruia atribuţiunea de Voevod i-a fost dată ad-hoc, pentru a sfătui pe Românii care luptau alături de Tătari la Kalga.

4. Ştefan Meteş, *Contribuţii nouă privitoare la voevodatele române din Ardeal*, p. 13.

b) *Judecătoreşti*. Altă atribuţie importantă este aceea de a distribui dreptatea judecând pricinile mari; competenţa lor judecătorească se întindea şi asupra populaţiei româneşti cât şi asupra Saşilor şi Secuilor [1]). Documentele ne-au păstrat organizarea „Scaunelor de judecată" în care Voevozii făceau dreptate.

Astfel în Oltenia, Ungurii au menţinut Scaunul de judecată, cum spune Ştefan Mateş, sub „porunca Căpitanului Cetăţii Făgăraşului" [2]). Domnii Ţării Româneşti l-au consolidat păstrând însă pentru ei şi pentru Divanul boeresc, „officium boeronatum" [3]), dreptul de privilegiu şi danii, dreptul de a fi for de apel şi dreptul de a hotărî în chestiunile penale mai mari.

In secolul al XV-lea, când Ducatul Făgăraşului a trecut din nou în mâna Regilor unguri, chiar când autoritatea Voevozilor dispăruse, noua stăpânire păstrase vechiul Scaun de judecată, sub preşedenţia Vice-Voevodului Ardealului, Scaun compus din 12 Cnezi cu proprietate, 6 preoţi şi 6 ţărani. Sediul Scaunului era Haţegul unde judecătorii ţineau şedinţă în clădirea regală şi judecau după legea şi obiceiurile Haţegului [4]). Membrii Scaunului de judecată puteau fi realeşi de mai multe ori, ba chiar erau unele familii care-şi păstrau reprezentanţii lor în aceste Scaune timp de o jumătate de veac, cum era cazul în Maramureş [5]).

Din vechime era obiceiul ca Voevodul odată la 14 zile să

---

1. In 1221, Regele Andrei al II-lea sustrage coloniile Saşilor de sub juridicţiunea Voevodului. Xenopol, II, p. 162.

2. *Din istoria Românilor în Transilvania*, p. 7.

3. Boerimea română ce îndeplinea „officium boeronatum" se deosebeşte fundamental de boerimea maghiară; asemănarea boerilor cu Cnezii este absolută, deci „boeronatus" nu ar fi altceva decât Cneazul sau Judecul.

4. Cercetări mai noi confirmă că în Ţara Haţegului (sec. XIII—XV) a fost o viaţă românească organizată din cele mai importante. In aceste părţi, spune St. Meteş în studiul său *Din istoria Românilor*, Românii desigur şi-au avut Voevodul lor ce va fi căzut în luptă cu Ungurii. Vezi de acelaş autor şi *Contribuţii nouă*, p. 8.

5. Ştefan Meteş, *Din istoria dreptului românesc în Transilvania*, Monitorul Oficial, 1935, p. 4.

ţie judecată : „nu după capul lui şi de voia lui să judece pe nime, ci numai după dreptate". Nu în tot locul se ţine Scaun de judecată atât de des; în unele locuri Voevozii ţineau Scaun de judecată numai odată pe an.

In Maramureş alcătuirea Scaunului de judecată reiese dintr'un document slavon din 1 Mai 1404: sediul era Sighetul, cu 12 membri în Scaun, care sunt arătaţi astfel: Pan, Radul, Benco, Toader şi Sandu, apoi Ivanciuc, Dragomir şi fratele lui Dan, Nan din Săpânţa, Levco Belcovici, Costea Drăguşevici şi Coste Popov [1]).

In Beiuş Scaunul e prezidat tot de Voevod şi se compune din 12 Cnezi aleşi de popor. Alegători erau cei de parte bărbătească în vârstă de 25 de ani, afară de infirmi, de cei slabi de minte şi de bătrâni.

De cele mai multe ori pedepsele ce se pronunţau în aceste Scaune erau băneşti, „birşagul", şi se stabileau de Voevod după o tocmeală cu cel pedepsit, Voevodul cântărind păcatul mai ales după punga celui ce avea să plătească.

In unele locuri Scaunul de judecată era ambulant, Voevodul deplasându-se în mijlocul poporului pentru a face dreptate. Astfel conscripţia urbarială din 1622, a domeniului Homonna, ne spune că aici Voevodul când vine să facă judecată într'un sat oarecare, „*communis inquisitio vulgo voivodatus*", pune mai întâi pe Cnezi să jure că vor spune drept toate excesele ce le-a

---

1. Iată ce cuprinde această preţioasă urmă de viaţă maramureşană: „Pan Radul", viceşpan de Maramureş, împreună cu „jupanii" Banco, Toader şi Sandu, cari se intitulează „nemişi" din Sarvasău, şi cu Ivănciuc şi Dragomir, plus fratele lor Dan, cu Levco Belcovici, Coste Drăguşevici, Coste Popov, cu Nan din Săpânţa, „dau ştire", tuturor cari vor avea cunoştinţă de scrisoare că „Baliţa Voevod şi Drag Meşter" au zidit Biserica Sfântului Arhanghel Mihail în „ţara Teresului" şi au dat „din uricul lor" trei sate acestei „mânăstiri" Darvasău, cu o moară ce se afla în „ţara Câmpulungului", lămurindu-se că se află la „Săpânta, unde se varsă Săpânta".

Documentul de mărturie e dat „sub a mea pecete", spune Radul, în „Scaunul nostru din târgul Sighetului", la data de 6912, adică 1404, Mai 1. N. Iorga, *O mărturie din 1404 a celor mai vechi Moldoveni*, Cultura Naţională, 1926, p. 2. Din acest act reiese că lipsea un membru.

făcut poporul, prezentând un răvaş cu numele celor vinovaţi [1]).

c) *Administrative.* Ca atribuţiuni administrative Voevodul avea în sarcina lui culegerea dărilor precum şi obligaţia de a constrânge pe locuitori la executarea îndatoririlor către Rege şi Comite.

Daniile Voevodului către Rege reies dintr'un document din 25 Mai 1539: Voevodul din satul Marin, dă anual o căprioară iar dacă nu are, un bou tăiat; iarna dă un ţol, pe care-l poate răscumpăra, dacă nu-l are, cu un florin. Voevodul din Baksan dă împreună cu satul la Paşti un bou, singur la Crăciun o căprioară şi vara un uliu.

Sătenii de sub autoritatea Voevodului trebuiau să facă danii şi servicii. De obiceiu, Voevodul primea dela săteni o vacă din tretină, un porc şi o oaie. Dela sătenii din Bajom, Voevodul primea doar un florin de Sf. Mihail [2]). Bine înţeles că afară de acestea, ţăranii care voiau să se pună bine cu Voevodul îi mai făceau şi alte danii sau zile de lucru.

Voevozii erau harnici colonizatori. Astfel nobilului Gh. Bota, pentru că a înfiinţat satul Magocea, pela 1588, Principele Sigimund Batory îi dărueşte, în acelaş an, Voevodatul acestui sat.

Intinderea stăpânirii voevodale. Ca să ne dăm seama cât de mare era întinderea peste care îşi exercita Voevodul autoritatea vom spune că în timpurile vechi ei aveau sub ocârmuirea lor un ţinut întreg; când stăpânirea ungurească s'a întins, puterea Voevozilor s'a mărginit la tot mai puţine sate [3]).

Insemnătatea Voevozilor din Ardeal scade cu timpul. Astfel, în 1731, 1733 şi 1738, în Comitatul Crasna Voevodul trebue

1. Şt. Meteş, *Contribuţiuni nouă*, p. 9; şi *Istoria Neamului Românesc*, pp. 155 şi urm.

2. Ştefan Meteş, *Contribuţiuni nouă privitoare la Voevozii români din Ardeal şi părţile ungureşti din veacul al XVI—XVIII*-lea, Cluj, Tip. Naţională, 1925, pp. 16 şi urm.

3. Ştefan Meteş, *Istoria Neamului românesc*, Sibiu, 1922, pp. 157.

să dea dare după cap şi avere şi să facă transporturi cu boii pentru Domnul lui. Iar în 11 Ianuarie 1767 se hotărăşte ca feciorii şi ginerii Voevozilor să facă slujbă ca toţi sătenii [1]).

Ultima amintire despre Voevozi este din 1827 când în satul Buzeşti, din Comitatul Sătmar, se aminteşte de un Voevod scutit de serviciile iobăgeşti.

Concluzii. Din cele de mai sus vom desprinde că deasupra Cnezilor se ridică, ca şefi supremi ai Valahilor, Voevozii a căror funcţiune se manifestă în toate domeniile aparatului de Stat, rudimentar încă. Pe aceste funcţiuni, hotărât superioare celor cnezale, se vor întemeia puterile şi funcţiunile Domnilor de mai târziu, ceiace dovedeşte încă odată *că instituţiile noi nu sunt decât cele vechi, transpuse în timp şi modificate de cerinţele vremurilor noi, sub porunca realităţilor noi ale vieţii obşteşti.*

Ion Bogdan arată în „Originea Voevodatului la Români" că reprezentantul puterii politice supreme avea titlul de Voevod, titlu care în această acceptaţiune nu se găseşte la nici unul dintre popoarele vecine. Voevodatul apare deci ca o instituţiune pur românească, datând dintr'o epocă anterioară descălecării maghiare.

Concentrarea micilor formaţiuni locale şi transformarea lor în Voevodate, adică într'o formaţiune politică mai bine organizată, s'a îndeplinit mai întâi în nordul Carpaţilor, unde pătrunderea maghiară a determinat pe localnici la unirea forţelor pentru a-şi spori posibilitatea de rezistenţă.

La începutul secolului al XII-lea (1103) apare documentar un Principe al Transilvaniei „Mercurius Princeps Ultrasilvanus" [2]) dar numirea nouă nu s'a putut păstra aşa că a rămas biruitoare tot denumirea tradiţională de „Vajvoda" care este menţinută până în secolul al XVI-lea.

Poporul românesc şi-a menţinut deci vechea lui organizare aşa că Voevodatul din Ardeal apare ca o instituţie pur romă-

1. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 272.
2. Prof. I. Lupaş, *Trecutul nostru românesc*, Sibiu, 1934, p. 60.

nească pe care descălecarea Ungurilor nu a putut-o desrădăcina[1]. Titularul acestei instituții este învestit cu autoritatea și puterea unuia din cei mai de seamă demnitari dela Curtea maghiară; el este intitulat „Magnificus Dominus" și are alături de el un Vice-Voevod „Nobilus Vir".

Spre sfârșitul secolului al XIII-lea, Voevozii din Ardeal sunt din ce în ce mai tari și mereu în conflict cu autoritatea regală maghiară neputincioasă de a se opune acestei instituții care prinsese rădăcini atât de puternice în tradiția istorică a acestui pământ românesc. Astfel vedem pe Voevodul Transilvaniei Ladislau Borș stăpânind ca un adevărat suveran, pretendenții la Tronul Ungariei cerându-i sprijinul; în 1307 Otto de Bavaria îi cere sprijinul și mâna fiicei sale.

Puterea și prestigiul Voevozilor din Ardeal culminează prin Ioan Corvin de Huniade, hotărît de obârșie românească. Cu timpul starea Voevozilor se înrăutățește; ei stăpânesc tot mai puține sate și dispar în cele din urmă în masa maghiară.

Voevodatul, spune d-l Prof. I. Lupaș, *înfățișează același fenomen de vitalitate excepțională ce se găsește în toate manifestările elementului etnic românesc, precum și în organizațiunile sale primitive, care s'au putut strecura prin încercările feluritelor stăpâniri streine, adaptându-se împrejurărilor fără a-și pierde ființa și nota tradițională proprie, dimpotrivă impunând-o și elementelor colonizate mai târziu în Transilvania*[2]: Sașilor și Secuilor, a căror „organizație scăunală" apare vădit influențată de a vechilor Scaune de judecată, ale populației autohtone[3].

1. I. Lupaș, *Istoria Românilor*, Cluj, 1921, p. 92.
2. *Voevodatul Transilvaniei în sec. XII și XIII*, în „Studii, conferințe și comunicări istorice", Cluj, 1940, II, p. 15.
3. N. Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, II, p. XIII.

III. ÎNTEMEIEREA STATELOR

Primele închegări politice româneşti, Cnezatele şi Voevodatele, au avut, şi acest lucru nu poate fi contestat, *o origine şi o organizare autohtonă, pur românească,* numai denumirea lor fiind slavă.

In faţa ameninţărilor acestor organizări politice de către Regii maghiari care pela 1100. desprinseseră Transilvania din Ţara Românească, apare Muntenia, din reunirea în jurul anului 1320 a vechilor Voevodate sub un şef naţional [1]), ţară născută deci dintr'un act cu caracter revoluţionar, de răsvrătire contra acelora ce voiau să silească pe Voevozi la plata unui tribut pe care aceştia nu voiau să-l plătească, pentrucă nu-l datorau.

In vreme ce Muntenia a fost întemeiată [2]) printr'un proces intern, lent şi treptat, Moldova ne apare ca fiind închegată printr'o revărsare dinspre părţile Nordului românesc, din „Terra Maramorisensis", în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, prin aşezarea autorităţii unui Voevod român creator de Stat, peste Juzii sau Vatamanii din aceste locuri, tot Români. Ca şi în Muntenia faza ultimă a revărsării fiind încheiată, procesul a fost lăuntric, românesc, naţional.

---

1. Prof. I. V. Gruia, *Curs de Drept Constituţional*, Bucureşti, 1943, II, pag. 43.

2. Intemeierea celor două State, spune A. D. Xenopol poartă în tradiţie românească numele de *descălecare*, termen ce s'a introdus şi în graiul obişnuit pentru a însemna colonizare, aşezare, întemeere. *Descălecatul Munteniei*, Iaşi, 1911, p. 3.

Intemeierea Munteniei. Ştim că unele isvoare de origine ungară, cercetate de către Lucari[1]), confirmă descălecarea legendarului Negru Vodă care pe la 1310 întemeiase Ţara Românească. Multă vreme s'a crezut în temeinicia acestei leggende [2]). Insă cum istoria nu ia în considerare legenda decât în partea ei de adevăr, iată că ne apare, ca fapt istoric sigur, întemeierea Munteniei prin reunirea treptată, sub o singură conducere, a unui Basarab din Oltenia, a formaţiunilor politice care se aflau în dreapta şi stânga Oltului [3]).

Ca o consecinţă a victoriei lui Basarab Intemeietorul asupra lui Carol Robert, nu a mai putut fi vorba de o supremaţie maghiară, care zadarnic încerca să se afirme, asupra Statului nou ce se înfiripa [4]).

Vorbeam mai sus de reunirea din care a luat naştere Statul cel nou: Muntenia. Dar această reunire cum s'a făcut? Să fi renunţat Voevozii şi Cnezii de bună voe la puterea lor recunoscând pe cel mai puternic dintre ei ca Voevod şi mai târziu ca Domn? D-l Prof. C. C. Giurescu crede că teza reunirii prin forţă ar fi mai aproape de mentalitatea vremurilor de atunci şi apoi, spune d-sa, nu întâlnim printre dregătorii dela

1. Letopiseţul lui Murgu de pe la anul 1500.

2. „După această înfrângere, Tătarii se retraseră mai departe în câmpuri, iar Românii, adecă Romanii (*Miron Costin pare să fie primul Român care ne consideră ca descendenţi ai Romanilor*), şi mai întâi montenii, adică muntenii, se coborîră din munţi la locuri mai deschise cu Domnul lor Negrul; nu muit după aceia eşiră şi Moldovenii din Maramureş cu Dragoş, întâiul lor Domn, la Ţara Moldovei, şi ocupară mai întâiu locurile de sub munţi". Miron Costin, *Cronica Ţării Moldovei şi Munteniei*, în Ion Bogdan, *Cronice atingătoare de Istoria Românilor*, Socec, 1896, p. 186.

3. Prof. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, pp 344 şi urm.

4. „Carol, craiul unguresc, precând dela naşterea lui Hristos au fost 1330, cu oastea cea cu cruci a Papei dela Roma au mers în Ţara Muntenească împotriva Domnului Basarab Voevod, şi au luat Severinul făr de nici o pricină. Şi pentrucă nici o treabă nu avea cu dânsul să-i calce ţara, Dumnezeu au fost într'ajutor lui Basarab Voevod şi au bătut pe craiul Carol". Din *Cronica românească a lui Gheorghe Brancovici*: *Despre lupta lui Basarab cu Carol Robert* citat de Prof. I. Lupaş în *Cronicarii şi istorici români în Transilvania*, Scrisul românesc, Craiova, p. 23.

Curtea domnească pe nici unul care să amintească de vreun Voevod supus de bună voe [1]).

Credem că *reunirea Cnezatelor şi Voevodatelor sub o singură conducere s'a făcut dela sine, faţă de pericolul maghiar ce ameninţa micile organizări politice româneşti cu pierderea independenţii lor.*

Părerea d-lui Prof. Giurescu asupra întemeierii Ţării Româneşti se alătură celei înfăţişate de B. P. Haşdeu care susţine că întemeierea Ţării Româneşti ar fi opera *succesivă* a mai multora din Basarabii din Oltenia [2]), din care cel mai de seamă este Alexandru Vodă.

S'a mai susţinut de următorii istorici:

1. Onciul, că descălecarea s'a pornit dintr'o desmembrare a Statului muntean de acela de peste Dunăre, Valaho-Bulgar [3]); deci adevăraţii întemeietori ai Munteniei ar fi Asaneştii, care la 1186 întemeiaseră Imperiul Româno-Bulgar ce durează până la 1241 când are loc năvălirea Tătarilor. Chiar şi legendarul Negru Vodă ar fi, după Dimitrie Onciul, un membru al familiei Asaneştilor care, împreună cu poporul român din răsăritul Valahiei, scapă de dominaţia cumană şi fundează noul Stat;

2. Cel mai aproape autor de domeniul legendar este A. D. Xenopol care susţine în „Istoria Românilor", teoria omului providenţial, Radu Negru [4]), Principe de Făgăraş, care descalecă de peste munţi şi pune bazele de aşezare ale Statului muntean.

Această ipoteză este susţinută şi de Gr. Tocilescu care socoteşte că legenda relativă la Radu Negru, sau Negru Vodă, înfăţişează în imaginaţia poporului român începuturile Statului românesc închegat în urma descălecării lui Negru Vodă care

---

1. *Op. cit.* I, p. 347.
2. Un act din 1398, menţionează printre nobilii români din „terra Harsoc" (Haţeg) un Basarab din satul Râuşor, „honestes vires Janustinum et fratres sues Basarabe et Custe, kinezios de Riusor". B. P. Haşdeu, *Histoire critique*, pp. 26 şi urm.
3. Xenopol, *Descălecatul Munteniei*, Iaşi, 1911, p. 11.
4. *Op. cit.*, III, pp. 12 şi urm.

se retrăsese în Făgăraş, de unde s'a întors pentru a funda Statul până atunci trunchiat al Munteniei [1]). Părerile lui D. Onciul, A. D. Xenopol şi Prof. Giurescu constitue cele trei teorii care s'au formulat cu privire la întemeierea Ţării Româneşti.

Teoria d-lui Prof. Giurescu, a reunirii treptate a formaţiunilor politice prin Basarabii din Oltenia, pare a fi cea mai aproape de adevăr.

Odată reunirea teritorială şi naţională săvârşită, apare Monarhul transformat din Voevod în Domn, care, încetul cu încetul, va căuta să aibă puterea, prestigiul şi funcţiunile, cu o uşoară influenţă bizantină, influenţă ce ni s'a transmis prin intermediul popoarelor slave care ne-au înconjurat totdeauna.

Intemeierea Moldovei. Trecând la Moldova vom constata că în vreme ce Ţara Românească a fost întemeiată printr'un proces intern de reunire a diverselor formaţiuni politice, *Moldova a fost întemeiată printr'o revărsare din afară,* tot a Românilor, dar din Maramureş, cu o jumătate de veac mai târziu, data întemeierii, aşa cum ne-o redau cronicarii, fiind anul

1. Gr. Tocilescu, *Manual de Istoria Românilor*, Bucureşti, 1876, pp. 40 şi urm. Un cercetător ardelean Atanasie Marinescu înfăţişează dinastia lui Radu Negru Vodă în Ungrovlahia şi dinastia Basarabilor în Oltenia astfel : ,,Cavalerii teutoni în 1211 şi în 1212 au căpătat pământurile dela regele Andreiu al II-lea şi pristalzii regelui în 1213 şi 1214 au introdus pe Cavalerii teutoni şi coloniile săseşti în posesiunea pământurilor, din care au scos pe Români, ori le-au avut aceştia în folosinţă, cu drept de iobagi, ori le-au avut aceştia cu drept de proprietate. Românii scoşi din posesiune au trebuit să părăsească ţara lor şi din Ţara Făgăraşului au plecat prin pasul Branului, au trecut Carpaţii şi au descălecat mai întâiu la Câmpulung şi în prejur, care era o parte din Ţara Cumanilor, iar de regii Ungariei de regulă numită Transalpină, pe timpul dinastiei lui Radu Negru numită Ungrovlahia şi mai târziu Valahia Mare... Numai după descălecare a fost cu putinţă şi s'a simţit trebuinţă de atare organizare. Şi pentru aceasta, în Câmpulung, Negru din Vânăţia de Jos s'a ales Voevodu, iar cu numele oficios de ,,Radul Negru Vodă''... Alegerea lui Vodă Negru s'a întâmplat în 1215, şi atunci a trebuit să se facă şi organizarea guvernului şi a ţării''. I. Lupaş, *Cronicari şi Istorici români în Transilvania*, pp. 282—283.

1359, Moldova existând ca Stat supus Regelui ungur încă din anul 1288 [1]).

Lăsând la o parte aportul legendar [2]), vom spune că adevărul istoric, ca şi în Muntenia, e cu totul altul.

Pentru a pune capăt invaziunilor Tătarilor, Regele ungur Ludovic organizează o expediţie la care ia parte şi Dragoş, Voevodul român din Maramureş. Tătarii sunt goniţi, iar Voevodul român primeşte ca răsplată ocârmuirea ţinutului dintre Siret şi Carpaţi, însă tot ca vasal al Regelui ungur. De această situaţiune se va scutura Bogdan care apare, încă din anul 1343, ca infidel al Regelui ungur : „noster infidelis notorii". Bogdan înlătură pe Dragoş, întemeiază Moldova şi-i dă prima dinastie.

Concluzii. Inainte de a încheia problema întemeierii Principatelor, socotim necesar să arătăm caracterul juridic şi politic al formaţiunii acestor State [3]). *Statele româneşti nu sunt insti-*

1. Prof. C. C. Giurescu, *op. cit.*, I, pp. 372 şi urm.

2. „Atâţia ani s'au aflatu pustie, zice vornicul Ureche, până când a vrut milostivul Dumnezeu, a ne lăsa pe acest pământ fără oameni, care cu voia Sfinţiei Sale, îndemnându-se cu o seamă de feciori de Domn, den Domniile ce au fostu pre acele vremi la Roma, şi cu oamenii lor den Maramureşu venind, peste munţii ungureşti, şi peste munţii ţărei Moldovei, vânând fiare sălbatice, până au eşitu la apa ce i se zice Moldova, gonind un zimbru, ce l'au şi vânatu, la locul unde se chiamă amu satul Bourenii, pe acea apă a Moldovei, şi au pus numele apei de-i ziseră Moldova, pre numele unei căţele ce-i ziceau Molda, care atunci gonind pe zimbru, s'au înecatu întru acea apă, şi de pre numele apei i se zice amu ţărei, Moldova". C. Kogâlniceanu, *Dragoş şi Bogdan sau întemeierea Principatului Moldovei*, Socec, 1886, p. 8.

3. Iată cum descrie Miron Costin originea Statelor române :

„Iar acest Traian... Impărat au venit pe aice şi au încongiurat această parte de loc, cum s'au pomenit mai sus, şi el a descălecat neamul seminţiei, limba, care trăeşte până acum în Moldova şi în ţara muntenească şi norodul cât este în Ardeal cu acest nume român".

Aceleaşi însemnări le găsim şi la fiul său Nicolae Costin :

„Aşa şi neamul acesta, ce scriem ţărilor acestora, nume drept şi mai vechiu este român, adică Râmlean dela Roma ; acest nume din descălecatul lor dela Traian şi cât au trăit în Munţi în Maramureş şi pe Olt, tot acest nume au ţinut şi ţin până azi, şi încă mai bine Muntenii decât Moldovenii, că ei şi acum zic şi scriu : „ţara românească şi Românii acei din Ardeal". *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ediţia I. St. Petre, 1942, p. 141.

tuțiuni de împrumut, cum susțin unii autori, ci pur naționale. Statele române sunt creațiuni de fond, nu numai geografice.

Lipsa documentelor asupra organizării și vieții politice și sociale din aceste vremuri îndepărtate a făcut pe istorici să pășească pe tărâmul ipotezelor și deducțiunilor, mult îndoelnice. Totuși, din puținele știri pe care le avem, putem trage concluzii.

Dacă situația primilor ocârmuitori ai populației românești, Cnezii, se înrăutățește în urma descălecării Ungurilor în Ardeal, puterea și prestigiul Voevozilor vor rămâne neschimbate, ba chiar în secolul al XIV-lea vor crește, pentru ca în secolul al XVIII-lea să dispară cu totul în masa maghiară.

In Muntenia și Moldova situațiunea e cu totul alta; Cnezii și Voevozii sunt independenți și pe această independență, la care nu vor să renunțe, se va sprijini întemeierea Principatelor care, după cum am spus, apare ca un act cu caracter revoluționar al Voevozilor români, împotriva Ungurilor ce voiau să-i supună.

Concentrarea într'un Stat nou a formațiunilor locale pur românești, cu toată denumirea lor slavă, a Voevodatelor, s'a îndeplinit printr'un proces lent, treptat, proces pur național, în momentul apariției unui Voevod creator de Stat, cum spune d-l Prof. I. V. Gruia, care și-a impus autoritatea Voevozilor munteni și Cnezilor sau Vatamanilor din Moldova.

Transformarea Voevodului în Domn nu a fost deci posibilă decât în fața amenințării independenții micilor State românești, Cnezate și Voevodate; el rezumă o instituție de independență politică, naturală, națională.

Domnia, ca și Statele noi, are un caracter popular, istoric, tradițional, oarecum simplu, neobligat de a se închina streinilor [1]).

In vreme ce Bulgarii cu „Țarul" lor sunt influențați de cezarismul Bizanțului, iar Sârbii cu „Kralul" lor de regalitatea

1. N. Iorga, *Sensul tradițional al Monarhiei*, p. 10.

carolingiană, a lui Charlemagne [1]), Statele româneşti sunt de esenţă pur românească, iar Domnia ce le ocârmueşte, şi care păstrează pentru titularul ei încă numele de „Voevod" şi „Domn", nu este de împrumut, cum a fost la Bulgari şi la Sârbi, vecini cu noi, ci vine din însăşi voinţa naţiunii, din adâncul tradiţiei poporului român, deşi în titulatura Domnilor se observă o oarecare influenţă străină, care este *mai mult o imitaţie*, iar nu un împrumut [2]).

Iată deci că *pe Cnezate şi Voevodate, acele autorităţi ale primelor grupări politice româneşti deţinătoare ale puterilor Statale, se întemeiază Domnia care păstrează prestigiul şi puterile voevodale, amplificându-le.*

Autorii români consacră, în unanimitate, caracterul pur românesc al Statelor noi ce se nasc în faţa pericolului maghiar, care, fără să vrea, a contribuit la crearea Munteniei şi Moldovei.

Profesorul N. Iorga, în „Formes byzantines et réalités balcaniques", arată cum Statele româneşti din secolul al XIV-lea sunt desprinse din popor, din tradiţie românească, neavând nimic de împrumut, ci învederând o concepţie originală. Aşa dar Statele politice româneşti şi instituţiunea Domniei reprezintă încheierea unui proces istoric naţional, iar nu valori de împrumut din Bizanţ sau aiurea [3]).

---

1. N. Iorga, *Formes byzantines et réalités balcaniques*, Paris, 1922, p. 50; G. Fotino, *Influenţa bizantină în vechiul drept românesc*, Bucovina, p. 8 şi urm.

2. Titlul de autocrat care se găseşte în Ţara Românească şi în Moldova, mai ales la început, este o imitaţie, pătrunsă mai întâi în ţara Românească a titlului bulgăresc; Voevodul Ţării Româneşti, vorbind despre sine, îşi spune acum „Domnia mea", imitând pe Ţarii bulgari care-şi ziceau „Impărăţia mea". Odată cu, titlul de „Domn", ei îşi însuşesc şi formula teoretică „din mila lui Dumnezeu", pe care o cunoşteau din titlurile Regilor maghiari şi ai Poloniei (Dei gratia), din titlul marilor Cnezi ruşi din Galiţia, şi din titlul marilor Cnezi litvani. Titlul de „Principe", care se dă lui Matei Basarab în nişte tipărituri dela 1642, este o simplă reminiscenţă literară ca şi „ţările dacice", sau „bisericile tracice", din acele cărţi. Stăpânitorii ţărilor noastre s'au numit totdeauna, conform vechii tradiţii, „Voevozi şi Domni". Ion Bogdan, *Originea Voevodatului la Români*, pp. 206 şi urm.

3. G. Fotino, *Curs de Istoria Dreptului Român*, p. 200.

Acest lucru este arătat şi de alţi istorici cari, deşi la început opinau pentru rolul determinant al influenţei Slavilor cu care am avut legături politice şi bisericeşti, într'o revenire arată că închegarea celor două State s'a făcut din cauze care au determinat tendinţa de unificare, cauze care s'au desprins din tărâmul pur naţional:

1. Sentimentul naţional de a organiza Statul unitar în cei care au acelaşi trecut şi aspiraţiuni;

2. Necesitatea imperioasă de unire a forţelor pentru a rezista mai bine împotriva invaziei;

3. Formarea Statului român s'ar datora acţiunei lui Radu Negru, în Ţara Românească, şi a lui Dragoş în Moldova [1]).

---

1. Prof. D. D. Mototolescu, *Istoria Dreptului român*, p. 36.

CAPITOLUL II

EPOCA PĂMÂNTEANĂ

„In fruntea ţării stă Domnul, concentrând în mâna sa toate puterile, atât militară, cât şi administrativă şi judecătorească. Avere, onoare, viaţă totul stă în clipita ochiului său".

A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*. VI, p. 162.

I. APARIŢIA DOMNILOR

Jumătate de veac după răscoala lui Litovoi găsim în Muntenia cu totul altă stare: micile formaţiuni au dispărut, contopite într'una singură a cărei puteri sunt în mâna unui singur stăpân [1]; isvorul puterii acestuia trebue căutat chiar în împrejurările în care s'au format Ţările Române când chiar trebuinţele de apărare şi de extindere ale Statului, faţă de vecinii de alt neam şi de altă lege, au impus concentrarea puterilor în mâna unui singur mai mare Voevod care se va numi Domn.

In clipa în care Domnii creatori de Stat au pus bazele de aşezare ale Ţărilor Române, când însăşi Statele române s'au născut simultan cu ideia unui Monarh autoritar, Românii nu au primit Statul pentrucă este o formă de aşezare, ci pentrucă ei au fost deprinşi, încă din vremea Agatirşilor, a Sciţilor vechi, „cu Monarhia care nu a eşit dintr'un contract ca al lui Rousseau, şi nici din agitaţia către Monarhia constituţională a filozofilor din secolul al XVIII-lea" ci a eşit din dorinţa poporului de a avea în fruntea lui un om bun, drept şi viteaz căruia i s'a dat, cum spune N. Iorga, cu toată inima mijlocul de a-şi sprijini Domnia şi de a apăra ţara [2].

Domnul care, într'o primă părere a lui N. Iorga, era „un fel de vătăman înconjurat de sfetnicul în port românesc", apare, în urma descoperirii de sub lespedea Bisericii Domneşti dela

1. A. D. Xenopol, *Descălecatul Munteniei*, Iaşi, 1911, p. 4.
2. N. Iorga, *Originea, firea şi destinul neamului românesc*, în Enciclopedia României, I, p. 38.

Curtea de Argeş, ca un „mare senior, împodobit cu cingătoarea lui de aur, frumos lucrată, având inele în degete, acoperit cu stofa aceia de purpură, pe care sunt ţesuţi crinii Casei de Anjou, purtând diadema cu mărgăritare cu care este presărat tot veştmântul de pe dânsul, dar nu cu arme : pe lumea cealaltă nu merge Românul să poarte războiu cu nimeni" [1]).

Domnul din Ţările Române poate sta alături de oricare din Monarhii vecini sau din Apus. Legăturile de alianţă pe care le-au avut Casele domnitoare din Ţările Române cu Casele domnitoare vecine, ne arată, bunăoară, că o fată de Domn român a fost „ţariţă" la Târnova, iar alta a fost soţia unui Ţar bulgăresc.

Odată cu apariţia primilor Domni, organizaţia primitivă din timpul Voevodatelor se perfecţionează. De acum înainte e nevoe de un aparat administrativ care să culeagă dările, de un organ judecătoresc care să împartă dreptatea ; de o armată bine organizată şi înzestrată care să asigure ordinea lăuntrică şi neatârnarea ţării ; e nevoe de o Curte domnească, cu dregători şi fast, luată sau influenţată, în bună măsură după modelul Curţii din Bizanţ, dela care s'au inspirat multe din aşezămintele iniţiale ale Principatelor. Iată deci organizaţia de Stat a Ţărilor Române prezentând, dela început, un caracter unitar şi centralizat [2]), Domnul concentrând în mâna lui toate funcţiunile : executivă, judecătorească şi, rareori, legislativă.

Prin însăşi origina ei, puterea domnească dela început este stăpânită, la noi, de ideia de Stat ca şi suveranitatea Imperiului roman, Domnul, ca şi Imperatorul roman, apărând ca reprezentantul unic al intereselor Statului ; mai mult încă, în acele vremuri, Domnia, ca atare, şi Statul, coincid în funcţiunea lor.

---

1. N. Iorga, *Originea, firea şi destinul neamului românesc*, p. 40.
2. I. C. Filitti, *Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române*, Fundaţia Regele Mihai I, 1929.

II. TITULATURA DOMNILOR

In vremea Domniei pământene, când Domnii reprezintă însuşi ţara şi neamul, titulatura lor apare ca o încununare a străduinţelor româneşti de a-şi păstra — faţă de adversităţile vecinilor cari încercau cotropirea Ţărilor Române — neîntinate datinile şi aşezămintele naţionale.

Domnii noştri s'au intitulat întotdeauna ,,Voevozi şi Domni din mila lui Dumnezeu''. Această titulatură a rămas, în esenţă, şi după ce Domnii au fost întăriţi în Scaun de către Turci pentrucă în faţa poporului, cu toată starea lor de subordonare faţă de Poartă, ei au continuat să fie aleşii lui Dumnezeu pe pământ [1]), unşi, probabil într'o anumită perioadă, cum susţine I. C. Filitti, de Patriarhia dela Ţarigrad, după uzurile şi ceremonialul bizantin, păstrând puterile şi funcţiunile depline, cu excepţiile aşa de dese, notate de documente [2]).

---

1. Timpurile ruşinoase ale numirii Domnilor dela Stambul şi ale învestiturii lor cu tuiurile turceşti nu sunt pomenite nici în poezia populară, ceiace dovedeşte că afirmaţiunea de mai sus este întemeiată. I. Pereţ, *Precis de Istoria Dreptului*, p. 234.

2. *Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române*, Buc., 1929, p. 8.

Părerea lui I. C. Filitti nu este împărtăşită de d-l Prof. G. Fotino care susţine că Domnul ţării, ,,dominus'', a răsărit dintr'o tradiţie naţională — termenul slav ,,voevod'' apărând târziu şi sub înrâurirea cancelariei oficiale— care tradiţie naţională se regăseşte şi în modul de alegere al Domnului''. Domnul nu este, la început, uns de Patriarhia dela Ţarigrad pentrucă ,,datina alegerii Domnului de către popor, prin plebiscit care întăreşte alegerea făcută de boeri şi de reprezentanţii bisericii, este străveche pe acest pământ. Datina

Formula Domnilor variază totuşi după epoca şi natura actelor. Astfel, în Ţara Românească, primul titlu constatat documentar este acela ce i se dă lui Basarab Intemeietorul, în grafitul depe zidul bisericii domneşti dela Curtea de Argeş [1]). El este numit „Marele Basarab Voevod", fără să existe titlul de Domn.

Fiul său, Nicolae Alexandru Basarab e numit, în corespondenţa cu Patriarhul din Constantinopole, pela anul 1359, „Cel de foarte bun neam, Mare Voevod şi Domn a toată Ungro-Vlahia" [2]). In altă scrisoare se adaugă calificativul de „Prea nobil, prea înţelept şi prea vrednic". Pe piatra de mormânt a lui Nicolae Alexandru Basarab citim, pentru prima oară, un titlu oficial ce cuprinde şi ideia de independenţă: „Mare şi singur stăpânitorul, Io Nicolae Alexandru Voevod, fiul Marelui Basarab Voevod" [3]).

---

alegerii Domnului de către popor — pe care datină o aflăm de pildă în alegerea lui Ştefan cel Mare, care nu se mulţumeşte a cuceri Scaunul Domniei al părintelui său, ci se vrea uns şi de popor — se regăseşte la rasele prime ale acestui pământ dacic, la aborigenii Daciei". *Influenţa bizantină în vechiul drept românească*, pp. 8 şi urm.

1. Dionisie Fotino, povestind legenda întemeierii Ţării Româneşti, de Radu Negru, îi dă acestuia următoarea titulatură: „In Hristos Dumnezeul nostru drept credincios, singur învingător, Noi, Radu Negru Voevod, din Ungaria venit şi Herţogul Amlaşului şi Făgăraşului". *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Ţării Munteneşti şi Moldovei*, Bucureşti, 1859, II, p. 6.

2. Ţara Românească, ţinutul dintre Carpaţi şi Dunăre, este numită, în cancelaria domnească, după documentele slavone şi greceşti Ungro-Vlahia, adică „Vlahia de lângă Ungaria". Aceasta rezultă din cronica lui Ion Cantacuzino în legătură cu întâmplările din anul 1322 şi din corespondenţa Patriarhiei din Constantinopole cu Nicolae Alexandru, în 1359. E numită „Ungro-Vlahia" ca să se deosebească de „Ruso-Vlahia de lângă Rusia", adică Moldova. Ţara Românească mai este numită, în secolul al XV-lea, „Basarabia", după numele întemeietorului acestei dinastii. I. V. Gruia, *Curs de Drept Constituţional*, I, p. 370.

3. In ce priveşte particula *Io* care apare neîncetat în titlul Domnilor munteni de unde a trecut, în sec. XIV, şi în Moldova, părerile sunt împărţite unii văzând în ea o influenţă a cancelariei bulgare, Io fiind prescurtarea numelui de Ioan, purtat de vestitul Ţar din familia Asaneştilor. Pentru marile merite ale acestui stăpânitor, numele lui scris paleografic: Io, a devenit titlu —

Intr'un document dat de Vlaicu Vodă găsim pentru prima oară ideia Domniei prin graţia divină : „cu mila lui Dumnezeu". Documentul cuprinde următoarea formulă : „Eu cel întru Hristos Dumnezeu binecredinciosul Voevod Vladislav, cu mila lui Dumnezeu, Domn a toată Ungro-Vlahia".

Cât priveşte titulatura lui Mircea cel Bătrân, o desprindem dintr'un hrisov din 1837 al mănăstirii Cozia. Mircea poartă următorul titlu de factură imperială : „Eu întru Hristos Dumnezeu binecredinciosul şi bine cinstitorul şi de Hristos iubitorul şi singur stăpânitorul Ion Mircea, mare Voevod şi Domn, cu mila lui Dumnezeu şi cu darul lui Dumnezeu stăpânind şi domnind toată ţara Ungrovlahiei şi părţile de peste munţi, încă şi spre părţile tătăreşti şi Amlaşului şi Făgăraşului herţeg, şi Banatului de Severin Domn, şi de amândouă părţile de peste toată Dunărea până la Marea cea mare şi cetăţii Dârstorului stăpânitor".

Acest titlu al lui Mircea reprezintă o realitate, spune d-l Prof. C. C. Giurescu. El stăpâneşte efectiv ţinuturile pe care le pomeneşte în titulatura sa. Astfel „Banatul de Severin" l-a avut dela începutul Domniei sale şi până spre sfârşitul ei; dovezi documentare există pentru anii 1387, 1389, 1407, 1412. „Amlaşul şi Făgăraşul" au fost deasemenea în posesia lui.

întocmai cum s'a întâmplat cu numele lui Cezar sau al lui Carol cel Mare (din care Slavii au făcut Krall, craiu) — şi s'a adaos la numele tuturor stăpânitorilor bulgari ce au urmat după Ioniţă. Din cancelaria bulgară a trecut apoi la noi. Alţi cercetători sunt însă de părere că *Io* este o influenţă a cancelariei bizantine, însemnând crucea care se punea la începutul actelor imperiale. Prof. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-1, p. 339.

A. D. Xenopol este de părere că particula Io, atât în Muntenia cât şi în Moldova, nu este decât numele lui Ioan scris în ortografia cirilică cu *n* suprapus, în forma accentului grecesc numit perispomene. Insemnarea lui Io reiese mai ales din faptul că acest cuvânt este redat în documentele latine prin numele de Johannes. El a fost probabil împrumutat de Români dela Bulgarii de peste Dunăre, dela Statul româno-bulgar, care-l avea în titulatura Impăraţilor lui, unde el va fi rămas dela marele Ioniţă Asan ca titlu în loc de nume, ca şi Cezar sau August. Particula Io se află într'adevăr şi la numele Impăraţilor bulgari de după Ioniţă. *Istoria Românilor*, III, p. 147.

In cel de al doilea ţinut, în Făgăraş, el face danii, sau întăriri de moşii, în anii 1391, 1400 şi 1417. „Părţile de peste munţi" dacă nu sunt cumva o denumire generică pentru cele două ţinuturi precedente, atunci trebue să se refere la pământul pe care Mircea îl stăpânea în Ardeal, de-a-lungul vechei fruntarii a Olteniei şi Munteniei „dincolo de cumpăna apelor".

„Părţile tătăreşti" erau ţinuturile dinspre răsărit, cuprinzând însemnatul port al Chiliei, numite mai târziu, tocmai din cauza acestei stăpâniri a Domnilor munteni, scoborâtori ai întemeetorului, Basarabia.

„Amândouă părţile de peste toată Dunărea, până la Marea cea mare" continuă d-l Prof. C. C. Giurescu, înseamnă stăpânirea asupra Dobrogei. „Dârstorul"— Silistra de azi — fusese câştigat dela Şişman, poate chiar din timpul lui Dan. Unii istorici au crezut că Mircea nu a stăpânit această cetate însemnată. Răspunsul cel mai bun îl constitue chiar documentul amintit mai sus, al Coziei, din 1387, în care Domnul muntean porunceşte căpeteniilor Dârstorului să respecte şi să păzească dreptul de pescuit în bălţile de prinprejur, drept ce fusese dăruit mănăstirilor [1]).

Acelaşi Domn, spune d-l Prof. I. V. Gruia, are în tratatul de alianţă şi ajutor reciproc încheiat la 1391 cu Vladislav Iagello, următoarea titulatură: „Mircius dei gratia Wayvoda transalpinus, Fogoraş et Omlas Dux, Severini comes, terrarum Dobrodiei despotus et Tristri dominus" [2]).

In scrisoarea lui Mircea din 10 August 1403, formula domnească reapare sub forma „Domn al multor cetăţi turceşti".

La 16 Septembrie 1403, în actul de reînoire a alianţei cu Vladislav Regele Poloniei, lipsesc posesiunile de peste munţi şi de peste Dunăre. Aceste posesiuni apar în actul din 23 Noembrie 1406 care are următorul cuprins: „Eu, Ion Mircea, Mare Voevod peste toată ţara Ungro-Vlahiei şi de dincolo de Carpaţi şi al ţărilor tătăreşti, Ducele Amlaşului şi Făgăraşului, Domnul

1. Prof. Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, pp. 451 şi urm.
2. Prof. I. V. Gruia, *Curs*, I, pag. 50.

Banatului de Severin, stăpânitorul ambelor țărmuri ale Dunării până la Ocean și al orașului Silistra" [1]).

Formulele schimbătoare ale lui Mircea cel Bătrân au un sens ce se desprinde din realitățile istorice. In 1392 Leunclavius arată, după cronicele turcești, ocuparea de către Turci a posesiunilor transdanubiene ale lui Mircea, cu Silistra. In 1400, în urma înfrângerii lor, de către Mircea, Turcii îi restitue Dobrogea cu Silistra. Deci dela 1393 și până la 1400, Dobrogea și Silistra nu se mai află în titlul lui Mircea pentrucă el pierduse posesiunea acestor teritorii ce fuseseră luate de Turci [2]).

Dionisie Fotino citează titlul întreg al lui Mircea din 1393, cu adăugirea „și al tuturor țărilor și orașelor până la hotarele Adrianopolei" [3]). Acest titlu apare după ce Baiazid, învins de Mircea la Rovine, este alungat până la hotarele Adrianopolei.

Fiul lui Mircea cel Bătrân, Mihail, într'un hrisov din 10 Iulie 1418, are următoarea titulatură: „Domnul Țării Românești și munților și către țara tătărască și amândouă părțile de dincoace și peste Dunăre și până la Poarta de hier și până la Marea Neagră" [4]).

Vlad, Domnul Țării Românești, se intitulează: „Woyewoda Bessarabiae nec non comes de Severino" [5]).

Pe Mihai Viteazul îl găsim intitulat, într'un raport către Impărat din 1601, „Io Mihail Voevod al Ungro-Vlahiei, al Ardealului, al Țării Moldovei [6]).

---

1. „Atunci era acolo Domn Mircea, un Necredincios, un mare erou necredincios. Mircea luă pe Musa la sine și-l duse în Rumelia, unii zic: la Silistra. De acolo pleacă Musa... Prin știrea dată de Anonim se întărește și partea absolut hotărîtoare pe care Domnul Țării Românești o avu în așezarea lui Musa pe Tronul lui Baiezed. Plecarea tânărului Sultan din Silistra arată că Mircea stăpânea acolo". N. Iorga, *Cronicele turcești ca isvor pentru Istoria Românilor*, Mem. Sect. Ist., Acad. Rom., s. III, t. X (1928—1929), p. 5.

2. Prof. I. V. Gruia, *Curs*, II, pag. 53.

3. *Istoria Daciei*, III, p. 217.

4. Prof. I. V. Gruia, *Curs*, II, p. 54.

5. Prof. I. V. Gruia, *Curs*, I, p. 371.

6. Prof. Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-1, p. 237.

Numai în două cazuri în vremea lui Vlaicu Vodă întâlnim recunoaşterea în titlu a vasalităţii faţă de Regele ungur [1]). E vorba de documentul din 20 Ianuarie 1368, şi acela din 1369, în care titulatura Domnului are următoarea formulă : „Ladislaus, Dei et Regie Majestatis gratia Woyvoda Transalpinus et Banus de Zeurino" [2]). Explicaţiunea stă în faptul că Vlaicu primise ca feude dela Regele Ungariei Ludovic, Severinul, Amlaşul şi Făgăraşul.

Intr'un text diplomatic, din 1372, el poartă următorul titlu : „Vlasdislaus Vayvoda Transalpinus, Banus de Zeurinio et Dux Nouae Plantationis et de Fugaras". B. P. Haşdeu crede că „nova plantatio" s'ar explica prin „Amlaş" [3]).

In ceiace priveşte documentele streine din care ar reieşi titlul Domnilor munteni, cităm poezia germană despre campania dela Varna din 1444, scrisă de către Beheim, după povestirile martorului ocular Magest, în care Vlad Dracul este numit „der gross Waida von Walachei" [4]).

In Moldova primul document cunoscut este din 1 Mai 1384 şi dă lui Petru al Muşatei următorul titlu : „Nos Petrus waywoda, Dei gratia Dux Moldavie" [5]).

Fratele lui Petru Muşat, Roman Vodă, într'un hrisov domnesc din 30 Martie 1392 se intitulează : „Marele singur stăpânitor, cu mila lui Dumnezeu, Io Roman Voevod, stăpânind Ţara Moldovei, dela Munţi şi până la Mare".

Alexandru cel Bun poartă în hrisoave, în mod obişnuit, titlul : „Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alexandru Voevod al Ţarii Moldovei". Câte odată se adaugă, în hrisoavele mănăstireşti, „robul stăpânului meu Isus".

Ştefan cel Mare întrebuinţează titlul simplu al lui Alexan-

---

1. Prof. Const. C. Giurescu, *Curs*, II-l, p. 341.
2. Sau „Vladislaus inclitus res Ungarie naturalis Dominus noster".
3. B. P. Hasdeu în „Negru Vodă, *Magnum Etym. Rom.*, vol. IV, p. XXXIII.
4. B. P. Hasdeu, *Histoire Critique*, p. 58.
5. In loc de „Dominus" întâlnim cuvântul „Dux" care e tot una cu „Waywoda".

dru cel Bun. El îşi spune : „Cu mila lui Dumnezeu, Noi, Ştefan Voevod, Domn al Ţării Moldovei”.

Petru Vodă al Moldovei, într'un document latin din 24 Februarie 1537, întrebuinţează următoarea formulă : „Petrus dei gratia Wayvoda et Dominus ac heres perpetues terrae Moldaviae”.

Alexandru Lăpuşneanu întrebuinţează o formulă al cărei caracter e profund religios : „In numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Spirit, Trinitate consumstanţială şi nedespărţită, eu, robul stăpânului meu Isus Christos, Alexandru Vodă, cu mila lui Dumnezeu Domnul Ţării Moldovei” [1]).

Particula *Io* apare mai rar în Moldova şi, mai ales, nu se găsesc acte externe în care să fie recunoscută suzeranitatea vreunui Stat strein.

Din titlurile amintite rezultă ideia de *stăpânire* ce stă la baza instituţiei Domniei, *originea ei divină* şi *caracterul de independenţă al Domniei* care, cum vom vedea, *este de sine stătătoare* deşi unii autori consideră Ţările Române, dintr'o totală necunoaştere a realităţii istorice, ca State vasale.

In Ardeal nu a existat Domn [2]). A existat în schimb un Voevod al Transilvaniei care reprezenta pe Regele Ungariei şi care era conducătorul provinciei [3]). Titlul de Voevod, moştenit dela vechii Voevozi româno-slavi, a fost găsit de Unguri la venirea lor şi adoptat ca cea mai mare dregătorie a Ardealului şi a Maramureşului.

1. Prof. I. V. Gruia, *Curs*, II, p. 56.

2. Prof. Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-1, p. 342.

3. In secolul al XII-lea şi chiar şi al XIII-lea, când se consolidează mai puternic stăpânirea ungurească în Ardeal, cel dintâi Voevod român, cu adevărat independent, se intitulează ‚Domn a toată Ţara Românească”. Şt. Meteş, *Moşiile Domnilor şi boierilor din Ţările Române, Ardeal şi Ungaria*, Arad, 192. 5, p. 5.

III. SUCCESIUNEA IN SCAUNUL DOMNESC

Pricina care a contribuit cel mai mult la decăderea Țărilor Române și la supunerea lor de către Turci a fost sistemul de urmare la Tron.

Intr'adevăr la noi nu a existat ca în Apus sistemul succesiunii în linie coborâtcare cu dreptul de primogenitură, ci oricare dintre fiii Domnului, legitimi sau nu, putea pretinde vocațiunea la Tron. Acest lucru reiese mai bine dintr'un document din vremea lui Vlad Țepeș din care cităm următorul fragment: „iar Domn fie din neamul nostru, fie din păcatele noastre, fie din alt neam". Iată deci copiii nelegitimi chemați, pe lângă cei legitimi, la succesiunea Tronului. Această neregulă a dat naștere la lupte lăuntrice ce au slăbit Țările Române; fiii legitimi luptă cu cei nelegitimi pentru ocuparea Tronului și, în dorința lor de a domni, cer ajutor streinilor și li se închină [1].

Cu vremea, chiar frații Domnului și fiii acestora se cred la fel îndreptățiți să se urce în Scaun, cu toate că „pre obiceiul țărei nu se cădea altuia să dee Domnia fără de căruia nu vrea a hi sămânță de Domn" [2].

Iată că în secolul al XV-lea succesiunea în Scaunul domnesc se face și în linie colaterală, ceeace contribue și mai mult la mărirea desordinei. Aceasta în cazul când Domnul avea urmași direcți sau indirecți.

Dar ce se întâmpla în cazul vacanței Scaunului domnesc?

---

1 Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-1, pp. 357 și urm.

2. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, I, pp. 16 și urm.

Pentru a da un răspuns apelăm la mărturia călătorului italian Paul din Aleppo care, înfăţişând zarva şi neorânduiala ce se producea când murea Domnul şi lăsa Tronul fără urmaşi, ne spune următoarele: „la moartea lui Matei Basarab, cei avuţi şi negustorii tremurau ca oastea să nu jefuiască oraşul" [1]).

Obiceiul pământului stabilise două reguli cu privire la candidatul la Tron:

a) să fie din „osul Domnului", cum spune cronicarul Ureche;

b) să nu fie însemnat.

In primele secole de existenţă ale Ţărilor Române s'a ţinut seamă doar de prima regulă şi anume ca pretendentul să fie din „os domnesc". A doua regulă n'a fost totdeauna ţinută în seamă deoarece găsim atât în Muntenia, cât şi în Moldova, Domni cu numele de Iuga Ologul, Bogdan cel Chior şi Petru Schiopul.

Sistemul succesiunii la Tron în Ţările Române a fost la început ereditar, întregit apoi prin sistemul electiv întrebuinţat numai atunci când se atingea cu totul viţa domnească [2]). Acest sistem de succesiune, ereditar-electiv [3]), pare să fi fost determinat de împrejurările asemănătoare petrecute în Polonia şi Ungaria; cu vremea el pune în mâna boerilor aşezarea puterii supreme a Ţărilor Române, alegerea implicând anumite îndatoriri ale celui ales faţă de sprijinitorii săi.

Dar dece s'a impus cu vremea electivitatea? In primele secole de închegare ale Ţărilor Române, Domnii au păstrat neatinse puterile şi prestigiul Voevozilor, bucurându-se de o mare autoritate în lăuntru şi de o deplină neatârnare în afara hotarelor. Acest mare prestigiu face ca succesiunea la Tron să fie la început electivă doar în fapt. Odată cu suzeranitatea Porţii asupra Ţărilor Române, Domnii îşi pierd prestigiul de

1. Xenopol, *Istoria Românilor*, III, pp. 161—162.

2. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, „Cartea Românească", 1942, p. 74.

3. „Şi la Daci succesiunea la Tron se făcea pe baza principiului ereditar-electiv. Dreptul de primogenitură neexistând, aceasta a fost una din pricinile desbinării şi luptelor interne ce au slăbit statul dac, după cum vor slăbi mai târziu şi Principatele Române". Prof. Giurescu, I, p. 85.

odini oară, iar boierii vor pune pe primul plan al puterii lor crescânde electivitatea ca singur mijloc de a dobândi dregătoriile cele mai bănoase şi onorurile cele mai mari.

In ceeace priveşte succesiunea la Tron, Dimitrie Cantemir face următoarele observaţiuni :

1. dela Dragoş întemeietorul Moldovei şi până la Ştefan cel Mare, cât timp Moldova a fost liberă s'a observat întotdeauna dreptul la succesiune ;

2. acest obiceiu rămăsese sfânt chiar sub Turci până s'a sfârşit neamul Dragoşeştilor ;

3. stingându-se neamul acesta până în timpul Movileştilor, s'a lăsat de către Turci libera alegere a Domnilor de către fruntaşii ţării ;

4. Moldovenii au ţinut totdeauna să aleagă Domnitor dintre fiii sau rudele Domnitorului decedat ;

5. după împotrivirea lui Ioan Armeanul şi trădarea lui Aron, Turcii şi-au rezervat întâi întărirea Domnitorului, apoi şi alegerea lui, cu condiţia, totuşi, ca accesul la Tronul moldovean să fie păstrat fiilor de Domni ;

6. în sfârşit, după răsvrătirea lui Miron Barnoski, legea aceasta nu numai a căzut în desuetudine, dar însăşi demnitatea de Domn a fost scoasă în vânzare de către Poartă şi dată la mai mulţi streini, aşa cum vom vedea mai departe.

Din cele de mai sus rezultă pricinile pentru care s'a ajuns dela Domnia pământeană ereditară şi electivă — la început doar în fapt —, la sistemul abuziv al întăririi Domnului de către Poartă în schimbul unei sume de bani şi, în cele din urmă, la înlocuirea Domnilor români prin Domni de neam strein [1]). Dacă Poarta respectă la început chipul în care se făcea succesiunea la Tron şi mai târziu nesocoteşte prevederile hatişerifurilor, aceasta nu înseamnă că autonomia Ţărilor Române a fost doar o închipuire a Cronicarilor, pentrucă această autonomie a existat aşa cum demonstrăm mai departe.

A existat la noi şi faptul cunoscut sub numele de „asociere

---

1. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 82.

la Domnie (condominium) : la 1409 sau 1413, Mircea cel Bătrân asociază la Tron pe fiul său Mihai I. Asocierea era expresă, dacă alegerea succesorului se făcea anticipat, şi tacită, dacă moştenitorul, fără să fie ales, era şi el uns cu mir când întovărăşea pe Domn la biserică.

Sunt cazuri când Domnul, în lipsă de urmaşi, asociază la Tron pe fratele lui : este cazul Domniei comune a lui Iliaş şi Ştefan care a durat până la 1442.

Inainte de a încheia problema succesiunii în Scaunul domnesc, vom arăta în câteva cuvinte datinile vechi la întronarea Domnilor pământeni, precum şi ceremonialul numirii şi mazilirii Domnilor de către Poartă, atunci când Ţările Române cad sub suzeranitatea Turcilor. Aceste datine sunt relatate de Dimitrie Cantemir în „Descrierea Moldovei".

După ce arată că „nu este de prisos a pomeni şirul primilor Domnitori care au fost vrednici a avea stăpânirea în Moldova", Dimitrie Cantemir arată datinele vechi la întronarea Domnitorului moldovean.

Indată ce Domnul închidea ochii, se întruneau, în primele timpuri, în Divan, toate „treptele boereşti" ; având în vedere turburările ce se năşteau din cauza mulţimii boierilor, acest drept a fost redus la cei şapte „barones" din prima treaptă : Marele Logofăt, amândoi Marii Vornici, Hatmanul, Marele Postelnic, Marele Spătar şi Marele Paharnic.

Aceştia, odată Domnul răposat, se adunau în Divan, deschideau testamentul şi, dacă nu era acolo desemnat urmaşul, numeau prin majoritate de glasuri pe noul Domn, fără însă a-l proclama în mod public.

Dacă însă în testament era arătat unul din fiii Domnului, o altă alegere nu mai era cu putinţă, boierii trebuind să se supună acelei hotărîri.

După cetirea testamentului se îngrijea de înmormântarea răposatului Domn şi, după funeralii, boierii mari şi curtenii, împreună cu comandanţii militari, se întorceau dela biserică la Curte. Boierii cei mari intrau în Divanul cel mare unde ocupau aceleaşi locuri pe care le ocupaseră în timpul vieţii Dom-

nului. Cetele de ostaşi, cu steagurile aplecate, aşteptau în curtea palatului proclamarea Domnului cel nou.

In vremea aceasta, Principele numit, dacă era dintre fii răposatului, obişnuia să stea lângă Tronul părintesc în picioare şi în haine de doliu; dacă era ales dintre boieri, rămânea nemişcat în locul cel vechi.

Mitropolitul, într'o cuvântare, aducea laude Domnului răposat arătând, în numele Ţării, durerea pentru trecerea lui din viaţă. Marele Logofăt citea, cu voce tare, testamentul răposatului şi după cetire se îndrepta spre Domnul cel nou căruia îi spunea că prin voinţa răposatului a fost numit Domn şi-l ruga, în numele tuturor locuitorilor moldoveni, să ia sceptrul şi să-i ocârmuiască pe ei, ca supuşi şi servi, cu dreptate şi îndurare.

La acestea, noul Domn, stând în picioare şi cu capul descoperit, învinovăţea soarta că a lipsit Ţara de un ocârmuitor aşa de bun şi primea demnitatea dăruită, făgăduind că va domni cu dreptate, evlavie şi îngăduinţă. Apoi toată Adunarea se ridica şi conducea pe noul Domn la biserica domnească cu mare alai.

In pragul sfântului locaş, Mitropolitul, precedat de doi purtători de făclii, întâmpina pe Domn, îl tămâia şi îi dădea spre sărutare sfânta Cruce şi sfânta Evanghelie. După ce intra în biserică, Domnul mergea la altar, îngenunchia lângă uşile zise împărăteşti şi rezema fruntea pe marginea sfântului altar unde Mitropolitul îi punea peste cap patrafirul, citea cu voce tare rugăciunile obişnuite la încoronarea Impăraţilor ortodoxi şi apoi îi ungea fruntea cu sfântul mir.

După împlinirea acestor datine, Domnul ridica şi săruta cu smerenie sfânta masă şi sfintele icoane; apoi, în mijlocul bisericii, Mitropolitul îi punea pe cap coroana de aur cu pietre scumpe şi, în timp ce corul intona cântări de laudă, Mitropolitul, ridicând pe Domn de braţul drept şi Marele Postelnic de braţul stâng, îl aşezau pe Tronul cu trei trepte situat la peretele drept al bisericii. Tunurile bubuiau iar fanfarele vesteau încoronarea.

Sfârşindu-se liturghia, Domnul era îmbrăcat cu „caftanul

domnesc", în vreme ce boierii cei mari lepădau hainele de doliu îmbrăcând veştminte strălucitoare. Apoi Domnul încăleca şi se întorcea la Curte petrecut de marii demnitari.

Intrând în sala Tronului el se aşeza pe Scaunul domnesc iar Mitropolitul şi boierii se aşezau la locurile lor. Mitropolitul săruta mâna Domnului şi îi ura o Domnie fericită. După Mitropolit urmau Episcopii, clerul şi după aceştia Logofătul şi ceilalţi boieri, în ordinea ierarhică, toţi făgăduind credinţă noului Domn.

Domnul se ridica şi, cu capul descoperit, mulţumea tuturor făgăduind dreptate şi apărarea Patriei. După această cuvântare, Marele Spătar îi punea coroana pe cap, Domnul se retrăgea în camerele sale iar toţi cei de faţă se duceau la casele lor [1]).

Astfel se făcea, în primele timpuri ale Domniei pământene, suirea Domnului în Scaun. Să vedem acum ce se petrece când Ţările Române sunt sub protectoratul Porţii otomane.

Când moare Domnul moldovean, sau când Poarta a hotărît să-l mazilească, Vizirul se înţelege cu un pretendent — asupra darurilor şi altor rândueli a Domniei — şi împărtăşeşte Sultanului părerea sa printr'un talhis [2]) redactat în termenii următori :

„Domnitorul actual al Moldovei (urmează numele), apasă aşa de tare pe supuşii Majestăţii Tale, încât boierii acelei provincii sunt siliţi să fugă în ţările vecine ca să scape de tirania lui şi unii din ei au venit chiar aici, cerând împărăteasca Ta milă în contra crudului Domnitor. Acest lucru fiind foarte potrivnic intereselor Majestăţii Tale şi ale Impărăţiei, am socotit că este nevoe să fie scos din Domnie numitul Principe şi să fie pus în locul lui....., pe care l'am cunoscut vrednic de această bunătate, ca om drept, credincios, cinstit".

Dacă Sultanul primeşte propunerea Vizirului, el scrie cu mâna lui : „să se facă cum scrie mai sus". Vizirul chiamă atunci

---

1. *Descrierea Moldovei*, ediţie îngrijită de Gh. Adamescu, „Cartea Românească", pp. 74—86.
2. Act.

pe candidat la Curte unde acesta e primit cu cinste de *Kehaia Beg*-ul Marelui Vizir [1]) care-i spune de ce a fost chemat. Apoi Kehaia trece în cancelaria Vizirului şi îi spune că a sosit candidatul la Tronul moldovean; Vizirul porunceşte *Capugilar Kehaiasi*-ului [2]) să introducă pe noul Domn care intrând sărută mâna Vizirului care-l salută solemn cu vorbele: „Bine ai venit, Principe" şi îi ţine următoarea cuvântare:

„Prea-strălucitul, prea-dreptul şi prea-îndurătorul nostru Impărat, aflând că Domnitorul care a fost până acum în Moldova s'a arătat leneş în îndeplinirea poruncilor şi a asuprit pe supuşii săi, a hotărît să-l mazilească. M'am rugat să te puie pe Tine în locul lui, cunoscându-Te ca un om bun şi cinstit şi credincios Impărăţiei otomane; iar prea-îndurătorul Impărat, ascultând rugăciunile mele şi milostivindu-Se faţă de Tine, Ţi-a dăruit Ţie Domnia Moldovei. Datoria Ta va fi, deci, să recunoşti prin credinţă marea milostivire a Impăratului faţă de Tine, să aibi aceiaşi prieteni şi aceiaşi duşmani ca noi, să cârmueşti pe supuşii Tăi cu milostivire, să aperi pe cei drepţi, să nu ierţi nimic celor nedrepţi, să te mulţumeşti cu ceiace legile şi datinile dau Domnilor din veniturile Ţării, afară de acestea să nu iei nimic cu forţa dela supuşii Tăi, să trimeţi la Poartă tributul datorat Impăratului şi darurile la termenul hotărît. Dacă vei urma astfel Te vei bucura veşnic de milostivirea împărătească; dacă vei lucra împotrivă, să ştii că sfârşitul Tău va fi nefericit".

Principele răspunde, la rândul lui, printr'o cuvântare în limba turcească; dacă nu o cunoaşte, răspunde prin Marele Dragoman al Curţii care mulţumeşte, în numele noului Domn, pentru cinstea pe care „nu o merită", făgădueşte ascultare deplină şi îşi pune, bucuros, viaţa în slujba Majestăţii Sale Sultanul.

Kapugilar Kehaiasi aduce apoi *caftanul*, îl dă Domnului să-l sărute, apoi îl îmbracă cu el peste celelalte straie. Domnul sărută, a doua oară, mâna Vizirului şi îi prezintă pe al său

1. Locţiitorul Marelui Vizir.
2. Mai marele uşierilor.

Kapu Kehaiasi [1]), şi roagă pe Vizir să binevoiască a-l primi sub protecţiunea sa. Dacă Marele Vizir e de acord, el spune : „ne hoz", adică : foarte bine, şi-l îmbracă şi pe acesta în caftan, dar de al doilea rang.

După aceasta, Domnul sărută, pentru a treia oară, mâna Vizirului şi trece în odaia Kehaiei care-l felicită pentru noua demnitate. *Imirahorul* [2]) îi pregăteşte un cal împodobit şi un cortegiu alcătuit din *Mai-Marele Ceauşilor* cu 24 de Ceauşi, cu patru alergători pedeştri (câţiva *Agalari* [3]) şi *Iz-Agalari*. Domnul sărută mâna Kehaiei şi porneşte, precedat de 4 Ceauşi, din Curtea Vizirului. El e urmat, în ordine, de demnitarii Porţii după cari vin boierii moldoveni de faţă la această solemnitate, sau Grecii cu care Domnul e rudă sau prieten.

Alaiul iese prin poarta *Bakeze Kapu* [4]) şi se îndreaptă spre Patriarhie. Cei ce întâlnesc pe Domn, fie Turci, fie creştini, trebue să se ridice în picioare şi, încrucişând mâinile la piept, să-şi încline capul în semn de cinstire.

Ajunşi la Patriarhie, Turcii rămân în stradă în vreme ce Domnul intră călare în curtea bisericii şi descalică lângă piatra anume hotărîtă pentru aceasta. Ceauşii îl aclamă cu vorbele: „Dumnezeu cel drept şi puternic Impăratului nostru şi Principelui nostru să le dea mulţi ani şi să trăiască în fericire".

In uşa bisericii, Patriarhul binecuvântează pe Domn cu semnul crucii ; apoi Principele intră în biserică, se închină în faţa altarului, sărută sfintele icoane, se îndreaptă spre Scaunul destinat Domnului Moldovei şi, în vreme ce sue cele trei trepte, Protodiaconul spune ecteniile, în care pomeneşte pe noul Domn cu cuvintele : „încă ne rugăm pentru prea-evlaviosul, prea-strălucitul şi prea-înălţatul nostru Domn...., să-i dea Lui putere, statornicie, sănătate, ferire de rele, şi Domnul Dumnezeul nostru să-l ajute cât mai vârtos şi să-l îndrepte

---

1. Reprezentantul său la Poartă.
2. Mai marele peste grajduri.
3. Ofiţeri superiori.
4. Poarta grădinii.

întru toate ca să puie sub picioarele lui pe tot vrăşmaşul şi protivnicul".

Patriarhul intră în altar înconjurat de mai mulţi Mitropoliţi; Domnul îngenunche şi pune capul pe marginea sfântului prestol, iar Patriarhul îi acopere capul cu omoforul, recită rugăciunile ce se spuneau la încoronarea Impăraţilor şi îi unge fruntea cu sfântul mir. Principele se ridică şi se aşează pe Tron în vreme ce Patriarhul rosteşte o cuvântare în care îndeamnă pe Principe „să păzească dreptatea şi să apere biserica" [1]).

După *apolisis* [2]), Patriarhul îi dă întărire iar Domnul îi sărută dreapta. Domnul iese din biserică întovărăşit de Patriarh, sue pe cal şi părăseşte curtea bisericii întovărăşit de alaiul cu care venise.

In ziua următoare, Patriarhul, Mitropoliţii nobilimea din Fanar şi reprezentanţii Statelor creştine vin să-l salute.

In a treia zi Domnul plăteşte sumele datorate pentru numirea lui, precum şi peşcheşul. Indată ce jumătate din acestea au fost plătite, i se trimet *tuiurile*, însemnele Domniei: două coade de cal şi un *sangiak* [3]). Tuiurile sunt trimise Domnului cu ceremonialul următor:

In ziua hotărâtă, demnitarii Porţii ce au însoţit pe Domn la Patriarhie se adună la *Mirlem Aga* [4]) la care Domnul trimite pe reprezentanţii săi. De aici alaiul porneşte spre locuinţa Domnului care aşteaptă cortegiul la poarta palatului. Aga îi dă sangiakul şi tuiurile spunând: „să dea Dumnezeu să-ţi fie spre fericire!" Principele sărută steagul şi-l dă, spre păstrare, *Sangiakdar*-ului [5]).

Acestea toate săvârşite, Domnul roagă pe Vizir să-i mijlocească prezentarea la Sultan.

In ziua hotărâtă pentru această solemnitate, Marţea sau

1. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, „Cartea Românească", î. 91.
2. Ultima parte a serviciului divin.
3. Steagul.
4. Păzitorul steagurilor împărăteşti.
5. Stegarului.

Vinerea [1]), Marele Vizir încunoştiinţează pe Sultan că dorinţa Domnului, servul lui, e să se întoarcă în ţară. Dacă Sultanul consimte să-l primească, Domnul este împodobit cu *cucca*, [2]) făcută din pene de struţ, şi cu caftanul şi este introdus în sala de audienţă unde îşi pleacă capul până la pământ, în faţa Sultanului, după al treilea şi al şaselea pas. Vizirul se pleacă şi el până la pământ, se întoarce spre Domnitor şi-i spune:

„Fiind cunoscută credinţa şi cinstea ta către stăpânul nostru Impăratul, azilul luminii, îndurându-se de Tine, Ţi-a dat Domnia Moldovei. Aşa dar Tu de acum înainte trebue să stărueşti în credinţă şi sinceritate, să fii ascultător poruncilor Lui sfinte, cărora trebue să se supună toată lumea, şi să le îndeplineşti cu respect; să aperi pe supuşii Impăratului celui aflător în bine şi fericire, să te arăţi îndurător faţă de ei, să cercetezi cu pricepere şi stăruinţă faptele duşmanilor, să trimeţi despre ei în fiecare moment informaţii sigure şi să lucrezi întru aceasta cu toate puterile şi cu toate mijloacele. Altfel ştii Tu ce (te aşteaptă). Dacă vei păcătui, nu vei putea în niciun mod să Te scuzi prin răspunsuri meşteşugite" [3]).

Domnitorul dă următorul răspuns:

„In slujba prea-dreptului şi prea-milostivului Impărat făgăduesc să pun toate puterile câte le am, cu sufletul şi capul meu, numai să nu se îndepărteze privirea milosteniei şi Majestăţii Sale dela nevrednicul său slujitor".

După aceste cuvinte Domnul iese din sală mergând deandaratele căci nu se cade să întoarcă spatele către Sultan. Domnul încalecă pe un cal mai dinainte pregătit şi pleacă spre Patriarhie întovărăşit de acelaşi alai cu care venise. Când intră în sfântul locaş scoate depe cap *cucca* şi o pune numai când iese. De la biserică se întoarce la palatul său.

A doua zi, *Reis Effendi* [4]) îi trimete diploma cu litere de

---

1. Zile hotărâte pentru Divanul împărătesc de Sultanul Soleiman
2. Podoabă specială a ienicerilor care se pune pe capul Domnilor cari, şi ei fac parte din corpul ienicerilor.
3. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 95.
4. Marele cancelar al Curţii otomane.

aur şi cu semnăturile trebuincioase şi-i spune să plece cât mai iute în Ţara sa pentrucă nu se cade să rămână la Poartă mai mult de o săptămână după ce a fost primit de Sultan.

Pentru ca să plece Sultanul îi dă ca însoţitor un *Iskiemne Agasi* [1]), care are datoria să aşeze pe Tron pe noul Domn şi care de obiceiu este *Kapugilar Kehaiasi* sau al *doilea Miriahor*.

Principele, cu o zi înainte de plecare, cere voe Vizirului să-şi ia rămas bun. Vizirul îl îndeamnă să fie credincios şi stărue asupra instrucţiunilor date mai înainte. Apoi Vizirul porunceşte să-i dea haina numită *izn-kaftan* [2]) şi-i spune: „Să te văd! poartă-te cu bărbăţie şi cu putere; mergi cu sănătate şi Dumnezeu să-ţi uşureze ale Tale".

In ziua următoare Domnul, cu alai cât mai mare, pleacă spre ţară. Alaiul este deschis de călăreţii Moldoveni, câţi se află pe lângă Domn, iar în fruntea lor e steagul acestuia. După călăreţi vine fanfara creştină, apoi un steag alb care înseamnă semnul păcii şi al supunerii, iar la mijloc tuiurile ce i s'au dat la Stambul. Vin apoi reprezentanţii Domnului şi boierii moldoveni cari se aflau la Poartă în clipa încoronării, şi deoparte şi de alta câte un şir de Ceauşi. Urmează caii de călărie ai Domnului, de o parte şi de alta şase alergători şi doi cai împărăteşti. După ei, urmează Domnul îmbrăcat în *caftan domnesc* şi împodobit cu *cucca*. Puţin în urma Domnului, la stânga, stă *Iskiemne Agasi* [3]), iar la dreapta *Sangiac Agasi* [4]). Vin apoi oamenii de casă ai Domnului şi după aceştia trei steaguri roşii dintre care cel din mijloc are în vârf semiluna.

Cu această rânduială merg până la primul popas unde câţiva ceauşi, plecaţi mai dinainte, au pregătit cele trebuincioase pentru hrana şi odihna Domnului. In tot acest timp i se dă aceiaşi considerare şi supunere ca şi Marelui Vizir.

Principele, ajungând la Galaţi, e întâmpinat de boierii mol-

---

1. Etimologic: Prefectul Tronului.
2. Caftan de rămas bun.
3. Comisarul guvernului care trebue să instaleze pe Domnitor.
4. Păzitorul steagului.

doveni care-l petrec până la Iaşi. In drum spre capitală el se interesează de plângerile locuitorilor şi judecă pricinile. Puţin înainte de Iaşi îl întâmpină Caimacamii pe care el îi numise printr'o scrisoare când era la Poartă şi cu acelaşi alai, cu care eşise din Stambul, intră în Iaşi şi descalecă aproape de catedrala închinată Sfântului Nicolae unde Domnul este încoronat cu solemnitatea pe care au văzut-o mai înainte.

Eşind din biserică, petrecut cu obişnuitul alai, ajunge la palatul domnesc unde este introdus de către demnitarul Porţii. După ce boierii se aşează în scaunele lor şi intră în sală comandanţii militari şi negustorii cei mai cu vază din Iaşi, Iskiemne Agasi citeşte *hiukm fermani* [1]) întocmit în felul următor:

,,Vouă, cei mai aleşi dintre nobili şi cei mai vrednici din principat, Vlădică, episcopi şi boieri ai Moldovei, cete călăreţe şi pedestre, toţi ce sunteţi supuşii şi slujitorii mei, vă urez să fie fericit sfârşitul vieţii voastre! Când va ajunge la voi decretul prea-strălucitei şi prea-puternicei noastre Majestăţi Imperiale, căreia se supune întreg pământul, să vă fie cunoscut că în anul....., luna....., nemărginita noastră îndurare, văzând credinţa şi slujbele devotate ale prea-vrednicului dintre principii credincioşi lui Isus şi prea-alesului din neamul Nazarenilor cu milă şi îndurare L-au judecat plăcut nouă şi vrednic de ajutorul nostru. Deaceia, îndurându-ne, L-am dăruit şi L-am împodobit cu Domnia Moldovei. I-am poruncit însă, cu străşnicie, să aibe părintească grije de toţi boerii de toate treptele, de mai marii judeţelor, de toţi supuşii Lui, să-i ajute şi să-i ocrotească; să îndeplinească poruncile noastre fără întârziere şi să ne facă cu credinţă serviciile de toate felurile. Iar vouă vă poruncim să-I fiţi întru toate ascultători şi supuşi, iar câte va porunci vouă din porunca noastră să îndepliniţi cu sârguinţă şi fără întârziere. Iar cel ce se va purta cu îndrăsneală şi îndărătnicie, va refuza de a asculta poruncile Lui, acela ori de ce neam va fi, să fie pedepsit pentru răutatea şi îndărătnicia lui cu sabia sau cu orice pedeapsă i se va părea Lui potrivit. Deci

1. Firmanul împărătesc de încredinţarea Domniei.

pe numitul să-L cunoaşteţi ca Domn şi stăpânitor al vostru pus de noi; feriţi-vă de a simţi şi a vă purta cu răutate şi protivnicie: să aveţi credinţă în sfânta noastră iscălitură. Dată la Constantinopol anul...., luna...." [1]).

După ce acest firman s'a citit de către *Divan Effendisi* şi a fost explicat de Dragoman, după paragrafe, boierii strigă: „să se împlinească voinţa Impăratului!"

Iskiemne Agasi îmbracă pe Domn în caftan, şi îl aşează pe Tron. Domnul, la rândul lui, dispune ca demnitarul Porţii să fie îmbrăcat în caftan căptuşit cu samur, iar pe Marele-Postelnic şi pe Caftan Effendisi în caftan simplu.

Mitropolitul urează Domnului bun venit, fericire şi prosperitate, îi sărută mâna şi-l binecuvântează. Domnul îi dă aceleaşi onoruri. După Mitropolit vin să sărute mâna şi haina Domnului boierii, după rang, în timp ce Marele-Postelnic le rosteşte numele şi formula: „sluga Măriei Tale sărută cinstita poală a Măriei Tale". După boieri urmează comandanţii militari, negustorii şi locuitorii de frunte ai Ţării.

A doua zi, în Divanul cel mare, boierii se înfăţişează iar Domnului care îi întăreşte sau îi scoate din slujbă, sau îi trece dela un rang inferior la unul superior.

Odată Domnul instalat în Scaun, demnitarii Porţii pleacă spre ţara lor întovărăşiţi de Domn care-i petrece afară din oraş până la o mie de paşi.

Aceasta este ceremonia numirii Domnului de către Poartă.

Când Poarta a hotărât să scoată din Domnie pe un Principe care nu a respectat obligaţiunile către Sultan, sau s'a ivit un pretendent care poate da mai multe pungi cu galbeni, Vizirul, după ce a obţinut prin talhiz înlăturarea lui, şi a hotărât cu noul Domn alegerea Caimacamilor, trimete în Principate un *Kapugi-başi* care să dea Principelui firmanul de mazilire, şi să-l aducă la Poartă. Kapugi-başa duce cu el două ordine: unul către Principe şi al doilea către Caimacami. Primul este întocmit în următorii termeni:

---

1. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 99.

„Prea alesule între cei mari ai neamului lui Mesia, preastrălucitule între cei mari ai poporului lui Isus, fericit să fie sfârşitul vieţii tale ! Când va ajunge la Tine porunca înaltei noastre strălucitoare Impărăţii, căreia se supune toată lumea, vei şti că prin lenea Ta întru îndeplinirea slujbelor şi prin nepăsarea la ordinele împărăteştei noastre Majestăţi Te-ai făcut vinovat de toate pedepsele. Dar, fiindcă nemărginită este îndurarea şi mila Majestăţii Noastre, am hotărât numai să Te scoatem din Domnie şi să punem în loc pe (urmează numele). De aceia Tu, cu toată familia, cu slugile şi cu toate averile Tale — fără a pierde un minut sau o clipă — Te vei grăbi să Te înfăţişezi la pragul Inaltei Porţi strălucitei noastre Majestăţi. Vezi să nu gândeşti şi să nu faci altfel, ci să ai credinţă în sfinţita noastră iscălitură. Dat în anul....., luna.....".

Al doilea decret, către Caimacami, e întocmit astfel :

„Aleşilor între mai-marii neamului lui Messia (urmează numele Caimacamilor), fericit să fie sfârşitul vieţii voastre ! Când va ajunge la voi această poruncă a Majestăţii Noastre împărăteşti, veţi şti că Ne-am convins că Domnitorul de astăzi... se arată nepăsător în îndeplinirea poruncilor Noastre şi leneş în slujbele Lui, n'are grije de popor şi de binele Statului, nici nu ocroteşte — cum s'ar cădea — pe supuşii noştri, nu-i cârmueşte cu dreptate şi îngăduinţă, ci mai mult îi asupreşte şi-i stoarce în toate chipurile. De aceea, prin nemărginita noastră milă, îndurându-Ne de voi, am hotărît să scoatem din Domnie pe numitul Principe, şi să-L chemăm la strălucita noastră Poartă. Prin urmare să vă supuneţi acestei porunci dela noi şi pe numitul fost Domnitor, împreună cu toată familia, cu toţi oamenii lui şi cu toate averile, să-l încredinţaţi lui Kapugibaşi trimes în acest scop ; fiţi, însă, cu băgare de seamă să nu i se întâmple ceva necuviincios şi să nu i se răpească cât de puţin din averea lui. Apoi, ceiace noul Domn, din porunca noastră, v'a arătat să rânduiţi sau să faceţi, aceia să îndepliniţi fără nici un fel de scuză pentru întârziere. Feriţi-vă a gândi sau a face altfel şi aveţi credinţă în prea sfânta noastră iscălitură. Dată în anul....., luna....".

Kapugibaşa ascunde cauza misiunii sale şi mergând la palatul domnesc, se urcă în Divan, salută pe boierii adunaţi acolo şi dă Caimacamilor decretul de mazilire spunând : „Domnul vostru este mazilit. Voi ascultaţi de porunca împărătească şi de ordinele noului Domn". Apoi, în sala Tronului, Divan Effendisi citeşte decretul pe care Domnul îl ascultă stând în picioare. După cetire, Kapugibaşa ia de subţioară pe Domn şi-l pune să şează pe un scaun mai jos. Domnul spune câteva cuvinte prin care se apără de acuzaţiile aduse. Kapugibaşa încredinţează pe Domn boierilor şi pregăteşte cele necesare de drum. Timp de trei zile, cât este încredinţat Domnul boierilor, aceştia îi datorează acelaşi respect ca şi mai înainte, Domnul păstrând aceiaşi putere de a porunci. In a treia zi Domnul iese din palat pe poarta cea mică din spre miază-zi, se sue în trăsură, nu pe cal, cu toată familia şi averea lui, şi pleacă spre Constantinopol.

După ce a trecut Dunărea, Domnul mazilit poate trimite înaintea lui la Poartă un om de încredere care, cu bani, să capete îndurerea Sultanului. Dacă o capătă, Domnul mazilit se duce în palatul său unde aşteaptă prilejul de a ocupa din nou Domnia. Dacă nu capătă îndurarea Sultanului, e închis în cele şapte turnuri de unde nu poate scăpa decât cumpărându-şi libertatea.

Odată liber, fostul Domn, deşi mazilit, şade pe Tronul domnesc când ascultă slujba la Patriarhie, e primit cu onoruri de Vizir şi e tratat cu toată consideraţia ce se cuvinte Principilor domnitori. Pentrucă, spune *D. Cantemir*, Turcii au un proverb : piatra care a slujit odată la o clădire rămâne tot piatră de clădire şi poate veni o vreme când să fie iar trebuincioasă la clădire [1]).

Firmanul de reînoirea Domniei este redactat în următorii termeni :

„Prea strălucitule între Principii credincioşi ai lui Isus şi prea-vrednice între nobilii din neamul Nazarenilor, Domnitor

---

1. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 110.

al Moldovei de astăzi (urmează numele). Când firmanul nostru va ajunge la Tine, să-Ţi fie cunoscut că, constatând slujbele Tale evidente şi credinţa Ta faţă de Noi, Te-am socotit vrednic de îndurarea şi mila noastră şi de aceia am poruncit să ţi se reînoiască Domnia Moldovei. Aşa dar ţi-am dat conducerea şi stăpânirea deplină peste Moldovenii supuşi Majestăţii noastre. Acestora să le împarţi dreptatea, cum ai făcut şi până acum; să ocroteşti şi să aperi pe boieri şi pe locuitorii Moldovei de toate treptele, să nu neglijezi a aduce fără întârziere la cunoştinţa strălucitei noastre Porţi toate nevoile, greutăţile şi asupririle lor. Afară de acestea, să fii gata a îndeplini toate poruncile ce ar veni dela Majestatea noastră şi cu poalele ridicate [1]) să-Ţi pui toate puterile Tale spre îndestularea lor; tributul anual şi hotărît al Moldovei să îl trimeţi la timpul hotărît la visteria noastră. Teme-Te a cugeta sau a face altfel şi aibi credinţă în semnul nostru sfânt. Dat în Constantinopol, anul...., luna...[2]).

Domnul şi boierii. Nobilimea a jucat în toate ţările un rol de frunte în conducerea treburilor publice. La noi, înrâurirea nobilimii se datoreşte sistemului ereditar-electiv al Domniei care punea în mâna boierilor aşezarea supremă a Principatelor: alegerea Domnului. Răul consta tocmai în electivitate, căci boierii şi fruntaşii Ţării proclamau adesea Domn pe altul decât pe cel indicat de Domnul răposat.

In primele vremuri ale istoriei Principatelor, când rămânea depe urma răposatului Domn un singur fiu, el se urca, oarecum, de drept în Scaun, alegerea fiind mai mult o formă. De îndată însă ce rămâneau mai multe vlăstare domneşti, boierii se împărţeau în tabere, fiecare sprijinind câte un pretendent. aruncând astfel asupra Ţării frământări ce aveau s'o ducă

---

2. Gh. Adamescu spune că traducerea din 1851 a *Descrierii Moldovei* dă următoarea explicaţie cu privire la această expresie: „aceasta este o zicere la Turci, care se înţelege o gătire spre a face slujba cuiva". D. Cantemir, p. 104.

3. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 104.

sub jugul turcesc [1]). Atâta vreme cât braţul puternic al lui Ştefan a ţinut pe boieri în frâu, liniştea s'a păstrat ; de îndată ce Domni slabi ocupă Tronul intrigile încep, puterea boierilor creşte din ce în ce mai mult şi vedem că la un moment dat Polonii nu se mai mulţumesc doar cu jurământul de credinţă al Domnului, ci pretind ca şi boierii să jure alături de el.

Odată Ţările Române îngenunchiate de Turci, boierii nu mai au un rol însemnat în alegerea Domnilor şi de aceia încep a se ocupa cu mazilirea acestora, uneltind împotriva lor, sau sprijinind candidaţi care să-i răsplătească în momentul urcării în Scaun. Aceasta face pe Bergkowitz să spună despre boieri : „nunquam enim et nulli waiwodao hi fidelis fuerunt" [2]).

1. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, VI, p. 146; I. D. Condurachi, *Suzeranitatea ungaro-polonă şi efectele ei asupra snveranităţii Principatelor Române până la 1500*, Cernăuţi, 1923, p. 4.
2. A. D. *Xenopol*, VI, p. 152.

IV. STAREA POLITICĂ

Urmaşii lui Basarab, ca şi urmaşii lui Bogdan, continuă opera de organizare a Ţărilor întemeiate, căutând să înlăture pretenţiile de stăpânire ale Ungurilor, sau ale Polonilor.

Alături de ameninţarea maghiară se ridică şi mai puternică, în vremea lui Mircea cel Bătrân, puterea turcească ce ameninţă sudul Dunării. Turcii, care la 1354 veniseră ca mercenari la Constantinopole, reuşesc să formeze sub Murad I, un Sultanat cu capitala la Adrianopole, în 1385, şi încep lupta contra creştinilor ce sunt învinşi la Kosova în anul 1389, singur Domnul muntean rezistând contra atacurilor otomane până la sfârşit.

In 1396 creştinii sunt din nou înfrânţi la Nicopole; după acest an vin şi pentru Turci vremuri grele; ei se despart în trei tabere ce luptă pentru a pune pe Tron pe unul din cei trei pretendenţi la Tronul Sultanului dispărut.

La 20 Iulie 1402 are loc ciocnirea dela Angora între Bajazid Ilderim şi Timur Lenk. Bajazid e învins şi luat prizonier. Incep luptele pentru ocuparea Tronului Imperiului otoman între Soliman, Mahomed şi Muza, acesta din urmă sprijinit de Mircea. Muza este învins de Mohamed care, pentru a se răsbuna pe Mircea, porneşte o campanie contra acestuia în 1413; Mircea în faţa primejdiei încheie un tratat cu Turcii, convenind să le dea tribut în schimbul garantării libertăţii Munteniei.

In Moldova Alexandru cel Bun, suit în Scaun cu ajutorul lui Mircea, menţine prestigiul Ţării, păstrând legături prieteneşti cu toţi vecinii, înfiinţând biserici şi dând o mare desvol-

tare comerţului. După el Moldova este frământată de lupt ele între pretendenţii la Tron.

In Ardeal nobilimea română nu s'a putut salva decât prin maghiarizare şi catolicizare. Voevodul Ioan Corvin de Huniedoara [1]), hotărît de obârşie română, ţine piept Turcilor pe care-i învinge în mai multe rânduri, fapte pentru care e numit apărătorul Creştinătăţii, „Athleta Christi", ceiace dovedeşte că afirmaţia unor cercetători unguri, cari susţin că acest titlu aparţine, în exclusivitate, Regelui Ungariei, este neîntemeiată.

La 1453 Mohamed al II-lea cucereşte Constantinopolul şi ameninţă Muntenia. In aceste grele împrejurări vine pe Tronul Ţării Româneşti Vlad Ţepeş. Străduinţele lui de a se opune Turcilor sunt zadarnice; în cele din urmă părăsit de boieri şi atacat de Moldoveni, Vlad Ţepeş e nevoit să fugă în Ardeal.

Intre timp domnea în Moldova Ştefan cel Mare (1457—1504). Acest mare Domnitor numit şi el într'o scrisoare a Papei, „Athleta Christi", duce mai multe lupte cu Turcii care părăsesc câmpul de luptă fără să-l fi supus. „A fost înzestrat cu virtuţi de erou Ştefan, spune istoricul polon Wapowski, aşa încât merită să fie socotit printre bărbaţii vestiţi în arta răsboaelor" [2]). La 1497 Ştefan devine *aliat* al Turcilor, nu vasal, raporturile dintre el şi Turci fiind ca şi raporturile lui cu ceilalţi creştini; această situaţie va dura până în secolul al XVI-lea. Pentru confirmarea celor de mai sus amintim hatişeriful din 1511—1513, al lui Bajazid al II-lea, care prevede următoarele:

1. „Poarta cunoaşte pe Moldova de pământ slobod şi nesupus.

2. Legea creştinească, ce se ţine în Moldova nu va fi nici odinioară călcată sau turburată, ci încă norodul va avea slobode bisericile sale ca şi înainte;

3. Poarta se îndatoreşte a apăra pe Moldova de toţi cei ce ar putea s'o calce, păzind-o în stare întru care a fost mai înainte,

---

1. In timpul Regelui Sigismund de Luxemburg, printre nobilii români maghiarizaţi, este menţionat şi un curtean, „aulae miles", Voicu, fiul lui Serb. Unul din fii lui Voicu este Ioan Corvin de Huniedoara, poate înrudit cu familia Basarabilor din Ţara Românească.

2. Vezi Prof. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-1, p. 107.

fără a i se face vreo nelegiuire sau să sufere ca să i se facă vreodinioară cea mai mică desbinare sau despărţire.

4. Moldova va fi stăpânită şi cârmuită după pravilele şi canoanele sale, fără să se amestece Poarta cât de puţin.

5. Domnii vor fi aleşi de norod şi întăriţi de Poartă, ca să stăpânească încât vor trăi.

6. Domnii vor fi cârmuitori a tot pământul Moldovei, şi vor putea să aibă întru stăpânirea lor ostaşi cu plată dela sine, până la 20.000 de pământeni sau oameni streini.

7. Moldovenii vor putea ţinea şi cumpăra o casă la Ţarigrad pentru şederea capichihaelilor lor, unde vor putea face şi o biserică.

8. Turcii nu vor putea cumpăra pământuri în Moldova, ori a avea case sau a se aşeza, nici a avea sau a face geamii nici într'un chip.

9. Domnul împreună cu tot norodul, pentru semn de supunere, va avea purtare de grijă a trimite pe tot anul, prin doi boieri ai Moldovei la Poartă 4.000 bani roşii, 40 şoimi, şi 40 iepe fătătoare. Aceste toate cu nume de „peşcheş", adică dar.

10. In vreme de oştire, Domnul Moldovei, asemenea după cum i s'ar porunci dela Poartă, va fi agiutor cu oştile sale la slujba împărătească".

Acest tratat s'a mai întărit şi la 1530 de către Soliman cel Mare; toate hatişerifurile şi firmanele Porţii ce au urmat s'au întemeiat pe aceleaşi capitulaţii" [1]).

După Ştefan Ţările Române sunt conduse de oameni slabi ce nu pot face faţă greutăţilor. Domnia lui Ştefan, spune Dimitrie Cantemir, a fost pregătirea unei perioade fatale pentru Moldova, „puterea absolută" a Principelui şi gloria Moldovei dispărând chiar cu fiul lui Bogdan [2]). Totuşi Turcii respectă încă Ţările Române şi „când Bogdan le supune patria sa, nu

---

1. M. Kogălniceanu, *Opere alese* : Dorinţele partidei naţionale din Moldova, edit. Cugetarea, pp. 93—94.

2. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ediţie îngrijită de Gh. Adamescu, 1942, p. 70.

i se neagă nici o cinstire, se respectă legile civile şi religioase ale ţării, i se lasă semnele puterii supreme, Turcii mulţumindu-se ca — în semn de feudă (cum o numesc ei) —, să primească 4.000 de galbeni" [1]).

Situaţia politică a Ţărilor Române se înrăutăţeşte în a doua jumătate a secolului al XVI-lea când Turcii, odată cu renaşterea militară, încep să se amestece în viaţa lăuntrică a Moldovei şi Munteniei; acest amestec este prilejuit de boieri care pentru a ascunde neregularitatea alegerii lui Cornea din 1540 cer întărirea Porţii. In cele din urmă Domnul devine simplu dregător turcesc, revocabil *ad nutum*, puterile fiindu-i delegate de către Puterea suzerană.

Poate că Ţările Române nu ar fi căzut în suzeranitatea Porţii dacă starea politică şi socială din ţările vecine lor ar fi fost mai bună.

La 1526 avusese loc bătălia dela Mohaci unde creştinii fuseseră învinşi. Ungaria îşi pierduse independenţa devenind paşalâc turcesc cu un paşă instalat în palatul dela Buda. După această dată Ţările Române nu mai au la Poartă reprezentanţi diplomatici ci numai *capuchihae*, simpli agenţi cari nu se bucură de imunităţile conferite de dreptul ginţilor. De cele mai multe ori aceşti agenţi uneltesc împotriva Domnitorilor pentru a le lua Domnia. Nu mai sunt vremurile de glorios prestigiu militar cu care se înconjurase Ştefan cel Mare care, cu drept cuvânt, scria creştinilor prin solul său Ioan Ţamblac: „Nici nu vreau să spun de cât folos e această ţară a mea pentru Creştinătate; socoteam că e de prisos, căci e lucru ştiut bine de toţi că e zid de apărare al Ţării ungureşti şi al Ţării leşeşti".

Starea Domnilor români e din ce în ce mai rea; într'o scrisoare a lui Soliman, din 1531, Domnii români sunt numiţi „sclavii mei". Domnii se schimbă din ce în ce mai des, iar sumele de bani pe care le plătesc pretendenţii la Poartă cresc mereu . Tributul tot mai mare contribue la înrăutăţirea stării financiare a Ţărilor Române. Negoţul devine monopolul ne-

1. D. Cantemir, *ut supra*, p. 101.

gustorilor turci. Numărul micilor proprietari scade în timp ce crește numărul rumânilor. Clasa boierilor devine atotputernică și e una din cauzele ce determină tot mai desele schimbări de Domn.

Cu cât se învechește stăpânirea turcească în Țările Române cu atât puterea Domnilor se micșorează și dacă, pentru o clipă, se ridică Ioan Vodă cel Cumplit (1572—1574) împotriva Turcilor, lupta este dela început pierdută din pricina boierilor care-l trădează; după moartea lui, Turcii impun Țărilor Române sarcini noi.

Astfel Turcii luară Domnilor dreptul de a declara răsboi, de a încheia pace, de a face vreo alianță, de a trimete agenți pentru treburile Statului la Principii vecini, cu alte cuvinte luară drepturile ce socoteau că le sunt folositoare; în schimb le-au lăsat libertatea de a face legi, de a pedepsi pe locuitori, de a face boieri și a lua boieria, de a pune impozite, deci le-a lăsat, cum spune D. Cantemir, drepturile din cari „nu puteau spera niciun folos și prin cari puteau să măgulească sufletele candidaților ambițioși" [1]).

Ultimul apărător al creștinității este Mihai Vodă Viteazul (1558—1601) care părăsit de toți și cu mijloace extrem de reduse sdrobește pe Turci la Călugăreni. Incercarea lui de a dobândi neatârnarea pierdută e tot atât de grea ca și încercarea atâtor Domni români de a o păstra; toate aceste încercări neisbutite duc Țările Române în și o mai grea robie [2]). In vremea lui Miron Barnoski, Domnul e silit să meargă în persoană la Poartă ca să capete — cu ceremonialul pe care l'am văzut — tuiurile, însemnele Domniei, și, la fiecare trei ani, să vie din nou la Poartă pentru a se închina Sultanului [3]).

In jurul anilor 1632—1634, în vremea Domniei lui Matei Basarab și Vasile Lupu, nu e deajuns ca jugul turcesc să fie din ce în ce mai apăsător; trebue ca pământul românesc să

---

1. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 71.
2. Xenopol, *Istoria Românilor*, *V*, p. 9.
3. D. Cantemir, *ut supra*, pag. 102.

fie locul luptelor între fiii de acelaş neam din cauza ambiţiei lui Vasile Lupu.

Pela 1678 Turcii pun Domn în Moldova un Grec anume Grigore Ghica. De aici înainte, Domnii de neam român vor alterna cu cei de neam grecesc până la 1711, dată care, pentru Ţările Române, înseamnă începutul *epocii fanariote*.

După pacea dela Karlowitz (1699), Domnii români Constantin Brâncoveanu şi Dimitrie Cantemir dau o nouă orientare politicei lor apropiindu-se de Ruşi. Rezultatul acestei politici a fost că Dimitrie Cantemir e nevoit să fugă în Rusia în vreme ce Constantin Brâncoveanu e învinuit de trădare şi ucis mişeleşte la Stambul.

Pentrucă ideia de unitate naţională începuse să-şi facă drum odată cu curentele culturale ale secolului al XVIII-lea, Domnii Ţărilor Române vor fi numiţi de Turci dintre Grecii bogaţi şi influenţi din mahalaua Fanarului, ceiace face ca perioada dela 1711—1821 să fie numită în istoria noastră ,,epoca fanariotă''.

Statele române au fost dela început înconjurate de vecini mai puternici cari le ameninţau cu cotropirea. Din această cauză ele au încercat să lege tot felul de alianţe cu vecinii. Cu unii din aceşti vecini, de care erau legate printr'o credinţă comună, prin încuscririle şefilor Statelor şi mai ales prin dorinţa comună de apărare, legăturile au fost prieteneşti. Pe alţi vecini, Statele române i-au recunoscut suzerani cerându-le sprijinul mai ales când Imperiul otoman se ridică tot mai ameninţător în urma căderii Constantinopolului.

Supremaţia ungară în Ţările Române era destul de veche; cea polonă se ridică ca o uzurpătoare a celei ungare şi ajunge în anumite epoci s'o înlăture mai ales în Moldova unde lupta dintre cele două supremaţii devine foarte aprigă, reuşind când Ungurii când Polonii să aibe atotputernicia [1]).

---

1. I. D. Condurachi, *Suzeranitatea Ungaro-Polonă şi efectele ei asupra suveranităţii Principatelor Române până la 1500*, Cernăuţi, 1923, p. 3.

Au fost momente când exista şi o îndoită suzeranitate ungaro-polonă, lucru nemai văzut în prescripţiunile edictate de dreptul feodal al timpului.

Din cercetarea documentelor reiese că atacurile repetate ale Ungurilor au silit pe Voevozii celor două Ţări Române să-şi asigure sprijinul şi prietenia Poloniei. In acest scop, Mircea cel Bătrân încheie în 1389 un tratat de alianţă cu Vladislav Regele Poloniei împotriva lui Sigismund Regele Ungariei, tratat care a fost reînoit de mai multe ori [1]).

Pricinile care silesc pe Domnii români să ceară sprijinul şi ajutorul Ungariei sau Poloniei sunt, mai întâi, ameninţările din partea Turcilor, apoi luptele pentru Tron, între pretendenţii care se instalează într'o anumită perioadă în Scaun fie cu ajutor polon, fie cu ajutor unguresc, şi în sfârşit, faptul că Ţările Române erau prea mici şi nu aveau altă putinţă de a scăpa de cotropire decât încheind tratate cu Ungaria şi Polonia şi recunoscându-le suzeranitatea.

Ţările Române deşi recunoşteau suzeranitatea Ungariei sau Poloniei, nu înţelegeau însă ca prin aceasta să cedeze nimic care le-ar fi adus cea mai mică scădere a prestigiului lor de *State independente şi suverane* [2]), lucru afirmat şi de Dimitrie

---

1. *Tractatul de alianţă, încheiatu între Mircea, voievodul Ţerei româneşci, şi între Vladislau regele Poloniei, în contra lui Sigismundu, regele Ungariei*: ,,Nos Maynus et Romanus Hericzsky Comites, Illustris principis domini Mircii Woyeuode Transalpini, etc., nec non Dragoyus Magnifici principis Domini Petri Woyeuode Muldauiensis marschaleus, Ambasiatores, Recognoscimus tenore presencium publice profitentes, quod dum ad Serenissimum Principem dominum Wladislaum Regem Polonie, etc., in legacionis offcio fuimus destinati cum eodem domino Wladislao rege, nomine et por parte prefati domini Mircij, domini nostri, cuius potestatem habuimus in nos transfusam, huius modi ordinacionem fecimus fedus amicicie inviolabilis iucundo, ab utraque parte, temporibus perpetuis seruandum irrefrangabiliter et tenendum, quod ipsum dominum Wladislaum regem supradictus Mircius Woyeuoda pro toto posse atque potencias dum apsius aux'lium affectando postulauerit ab insultu et hostili incursu regis Ungarie ac ipsius omagialium et quorumlibet hominum sibi subditorum, debet et tenebitur omnimode adiuuare''. Hurmuzachi, *Documente*, 1—2, p. 315.

2. I. D. Condurachi, *op. cit.*, pp. 9 şi urm.

Cantemir care spune că „în afară (Domnii) nu erau legaţi de nici un Principe sub nume de feudă sau de fidelitate" [1]). Dacă se îndatorau la un oarecare ajutor armat, spune I. D. Condurachi, în caz de nevoe şi cu titlu de reciprocitate şi rare ori la plata unei sume de bani, sau la alte daruri pentru ajutorul făgăduit, Ţările Române păstrau în schimb neatins dreptul de a întreţine legături cu alţi vecini, de a face răsboi sau a încheia pace şi tratate de orice natură, cu alte cuvinte de a se manifesta în afară cu toate atributele unor State cu suveranitate deplină. Şi nu putea fi altfel într'o vreme când Voevozi români ca Mircea cel Bătrân, Ştefan cel Mare sau Vlad Ţepeş se intitulau *autocraţi*.

Polonia şi Ungaria însă nu înţelegeau să aibe legături cu Ţările Române decât în limitele stricte ale prescripţiilor feudale aşa că Voevozii români au trebuit să se plece înaintea vecinilor care în tratatele dela dela 1412 şi 1507 [2]) dispun de Ţările Române ca de nişte provincii ce le aparţin. Fiind *res inter alios acta*, Domnii români nu au recunoscut niciodată aceste stipulaţiuni, încheind tratate cu cine vroiau, declarând răsboi şi făcând pace fără să dea nimănui socoteală.

In primele secole de existenţă ale Ţărilor Române, Domnii nu se scoteau şi nu puteau fi scoşi din Scaun. Dacă totuşi unii Domni au fost înlăturaţi dela Domnie, aceasta s'a întâmplat prin lupte lăuntrice iar nu prin vreo putere din afară. De multe ori, cel ce fusese înlăturat dela ocârmuire fugea în Ardeal sau în Polonia cerând sprijin la streini. Profitând de această situaţie şi mai ales de starea în care se găseau Ţările Române faţă de ameninţarea turcă, Ungurii şi Polonii au încercat să se amestece în treburile lăuntrice ale Ţărilor Române Polonii încercând bunăoară să oprească pe Moldoveni de a bate monedă [3]) ; acest lucru a stârnit revolta şi protestul în-

---

1. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 70.
2. Hurmuzachi, Documente, 1—2, p. 598 şi 11—2, p. 557.
3. Prof. C. Moisil, *Monedele României*, în Enciclopedia României, I, pp. 105 şi urm. ; Condurachi, *op. cit.*, p. 11.

tregei ţări aşa că Sigismund, recunoaşte într'o scrisoare din 1514 că Moldovenii au liber dreptul de a bate monedă.

Din toate aceste fapte se poate vedea că legăturile Ţărilor Române cu Ungaria şi Polonia nu erau legături de vasalitate sau, dacă poate fi vorba de o vasalitate, e de observat că vasalitatea aceasta este *sui generis*, o vasalitate cum nu se găseşte nicăeri, pentrucă nicăeri nu a existat o dublă suzeranitate, în cazul Moldovei o suzeranitate ungaro-polonă, care să se exercite în acelaş timp asupra aceluiaşi teritoriu.

Voevozii din Ardeal sunt cu adevărat vasali ai Regelui Ungariei, ei plătind dări în natură sau prestând munci şi numeroase servicii.

Situaţiunea Domnilor români cari bat monedă, declară răsboiu şi fac pace, sau încheie tratate comerciale, arată că suzeranitatea ungaro-polonă nu este decât o *suzeranitate nominală*.

Şi apoi poate fi vorba de o suzeranitate când Ţările Române au dreptul de a întreţine legături cu Ţările cu care se mărgineau şi cu altele, trimiţând soli la vecinii din Sud sau la Unguri şi la Poloni? Ar fi fost aceasta cu putinţă dacă Statele române nu s'ar fi bucurat de o deplină suveranitate?

Această stare este lămurită de Wheaton care în „Eléments de Droit International" spune: „Statele tributare, şi cele ce s'au supus altor State printr'un sistem feudal, nu încetează de a fi considerate ca State suverane, atâta vreme cât aceste relaţiuni nu le ating suveranitatea" [1]).

Am văzut situaţiunea Ţărilor Române faţă de Ungaria şi Polonia. Rămâne să vedem acum care este situaţia lor faţă de Turcia, mai ales că la o primă cercetare s'ar părea că Ţările Române au fost vasale Porţii.

Lapradelle în „Cours de Droit Constitutionnel", Strupp în „Elements de Droit International" şi M. Hau-

1. I. D. Condurachi, *Suveranitatea Ungaro-Polonă*, p. 18.

riou în „Précis de Droit Constitutionnel" [1]), cercetând diferitele forme de State, cred că Țările Românești au fost State vasale [2]). O cercetare mai amănunțită dovedește că autorii citați susțin aceasta din cauza unei totale necunoașteri a realităților istorice și că *vasalitatea față de Turcia a fost la început doar aparentă*, Domnii pământeni, cari în epoca veche reprezintă însăși Țara, bucurându-se de o deplină autonomie în lăuntru și de o deplină neatârnare în afară.

Pe lângă afirmațiunea lui Wheaton care ar dovedi căStatele române s'au bucurat de o deplină autonomie, Fauchille, în „Traité de Droit International Public", arată că Puterile europene, nu au considerat până în secolul al XVIII-lea, Valahia și Moldova ca țări subordonate pentrucă țineau seamă de *autonomia* —sub protecția Porții — pe care capitulațiunile încheiate în anii 1391, 1460, 1513 și 1520 le-o recunoscuseră [3]).

Alți autori, pentru a dovedi că vasalitatea Țărilor Române a fost un fapt împlinit, se sprijinesc în afirmațiunile lor pe faptul că Moldova și Muntenia au plătit Porții *peșcheș*, adică au plătit tribut.

Poate fi vorba de instituirea unui adevărat regim de vasalitate prin capitulațiunile trecute cu Țările Române, prin obligația ce-și luaseră de a plăti peșcheș? Suma de bani pe care a trimes-o Domnul cu boierii și Mitropolitul Teoctist cu Episcopii trebue să fie interpretată mai curând ca un dar oferit în semn de omagiu de un vecin slab unuia mai puternic [4]), sau

1. „Il y a deux espèces de subordination : la vassalité et le protectorat. Il n'y a plus d'Etats vassaux. Il n'en subsistait que dans l'Empire ottoman et tous ont été affranchis successivement : la Serbie au traité de Berlin de 1878 ; la Moldavie et la Valachie, en vertu du meme traité, ont constitué le royaume indépendant de Roumanie". *Précis de Droit Constitutionnel*, Paris, Sirey, 1929, p. 126.

2. Prof. I. V. Gruia, *Curs de Drept Constituțional*, 1943, I, p. 921.

3. *Traité de Droit International Public*, Paris, Arthur Rousseau, 1922, I, p. 283.

4. Aurel Golimas, *Despre Capuchehăile Moldovei și Poruncile Porții către Moldova până la 1829*, teză, Iași, 1943, p. 10.

ca o răscumpărare a dreptului la pace [1]), decât ca o micşorare a suveranităţii şi a neatârnării Ţărilor Române care nu renunţaseră în mod formal şi expres la dreptul lor de suveranitate.

Vasalitatea în Dreptul Internaţional este un raport accentuat de dependenţă de subordonare. Statul vasal spune Fauchille [2]), nu are decât o suveranitate micşorată, derivând din alt Stat suzeran faţă de care se află într'un raport de subordonare. Din acest raport reies caracterele aproape constante ale vasalităţii : neputinţa de a se bucura de suveranitatea externă ; respectarea — din partea vasalului — a tratatelor politice şi comerciale ; obligaţiunea de a plăti tribut ; pierderea dreptului de a bate monedă ; intervenţiunea Suzeranului în viaţa lăuntrică a Statului, etc.

Dacă hatihumaiunul din 5 Octombrie 1456 obliga Ţările Române la plata peşcheşului, în schimb acordă Moldovei ,,pacea desăvârşită'', creindu-se astfel între Moldova şi Poartă o *convenţie* [3]), o învoială.

Ţările Române spune d-l Prof. Paul Negulescu, nu au făcut niciodată parte integrantă din Imperiul otoman [4]) cum au făcut Serbia, Bulgaria şi Grecia. Niciodată la Iaşi sau la Bucureşti nu a poruncit un Paşă, cum a poruncit în Ungaria — paşalâc turcesc dela 1526 la 1699 — un Paşă instalat în palatul dela Buda.

Situaţiunea Ţărilor Române care — pe lângă dreptul pe care-l au de a-şi da organizarea lăuntrică ce le convine — trimet soli în ţările vecine, sau încheie nestingherite tratate comerciale cu Transilvania, Polonia sau Litvania, este o situaţiune specială în dreptul public vechi ; vasalitatea, pretinsă de unii autori, este doar *aparentă* pentrucă independente la origina lor,

---

1. G. Sofronie, *România în viaţa internaţională*, în ,,Enciclopedia României'', I, p. 976.

2. Fauchille, *ut supra*, I, p. 285.

3. Aurel Golimas, *Despre Capuchehăile Moldovei*, p. 12.

4. Paul Negulescu şi George Alexianu, *Tratat de Drept Public*, Casa Şcoalelor, 1942, I, p. 92.

Țările Române au avut și mai târziu, cum constată N. Iorga, o autonomie asemănătoare cu independența.

D-l Prof. P. Negulescu făcând deosebirea între Statul vasal și Statul protejat arată că din punct de vedere al originei Statul vasal e o provincie care se emancipează, în vreme ce Statul protejat este un Stat independent care printr'o *capitis diminutio* contractuală s'a pus sub dependența altui Stat [1]. Intr'adevăr suntem mai curând în fața unui *protectorat* foarte vag ce implică întinse drepturi pentru Țările Române în schimbul obligațiunii lor de a nu face răsboi Porții și aliaților ei — și această obligațiune este de esența unui tratat de alianță, iar nu de esența unei situațiuni de subordonare — și în același timp implică restricțiuni foarte importante pentru orientările politicei de expansiune a Imperiului otoman [2]. Dovadă acestor afirmațiuni sunt dispozițiunile art. 1 al tratatului lui Bogdan din 1513 — prin care Principatele sunt țări libere și independente —, ale art. 9 al tratatului lui Petru Rareș din 1529 — prin care Sultanul nu are drept de învestitură și se obligă să recunoască alegerea Domnilor români [3] fără a se amesteca în alegerea lor, sau să-i numească el însuși [4] — și ale art. 4, 5 și 6 din tratatul dela 1513, care prevăd libera guvernare a Moldovei prin Domni români aleși după datinele țării. Ba mai mult chiar în vreme ce negustorii turci nu pot intra în Țările Române fără încuviințarea expresă a Domnului, Românii pot circula liberi în cuprinsul Imperiului otoman și își pot clădi nestingheriți bisericile lor.

Din cele de mai sus se poate vedea că raporturile dintre Statele Române și Poartă constitue o „alianță inegală cu tendință spre protectorat, și cu evoluția constantă spre amelio-

---

1. P. Negulescu și Alexianu, *Tratat de Drept Public* I, Casa Școalelor 1942, p. 42,

2. G. Sofronie, *România în viața internațională*, p. 976.

3. Aceasta mai reiese din art. 9 al tratatului lui Mircea din 1393, art. 9 al tratatului lui Vlad din 1460, și art. 11 al tratatului lui Petru Rareș.

4. I. C. Brătianu, *Acte și cuvântări*, „Principatele după Tratatul dela Paris", I, Partea I, pp. 109—110.

rarea acestui statut, prin recuperarea deplinei libertăţi de acţiune şi a deplinei capacităţi internaţionale de către Ţările Române" [1]).

Dacă la început Sultanii respectă litera şi spiritul capitulaţiunilor cari, la originea lor, au rostul de a fixa anumite imunităţi [2]), mai târziu, când pretendenţii la Tronul Principatelor se urcă în Scaun cu ajutorul Porţii, aceasta le trimite mai întâi semne onorifice ca o dovadă de prietenie şi de favoare dată protejaţilor ei. Investitura Domnilor, spune I. C. Brătianu, nu fu aplicată decât atunci când „violându-ne drepturile, Poarta ne impune Domni şi ea nu fu, în realitate, decât o violare, o consecinţă a altei violări" [3]).

D-l Prof. Gruia arată cum Ţările Române au ajuns într'o perioadă întunecată a istoriei lor într'o stare de vasalitate. Această stare, spune d-sa, *a fost o stare de fapt*, nu o stare de drept sau o stare politică liber creiată, liber consimţită sau la care să fi aderat în mod liber Ţările Române. Nu există niciun act formal juridic sau politic care să fie produsul voinţei poporului, voinţei ţării sau voinţei Domnilor şi în temeiul căruia Ţările Române să fi pierdut în mod absolut independenţa şi suveranitatea lor. Stările care s'au produs au fost simple stări de fapt căci s'au impus popoarelor noastre printr'o stare de violenţă, exercitată în mod direct sau mijlocit de ţările vecine care, în expansiunea lor, voiau să cucerească Ţările Române [4]).

---

1. G. Sofronie, *ut supra*, p. 977.
2. I. C. Filitti, *România faţă de capitulaţiile Turciei*, Socec, 1915, pp. 2 şi urm.
3. I. C. Brătianu, *op. cit.*, 1-1, pp. 109—110.
4. *Curs de Drept Constituţional*, Bucureşti, 1943, pp. 207—208.

V. FUNCȚIUNILE DOMNULUI

Funcțiunea militară. *Domnul comandant de oaste.* In calitatea sa de Șef al Statului, Domnul este comandantul oștirii. Insuși titlul de „Voevod", pe care Domnii îl păstrează în titulatura lor până târziu, înseamnă aceasta; cronicarii acelcr vremi consacră în unanimitate caracterul militar al instituției Domniei.

Astfel Macarie vorbind în cronica sa de Ștefan cel Mare spune: „Intr'alu al doilea an al Domniei acestuia, în luna lui Augustu, se porni Albu, Sultanulu tătăresc din Perecopu cu o grămadă de Turci spurcați și trecură fără de veste apa Nistrului și ajunseră până la Prutu și începură a jefui, după obiceiul lor, țara de jur împrejur. Auzind despre ei, Ștefan Vodă se sculă fără întârziere cu oastea asupra loru și-i înfrânse în toate părțile, făcând mare omoru între dânșii" [1]).

Vitejia acestui Voevod este înfățișată și de Ion Neculce în următoarele rânduri: „Ștefan Vodă cel Bun când s'au bătut cu Hroit Ungurul, precum zic unii la Cașin, iar Letopisețul scrie că s'au bătut la Schee pe Siret, au fost căzut calul lui Ștefan Vodă în răsboiu. Iară un Purice Aprodul i-a dat calul lui. Și nu putea încăleca în grabă Ștefan Vodă, fiind om mic. Și au zis Purice Aprodul: — Doamne eu mă voiu face o moviliță și vino de te sue pe mine și încalecă! Și s'au suit pe dânsul Ștefan Vodă și au încălecat pe cal. Și-au zis atuncea Ștefan Vodă: — Sărace Purice, de oiu scăpa eu și tu, atunce ți-oi

1. *Cronica lui Macarie*, în I. Bogdan, *Vechile cronice moldovenești până la Urechia*, C. Göbl, 1891, p. 200.

schimba numele din Purice Movilă! Şi au dat Dumnezeu şi au scăpat amândoi. Şi l'au făcut boer, armaş mare, pre Purice" [1]).

Cronica lui Eftimie consacră şi ea caracterul militar al Domnilor români când spune bunăoară despre Alexandru: „Intr'acelaşi anu şi într'aceeaşi lună la însuflarea Dumnezeească fu alesu şi ridicatu în Domnie viteazulu şi prea înţeleptu ostaşu, minunatul Alexandru" [2]).

Alt cronicar ce vorbeşte de vitejia Domnilor români este Dionisie Fotino care înfăţişează pe Mihai Viteazul astfel: „Mihai Vodă al II-lea Viteazul a fost fiul lui Pătraşcu Vodă cel Bun. Pe când s'au făcutu elu Domn, ţeara se afla înglodată în datorii şi într'atîta se întinseseră (Turcii) încît se găteau să zidească o Moschee, adică templu mahometanu în ţeară. Mihai Vodă a trimis mai întîi rugăminte la Poartă ca să facă să înceteze asemenea neorândueli; pe urmă văzând că nu capătă nici un rezultatu, a adunat pe toţi boerii şi s'au consultat ce să facă. Atunce s'a găsit cu cale ca pentru ca să scape ţeara de tiranie Turcilor, trebuiau să alerge la arme" [3]).

Cronicarul Grigore Ureche Vornicul, care după unii cercetători nu ar fi decât Simion Dascălul, arată că Domnul conduce oastea la luptă şi ia parte efectivă: „Deci când au fost la mijlocul pădurii, făcut-au năvală oastea lui Bogdan Vodă la carele Leşilor, ci apărându-se Leşii, abia au scăpatu cu multă pagubă şi pierdere" [4]).

Domnul conduce oastea şi ia parte efectivă la luptă; bătălia dela Călugăreni nu a fost câştigată decât în urma însăşi intervenţiei lui Mihai Viteazul care cu securea în mână şi invocând numele lui Hristos s'a aruncat în mijlocul luptei [5]).

---

1. I. Neculce, *Cronica*, vol. I, ediţie de Al. Procopovici, Scrisul Românesc, Craiova, pp. 13 şi urm.

2. *Cronica lui Eftimie*, în I. Bogdan, *Vechile cronice moldoveneşti*, p. 218.

3. *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Ţerei Munteneşti şi Moldovei*, Bucureşti, 1859, pp. 61 şi urm.

4. *Letopiseţul Ţărei Moldovei*, ediţie îngrijită de Prof. Giurescu, Scrisul Românesc, Craiova, p. 25.

5. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-1, p. 248.

In acele timpuri, când bravura era cea mai de seamă însuşire a unui Şef de Stat, „Domnilor nu le lipsea nici o prerogativă a puterii supreme, cu care se rânduesc Domnii cei mari. Afară de Dumnezeu şi sabie, nu cunoaştem pe nimeni mai mare în ţeara lor", spune Dimitrie Cantemir [1]).

Rareori comanda oştirii era încredinţată Banului, Marelui Vornic sau altui dregător şi aceasta se întâmpla numai în cazul când Domnul lupta în altă parte cum s'a întâmplat în Ţara Românească la 1369 când Pârcălabul Dragomir conduce oastea ce învinge pe Voevodul Ardealului [2]) sau cazul lui Boldur care trecând Prutul se loveşte cu Leşii la 29 Octombrie 1497 şi-i bate la Lenţeşti: „Mazurii întorcându-se să dee răsboi, ca să apere pe Rege şi pe cei scăpaţi, dat-au asupra lui Boldur vornicul, de care s'a pomenit mai sus, că era trimes cu oaste împotriva oastei leşeşti, ce vroia ajutoru la Craiu, şi mare pieire a făcutu într'înşii la Sipinţi, cât de puţini au scăpat în oastea ce era strânsă pe lângă Craiu. Şi aşa Craiul cu multă nevoie strecurându-se a trecut la Sviatin, şi de acolo a slobozit oastea pe acasă cât rămăsese, iar el s'a dus la Liov" [3]).

Organizarea militară. In Muntenia, Moldova şi Ardeal baza oştirii o formează boierii, proprietarii de pământ, care prestează serviciul militar în mod obligatoriu şi merg la luptă ori de câte ori sunt chemaţi. Cel ce nu răspundea la chemarea Domnului, se făcea vinovat de hiclenie şi-şi pierdea moşia şi capul. Proprietarii de pământ slujeau călare [4]).

Cei ce nu sunt proprietari, adică vecinii, rumânii şi iobagii nu merg la război decît în cazuri excepţionale, când Domnul porunceşte „ridicarea tuturor gloatelor": în schimb ei sunt îndatoraţi să presteze anumite munci şi servicii la cetăţi: să

1. *Descrierea Moldovei*, ediţie îngrijită de G. Pascu, 1923, p. 54.
2. Prof. C. C. Giurescu, *op. cit.*, II-1, p. 345.
3. Gr. Ureche în *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Scrisul Românesc, p. 53.
4. Xenopol, *Proprietatea cea mare şi cea mică în trecutul Ţărilor Române*, Iaşi, „Dacia", 1913, p. 2.

care materialul de construcţie, să ridice zidurile, să sape şanţurile, cu alte cuvinte „să robească la cetăţi" [1]).

Orăşenii erau îndatoraţi ca în caz de răsboi să înarmeze un anumit număr de oameni pe socoteala lor.

Am văzut mai sus că baza armatei o formau boierii, proprietari de pământ. In această masă boierească, spune d-l Prof. Giurescu, trebuie deosebită o categorie aparte: dregătorii care au sub ordinele lor o serie întreagă de subalterni grupaţi în „cete" şi având o organizare specială militară şi fiscală. Totalitatea cetelor de subalterni de acelaş fel alcătuesc o „breaslă" şi merg la răsboiu sub comanda marelui dregător de care depind [2]).

Cetele erau cel puţin de 5 feluri:

a) cetele boierilor care ocupau funcţiuni la Curtea domnească;

b) cetele boierilor dela ţară, ale mănăstirilor şi ale Episcopilor;

c) cetele Pârcălabilor şi Staroştilor;

d) cetele târgurilor sau oraşelor fără cetăţi;

e) cetele de mercenari.

Aceste cete, despre care Ion Bogdan spune că erau unităţi de războiu fără o alcătuire uniformă şi fără număr stabilit de voinici [3]), sunt puse sub comanda boerilor, Pârcălabilor şi Staroştilor, supuse însă conducerii supreme a Domnului sau a unui boier care se bucura de încrederea lui şi care, în secolul al XVI-lea, cum spune generalul Gr. Costandache, era Vornicul sau un fost Vornic încercat în răsboae.

Spre sfârşitul secolului al XVI-lea apare funcţiunea de „Hatman", (împrumutată dela Poloni, acesta având atribuţiunea de comandant general al oştirii.

Unitatea imediat superioară cetei este „pâlcul" întrebuinţat la Moldoveni în două sensuri:

---

1. Când Vlad Dracul, în 1531 îngădue egumenului Teofan dela Tismana să-şi facă slobozie pe valea Bistriţei, el cere numai două lucruri: „fără numai bir să plătească şi oaste mare să facă".

2. *Istoria Românilor*, II-2, pp. 509 şi urm.

3. După general Gr. Costandache, *Organizarea Armatei*, în Enciclopedia României, I, pp. 655 şi urm.

a) linie de bătae, în care sens cuvântul „pîlc" e întrebuinţat în sfaturile lui Neagoe Basarab;

b) corp de armată, cu care înţeles îl găsim la analiştii şi cronicarii secolelor XVI şi XVII.

Ureche, povestind expediţia din 1588 a lui Petru Rareş împotriva Secuilor, scrie: „Petru Vodă Rareş, în al doilea an al Domniei sale, rădicat-au oaste mare asupra Săcuilor la ţara ungurească, şi şi-au împărţit oastea în două pîlcuri" sau „înţelegând acestea Ion Vodă, cum au putut mai tare au sârguit, şi dacă s'au împreunat toţi împărţindu-se în trei pâlcuri, i-au lovit (pe Petru Vodă Schiopul) când ei dormia fără grije"[1]).

Quantumul oştirii moldovene, după Dimitrie Cantemir, se ridica la 70.000 de oameni: „Croniciile interne spun că armata Moldovei libere de altă dată se socotea la şapte zeci de mii de soldaţi, ba nu era rar şi la o sută de mii. După Movileşti, şi din cauza luptelor interne şi din cauza înşelăciunii Turcilor, cari, îndemnaţi de prilejul răsvrătirii Domnilor, căutau să răpească orice strălucire Coroanei moldovene, până într'atât a scăzut puterea Moldovenilor, încât astăzi deabea îndrăsnesc să opuie duşmanului şase sau opt mii de ostaşi"[2]).

D-l General Gr. Costandache redă astfel ierarhia oştirii în acele timpuri: Marele Căpitan, peste 4.000 de oameni, Căpitanul, peste miliţiile unui judeţ, Vătaful, peste 500 de oameni, Sutaşul, peste 100 [3]), Căprarul sau Causanul (acesta din urmă în Moldova), peste 10 oameni [4]).

Chemarea la oaste se făcea prin focuri aprinse depe înălţimi, numite „cingi", sau prin trimiterea de călăreţi în centrele populate.

---

1. Gr. Ureche, *Letopiseţul Moldovei*, p. 95.
2. *Descrierea Moldovei*, ediţia Gh. Adamescu, pp. 124, 125.
3. „Pe lângă Vătaf, care în sec. XVII se mai numea şi iuzbaşi — cuvânt turcesc ce înseamnă comandant peste o sută — fiecare ceată mai avea şi un stegar care purta steagul cetei". Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-2, p. 511. Deci după d-l Prof. Giurescu, vătaful, iar nu sutaşul, era mai mare peste o sută de oameni.
4. *Organizarea Armatei*, în Enciclopedia României I, p. 661.

Am văzut că proprietarii de pământ slujeau călare. Pe lângă armata călare era cea pedestră „darabanii" care slujeau cu leafă. Oştirea ţării s'a compus, poate chiar dela început din două elemente : oştirea de ţară „scutaşii" sau „de scuteală", cum îi numeşte Dimitrie Cantemir [1]) cari servesc pe socoteala lor proprie pentru a fi scutiţi de dări— şi „lefegii", sau „mercenarii" [2]), aceştia din urmă apărînd în următoarele împrejurări : odată cu secolul al XVI-lea, ordinea socială suferă o schimbare ce se caracterizează prin micşorarea clasei proprietare şi înmulţirea clasei rumânilor. Clasa de jos sărăcind şi ne mai având posibilitatea de a se înarma cu armamentul modern — puşti — de pe atunci, ridicarea în masă nu a mai fost cu putinţă, aşa că Domnii recurg la alte mijloace: „lefegii". Dar, cum spune Xenopol, cu sânge cumpărat nu se ocroteşte existenţa şi neatârnarea unui popor [3]).

Despre aceşti lefegii nu avem ştiri sigure şi nici nu cunoaştem sigur ierarhia lor [4]). Ştim doar că se recrutau, de obiceiu, dintre străini : Poloni, Litvani, Turci, Sârbi, Unguri, Secui, Cazaci, Nemţi, Francezi, Italieni, Valoni [5]).

Pe lângă lefegii mai era „oştirea în dobândă", miliţia cu participare nu obligatorie, ci voluntară; în a doua jumătate a sec. XVI, găsim în Ţara Românească un „Agă" ce avea în paza lui cetatea de reşedinţă a Domnului şi care comanda oastea de mercenari, „seimenii", precum şi pe „darabani". Acestea sunt trupele pe care le ţine ţara cu cheltuelile sale pentru Domn, spune Dimitrie Cantemir. Nimic nu-l împiedică însă să aibă mai multe trupe, plătite din casa sa; totuşi, Domnii nu mai măresc numărul trupelor, căci socotesc mai folositor să puie banii în lăzi, decât „să-i dea să-i mănânce nişte soldaţi cari nu le sunt întru nimic folositori" [6]).

---

1. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ed. Gh. Adamescu, p. 125.
2. Xenopol, *Istoria Românilor*, IV, p. 142.
3. Xenopol, *ut supra*, IV, p. 143.
4. General Gr. Costandache, *op. cit.*, I, p. 661.
5. Prof. C. C. Giurescu, II-2, p. 514.
6. *Descrierea Moldovei*, ed. lui Gh. Adamescu, Cartea Românească, 1942, p. 128.

Spusele lui D. Cantemir ne înfăţişează situaţia Domnitorilor români, din punct de vedere al funcţiunii lor militare, spre sfârşitul epocei pământene când ei nu mai se bucură de prestigiul şi strălucirea lui Ştefan cel Mare despre a cărui vitejie se dusese vestea atât de departe încât un italian din Padova afirmă că Veneţia plăteşte 70—80.000 ducaţi soldă „acestui Domn foarte rafinat şi foarte fin în meşteşugul armelor" [1]).

Funcţiunea judecătorească. Unul din principiile fundamentale ale organizării de Stat în ultima vreme este principiul separării puterilor constituţionale; cel ce administrează nu are dreptul să judece, iar judecătorul nu are drept să administreze sau să legifereze.

In evul mediu, dacă se poate numi astfel această perioadă a dreptului constituţional vechiu românesc, situaţiunea era cu totul alta. Atunci aceiaşi persoană era şi administrator şi judecător. Exista aşadar, principiul întrunirii puterilor în Stat şi nu trebue să ne mire, spune d-l Prof. Giurescu, dacă în Ţările Româneşti, drept de judecată aveau toţi dregătorii, începând cu cel mai înalt, Domnul, şi sfârşind cu cel mai umil slujbaş dela Curtea domnească sau dela ţară [2]); dreptul acesta de judecată al dregătorilor le era delegat de către Domn care nu putea judeca singur toate pricinile.

Domnul instanţă supremă. In materie jurisdicţională Domnul era ultima şi suprema instanţă, el fiind persoana cea mai reprezentativă a Statului; pentru tot poporul Domnul era supremul judecător de care justiţiabilii erau mai apropiaţi decât azi de cea mai înaltă instanţă judecătorescă; şi cum să nu fi fost poporul apropiat de un Domnitor care primeşte plângerile oricui — când e în drum spre biserică sau vreo petrecere —, de un Domnitor „a cărui judecată nu este influenţată de ceva

1. I. Lupaş, *Cronicarii şi istoricii români din Transilvania*, Scrisul Românesc, Craiova, p. 382.
2. Prof. Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-2, p. 49.

nelegal, de un Domnitor care nu s'a depărtat dela ce e drept prin favorizarea altuia'' [1]).

Domnul putea judeca orice pricină. El putea pronunţa chiăr şi pedepse capitale. Deasemenea Domnul putea confisca averile. Aceasta nu însemnează însă că dreptul de judecată al Domnului era nelimitat. Obiceiul pământului, mai târziu pravilele, îi impuneau anumite îngrădiri care trebuiau să fie ţinute în seamă ; cu toate acestea o hotărâre odată pronunţată, nu mai există împotriva ei nici drept de apel, nici recurs [2]), nici revizuire în timpul aceleaşi Domnii.

Divanul [3]). Domnul judeca la Curtea sa, de obicei în fiecare zi : unii Domni, ca Dabija Vodă, judecau de două ori pe zi : ,,deci la divanul cel de dimineaţă, dvoria toţi la Divan ; iar la Divanul ceĭ de kindie, umblau fustaşii pen târgu chemând oamenii la Divan'' [4]), lucru foarte bine ilustrat şi de poeziile noastre populare din care desprindem următoarele versuri :

,,Oi ler oi, dai ler oi, Doamne
,,sus, în slava cerului,
,,la poalele raiului,
,,la Scaunulu Domnului,
,,la Scaunul de judecată
,,unde s'adună lumea toată...'' [5]).

Divanul, spune D. Cantemir, era deobicei în mijlocul Curţii domneşti ; dar judecata nu era neapărat legată de un asemenea for, Domnii împărţind dreptatea oriunde se aflau. In legătură cu aceasta reamintim întâmplarea călătorului francez care s'a minunat găsind pe Petru Schiopul judecând sub un cort aşezat în faţa Curţii domneşti din Iaşi [6]).

---

1. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 141.
2. I. C. Filitti, *Cu privire la câteva chestiuni de vechi drept românesc*, p. 9.
3. ,,Cuvânt turcesc prin care Moldovenii înţeleg pretoriul''. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, 1942, p. 138.
4. N. Costin, *Letopiseţul*, ediţia M. Kogâlniceanu, II, p. 8.
5. Gh. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, p. 38.
6. N. Iorga, *Istoria Românilor în chipuri şi icoane*, I, p. 211.

Domnul judeca „la Divan sau fără Divan", în „Adunarea boerilor" sau singur.

Când judeca în Divan, şi anume doar în pricinele cele mari, sau „când se afla nedreaptă judecata unui boer", se îndeplineau următoarele formalităţi :

Domnul se aşeza pe Scaunul domnesc, în spatele căruia se afla chipul lui Isus Hristos luminat de o făclie. La stânga Domnului era Mitropolitul, apoi veliţii boeri după rangurile ce le aveau, iar în spatele lor boerii paià, adică cei fără slujbe.

Impricinaţi aşteptau afară în mulţime sau în sălile alăturate şi erau introduşi pe rând.

Reclamantul vorbea mai întâi, apoi pârâtul în genunchi şi cu glas tare" [1]).

După ce erau ascultate părţile şi martorii, şi se citeau „diresele", adică hrisoavele, zapisele, cărţile de judecată sau ispisoacele, Mitropolitul şi veliţii boeri îşi arătau părerea lor „fieşte-care cumu socoteşte" în vreme ce boerii paià nu vorbeau decît dacă erau întrebaţi de către Domnitor.

Dacă pârâtul era găsit vinovat, Mitropolitul arăta „de ce pedeapsă este acela vrednic", iar Domnul da hotărârea [2]). Adesea deciziile Divanului sunt determinate de cercetările făcute la faţa locului prin martori [3]).

Partea care pierduse procesul nu avea altceva de făcut decât să aştepte o nouă Domnie pentru a-l redeschide.

Divanul avea doar rol *consultativ*.

Cronicile pomenesc de Domni care judecau cu multă dreptate şi cinste. Astfel cronicarii pomenesc de Constantin Duca, „blând, învăţat, negrabnic la mânie" şi care făcea dreptate tuturora [4]). Alţi Domni erau foarte aspri în judecata lor, cum era Antioh Cantemir care spune episcopului Varlaam al Huşilor : „Popo ! ce nu giudeci dreptu când îţi vinu cărţile meie? Ţi-oi

1. I. V. Gruia, *Baroul Românesc*, în Enciclopedia României, I, p. 348.
2. R. Dimiu, *Judecători şi judecăţi de altă dată*, pp. 17 şi urm.
3. P. Tinculescu, *Istoria dreptului român*, p. 153.
4. I. Pereţ, *Precis de Istoria Dreptului Român*, p. 259.

rade pletele" ![1]) Erau şi mulţi Domni abuzivi care judecau cu cruzime şi părtinire. A. D. Xenopol citează cazul lui Petru Rareş care însuşi mărturiseşte că a osândit la moarte pe nedrept pe Wolfgang Forster, locuitor din Bistriţa, după o pâră răutăcioasă [2]).

Dregătorii. Având în vedere întinderea ţării şi mai ales mulţimea pricinilor, Domnul nu putea judeca totdeauna el însuşi; deaceia dădea, prin delegaţie, acest drept al său dregătorilor care toţi pot judeca, dar limitele judecăţii lor variază [3]).

Cea mai mare putere jurisdicţională o aveau în Muntenia Banul [4]) şi Vornicul, iar în Moldova Vornicul.

Deasupra tuturor dregătorilor judecătoreşti, spune I. C. Filitti [5]) stăteau la început un singur Mare Vornic, apoi, dela 1568, doi Mari Vornici, cel de Ţara de Jos cu reşedinţa la Bârlad, şi cel de Ţara de Sus cu reşedinţa la Dorohoiu; în Muntenia, un Mare Vornic şi spre finele secolului al XV-lea Marele Ban, pentru Oltenia.

Competenţa lor era caracterizată prin aceia că numai ei puteau judeca princinile de omor şi că numai ei puteau pedepsi cu moartea. Puteau, fireşte, judeca orice alte pricini. Judecau la casele lor, fie în locul de reşedinţă, fie oriunde se duceau în circumscripţia lor.

Judecata Banului şi a Vornicului nu putea fi refuzată, totuşi se păstra dreptul de a apela la Domnitor; ceilalţi mari dregători puteau fi recuzaţi.

Drept de judecată mai aveau şi Pârcălabii, ocârmuitorii judeţelor, precum şi dregătorii din târguri şi oraşe. Chiar şi Şoltuzii sau Judeţii şi Pârgarii (conducători aleşi ai târgurilor)

---

1. N. Costin, *Letopiseţul*, ediţia M. Kogălniceanu, II, p. 6.
2. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, III, p. 159.
3. Prof. Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-2, p. 486.
4. Miron Costin spune despre Banii olteni că „putere au peste Olt nu numai a judeca ci şi cu moarte pre cei vinovaţi a căzni".
5. *Organizarea judecătorească în România*, în Enciclopedia României, I, p. 328.

puteau judeca anumite pricini. Şoltuzii şi Pârgarii judecau procesele mici ca ocările şi bătăile şi osândeau la amenzi ce erau ridicate de „globaşii lor" [1])

Acelaş drept, dar limitat la pricinile mai mărunte, îl aveau şi dregătorii cuprinşi sub denumirea generică de „slugi domneşti[2]).

Judecătorii ad-hoc. Drept de judecată mai aveau şi proprietarii cărora Domnii, în semn de favoare, sau pentru a răsplăti „slujba dreaptă şi credincioasă", sau pentru a spori veniturile ctitoriilor lor, le dădeau printr'un hrisov o parte din dreptul lor de jurisdicţie; prin hrisov Domnul hotăra ca pe moşia cutărui boer, sau mănăstiri, judecata să fie împărţită de proprietar, afară de cazurile de omor, sau de răpire de fată, pentru care Domnul îşi rezerva judecata, deci şi gloaba sau amenda respectivă [3]).

Potrivit obiceiului pământului mai există şi judecata megieşilor, sau judecata celorlalţi locuitori ai ţării, chemaţi prin „răvaş domnesc" să se pronunţe asupra unei pricini; dar despre aceştia vom mai vorbi în cuprinsul acestui capitol.

Norme de judecată. „Incă din secolul al XV-lea Domnii au avut la îndemână textele de legi bizantine", spune d-l Prof. Giurescu [4]).

Chestiunea aplicării acestor legi precum şi existenţa lor este controversată.

Astfel Dimitrie Cantemir, în „Descrierea Moldovei", arată că legile romane au fost în vigoare în Dacia câtă vreme ţara a stat sub puterea Impăraţilor romani şi bizantini; năvălind barbarii legile au început „să se strice", aşa încât „atunci când Moldova a fost descălecată prin îndrăsneala fericitului Dragoş", judecătorii nu mai ştiau după ce legi să judece; Ale-

1. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, VI, p. 175.
2. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-2, p. 498.
3. „Gloaba ce se plătea pentru răpire de fată se numea duşegubina, dela slavonescul dusegubinus şi însemna cel ce-şi pierde sufletul, animam perdens". Prof. Giurescu, *ut supra*, II-2, p. 498.
4. Prof. C. C. Giurescu, *op. cit.*, II-2, p. 491.

xandru cel Bun, voind să vindece acest rău şi „primind diadema regilor dela împăratul din Constantinopole", a luat de asemenea şi legile greceşti cuprinse în cărţile împărăteşti „Bazilicalele" şi a hotărât să fie lege o spicuire din acele volume, peste măsură de mari, spicuire de care Moldova s'a folosit în acele vremuri [1]).

Mai departe însă, Dimitrie Cantemir spune că în ciuda acestor adaptări de legi scrise, n'au putut fi desfiinţate unele obiceiuri adoptate de Moldoveni în peregrinările lor, dela popoarele vecine, precum obiceiurile privitoare la moştenire, testamente, la împărţirea moştenirii, hotărnicii şi servituţi, „cum au mai toate naţiunile de pe lume". Din această cauză, s'a născut la Moldoveni (dela Alexandru cel Bun încoace) un îndoit drept : „un drept scris, bazat pe edictele împăraţilor romani şi greci şi pe decretele conciliilor, şi unul nescris, cum ai zice obiceiul poporului, care se chiamă la Moldoveni, cu un cuvânt naţional de origine slavonească „obîca", care înseamnă „mos" sau „consuetudo". Şi pentrucă aceste obiceiuri, nesprijinite pe nimic scris, erau înţelese în mod felurit, Vasile Lupul, Domnitorul Moldovei, a poruncit unor cărturari să adune toate legile scrise şi nescrise într'o colecţie, un codice care „este norma de astăzi pentru judecători spre a judeca drept" [2]) ; vom vedea că această afirmaţie, a lui Dimitrie Cantemir, nu corespunde adevărului.

Dacă influenţa bizantină se exercită asupra dreptului public, aceiaşi influenţă este greu de precizat sub raportul dreptului privat pentrucă, cum spune d-l Prof. George Fotino, „există o antiteză între instituţiunile de drept public — instituţiuni politice cu caracterul lor strein, bizantin — şi instituţiunile de drept privat, nescris — instituţiuni juridice — cu caracterul lor autohton, românesc ; şi apoi altă antiteză între vechiul drept românesc şi vechile legi scrise, de împrumut bizantin," [3])

Ion Nădejde crede că sunt dovezi neîndoioase că în Mol-

1. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Cap. XI, Pars Secunda, ediţia lui G. Pascu, Bucureşti, 1935, p. 176.

2. *Descrierea Moldovei*, ediţie îngrijită de Gh. Adamescu, 1942, p. 138.

3. *Influenţa bizantină în vechiul drept românesc*, p. 28.

dova, chiar dela organizarea bisericii, au existat nomocamoane bizantine şi o prescurtare din legile împărăteşti ale Bizanţului pentru toate „daraverile vieţii civile". Ba mai mult chiar, din spusele lui Paul Giovio, în cartea sa tipărită la Paris, în 1553, sub numele de „Historia sui temporibus ab anno 1494 ad annum 1547", ar rezulta că la Valahi nu numai că sunt întrebuinţate anumite obiceiuri şi legi, dar se păstrează chiar şi cuvinte din limba latină : „apud Valachos enim, non romanae modo disciplinae, certi mores et leges vigent sed ipsa quoque latinae linguae vocabula servantur" 1).

Bogdan Petriceicu Hasdeu dovedeşte că în mănăstirea Opovo se află o traducere slavonă după Blastares, făcută în 1495, în Moldova, sub Ştefan cel Mare 2).

Prof. I. Pereţ, vorbeşte de o pravilă dela Neamţ scrisă de Gervasie Ieromonahul pe la 1473, după Sintagma lui Matei Blastares (1335).

Din cele de mai sus rezultă că pravilele bizantine se ţin lanţ din secolul al XIV-lea până în secolul al XVII-lea. In ceiace priveşte legiuirea lui Alexandru cel Bun, pomenită de Dimitrie Cantemir în Descrierea Moldovei, s'au născut discuţii între cercetătorii unii susţinând că această legiuire a existat, şi printre aceştia cităm pe Hasdeu 3), D. Alexandrescu, 4), Prof. P. Negulescu 5), Gr. Alexandrescu 6) şi Longinescu 7) ; de părere contrarie sunt : A. D. Xenopol 8), Conduratu 9), Dissescu 10)

---

1. *Dreptul de ctitorie al femeilor coborâtoare din ctitori*, Bucureşti, 1910, pp. 5—6
2. *Opovo*, în ziarul „Traian", anul I, 1869, No. 14, p. 56.
3. *Ut supra*, p. 56.
4. In *Dreptul Civil*, I, pp. XIV—XV : „aşadar, legislaţiunea popoarelor române n'a putut fi alta decât obiceiul pământului, adică dreptul roman păstrat prin tradiţiune şi pravila, care nu apare în Moldova decât la începutul veacului al XV-lea sub domnia lui Alexandru cel Bun".
5. *Studii de Istoria Dreptului Român*, „Introducere", p. 17.
6. *Studii asupra Istoriei Generale a Dreptului*, Focşani, 1905, p. 142.
7. *Revista cursurilor dela doctoratul în drept*, No. 28, 19 Iunie, 1908.
8. *Istoria Românilor*, III, p. 134.
9. *Dreptul* No. 19 şi 20, 1904 : Codul de legi al lui Alexandru cel Bun.
10. *Originile dreptului român*, 1899.

Prof. N. Iorga [1]), Prof. Const. C. Giurescu [2]) şi Prof. D. D. Mototolescu [3]).

Negreşit că întreaga noastră legislaţie scrisă, cu începere din secolul al XVII-lea şi până la introducerea codurilor actuale în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, e o prelucrare după dreptul romano-bizantin, dar toate aceste legiuri [4]) au rămas fără putere, pentrucă poporul român se conducea tot după vechile reguli nescrise ale obiceiului de veac, produs al minţii şi sufletului lui [5]).

Judecata se dădea uneori, cum vom vedea, potrivit pravilelelor, dar aceasta se întâmpla numai în cazurile grele, când Domnitorii nu voiau să fie învinuţi că judecă cu părtinire.

In afară de aceste legiuri romano-bizantine, legea cu adevărat aplicabilă era „legea bătrână", obiceiul pământului transmis din generaţie în generaţie. Deşi existau texte de legi cu dispoziţiuni din dreptul bizantin, judecata, în mai toate pricinile, urma legea nescrisă a obiceiului pământului; majoritatea pricinilor privind hotărnicia moşiilor, era firesc să se aibe în vedere „antiqua lex districtuum Valachicalium", iar nu dispoziţiunile nomocanoanelor bizantine.

2. Autoritatea de lucru judecat. Dreptul de jurisdicţie al Domnului era limitat în timp şi nu putea produce efecte în viitor; autoritatea de lucru judecat era temporară, ea ţinând numai în timpul Domnului care dăduse hotărîrea. Cu ocazia fiecărei

---

1. *Le caractère commun des institutions du Sud-Est de l'Europe*, Paris, 1929, p. 70.

2. *Istoria Românilor*, II-2, p. 490.

3. *Curs de Istoria Dreptului Român*, p. 71.

4. Afară de pravila lui Alexandru cel Bun mai constatăm în sec. XVI pravila dela Bisericani, din 1512, pravila dela Neamţ, din 1557, pravila dela Putna, din 1581, o altă pravilă „Cormcia", alcătuită din Novele de ale împăpăraţilor bizantini, din manualul lui Vasile Macedoneanul şi din precepte penale luate din Biblie. Prof. C C. Giurescu, *Istoria Românilor* II-2, p. 490.

5. Prof. I. V. Gruia, *Obiceiul pământului în formarea instituţiilor vechiului drept public român*, prelegere introductivă ţinută la Facultatatea de Drept din Bucureşti cu prilejul deschiderii Cursului de Drept Constituţional pe anul 1942-1943.

noi Domnii trebuia deci ca o nouă decizie să confirme hotărîrea dată de Domnul anterior.

Am văzut că hotărîrea Domnului era fără apel şi fără recurs; ca o remediere partea care pierduse putea redeschide procesul sub o nouă ocârmuire.

Dela o vreme se luase obicieiul, în Moldova, să se plătească vistieriei domneşti „o zavescă" [1]) sau o„ hierâie" [2]) de către cel ce relua un proces.

---

1. In Ţara Românească taxa se chiamă gloabă şi se întâlneşte mai rar ca în Moldova unde zavesca este amintită în vremea lui Alexandru cel Bun. Şi în Ardeal constatăm aceiaşi procedură pentru a împiedica redeschiderea unui proces. Grigore, birăul Bistriţei, după ce aşează hotarul locului pentru care se certau satele Sângeorz şi Ilva, hotărăşte, de comun acord cu părţile, un legământ de 40 zloţi, pentru acela ce se va încumenta a strica ori a se întoarce. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-2, p. 486.

2. Un document din 1629 arată că partea câştigătoare „au şi pus osăbit în visteria Domniei mele douăzeci şi patru de zloţi, şi au rămas Gavril, feciorul Maricăi înaintea noastră din toată legea ţării, şi de acum înainte pentru această pricină niciodată să nu mai aibe a se judeca". (Xenopol, *Istoria Românilor*, VII, p. 107).

Fierâia apare pentru prima dată, spune Bogdan Agapie, într'un document din anul 1574, în Moldova. Gh. Ghibănescu, în notele ce însoţesc documentele publicate de el, situează apariţia fierâiei în anul 1570. (B. Agapie, *Instituţia Fierâiei*, Iaşi, 1942, pp. 7 şi urm.).

A. D. Xenopol situează apariţia fierâiei în primii ani de domnie ai lui Alexandru cel Bun, pela anul 1418, şi citează un document în care „Malcotea şi feciorii lui Cosma şi Stan pierd o pricină pentru satul Solca, faţă cu Vlad. Domnul statorniceşte câştigătorului Vlad, fraţilor şi nepoţilor şi strănepoţilor săi o legătură de 80 de ruble când printre dânşii (adică Malcotea, Cosma şi Stan sau coborâtorii lor) va face sfadă sau judecată sau ori ce răutăţi pentru acel sat, unul ca acela va plăti legătura de 80 de ruble". (*Istoria Românilor*, VII, pp. 106—107).

I. Pereţ, după ce situează apariţia fierâiei în anul 1461, o situează apoi la altă dată (*Precis de Istoria dreptului român*, p. 298).

Prof. Mototolescu situează apariţia fierâiei pe la începutul secolului al XV-lea fierâia apărând în documente până spre sfârşitul secolului al XVI-lea: „In den Moldavischen Urkunden zu Beginn des XV Iahrhunderts und bis gegen das Ende des XVII Iahrhunderts begegnen wir einer Institution, welche Anfangs den Namen " zavesca führt, selteuer „legătură" (Bund) und in den

b. Obiceiul Pământului. Domnii munteni şi moldoveni au avut la îndemână pravile bizantine pe care nu le-au aplicat mai deloc, afară de excepţiile pe care le vom vedea, pentrucă obiceiul

---

meisten Urkunden ,,herâie" heisst (*Hierâie, eine alt rumänische Rechtsinstitution*, Prag, 1928, p. 8).

In sfârşit d-l Prof. Giurescu atrage atenţiunea asupra unui hrisov din 13 Aprilie 1415 (*Istoria Românilor*, II-2, p. 486).

Se pare că fierâia a existat şi la Greci; aceasta ar dovedi-o un act grecesc dela Patras din anul 1397, care arată că această instituţie prevede o sumă de bani pe care se obligă cineva s'o plătească drept amendă în cazul redeschiderii unui proces (Ernst Gerland, *Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Erzbistums Patras*, Leipzig, 1904, p. 184, în ,,Revista Istorică", vol. XXVII, No. 1—12, Ianuarie—Decembrie, 1941).

Cuvîntul în sine se prezintă sub mai multe forme : fierie, fierâia, ferăe, fereïu, feriiu, fereon, ferue, etc., toate având acelaşi acceptaţiune. Xenopol a emis părerea că termenul fierâia ar putea veni dela cuvântul turcesc *vereje*, credit, corespunzător cu slavonul *veresija*.

Tot aşa crede şi I. Pereţ, când observă că o influenţă turcă sau tătară nu era cu neputinţă într'o vreme când apare prima fierâie (*Precis de Istoria Dreptului Român*, p. 225).

După Gh. Ghibănescu şi Prof. D. D. Mototolescu, cuvîntul fierâie este românesc şi vine dela ,,hier", adică ,,hierul domnesc" aplicat pe zapise (Mototolescu, *Hierâie, eine alt-rumänische Rechtsinstitution*, Prag, 1928, p. 10).

N. Iorga crede că cuvântul fierâie este întrebuinţat în sensul de măsură de capacitate; ferâie ar fi deci amendă (A. Bogdan, *Instituţie fierâiei*, pp. 7 şi urm.).

D. Cantemir consideră fierâia, ,,cheria", ca pe o amendă bănească pe care o plătea cel ce nu se prezenta în faţa judecăţii, la termen hotărît (*Descrierea Moldovei*, p. 143).

Din discuţiunile ce s'au purtat asupra fierâiei ce se mai găseşte în documente şi sub denumirea de ,,zavescă", sau ,,legământ", s'a ajuns la concluzia că era o taxă ce avea rolul de a împiedica redeschidere proceselor ce fuseseră odată soluţionate de către instanţele judecătoreşti ale acelor timpuri; părerile contrare au fost că ,,fierâia" şi ,,legătura" sunt două instituţii bine distincte.

Fierâia consta într'un zălog pe care partea câştigătoare îl depunea la vistieria ţării, iar Domnul asigura că nu ,,va mai purta pâră nici odată cu privire la acel obiect".

Când menţiunea despre depunerea hierâiei nu se făcea în cartea de judecată, se scriau câteva rânduri pe pagina unde se sfârşea hotărârea (Bogdan Agapie, *Instituţia fierâiei*, contribuţiune la cunoaşterea dreptului cutumiar românesc, Iaşi, 1942, pp. 7 şi urm.).

pământului, cu regulele și procedura lui, nu a putut fi desrădăcinat de dispozițiunile nomocanoanelor bizantine, streine de firea și obiceiurile poporului român.

Cea mai mare parte a pricinilor desbătute în acele timpuri, în fața Domnilor sau a dregătorilor, priveau hotarele satelor sau ale moșiilor și era firesc să se aplice „judecata prin jurători", după procedura pe care o vom vedea, sau practicile prevăzute bunăoară de „obiceiul de veac", la întemeierea unui sat nou când în hrisoave nici nu se specifica întinderea precisă a unei bucăți de pământ pentrucă practica îndelungată și regulată a obiceiului, transmis din tată în fiu, orînduise ca hotarul unei așezări să se stabilească asvârlindu-se, din mijlocul ei, o bâtă sau un topor „cât va arunca un voinic cu toporul în toate părțile, așa cum a fost obiceiul de veac", sau „hotarul acestei pustii să-l aibe, cât va putea trăi un sat îndestul, și cu aratul și cu fânețele" [1]).

Tot așa, când se ivea vreo neînțelegere cu privire la hotărnicia unei întinderi de pământ, se întrebuințau vechile reguli ale „jurământului cu brazda pe cap" care hotăra întinderea proprietății după procedura redată dintr'un document, din 7 Iulie, anul 7250, de Prof. D. D. Mototolescu: se alegea un număr de bătrâni din preajma locului care jurau că vor arăta adevăratul hotar, apoi li se punea o brazdă de pământ pe cap și mergeau pe linia hotarului pe care-l apucaseră din bătrâni. Iată documentul:

„Noi Antiohu, Konstantin B. B. bojii gospodaru zemlii Moldavskoi. Iată că au venit înaintea Domniei mele și înaintea a loru noștri boeri moldovenești boiari a mari și mici. Ioan staroste de mișăi și cu toți mișăii de acea de târgu de Iași și făcură mare jalbă pentru un locu, ce au ei danie aicea în Iași, dela Petru Vodă cu Doamna Ileana, care iaste în capu târgului din sus lângă zidu, zicând starostea de mișăi cum împresoară locul alți târgoveți și i-au făcut case pe locul lui și încă le-au mutat un stîlp de piatră, carele au fost pus din sus... Deci

1. Prof. Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-2, pp. 493 și urm.

după jalba loru trimis-am Domnia mea pe boerii vornici şi pe Georgiaş vornicul şi pe Bejan vornicul ca să afle pentru strâmbătatea, ce se jăluiră mişăii şi pentru acel stâlp de piatră, carele se pomeneşte mai sus, de este cu adevărat mutatu, au nu este. Deci pe porunka noastră mers-au vornicii acolo şi au strâns oamenii bătrâni megieşi anume Maftei cel bătrânu, şi Ioniţă Dănulescu şi Georgie Karpu Diacul şi alţi oameni buni dintr'aceşti oameni avatu-s-au Maftei cel bătrân şi Ioniţă Dănulescu şi au ridicat cu sufletul lor şi a brazdei în cap, cum adevărat stâlpul acel de piatră, ce se pomeneşte mai sus iaste mutatu şi s'au aflatu mutat de unde au fost mai la vale din valea de sus, lui Gerovasie apariul...

Deci vornicii aflându-se aşa de isnoavă au venit şi au spus Domniei mele şi Domnia mea iarăş le-am poruncitu, dacă au ridicat acei oameni bătrâni cu sufletele lor şi cu brazda în capu, să meargă vornicii să mute stâlpu unde a fost..." [1]).

Inţelesul acestui act simbolic îl redă d-l Prof. Giurescu: astfel: „cum mă apasă brazda aceasta pe cap, tot aşa să mă apese tot pământul pe care l'aş răpi adversarului printr'o mărturie mincinoasă [2]).

Câteodată se mai dădea şi o carte de blestem pentruca impresia asupra celor ce aveau să arate hotarul să fie şi mai puternică. In cartea de blestem cel ce ascundea adevărul era blestemat cu cuvinte foarte grele : „trupul lui să nu mai putrezească" sau „să intre blestemul în oasele lui şi de toate averile şi agonisitele lui să se aleagă ca praful în faţa vântului" [3]).

Se mai obişnuia ca atunci când se hotărnicea o întindere de pământ să fie adus şi un copil la faţa locului şi să fie tras straşnic de păr ca să-şi aducă aminte când va fi mare de locul hotărniciei[4]).

Aceasta reiese dintr'un document din 15 Ianuarie 1797, în

1. D. D. Mototolescu, *Jurământul cu brazda în cap*, C. Göbl, 1922, p. 9.
2. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-2, p. 494.
3. G. I. Lahovari, *Blastăm şi carte de blastăm*, în Conv. Literare, 1889, XXIII, p. 495.
4. Prof. G. Fotino, *Curs de Istoria Dreptului*, p. 445.

care dau mătrurie, pentru hotarele unei moşii din Ţepu (Tecuci), atât hotarnicul cât şi cel ce fusese tras de păr în copilărie: „Eu Angheluţă ot Ţipul, om de noizăce di ani... când s'a hotărît această moşii, în urma cutremurului celui mare, la anul umblat let 7247 (1739),.. am fost faţă; şi eu Tănasă Ferţul am fost faţă... şi ţin minte că m'au luat de păr... Urzul Zmarandiş ca să ţin minte hotărârea acestei moşii di mai sus numite, şi aşa ştim şi mărturisim în frica lui Dumnezeu şi înaintea judecăţii" [1]).

Cum s'a ajuns la aceste practici cunoscute din moşi strămoşi? Care ar fi originea acestui obicei al pământului „care era singurul drept nescris şi din vechime înrădăcinat în popor ca singurul drept românesc şi care se respecta cu deosebire şi se invoca la toate ocaziile cerute de justiţie?" [2])

Probabil că din convieţuirea laolaltă a comunităţilor mici: sate, Cnezate şi Voevodate, s'au format, între membrii aceleiaşi comunităţi, anumite reguli juridice care, printr'o întrebuinţare îndelungată, s'au precizat şi au ajuns reguli conducătoare în Ţările Române formate prin reunirea comunităţilor mici de care am vorbit mai sus. Apoi din contactul, paşnic sau nu, al poporului român cu popoarele vecine, s'au adăogat elemente noi, care schimbă obiceiul pământului la suprafaţă, fără însă a-i schimba fondul primitiv [3]). De aceia cu toate înrâuririle streine, la noi obiceiul pământului cuprinde aproape numai elemente originale care sunt o creaţiune pur românească.

c. Jurătorii. Tot în cadrul obiceiului pământului, şi în legătură cu funcţiunea judecătorească a Domnului, instituţia jurătorilor dă putinţă împricinatului să se sustragă hotărârii domneşti, cerând să fie judecat de către megieşii lui — „pairii", cum s'ar spune în Apus [4]).

1. Prof. Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-2, p. 496.
2. Prof. D. D. Mototolescu, *Istoria Dreptului Român*, p. 71.
3. I. D. Condurachi, *Formarea vechiului drept românesc*, pp. 6 şi urm.
4. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-2, p. 489.

Jurătorii [1]) sau megieşii erau daţi atât de Domn, în Divanul său, cât şi de orice dregător al Domnului care avea atribuţiuni judecătoreşti. In perioada premergătoare soluţionării proceselor, se puteau da două feluri de jurători : liberi şi numiţi.

„In cuprinderea fixată de Domn, spune Bogdan Agapie, şi la plata unei hierâi, în visteria logofeţiei, îndatorite în seama aceluia care trebuia să aducă jurători, se scriau două răvaşe, câte unul de fiecare parte, şi, în acelaş timp, o carte domnească ce suspenda judecata până în ziua hotărâtă pentru luarea jurământului" [2]).

Iată un răvaş cu 6 jurători :

„1644, Noembrie 23, Zde cletovţii (aici jurătorii) Staciul (pârâtul) pcim : ot Miloste, Pârvul al Răduţului, i ot Băleştii, Zaharia Petrişcan ot tam, i ot Greci, Pârvul, i ot Miloste, Stanciul i ot Poeni, Ilie Sitea (urmează indicaţii cu privire la obiectul procesului) ca să jure de către Danciul logofăt cum că nu i-au vândut însă partea lui de ocină fără de a altor fraţi den sat den Baia, drept 750 de bani gata, ce i-au împrumutat, deci cum vor afla cu ale lor suflete, şi zioa la Paşti să jure la Craiova i Simion vtori portar a scris zioa de 23 Noembrie 7152" [3]).

Când jurătorii aveau rolul de hotarnici, jurământul obişnuit, care se făcea totdeauna în biserică, era înlocuit cu o ceremonie simbolică pe teren, aceia a „jurământului cu brazda pe cap" [4]), pe care am văzut-o.

---

1. Jurătorii nu trebuesc confundaţi cu juraţii. Primii, împreună cu reclamantul, adevereau prin jurământ că cele afirmate de acesta sunt drepte. Juraţii sunt desemnaţi de Domn, sau lăsaţi la alegerea părţilor, ca să cerceteze cauza şi să judece după cum vor găsi cu dreptate. Pereţ, *Precis de Istoria dreptului român*, p. 290 şi D. Arion, *Curs de Istoria Dreptului*, p. 800.

2. Bogdan Agapie, *Problema jurătorilor români*, teză, Iaşi, 1939, p. 35.

3. Gh. Ghibănescu, *Surete şi Isvoade*, VI, I, pp. 41—42, cit. de Bogdan Agapie, *ut supra*, p. 37.

4. Vezi Prof. G. Fotino, *Curs de Istoria Dreptului*, p. 453.

Pentru a nu stânjeni bunul mers al justiției din pricina împotrivirii unor anumiți jurători [1]) care se lăsau convinși cu foarte mare greutate să vină la jurământ, acei ce nu veneau puteau fi înlocuiți sau se dădea un alt termen pentru chemarea lor.

Jurătorii se adunau la locul și data hotărîtă, depuneau jurământul și dădeau o carte de judecată în favoarea părții care părea să aibă dreptate. Cu această carte de judecată partea care câștigase procesul se înfățișa la Domn care, văzând că legea a fost împlinită, elibera o hotărîre care întărea judecata megieșilor. D-l Prof. Giurescu spune că nu cunoaște nici un caz în care Domnul să fi trecut peste vreo carte de judecată și să fi hotărît altfel [2]).

Partea care pierduse putea cere dela Domn „lege peste lege", adică un număr dublu de jurători care să dovedească că partea care ceruse lege peste lege avea ea dreptate; se putea merge astfel până la numărul de 48 de jurători, procedură care însă era foarte costisitoare: „am dat Domnia mea lui jupân paharnicul lege 48 de boieri, și i-a adus de au căutat și au mărturisit înaintea Domniei mele" [3]).

d. Pedepsele. De cele mai multe ori osânda pe care o dădea Domnul celui vinovat era bănească iar execuția datornicilor

---

1. Jurător putea fi orice persoană cu discernământ, liberă sau semi-liberă, cu condițiunea de a cunoaște într'o oarecare măsură faptele asupra cărora era chemat să mărturisească și de a avea o onorabilitate care să nu-i fie pusă în discuție. El nu trebuia să fie neapărat din aceeași clasă socială cu împricinatul; nu se excludeau vecinii sau rumânii; nu era nici o opreliște ca jurătorul să nu se înrudească cu împricinatul; se respecta însă sexul, jurătorii fiind numai bărbați (vezi N. Iorga, *Studii și documente*, X V, p. 250), se mai cerea ca jurătorii să nu fie sperjuri. Cu toate acestea Bogdan Agapie ne citează un document din 17 Septembrie 1587, din care reiese că trei jurători pedepsiți pentru jurământ strâmb sunt totuși socotiți capabili să mărturisească cu sufletele lor în fața Divanului domnesc și să se țină seamă de cele ce spun". Bogdan Agapie, *Problema jurătorilor români*, p. 33.

2. Prof. Giurescu, *op. cit.*, I-l, p. 349.

3. Hrisov dela Radu Voevod din 1582, citat de Xenopol, *Istoria Românilor*, III, p. 158.

nu se făcea numai asupra averii lor ci şi asupra persoanei lor [1]). In aceste vremuri amenzile constituiau un venit al Domnului şi al dregătorilor ce judecau în numele Domnului; ne putem uşor da seama de abuzurile şi frecvenţa amenzilor ce nu de rareori provocau „risipirea satelor". Fiind nevoe tot mai mare de bani, de cele mai multe ori închisoarea era înlocuită cu amenzi [2]) sau gloabe (slavonul globa însemnează amendă) care la început se plăteau în natură apoi în bani. Documentele secolului al XVII-lea arată luându-se pentru un jurământ strâmb 22 de boi, iar pentru un omor al cărui făptaş a rămas nedescoperit, 100 de boi [3]).

Cu vremea au apărut pedepsele privative de libertate [4]); închisoarea ca prevenţie, ocna, şi pentru delictele politice, surghiunul la mănăstire.

Furtul este de cele mai multe ori socotit ca un delict de drept privat [5]). Tretina se plătea pare-se pentru furtişag şi reprezenta $^1/_4$ din totalul lucrurilor furate.

Pentru vitele scăpate pe moşia altuia se plătea gloaba numită pripas.

Duşegubina se plătea pentru omor, răpire de fată sau adulter.

Partea ce nu se prezenta la judecată era adusă cu forţa de o slugă domnească care percepea pentru aceasta gloaba numită ciubotă (Moldova) sau treapăd (Muntenia). Adesea pentru a face pe cei închişi să-şi mărturisească vina se recurgea la cazně,

---

1. Xenopol, *Istoria Românilor*, VII, p. 109.
Procedeul acesta e asemănător sistemului juridic al celor XII Table care printr'una din cele patru „legis actiones", anume „manus injectio", dădea creditorului posibilitatea de a fi stăpân pe persoana debitorului şi să-l ia prizonier până la moarte sau până la stingerea datoriei. E. Cuq, *Institutions Juridiques des Romains*, pp. 30, 31.

2. Inchisoarea nu era considerată ca o pedeapsă privativă de libertate ci ca un mod de a constrânge pe datornici la plata datoriei.

3. Gloaba se mai numea şi „pradă"; despre cei globiţi se spune că erau „prădaţi".

4. Filitti, *Despre vechiul drept penal român*, p. 11.

5. Pravila lui Vasile Lupu iartă de pedeapsă pe „cel ce de mare sărăcie va fura".

în pivnițele palatului domnesc sau în beciurile palatelor administrative.

Am citat toate aceste pedepse ce se transformă de cele mai multe ori în bani, pentru a arăta că dreptul Domnului de judecată constitue, în acelaşi timp, şi un venit însemnat pentru visteria țării.

Până în secolul al XX-lea noi am cunoscut şi aplicat pedeapsa cu moartea: hiclenia era pedepsită cu tăerea capului şi confiscarea averii. Pentru această vină şi-au pierdut capul trei boeri ai lui Ştefan cel Mare, anume Isaia vornicul, Negrilă paharnicul şi Alexa stolnicul, executați la 16 Ianuarie 1471, în târgul Vasluiului [1]).

Chipul în care se face execuția e redat de I. D. Condurachi [2]): în timpul lui Constantin Brâncoveanu este condamnat la moarte Staicu paharnicul învinuit de uneltiri împotriva Domnului; Staicu este pus întâi să citească glava 367, paragraful 6 din Pravila lui Matei Basarab care prevedea această pedeapsă pentru faptele lui Staicu.

Al doilea caz este relatat de Nicolae Costin în cronica sa [3]): la a doua Domnie a lui Constantin Duca (1701—1704) „s'au tăiat capul lui Goia, căpitanul de Covurlui, cu pravila pentru căci a răpit o fată, logodnica altuia", iar „bucatele lui încă le-au dat fetii", legiuirea lui Vasile Lupu prevăzând la capitolul „pentru răpire, ce cercetare să se dee răpitorului", că „cel ce va răpi pre vreo muiare, nu se va certa numai cu moartea, ci încă îşi va pierde şi bucatele".

Al treilea caz este citat de I. Pereț care spune că la judecata lui Iordaki vornicul Roset, Domnul (Nicolae Mavrocordat) întreabă pe Mitropolitul Ghedeon, care era față la Divan, „ce zice pravila"? [4])

Aceste trei exemple dovedesc cât de rar se consultau pra-

1. Prof. Const. C. Giurescu, II-2, p. 497.
2. I. D. Condurachi, *Formarea vechiului drept românesc*, Braşov, 1925, p. 48.
3. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, VII, p. 146.
4. I. Pereț, *Precis de Istoria Dreptului român*, Bucureşti, 1931, p. 259.

vilele şi arată că afirmaţia lui D. Cantemir — că până la dânsul pravila lui Vasile Lupu a fost „aţa dreptăţii" — nu corespunde adevărului.

Tot cu moartea se pedepsea omorul, tâlhăria, furtul repetat, uneori bigamia şi uneori chiar şi furtul simplu [1]).

Pedeapsa cu moartea se putea răscumpăra cu bani [2]). Xenopol citează cazul unei femei, Lupa, care îşi vinde moşia lui Dinga vornicul, pentru 240 de zloţi tătăreşti, şi cu aceşti bani îşi răscumpără capul pentrucă „s'a fost măritată după alt bărbat şi pentru desfrânarea ei au plătit"; din cele de mai sus rezultă că este vorba de bigamie, care se pedepsea cu moartea şi care, având în vedere nevoia tot mai mare de bani a Domnitorilor, se putea răscumpăra cu o sumă de bani [3]).

Felul morţii varia după condiţia socială a vinovatului şi mai ales după placul Domnului; pentru boeri era deobicei tăierea capului iar pentru oamenii de rând spânzurătoarea [4]). Totuşi unii Domni, ca Mihnea Vodă cel Rău (1508—1510), au pedepsit cu spânzurătoarea şi pe boeri [5]).

Felul pedepsei varia după Domnul care o da. Astfel Vlad Ţepeş trăgea în ţeapă.

Arderea de viu s'a întrebuinţat mai rar: Gr. Ureche spune că Ioan Vodă Viteazul a făcut să moară în acest fel pe Gheorghe, vlădica de Roman.

Tot rară e şi pedeapsa înecului pe care Vasile Lupu o aplica femeilor imorale.

In vremea lui Ioan Vodă Viteazul se întâlneşte şi un caz de îngropare de viu.

De multe ori, în locul pedepsei capitale, se aplică numai

---

1. I. D. Condurachi, *Formarea vechiului drept românesc nescris*, p. 48.

2. „Pedeapsa cu moartea se răscumpăra foarte des cu bani şi cel ce plătea pentru osândit, dacă acesta nu putea plăti pentru el însuş, se despăgubea cu moşia lui, sau îl lua rumân". Filitti şi Suchianu, *Contribuţiuni la studiul vechiului drept penal*, p. 26.

3. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, VII, p. 84.

4. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ediţie îngrijită de Gh. Adamescu, p. 141.

5. Prof. Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I-2, p. 497.

mutilarea, cum a fost cazul lui Nicolae Milescu căruia i s'a tăiat nasul.

Mihnea cel Rău tăia buzele duşmanilor săi.

Ştefăniţă Rareş tăia urechile sau limba, şi scotea ochii.

Funcţiunea administrativă. *Domnul ca Şef al executivului*, era capul organizaţiei de Stat, fiind ajutat de către dregători cari sunt în feluritele păreri ale cercetătorilor fie un produs al evoluării vechilor Cnezi [1]), fie al nobilimei teritoriale ereditare fie al unei iniţiative domneşti prin care erau răsplătiţi cu „drepte şi credincioase slujbe" cei ce se arătau vrednici faţă de Domn şi Ţară [2]).

a. Actele politice. Domnul are iniţiativa actelor politice; el declară răsboi şi încheie pace [3]). Tot el încheie tratatele de alianţă sau, când ameninţarea maghiară sau turcească turbură liniştea Ţărilor Române, recunoaşte suzeranitatea vreunui monarh vecin făgănduindu-i credinţă.

Un document din 5 Ianuarie 1393, redat de M. Costăchescu [4]), arată cum se închină Roman Voevod lui Ladislav al Poloniei:

Suceava 1393, Ianuarie 5.

„In numele lui Dumnezeu amin. Cunoscut facem prin această carte celor prezenţi şi viitori, ce vor trebui s'o cunoască, că noi Roman Voevod al Moldovei şi Domn al întregei Ţări a Moldovei, din munte în ţărmul mării, că de bună voe, de nimene silit, ci din bun şi înţelept sfat al slugilor noastre şi al panilor noştri credincioşi şi cu învoirea întregei Ţări a Moldovei, fără nici o silă, am făgăduit şi făgăduim şi dăm înscris vecinic, să

---

1. Prof. George Fotino, *Influenţe bizantine în vechiul drept românesc*, p. 9.
2. „Domnul era ajutat de dregători numiţi şi revocaţi de el; tot el numea pe ocârmuitorii judeţelor, pârcălabii. Dregătorii mici puteau fi numiţi de superiorii lor, dar Domnul putea să-i numească şi singur, cum era cazul slujbaşilor mici dela Curte". Prof. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-1, p. 343.
3. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-I, p. 345.
4. *Documente moldoveneşti*, II, pp. 607—608.

slujim slujbă credincioasă şi cu copii noştri, cari sunt acuma şi vor fi în viitor, şi cu boerii noştri şi cu slugile noastre şi cu toată Ţara moldovenească, neînvinsului Vladislav, din mila lui Dumnezeu, Craiu al Poloniei, marelui Cneaz al Litvaniei şi Domn al întregei Ţări a Rusiei, Domnului nostru scump şi prea strălucitei Hedviga, din mila Domnului, Crăiasă a Poloniei şi copiilor lor, cari vor fi după dânşii şi Coroanei Poloniei.

Şi am făgăduit să fim cu credinţă şi să nu căutăm nici să avem pe alt Domnitor, ci să slujim şi să ajutăm Craiului şi soţiei sale şi copiilor lor şi Coroanei polone şi să-i dăm bun sfat cu tot poporul întregei Ţări a Moldovei, cum se cuvine slugii credincioase să facă Domnului său scump, să-l ajute contra oricărui duşman, neexceptând pe niciunul, pe cinstea şi dreptatea noastră, afară de Ţara Prusiei şi Litvaniei şi cu ţinuturile de dincolo de Cracovia, care din cauza depărtării nu sunt plăcute poporului nostru.

Şi la toate acestea făgăduim, fără înşelăciune şi fără viclenie şi cu aceste şi cu toate cele scrise mai sus să ţinem tare acest zapis vecinic.

Iar pentru mai mare credinţă am poruncit să se atârne pecetea noastră către această carte a noastră...

S'a scris cartea, în Suceava, Duminică în ajunul Bobotezei, în anul Domnului 1393".

Mai toate aceste acte politice de care am vorbit se fac cu ştirea şi încuviinţarea boerilor; aceasta rezultă chiar din documentul citat mai sus şi constitue desigur o limitare a puterii domneşti.

Tot astfel Mircea declară, în anul 1395, când închee tratatul cu Sigismund Regele Ungariei, că face aceasta „pe credinţa şi jurământul nostru şi al marilor noştri dregători" [1]). Aceasta înseamnează că rolul politic al boerilor a crescut ca o consecinţă de neînlăturat a luptelor pentru Scaunul domnesc; cu vremea Monarhii streini nu se mulţumesc numai cu jurământul de

1. Prof. Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-l, p. 345.

credinţă al Domnului ci vor ca şi boerii să jure alături de el „şi dacă câţiva din sfetnici nu vor veni, aceştia să depună jurământul înaintea solilor Regelui" [1]). Deci alături de actul de credinţă al Domnului se alătură şi acela al înalţilor demnitari, lucru arătat de d-l Prof. Giurescu care citează actul lui Ştefan cel Mare, cu data de 2 Martie 1462, din Suceava, care cuprinde făgăduinţa de credinţă faţă de Regele Cazimir, alături de actul Mitropolitului Teocrist, al marilor demnitari bisericeşti şi al dregătorilor din Moldova [2]).

b. Tratatele comerciale. Domnul încheie tratatele comerciale.

Legăturile comerciale ale Ţărilor Române cu Statele vecine au fost reglementate în acele timpuri fie prin tratate comerciale propriu zise, fie prin tratatele politice care, în anumite articole, lămuresc şi chestiunile comerciale. Cele mai multe din aceste tratate, spune Xenopol, sunt adesea întocmite sub formă de hrisoave prin care se acordă privilegii vamale sau libera trecere a negustorilor streini, după plata taxelor respective [3]).

Deşi ar fi firesc ca aceste tratate internaţionale să fie încheiate într'un spirit împăciuitor, prin bună înţelegere, ştim totuşi din dispoziţiunile tratatului încheiat de Domnul Moldovei Ştefăniţă cel Tânăr, în anul 1529, cu Sigismund Regele Poloniei, că mai toate prevederile acestui act sunt de natură penală cu dispoziţiuni luate mai ales din dreptul polon. Acest act mai arată cât de ciudate sunt legăturile dintre ţări în aceste vremuri întunecate şi neliniştite, Domnii aplicându-şi reciproc represalii; astfel încă din 1512 mai mulţi supuşi poloni sunt reţinuţi în Moldova, ca represalii pentrucă un grup de moldoveni fusese reţinut în Polonia; acest lucru mai e arătat şi de un document din 18 Decembrie 1512, prin care Sigismund Regele Poloniei, scrie lui Stanislas Lanczkoronsky, căpitanul său din Camentu, arătându-i părerea sa de rău că nobilimea

1. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, VI, p. 147.
2. Prof. Const. C. Giurescu, *ut supra*. p. 346.
3. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, VII, p. 102.

din Podolia nu vrea să dea înapoi Voevodului Bogdan pe țăranii fugiți din Moldova și fiindcă nu vrea să calce procedurile tratatului de pace încheiat cu Moldova, dă poruncă căpitanului său să cheme pe nobili înaintea sa și să-i țină până vor împlini porunca sa :

„Quod nobilitas Podolie terrarum protervam et contumacem se reddit parare mandatis in reddendis profugis vojvode Valachie, affendit ea res plurimum animum nostrum. Quam eorum contumaciam fere nequaquam volumus, quam puniri omnino voluimus. Nolumus enim, ut eorum malitia fedus nostrum violetur. Idcirco hunc progressum habeat, ut cum contingerit aliquem eorum habere apud se profugum, et eum sponte restituere nollet, cum tu mandaveris, tunc talem cites, ut statuat hominem profugum coram te. Et si non voluerit, talem tu de castro non dimittas donec mandato tuo satisfecerit. Et si non comparuerit, iterum eum cites et postea privatione bonorum punias".

Dat. XVIII Decembris.

512.[1]

Chiar și în aceste tratate comerciale, de o mai mică însemnătate ca cele politice, se prevede uneori încuviințarea boerilor (Document din 3 Iulie 1460, al lui Ștefan cel Mare, prin care se confirmă tratatul comercial cu Liovul)[2].

Faptul că toate aceste acte se fac cu consimțimântul boerilor, este o dovadă mai mult că Domnul nu este Suveran absolut, cum vom vedea, actele sale neavând tărie, într'o anumită perioadă, decât aprobate de marii dregători care-și dau încuviințarea lor.

In Ardeal, având în vedere starea de vasalitate a Voevodului față de Regele maghiar, Voevodul confirmă numai tratatele

1. Hurmuzachi, *Documente*, II-3, pp. 43—44.
2. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, ediția 1937, II-1, p. 346.

comerciale. D-l Prof. Giurescu citează cazul lui Stibor, care confirmă Bistriţenilor, la 21 Iulie 1412, „vechile lor vămi pentru mărfurile importate şi exportate în Moldova" [1]).

Celelalte tratate sunt încheiate de Regele maghiar şi de Voevod numai în baza unui mandat special.

c. Baterea monetei. Starea de prosperitate a Ţărilor Române cerea sume mari de bani. Spre a nu lăsa ca moneda streină să pună în mod exclusiv stăpânire pe pieţele noastre, Domnii au căutat să emită mai multă monetă, mai ales că atelierele monetare se arendau pe un preţ bun şi constituiau astfel un însemnat venit pentru Suverani cari obişnuiau foarte des să retragă monetele vechi din circulaţie şi să le înlocuiască cu altele noi; această operaţie se făcea prin mijlocirea atelierelor monetare care schimbau 3 monede vechi pentru 2 monede noi. Probabil că şi acest motiv fiscal a determinat pe Domnitori să emită monedă.

In Transilvania şi Ţara Românească pătrunseseră în mari cantităţi încă dela finele secolului al XIII-lea, „dinarii banali" slavoni. La 1324, Carol Robert al Ungariei a luat măsura ca şi dinarii ce se băteau în monetăriile maghiare să fie confecţionaţi după modelul celor slavoni, şi astfel „banalii" au început să circule şi la noi.

Primele noastre monete, bătute de Vlaicu Vodă prezintă două tipuri diferite:

a) tipul comun, cu legendă slavonă, care s'a continuat sub toţi Domnii următori care au bătut monedă;

b) tipul monetelor cu cruce, cu legendă latină, pe care-l întâlnim numai sub urmaşii lui Radu I [2]).

Ca să avem o ideie şi mai lămurită de circulaţia monetară în epoca veche, trebue să luăm în considerare două fapte:

a) se întrebuinţau în tranzacţii nu numai bani româneşti ci şi bani streini, din alte ţări, îndepărtate chiar;

---

1. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, ediţia 1937, II-1, p. 346.
2. Prof. C. Moisil, *Monetele României*, în Enciclopedia României, vol. I, p. 105.

b) existau nu numai monede reale, dar şi monede ideale, nebătute, servind numai ca unitate de măsură [1]).

Dreptul de a bate monedă este un drept străvechi al Suveranităţii ; nu se poate preciza când şi la ce popor a apărut, dar este sigur că acest drept poate fi găsit bunăoară şi la Romani unde monedele aveau efigia Cezarului.

La început dreptul de a bate monetă decurgea din faptul că vistieria Statului era tot una cu cămara Domnitorului ; în vremea lui Constantin Brâncoveanu când se face deosebirea între vistieria Statului şi cămara domnească, acest drept apare ca o afirmare a caracterului Monarhiei, el fiind recunoscut, mai târziu, ca o prerogativă a Suveranului în Constituţiile dela 1866 şi 1932, precum şi în Statutul dela 1938.

Dan al II-lea, în privilegiul de comerţ pe care-l acordă Braşovenilor, aminteşte de dreptul pe care-l obţinuse de a bate dinari mici „în cămăra domnească", in kamera nostra [2]).

Un „Cămăraş", menţionat pentru prima oară în Muntenia într'o scrisoare a lui Vlad Dracul din 1431, şi în Moldova, sub Ştefan fiul lui Alexandru cel Bun, la 6 Martie 1443, avea în grija lui cămara domnească, adică monetăria ; el bătea banii şi-i păstra în cămara domnească, lucru ce reiese din Letopiseţul Ţării Moldovei (1661—1705) în care se arată cum a lăsat Grigore Ghica Scaunul Ţării Româneşti, trecând în Moldova, şi apoi peste Nistru, la Moghilău : „iar când au eşit din Botoşani, s'au răsleţit un cămăraş a lui cu o părechi de dăsagi de galbeni dimineaţa pe negură şi, căzând pe mâna Jorei, ce era Vornic în Botoşani, i-au luat banii şi i-au trimis lui Dabija Vodă" [3]).

Tot Dan al II-lea pierde dreptul de a bate monedă în următoarele împrejurări : ajutat de Impăratul Sigismund să se sue în Scaunul Ţării Româneşti, el îi cedează dreptul de a bate monetă urmând ca să exercite mai departe acest drept, dar

1. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*. II-2, pp. 555—556.
2. Prof. C. C. Giurescu, *ut supra*, II-1, p. 379.
3. Prof. Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-1,, p. 379.

ca o delegaţie, cum reiese din actul acestui Domn din 10 Noembrie 1422 în care arată că a primit dela Impăratul Sigismund dreptul de a bate monedă măruntă la fel cu cea din Ungaria [1].

Organele auxiliare. a. Organe consultative. Sfatul ţării. Domnul în îndeplinirea funcţiunilor sale era ajutat de Sfatul Ţării, care se mai numea şi Divan.

Primii sfetnici domneşti trebue să fi fost recrutaţi dintre capii familiilor stăpânitoare care consimţiseră — silit sau de bună voie — la alcătuirea Statului unitar şi care alcătuiau oastea principală a ţării şi prima clasă conducătoare română: „din nobilimea teritorială s'au recrutat, după organizarea de Stat a Principatelor, cei dintâi sfetnici ce apar în Divanurile domneşti, unii cu, alţii fără dregătorii", spune I. C. Filitti [2].

Cu timpul, Sfatul Ţării, a cuprins pe toţi titularii dregătoriilor celor mai mari ale Ţării, lucru ce se desprinde şi din literatura noastră populară în versurile:

„Şed boerii plaiului
„Şi stâlpii Divanului,
„Caimacamii târgului
„Sfetnicii împăratului" [3].

Domnul se sfătuia cu Divanul în vremuri grele [4] şi fără îndoială că Domnii înţelepţi care ascultau de sfaturi găseau în ele măsuri pe care poate nu le-ar fi descoperit cu propriile lor puteri.

In astfel de împrejurări, Domnii convocau adunări mai mari, cum era în Moldova când se adunau „la locul depe Siret, ce se chiamă până azi direptate", cum spune cronicarul Ureche.

---

1. Prof. Moisil, *Monetele României*, în Enciclopedia României, I, pp. 105 şi urm.

2. Filitti, *Cu privire la câteva chestiuni de vechiu drept românesc*, p. 10.

„Din mila lui Dumnezeu, noi Petru Voevod, Domn al Ţării Moldovei, împreună cu toţi boerii noştri, cu cei mari şi cu cei mici, toţi sfetnicii noştri moldoveneşti..." I. Bogdan, *Contribuţii la Istoria Moldovei între 1448—1459*.

3. C. Negoescu, *Poezii populare alese*, 1876, p. 7.

4. Xenopol, *Istoria Românilor*, VI, p. 156.

b. Organele executive : Dregătorii. Domnul administra ajutatde dregători cari, în părerea d-lui Prof. Giurescu, „sunt tot atât de vechi ca şi Statul”, pentrucă „nu se poate concepe o formaţiune politică fără un aparat administrativ pentru încasarea dărilor şi executarea hotărîrilor luate, judecătoresc pentru împărţirea dreptăţii, şi un aparat militar pentru asigurarea ordinei interne” [1]). D-l Prof. Giurescu susţinând că întemeierea Statelor politice româneşti şi organizarea aparatului administrativ de stat sunt două fenomene *sincrone*, e împotriva părerii lui N. Iorga care susţine că cele două fenomene sunt *succesive*, înfiinţarea dregătorilor având loc ca o urmare a aruncării dincoace de Dunăre, de către iureşul turcesc, a căpeteniilor sârbo-bulgare, din rândurile cărora s'ar fi recrutat primii dregători [2]). Deasemenea D. Cantemir afirmă că instituţiunea dregătoriilor este „mai veche decât reîntemeierea Moldovei [3]).

Am văzut că I. C. Filitti susţine că din nobilimea teritorială, iar nu din elemente streine sârbo-bulgare, s'au recrutat, după organizarea de Stat a Principatelor, cei dintâi sfetnici domneşti, unii cu alţii, fără dregătorii [4]). Această afirmaţie a lui Filitti face să se nască problema concomitenţei clasei boereşti române şi a dregătoriilor. Vom arăta părerile cercetătorilor noştri, unii susţinând această concomitenţă, alţii susţinând teza contrarie.

Boerimea se înfăţişează ca un element social bine caracterizat numai dela Constantin Mavrocordat încoace; compunerea ei în epoca anterioară rămâne însă controversată [5]).

După Dimitrie Cantemir, numele de „boier” ar fi de

---

1. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-1, p. 365.

2. N. Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes*, Gotha, Fr. Andreas Perthes, 1905, pp. 252 şi urm.

3. *Descrierea Moldovei*, 1942, p. 113.

4. I. C. Filitti, *Clasa conducătoare în Principatele Române până la desfiinţarea rangurilor şi privilegiilor în 1858*, Bucureşti, 1940, p. 1.

5. Dimitrie Cantemir arată compunerea boerimei în epoca anterioară reformei lui Constantin Mavrocordat. Boerimea era împărţită în trei clase :

origine slavă, corupt pare-se din „boliare", cu care cuvânt „a fost obiceiul vechiu la popoarele slave a numi toţi mai marii lor"; uzul, continuă D. Cantemir, le-a dat numele de „baroni", cu un cuvânt latin, dar acesta nu e păstrat dela cei vechi, ci e luat dela curţile vecine [1]).

Reforma lui Constantin Mavrocordat stabilise că boeri ar fi numai cei ce sunt sau fuseseră într'o dregătorie publică [2]). Cel dintâi care se ridică împotriva concepţiei stabilite prin reforma de mai sus este A. D. Xenopol, care susţine că la noi a existat o nobilime ereditară, în afară de dregătorii, şi mai veche decât ele: „la noi este o idee destul de răspândită că nu a existat în ţările noastre o nobilime ereditară, şi că boerii ar fi fost numai cei ce se aflau sau fuseseră într'o dregătorie publică. Nimic mai fals decât o asemenea concepţie a nobleţei la Români" [3]).

Originea acestei nobilimi ereditare ar data din epoca înrâuririi slave „când după încetarea stăpânirii avare, ei (Românii) începură a se coborî dela munte spre şes, şi a se deda mai întens la viaţa aşezată, a întemeia oraşe şi a înjgheba întâile începuturi ale organizării politice — toate acestea făcându-se alăturea de slavi" [4]).

După Xenopol, diferenţierea clasei nobiliare la Români, a trebuit să se facă în timpuri anterioare descălecării şi de aceea originea nobilimei române trebue căutată în această epocă mai veche [5]).

---

a) boerii, care fuseseră chemaţi de principe la dregătoriile mai înalte ale republicei, sau celor născuţi din sângele lor; D. Cantemir i numeşte pe aceştia „barones" (p. 116);

b) Curtenii, acei nobili care nu au ajuns încă la demnitatea de boer;

c) călăraşii.

1. *Descrierea Moldovei*, p. 112.
2. Const. Giurescu, Despre boeri, „Cartea Românească", 1920, pp. 16 şi urm.
3. Xenopol, *Istoria Românilor*, III, pp. 165 şi urm.
4. Xenopol, *Istoria Românilor*, III, p. 171.
5. Xenopol, *ut supra*, pp. 165 şi urm.

A. D. Xenopol se bazează, în afirmaţiile sale, pe spusele lui Dimitrie Cantemir, — care deosebeşte pe dregători de nobili [1])—,pe unele citate din cronici şi documente din care ar reieşi că sunt numiţi boieri persoane care nu au funcţiuni, precum şi pe faptul că în documentele vechi se găsesc o seamă de boieri mari fără titlu.

Constantin Giurescu demonstrează că argumentarea lui A. D. Xenopol are două lacune:

1) nu arată ce deosebire există între această nobilime ereditară, independentă de dregătorii, şi aceea formată din foştii demnitari şi urmaşii lor cei mai apropiaţi, care au fost consideraţi ca aparţinând boierimei; distincţia, spune Const. Giurescu, era cu atât mai necesară, cu cât cele mai multe argumente pe care le aduce Xenopol, se referă la aceştia din urmă;

2) nu se arată apoi în ce constă deosebirea între cele două categorii de boieri despre care se afirmă că fuseseră dăruiţi de Domni cu moşii, cu îndatorirea de a apăra ţara şi nu se precizează cine face parte din această nobilime ereditară, de ce privilegii se bucura şi în ce raport se găsea faţă de dregători şi de restul populaţiei [2]).

Din această cauză, încheie Const. Giurescu, părerea lui A. D. Xenopol nu a fost împărtăşită decât de Gr. G. Tocilescu [3]).

1. „Cantemir care scria latineşte, putea exprima prin cuvinte anumite deosebirea între dregători (barones: boeri) şi nobili (nobiles). Limba română nu are însă nici un alt termen la îndemână pentru a exprima noţiunea de nobil, decât tot aceea de boer. Acest cuvânt capătă deci în limba română două înţelesuri deosebite, acel de *dregător domnesc* şi acel de *nobil*. Când se vorbeşte de boeri în deobşte se poate înţelege sub ei orice soiu de nobil, fie el dregător sau ba. Cuvântul boerie însă înseamnă mai special o dregătorie oarecare. Aceste nuanţe fine ale limbei acelor timpuri care se înţelegeau dela sine pentru cei ce o vorbeau, astăzi s'a pierdut cu totul şi de aceea se naşte în mintea acelui care ceteşte cronicarii noştri o amestecătură de idei care împiedică înţelesul precis al faptelor raportate de dânşii." Xenopol, III, p. 167.

2. Const. Giurescu, *Despre boieri*, Bucureşti, „Cartea Românească", 1920, p. 17.

3. „Mai găsim, în timpul acela (înainte de întemeerea Principatelor), pe Români locuind ca şi astăzi mai tot Banatul Temişanei, fiind împărţiţi în no-

Un alt istoric, Radu Rosetti, pune începutul clasei nobiliare tot înainte de întemeierea Principatelor, dar deosebește nobilimea străveche de boierimea de mai târziu, ridicată din mijlocul ei: „această clasă stăpânitoare avea ființă de veacuri, poate chiar înainte de nașterea neamului românesc. Originea ei se pierde în trecutul cel mai îndepărtat; ea este o clasă privilegiată ereditară, născută din împrejurări, o nobilime străveche" [1]).

Nobilimea anterioară Domniei o formau Cnezii și urmașii lor [2]). Cnezii se transformă pe nesimțite din judecători sătești, aleși de obștea locuitorilor, într'o clasă nobiliară, care își transmitea prin moștenire puterea ocârmuitoare; cu timpul (sec. XIV—XVII) ei pun stăpânire și pe moșiile celor ce-i aleseseră. Toți proprietarii de pământ de mai târziu, fie ei mari sau mici, boieri ori răzeși, sunt, în părerea lui R. Rosetti, urmașii acestor Cnezi uzurpători.

Intemeierea Domniei și creiarea diferitelor dregătorii a avut drept urmare ridicarea din mijlocul nobilimei cneziale a clasei

---

bili, kinezi sau țărani. Deasemenea în districtele Hunyad, Deva și Hațeg, în regiunea Sibiului, în țara Bârsei, în țara Secuilor, în scurt, pe toată laturea nordică a Carpaților, dela Porțile de Fier, de-a lungul Țării Românești și a Moldovei, precum și în centrul Transilvaniei și Banatul Temișanei. Ei au ținuturi hotărîte, sunt proprietari de pământ, agricultori, parte din ei păstori; au o nobilime puternică, compusă din boeri (nobili) și kinezi, care erau scutiți de plata birului sau tributului, erau stăpâni peste locuitorii așezați pe moșiile lor, aveau dreptul de judecată asupră-le, cu îndatorirea, în schimb, de a apăra țara contra năvălirilor dușmane; o instituție cu totul asemănătoare celei a clasei boerești din Țara Românească și Moldova". *Manual de Istoria Românilor*, pp. 120 și urm.

1. *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova*, I, pp. 232 și urm.

2. „La Români, încă înainte de cucerirea maghiară, puterea ocârmuitoare era în mâinile unei caste care și-o transmitea din generație în generație, prin moștenire, și această putere ocârmuitoare nu se moștenea numai de câte un singur fiu, ci de toți copii deopotrivă.

Membrii acestei clase se numeau cnezi. Deoarece instituia o clasă privilegiată, trebue s'o considerăm ca pe o nobilime străveche, căreia nimeni nu i-a conferit diplome de nobilitate, dar care s'a născut din împrejurări". R. Rosetti, *ut supra*, I, p. 49.

boiereşti formată din noii demnitari. Cu timpul, denumirea de boier începe a se da oricărui om bogat, boierimea ajungând astfel să cuprindă întreaga clasă stăpânitoare. Cronicarii, când vorbesc de stăpânitorii de moşii îndeobşte, îi numesc „boieri", şi obştea lor „boierimea" [1])

N. Iorga crede că boieria s'ar lega de slujbă. Numai la început dregătorii se numeau boieri, titlu adus cu ei de căpeteniile sârbo-bulgare, aruncate de cucerirea turcească dincoace de Dunăre, cari ar fi fost primii dregători. Cu timpul, prin donaţii domneşti, cumpărare sau colonizare, boierii, la început foştii ţărani [2]) sau streini, se transformă într'o aristocraţie de mari proprietari: „Die Würdenträger des walachischen Herrschers heissen wie bei den benachbarten Bulgaren „boiari", ihr Ehrenname ist „Jupan" oder „Pan"; auch hier zerfallen sie in „grosse" und „kleine" bojaren [3]).

In sfârşit Ion Bogdan spune că nobilimea era în timpurile vechi în legătură cu moşia. Stăpânitorul de pământ era atunci identic cu nobilul, întocmai ca în Polonia şi Ungaria. Toţi proprietarii de moşie le aveau ca danie dela Domni pentrucă pământul fusese tot domnesc [4]).

Din cele de mai sus rezultă că părerile cercetătorilor se rezumă în fond la două:

1) o părere ce susţine teza formării boierimei în legătură cu slujbele;

2) altă părere după care boierimea ar fi în legătură cu stăpânirea pământului.

---

1. R. Rosetti, *op. cit.*, I, p. 253.

2. „Ţara Românească a avut la început numai ţărănime pe deplin liberă şi stăpână pe pământurile ce lucra, pe heleşteu şi pe pădure. Această ţărănime nu se putea scoborî într'o stare inferioară prin clasa boerească din sec. XIV sau XV, alcătuită numai din câţiva dregători, şi neavând încă banul cumpărătorilor şi exproprierilor în momente de criză la îndemâna ei". N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viaţa agrară a Românilor*, în „Studii şi Documente" XVIII—1, 1908, p. 16.

3. N. Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes*, Gotha, Fr. Andreas Perthes. 1905, pp. 252 şi urm.

4. Const. Giurescu, *Despre boieri*, p. 20.

Fiecare din aceste două păreri are partea ei de adevăr. Intr'adevăr, înainte de întemeierea Ţărilor Române, era firesc ca boieria să fie un atribut al proprietarilor mari sau mici. Toate denumirile româneşti sau slavoneşti date micilor proprietari — megieşi, dedi, dedini, moşneni, juzi, Cnezi — sunt urmate de titlul de boier care se subînţelege pe lângă fiecare din ele [1]. Odată cu apariţia Domniei, cu birurile sau favorurile ei, se produce o bruscă diferenţiere în sânul clasei boiereşti, din mijlocul căreia se ridică o clasă de boieri şi proprietari cărora Domnii le fac danii pentru „drepte şi credincioase slujbe".

In secolele XVII şi XVIII apăsarea fiscală devine din ce în ce mai grea; vechea nobilime a proprietarilor de pământ este din ce în ce mai împinsă spre clasa iobagilor, ce creşte mereu, şi e firesc ca denumirea de boier să rămână doar acelora ce constitue clasa bogată şi privilegiată a ţării.

Aplicarea denumirii de boier acestei aristocraţii face ca celelalte denumiri să fie purtate de proprietarii care nu erau slujbaşi. Deosebirea n'a fost cu toate acestea riguroasă aşa că confuziile şi şovăirile în desemnarea clasei boiereşti şi a elementelor din care se compunea nu au încetat decât în 1739, prin reforma lui Constantin Mavrocordat, care stabileşte că boieri se numesc numai acei ce sunt sau au fost în slujbă şi înlătură astfel pentru totdeauna concepţia că boieria ar fi în legătură cu moşia [2].

După ce am văzut problema formării boierimei pe care unii o pun în legătură cu dregătoriile, iar alţii în legătură cu stăpânirea pământului, credem necesar să arătăm câtă originalitate există în chestiunea dregătoriilor despre care D. Cantemir afirmă că „titlurile existente azi şi rangul demnităţilor au fost instituite de Alexandru cel Bun, după ce obţinuse dela Ioan Paleologul, Impăratul Bizanţului, numele de despot şi Coroana regală" [3]. D-l conferenţiar D. Arion spune că aceste dregă-

1. Const. Giurescu, *ut supra*, pp. 127 şi urm.
2. C. Giurescu, p. 13.
3. *Descrierea Moldovei*, p. 113.

torii „e probabil să le fi luat din tzaratele sârbeşti sau bulgare, pe care aceştia le-ar fi luat dela Bizantini : Logofătul, Spătarul, Vistiernicul ; dela Poloni : Starostele ; altele indigene : Portarul, Armaşul" [1]).

Părerea aceasta nu este împărtăşită de d-l Prof. George Fotino care în „Influenţe bizantine în vechiul drept românesc" spune : „Dacă prin organizarea ei nobilimea românească — produs fie al evoluării vechilor Cnezi, fie al unei dregătorii, fie al unei iniţiative domneşti prin care erau răsplătiţi pentru drepte şi credincioase slujbe, cei ce dovediseră vrednicia faţă de Domn şi Ţară — nu este bizantină, prin evoluţia ei şi încă din însăşi primele timpuri, această nobilime se bizantinizează, organizându-se după modelul bizantin [2]).

Din cele arătate de d-l Prof. George Fotino apare originalitatea dregătoriilor care se bizantinizează însă spre sfârşitul secolului al XIV-lea, când „toată Curtea Ţărilor Româneşti, cu dregătorii ei, începe să reproducă ordinea şi ierarhia bizantină ; arhondologia bizantină se regăseşte în arhondologia română" [3]).

Să vedem acum, pe scurt, care sunt aceste dregătorii în Ţările Româneşti, în ordinea importanţei lor.

Sub numele de „dregători" se cuprind în aceste vremuri atât dregătorii mari, cât şi cei mici dela Curtea domnească sau dela sate.

In fruntea marilor dregători venea Banul, care era reprezentantul Domnului în Oltenia pe care o administra în numele acestuia ; el avea atribuţii judecătoreşti în care calitate putea pronunţa şi pedepse capitale. Mai era şi comandant al oştirii oltene şi comanda toată oastea Ţării în lipsa Domnului. Dregătoria a fost înfiinţată de Domnii munteni când au cucerit Banatul de Severin.

Vornicul sau Dvornicul supraveghea curţile domneşti, având

---

1. D. Arion *Curs de Istoria dreptului*, pp. 622 şi urm.
2. Prof. G. Fotino, *Influenţe bizantine în vechiul drept românesc*, p. 9.
3. Prof. George Fotino, *ut supra*, p. 10.

drept de judecată asupra personalului acestei curţi „judex et palatinus curie nostre" [1]).

Aproape toţi istoricii, spune d-l Prof. George Fotino [2]), cred că Slavii meridionali ne-ar fi adus această dregătorie, afară de d-l Prof. Giurescu [3]), „care apropie pe Vornic de „Palatinus" dela curtea maghiară, şi de A. D. Xenopol [4]), care găseşte originea acestei dregătorii la Slavo-Bulgari.

Logofătul este şeful cancelariei domneşti : „summus cancellarius et secretarius". El are grije de redactarea actelor şi poartă la început pecetea cea mare, pentru hrisoavele solemne, şi pecetea cea mică, pentru actele provizorii. In afirmaţia lui D. Cantemir, Logofătul este prezidentul şi conducătorul tuturor consiliilor [5]).

Numele lui arată că avem aface cu o dregătorie bizantină, influenţa bizantină fiind mijlocită de Bulgari [6]), sau de sârbi [7]).

Vistiernicul avea grije de ţinerea socotelilor, repartizarea impozitelor, încasarea dărilor, şi efectuarea plăţilor.

Numele şi atribuţiunile lui ne îndreaptă tot spre Bizanţ unde, spre sfârşitul secolului al IX-lea, se afla un dregător pe care l'am copiat tot prin mijlocirea Slavilor din Sud — Sârbii sau Bulgarii [8]).

Urmează o serie de dregători mai mici : Spătarul, care purta sabia Domnului ; Paharnicul, care avea grija băuturii domneşti ; Stolnicul, care îngrijea de mâncarea Domnului ; Comisul [9]), care avea în paza lui grajdurile domneşti ; Postelnicul, ce în-

---

1. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-1, p. 368.
2. In *Influenţa bizantină în vechiul drept românesc*, pp. 10 şi urm.
3. Prof. C. C. Giurescu, *ut supra*, II-1, p. 369.
4. *Istoria Românilor*, III, p. 174.
5. *Descrierea Moldovei*, p. 113.
6. Xenopol, *Istoria Românilor*, III, p. 174.
7. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-1, p. 370.
8. Prof. George Fotino, *Influenţe bizantine*, p. 10.
9. „Il găsim în sec. al VI-lea în Bizanţ, de unde ni l-au transmis Bulgarii". Prof. G. Fotino, *ut supra*, p. 10.

grijea de camera de dormit a Domnului [1]; Cămăraşul, de care am vorbit la dreptul Domnului de a bate monedă; Clucerul, care avea cheile dela magaziile domneşti; Portarul, care păzea poarta domnească; însfârşit Aprodul, Şătrarul, Ploscarul, Sulgerul, Armaşul, Medelnicerul şi Pitarul — toţi aceştia având sub ordinele lor o serie de slujbaşi mai mici, cunoscuţi sub denumirea de „slugi domneşti".

Am citat toţi aceşti dregători — mari şi mici — pentru a arăta că la întemeierea Ţărilor Române, Basarab sau Bogdan au trebuit să aibe pe lângă ei un Logofăt, care cu diacii lui să redacteze hrisoavele Domnului, un Vornic, care să-i gospodărească curtea, sau un Vistiernic care să aibe grije de finanţele Statului, cu alte cuvinte un întreg aparat administrativ, judecătoresc şi militar.

Cu timpul, mărindu-se trebuinţele Statului, se va mări şi numărul dregătorilor, li se va hotărî ierarhia, veniturile şi însemnele.

Dregătorii munteni şi moldoveni se aseamănă între ei şi au, şi unii şi alţii, aceleaşi atribuţii faţă de Domn şi Ţară. Asemănarea dregătoriilor din Muntenia cu cele din Moldova se datoreşte faptului că Moldova, întemeiată cu o jumătate de veac în urmă, a împrumutat aceste dregătorii dela Muntenia.

In afară de influenţa bizantină care s'a exercitat asupra dregătoriilor, mai deosebim asupra unora din ele fie o influenţă maghiară — de pildă Bănia în Ţara Românească —, fie o influenţă polonă — Ciaşnicul în Moldova —, fie lituană, cărora cancelaria moldovenească le datorează multe din formulele ei.

Cu toate că aceste influenţe pot fi observate în structura arhondologiei noastre, formula lui N. Iorga şi a d-lui Prof. G. Fotino că în această materie avem „un bizantinism sub etichetă slavă" nu e admisă de d-l Prof. Gruia care arată cum chiar instituţiile împrumutate sau influenţate din afară au

1. „Dacă postelnicul nu poate fi sigur o ascendenţă bizantină, ea poate fi presupusă". N. Iorga, *Histoire des Roumains*, pp. 114 şi urm.

avut o viaţă determinată de acele puternice particularităţi ale neamului nostru; au avut o desfăşurare românească [1]),

Chiar în cazul împrumutului unora din aceste dregătorii, în mediul românesc ele au căpătat o existenţă şi o evoluţie, prin conţinut şi prin structură, naţională [2]).

In concluzie, dacă pentru un moment ierarhizarea dregătoriilor din Ţările Române a suferit influenţe streine puternice, înrâurirea streină, care s'a produs la suprafaţă şi nu în adâncime, nu a avut putere, pentrucă „s'au dus Vornicii, Logofeţii şi Stolnicii, cum spune d-l Prof. George Fotino, şi a rămas frăţia de cruce, datinele la împărţirea moştenirii, şi riturile la fixarea hotarelor. S'a dus ce era strein, a rămas ce era românesc" [3]).

Veniturile şi cheltuelile. Reunirea Cnezatelor şi Voevodatelor într'un singur Stat a avut ca urmare alcătuirea unui sistem financiar unic. Odată Domnia întemeiată a fost nevoie de venituri noi pentru întreţinerea Domnului şi a Curţii domneşti cu tot fastul necesar, sau pentru plata dregătorilor [4]).

La început era o totală confuziune între Cămara domnească şi Vistieria Statului aşa că principiile fiscale bizantine nu au fost aplicate la noi decât mai târziu în timpul lui Brâncoveanu când încep să se strângă veniturile Domnului (din ocne, vămi, vinăriciu, etc.) deosebit la cămară, toate celelalte venituri mergând la vistierie [5]). Deci în primele secole de organizare ale Ţărilor Române toate veniturile se îndreaptă spre cămara domnească.

Din când în când câte un Domn lega cu blestem să nu mai fie o anumită dare; dar cu suirea în Scaun a urmaşului său se reînfiinţa vechea dare, Domnul cel nou invocând maxima redată de Nicolae Costin: „nevoia schimbă legea" [6]).

---

1. Prof. I. V. Gruia, *Curs*, II, p. 181.
2. Prof. I. V. Gruia, *Curs de Drept Constituţional*, Bucureşti, 1943, II, p.178.
3. *Influenţa bizantină în vechiul drept românesc, Bucureşti*, Tip. Bucovina, p.28.
4. Prof. C. C. Giurescu, *Organizarea financiară a Ţărilor române, în epoca lui Mircea cel Bătrân, în An. Ac. Rom.*, VIII, 1927, p. 17.
5. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II—I, p. 354.
6. I. Pereţ, *Curs de Istoria Dreptului Român*, II-1, p. 69.

Iată categoriile de venituri ce intră în cămara domnească :

a. Venituri externe. Indeletnicirile de căpetenie ale locuitorilor ţărilor noastre au fost, din cele mai vechi timpuri, agricultura şi păstoria. Produsele ce rezultau din aceste îndeletniciri, ca şi din altele locale (pescuit, stupărit), au format articolele comerciale de export : grâu, lână, brânză, oi, cai, miere, ceară, peşte sărat, etc. Vămile se luau la import şi export, erau la început, un capitol principal în finanţele Ţărilor Româneşti [1]). De multe ori Domnii acordau scutiri de vamă cum reiese dintr'un privilegiu pe care-l acordă, negustorilor moldoveni şi poloni, Vlad Dracul „Stăpân şi Domn a întregului teritoriu ungro-român până la Marea cea mare" [2]).

b. Venituri interne. Visteria era îndestulată din impozite directe sau indirecte plătite în bani sau în natură.

Impozit direct era birul, dare pe cap de locuitor. Birul apare în clipa în care raportul de vasalitate faţă de Turci impune Ţărilor Române haraciul, secolul al XV-lea fiind, pare-se, momentul introducerii primei dări personale din trecutul nostru.

Confuzia dintre termenii „bir" şi „haraciu" este redată de Miron Costin care vorbind despre haraciu scrie „birul ţării", în vreme ce documentele mai vechi precizează : „birul haraciului", strângătorul turcesc al haraciului, care-l ducea la Stambul, fiind denumit „Aga birului".

Nu avem nici un fel de ştire asupra cotităţii birului, spune V. Vasiliu în studiul său „Legislaţiunea fiscală". Cea dintâi menţiune despre bir apare în documentul dela 1 August 1441 al lui Ştefan cel Mare care scuteşte satul Bălăsinăuţi, aparţinând mănăstirii Horodnic, de orice îndatorire fiscală : „să nu dea acest sat nici bir, nici podvoadă, nici deseatină" [3]).

---

1. „Locuitorii din Lemberg care vor cumpăra peşte la Brăila sau Kilia, să plătească drepturile de vamă la frontieră, fie la Bârlad fie la Bacău". Doc. din 3 Iulie 1460 al lui Ştefan cel Mare citat de B. P. Haşdeu în *Histoire Critique*, p. 9.

2. B. P. Haşdeu, Histoire Critique, p. 9.

3. *Legislaţiunea fiscală*, în Enciclopedia României, I, p. 623.

Birul se plătea în bani şi se ridica sub formă de *cislă* [1]) dela ţăranii liberi (megieşii, cnezii, moşnenii sau răzeşii), sau dela supuşi (rumâni sau vecini), şi în fine dela mazâli (coborîtorii boerilor uitaţi la ţară) sub forma de impunere personală [2]).

Pe lângă cislă mai erau impozitele directe de a căror percepere răspundeau boerii cu averea lor, In primul rând veneau *dijmele* (zeciuiala), venituri luate de Domn în natură din produsele animale şi agricole [3]) : *oieritul, porcăritul, goştina* oilor şi a porcilor, *vinăriciul, albinăritul, deseatina* stupilor, *cămana* sau darea de fiecare piatră de ceară, *găleritul* sau câblăritul pe grâu *ilişul*, care era o dare extraordinară [4]). Dijma era plătită la început în natură, apoi în bani deoarece Statul, ale cărui sarcini administrative creşteau mereu, nu a mai putut face şi oficiul de a schimba produsele în bani.

Slujbaşii însărcinaţi cu strângerea dărilor erau pe capul poporului o adevărată povară ; din această cauză unii Domni prevăd în hrisoavele lor de scutire ordine severe către slugile domneşti ,,de a nu face strâmbătate şi a nu prăda'' [5]).

In nenumărate documente găsim sate scutite de dări ; [6]) totuşi în aceste scutiri de dări, pe care le dau Domnii se face

---

1. Sistemul cislei consta în fixarea de către Vistierie a sumei ce trebuia să fie plătită de fiecare sat, cisla impusă satului era împărţită la numărul locuitorilor, ţinându-se seamă de averea şi greutăţile fiecăruia. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-1, p. 571.

2. Xenopol, *Istoria Românilor*, VI, p. 168.

3. Prof. C. C. Giurescu, *Organizarea financiară a Ţărilor Române în epoca lui Mircea cel Bătrân*, p. 18.

4. R. Rosetti, *Pământul, stăpânii şi sătenii în Moldova*, I, pp. 282 şi urm.

5. ,,Pentru aceasta, niciun vameş din ţara noastră să nu cuteze a încerca a lua vamă dela aceste două sate scrise mai sus. Iar care vameş sau dregător al nostru s'ar cerca să ia vamă şi să strice dania şi zapisul nostru, acela va vedea dela noi mare caznă şi urgie a domniei mele". Document din 2 Octombrie 1454 dela Petru Voevod citat de M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti*, Iaşi, Tip. Viaţa românească, 1931, II, p. 513.

6. I. Vlădescu, *Despre dări şi impozite* : *Birul*, ,,Cartea Românească", p. 45.

rezervă în ceeace priveşte birul [1]), cum se face adeseori şi pentru îndatorirea de a „face oaste mare".

Afară de bir şi dijmă, cuprinse în denumirea generală de *„dări"* [2]), Domnul mai are venit din amenzi sau gloabe: *tretina*, *oşluca* celor ce nu ascultau de porunca ocârmuirii, *pripăşitul* [3]), *şugubinele* [4]), etc.

Apoi veneau *muncile* sau slujbele [5]), diferite servicii şi lucrări ce erau obligaţi sătenii să facă Domnului: să care fânul domnesc, să repare morile, să transporte drobii de sare, să procure caii de olac; apoi tăiatul lemnelor din pădure, păscutul cailor, precum şi la unele sate dela Dunăre, obligaţiunea de a pescui moruni trei zile pe an [6]).

Afară de aceste „corvezi" [7]), întâlnim la începutul secolului al XVIII-lea o nouă dare: *fumăritul*, pe fumul din coş; apoi o dare de 8 aspri de familie; apoi o taxă pentru tăiatul oilor şi vacilor; o dare, *sulgiu*, pentru laptele vacilor şi atâtea altele, care de care mai arbitrare şi mai nedrepte [8]). Pe vremea lui Mihai Viteazul birul era aşa de mare încât moşnenii, care nu-l puteau plăti, îşi pierdeau pământurile, luate pe seama Domniei.

Ocnele constituiau şi pe vremea aceia un venit al Statului.

---

1. Un document din 1448 opreşte pe judecătorii din Hârlău, globarii şi pripăşarii să nu judece, nici să prade sau să globească satele mănăstirii Probata, Xenopol, *Istoria Românilor*, VI, p. 160.
2. Xenopol, *Istoria Românilor*, III, p. 215.
3. Xenopol, *Istoria Românilor*, VI, pp. 168 şi urm.
4. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 166.
5. Prof. C. C. Giurescu, *Organizarea Financiară*, pp. 18 şi urm.
6. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-1, p. 354.
7. Iată corvezile aşa cum rezultă dintr'un document al lui Ştefan cel Mare:
Găzduirea de oşteni (posada), slugi domneşti şi soli streini;
Joldul sau obligaţiunea de a sluji în leafă;
Cositura de fân;
Căratul buţilor cu vin domnesc;
Lucrul şi paza la cetăţi. R. Rosetti, *Pământul, stăpânii şi sătenii în Moldova*, I, p. 282 şi N. Iorga, *Istoria veche*, II, pp. 12 şi urm.
8. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 145.

Ele aduceau un venit însemnat sarea bunăoară exportându-se în toată Peninsula Balcanică [1]).

Vămile, care la început se luau doar la import şi export, s'au extins din cauza nevoii tot mai mari de bani, la intrarea sau la eşirea din târguri şi se luau de obicei în bani; la unele produse, cum era peştele, vama se lua şi în natură.

Şi în ceiace priveşte vama, existau cum am văzut, scutiri; aceasta reiese dintr'un document din 27 August 1449, prin care Alexandru Voevod întăreşte boierului Ioan Armenciocul Tarcan „să nu dea nimic din casa sa, din Suceava, şi ce ar cumpăra, oricând, în Ţara Moldovei, să nu plătească nici o vamă" [2]).

Din cele de mai sus ne putem uşor da seama cât de mari sunt veniturile Domnului; dar dacă veniturile sunt mari, şi multele şi feluritele obligaţiuni sunt mari:

a) mai întâi trebuie plătit tributul către Poartă, tribut care pe vremea lui Petru Aron este de 2000 ducaţi de aur; în jurul anului 1500 tributul se urcă la 4000 de ducaţi în vreme ce în Muntenia este de 8000;

b) o parte din dijme şi amenzi revine dregătorilor şi slugilor acestora;

c) clădirea şi întreţinerea cetăţilor, precum şi cheltuielilor cu armamentul sunt tot în sarcina Domnului;

d) întreţinerea curţii domneşti cu tot fastul, ridicarea lăcaşurilor de închinare, darurile Domnului către ostaşii viteji, toate acestea dau o idee generală despre obligaţiunile Domnului şi ne arată că sunt în proporţie cu veniturile.

In Ardeal, Voevodul avea ca venit 2/3 din totalul sumelor încasate de către Regele ungur din Transilvania; mai avea venitul mai multor cetăţi, la care se adăuga şi venitul proprietăţilor sale personale.

---

1. Xenopol, *Istoria Românilor*, VI, p. 168.

„Si în multe alte locuri se găsesc asemenea zăcăminte de sare, dar domnii au oprit să fie deschise ca nu cumva belşugul sării să-i micşoreze preţul" pentrucă „din această sare cel mai mare câştig intră în tezaurul domnesc. Dimitrie Cantemir, *ut supra*, p. 60.

2. M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti*, II, p. 394.

VI. DOMINIUM EMINENS ŞI DREPTUL DE PROPRIETATE

A existat la noi un dominium eminens? Dela părăsirea oficială a Daciei de către Romani, stăpânirea asupra pământului şi a colonilor devenise o simplă stăpânire de fapt întemeiată pe forţă. Odată cu apariţia Domnilor, stăpânirea de fapt se preface într'o stăpânire de drept, cu drepturi şi obligaţiuni bine stabilite ale stăpânului faţă de coloni şi Domnie pentrucă în locul autorităţii şefilor de grupări mici, se substituie autoritatea unitară a Domnului, care înlocueşte pe Jude, Cneaz şi Voevod, continuând să aplice aceleaşi reguli de drept consuetudinar.

Glosatorii medievali din Apus creiaseră problema *domeniului eminent* în opoziţie cu *domeniul util* [1]) şi cum la noi nu a existat drept feudal [2]), sau mai bine spus regim feudal, s'a pus întrebarea dacă a existat la noi un „dominium eminens" al Voevozilor, asemănător acelui domeniu eminent din Apus pe care îl păstrau Impăraţii sau Regii apuseni prin concesiunea feudelor, concedând feudalului domeniul util [3]).

La noi părerile sunt împărţite. Unii cercetători consideră că a existat un domeniu eminent al Domnului asupra între-

---

1. Vezi I. C. Filitti, *Cu privire la câteva chestiuni de vechiu drept românesc*, Curierul Judiciar, 1930, pp. 15—16.

2. Filitti, *Proprietatea solului în Principatele române până la 1864*, Bucovina, pp. 108—109.

3. D. Arion, *Curs de Istoria Dreptului*, p. 422; N. Iorga, *Istoria poporului român*, II, p. 62.

gului pământ al țării [1]) și asupra tuturor proprietăților supușilor săi [2]); alții admit existența domeniului eminent cu oarecare rezervă. Iată ce spune I. C. Filitti în acest sens: „Că a putut exista domeniul eminent este neîndoios; putea fi o tradițiune romană, după cum putea fi o imitațiune dela vecini. Chestiunea lui dominium eminens nu poate fi rezolvată nici în sens afirmativ, bazându-se pe documentul unic dela 1581, al lui Mihnea Vodă, nici în sens negativ pe baza actului din 1588 al aceluiaș Domn" [3]).

Credem că instituția domeniului eminent, creațiune a glosatorilor medievali din Apus, nu-și poate găsi loc printre instituțiunile Țărilor Românești care n'au avut, în trecutul lor, nici drept sau sistem feudal cu regulele sau prescripțiile stricte ale feudalității, nici perioada numită de unii cercetători „ev mediu românesc" [4]).

D-l Prof. G. Fotino, cercetând dovezile ce se aduc în sprijinul existenței domeniului eminent, arată cum aceleași dovezi pot constitui argumente împotriva existenței domeniului eminent;

1) hrisovul domnesc, necesar la orice transmisiune de proprietate, ar însemna consimțimântul Domnului care renunță la exercitarea dreptului său de retract. D-l Prof. Fotino aduce

---

1. „Un factor a dominat dreptul de proprietate, anume concepția unui Monarh, care întrupa Statul și căruia, conform ideilor feudale din apus, existente în anumită măsură și în Ungaria, îi era atribuit, ca un patrimoniu ca o ocină a lui, întreg pământul descălecat de el. In virtutea acestui drept de dominium eminens, Domnul făcea donațiuni din a sa poruncă, sau milă. Ca în Ungaria, de unde Voevozii întemeietori au luat concepțiunea drepturilor lor asupra pământului țării, proprietatea nu avea alt titlu decât donația Monarhului care, dacă dăruia domeniul util donatarului, păstra asupra lui domeniul eminent, cu drept de retract suveran. Titlul proprietății în principiu ereditar, trebuia reînnoit, conform concepției feudale, la o schimbare a Domnului, ca și a titularului proprietății". D. Arion, *Vlahii, clasă socială în trecutul românesc*, Imprimeria Națională, p. 26.

2. I. Pereț, *Precis de Istoria dreptului român*, p. 280.

3. Filitti, *Cu privire la câteva chestiuni de vechi drept românesc*, pp. 15 și 16.

4. Prof. C. C. Giurescu, *Din trecut*, București, 1942, p. 39.

împotriva acestui argument următcarea observaţie: dacă acesta ar fi rostul hrisovului — ca o renunţare la exercitarea dreptului domnesc de retract — ar trebui să se găsească hrisovul domnesc la toate transmisiunile de proprietate [1]);

2) „preadalica să nu fie", formula aceasta însemnează că proprietatea, odată transmisă, nu se reia pe seama Domniei. Interpretarea care s'a dat acestei formule a fost „renunţarea din partea Domnului la dreptul său, în calitate de domeniu eminent". Impotriva acestei păreri se opune faptul că „preadalica să nu fie" se întâlneşte numai în Valahia unde proprietatea donativă „se găseşte la ea acasă sau unde în orice caz, ea a sosit mai târziu", probabil din Moldova [2]). Curios că „preadalica să nu fie" nu e găsită în Moldova, patria proprietăţii donative, unde ar fi trebuit în mod firesc s'o întâlnim dacă „preadalica să nu fie" ar fi fost un „signum dominii eminentis";

3) „darea calului" (o dare cuvenită Domnului la transmisiunile de moşii între vii sau prin moarte) se întâlneşte în Muntenia, nu în Moldova, patria proprietăţii donative, unde ar fi mai firească admiterea unui domeniu eminent, care „s'ar explica chiar prin felul întemeierii Moldovei, ţară întemeiată prin descălecarea care va fi însemnat deci cucerire, o cucerire ce ar justifica foarte simplu domeniul eminent al cuceritorului". Faptul că „darea calului" e găsită numai în Muntenia, unde proprietatea donativă apare mai rar, şi mult mai târziu, nu este în sprijinul existenţei domeniului eminent;

4) moştenirea se face în linie masculină şi în lipsa moştenitorilor de parte bărbătească proprietatea ce provine din donaţie se întoarce la Domn ca domeniu eminent. Ar fi fost firesc ca această caracteristică a domeniului eminent să se manifeste în Moldova, patria proprietăţii donative „unde excluderea fiicelor dela succesiune ar fi trebuit să constitue un principiu de drept necontestat; ori tocmai în Moldova, patria pro-

1. Prof. G. Fotino, *Curs de Istoria Dreptului*, pp. 315—316.
2. Prof. G. Fotino, *ut supra*, p. 322.

prietății donative admiterea femeilor la succesiune e un fapt necontestat" [1]).

Proprietatea particulară a Domnului; daniile. Ca și Suveranii unguri, Domnii români se considerau ca singurii în drept a da un titlu legal proprietății [2]) în actul lor de donațiune sau de confirmare către titular. Ca și Regii unguri spune d-l D. Arion [3]), Domnii aveau domeniu eminent asupra întregei țări și domeniu util asupra pământului ce nu fusese concedat:

1) *braniștele,* terenurile rezervate pentru fân, vânat sau pescuit,

2) *granițele* (hotarele sau ocoalele) ascultătoare de „ocolul cutărui târg" [4]);

3) ca oricare dintre particulari, Domnul avea *proprietăți personale* din moștenire, schimb, vânzare sau danie;

4) mai avea, în calitatea sa de Suveran, *satele și moșiile domnești,* pământurile ce nu erau proprietate particulară și care erau pustii sau cultivate de coloni neproprietari [5]);

5) tot ale Domnilor erau *moșiile confiscate* pentru trădare (hiclenie) sau satele ce nu plătiseră birul și care, de obicei, erau luate pe seama Domniei. Astfel la 1552, Alexandru, Domnul Moldovei, vinde un sat ce aparținuse unui boer mort fără moștenitori.

Din toate aceste proprietăți Domnul dăruia, după plac, mă-

---

1. Prof. George Fotino, *Curs de Istoria Dreptului,* p. 323.

2. In Țara Românească, Radu cel Mare, printr'un hrisov din 9 Martie 1502, confirmă boerilor săi Jupan Radu și jupan Pătru cu fii lor, toate satele și posesiunile lor, scutindu-se de toate slujbele și dările: „Și nimeni să nu îndrăsnească a bântui satele lor, nici județii, nici birarii, nici olăcari, nici armași, nici globnici, nici alt nimenea dintre slugile sau dregătorii domniei mele". Prof. Giurescu, *Istoria Românilor,* II-2, p. 489.

3. D. Arion, *Curs de Istoria Dreptului,* p. 544.

4. Acestea erau denumite „gospod domnesc". In ceeace privește regimul juridic al acestor hotare, vom spune că târgoveții, negustorii și meseriașii erau socotiți nu ca proprietari, ci ca uzufructuari, deci domnul putea dispune la bunul său plac de aceste hotare sau târguri. Prof. Giurescu, *Istoria Românilor,* II-2, p. 352.

5. Filitti, *Proprietatea solului,* p. 80.

-năstirilor şi boerilor. Astfel un document din 17 Februarie 1438 ne arată cum se făceau daniile:

„Cu mila lui Dumnezeu, noi Ilie Voevod, Domnul Ţării Moldovei, şi fratele Domniei mele, Ştefan Voevod, cunoscut facem cu această carte a noastră tuturor, care vor căuta la dânsa sau o vor auzi citindu-se, că această a noastră adevărată slugă credincioasă şi boer pan Comarici a slujit nouă cu dreaptă şi credincioasă slujbă. De aceia, noi văzându-l cu drept credincioasa a lui slujbă către noi, l'am miluit cu osebita noastră milă şi i-am dat lui două sate în Ţara noastră, lângă Movila Iucaşului, anume Jideştii şi Avereştii, că-i fie uric" [1]).

Pe lângă actul de danie, Domnul mai dădea şi o „carte de blestem" pentru cel ce s'ar încumeta să strice aşezământul domnesc al daniei [2]).

Ce drepturi are Domnul asupra moşiei altuia? Am văzut că d-l Prof. Arion susţine că Domnii aveau domeniu eminent asupra întregului pământ al ţării; împotriva tezei d-lui Prof. Arion se poate susţine părerea contrarie cu următoarele argumente:

1) Domnul nu avea niciun drept asupra proprietăţii alodiale [3]), care în vechiul nostru drept se numeşte „în ocină şi în ohabă" („ocină" vine dela cuvântul „oteţ: tată, iar „ohabă" dela verbul „ohabiti": a opri); aceasta o afirmă chiar d-l Arion care spune, mai departe, că „*proprietatea alodială con-*

---

1. M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti*, II, p. 8.

2. „Ear care din prea cinstiţii judecători sau parte bisericească sau parte mireană, sau din neamul meu s'ar ispiti să-mi spargă aşezământul care l'am făcut al diatei mele şi al altor scrisori ca acestea, care le-am dat pe la cei ce le-am lăsat ca să stăpânească cele lăsate de mine, acela să fie proclet şi afurisit de mine şi de toţi sfinţii părinţi şi la ceasul cel de pe urmă parte de sfânta cuminecătură să nu se învrednicească". G. I. Lahovari, *Blăstăm şi carte de blăstăm*, „Conv. Literare", XXIII, 1889, p. 498.

3. Proprietatea alodială este aceea ce nu aparţine decât titularului ei. La început a fost proprietatea moştenită, apoi proprietatea liberă. I. C. Filitti, *Cu privire la câteva chestiuni de vechiu drept românesc*; D. Arion, *Curs de Istoria Dreptului*, p. 425.

stitue pentru orişicare altul decât moştenitorul părinţilor un bun oprit'' [1]);

2) hrisoavele de confirmare se dau numai pentru a întări daniile domneşti, iar nicidecum pentru a întări moştenirea pământească [2]);

3) Domnul nu putea obliga pe cineva să-şi vândă bunul trecând peste statornicirile dreptului de protimis; un bun mobiliar, sau o moşie, nu putea fi vândut oricui, pentrucă, în virtutea dreptului de protimis, aveau drept mai întâi să-l cumpere rudele, apoi megieşii (vecinii de moşie), apoi streinii [3]).

In ceiace priveşte dreptul Domnului asupra moşiei altuia, cercetătorii au formulat două teze: prima, susţinută de către A. D. Xenopol [4]), spune că Domnul este proprietarul suprem al averii şi persoanei tuturora; a doua teză, susţinută de către I. Pereţ [5]), afirmă că „Domnul dispune în ocină şi ohabă de proprietatea Statului", transmiţând un drept de proprietate pentru beneficiar şi pentru moştenitorii lui [6]).

Cercetând aceste păreri, ar rezulta că *Ion Pereţ* e mai aproape de adevăr când afirmă că Domnul dispune de proprietatea

1. D. Arion, *Curs de Istoria Dreptului*, p. 443.

2. Deasemenea I. C. Filitti susţine că odată cu instituţia Domniei, proprietatea alodială ar fi devenit o proprietate de concesiune, în schimb de obligaţie, faţă de Domnul concesionar, cum s'a întâmplat şi în Ungaria. Vezi *proprietatea solului în Principatele Române până la 1864*, Tip Bucovina, pp. 80 şi urm.

3. D. Arion, Curs, p. 707.

4. „Dela început observăm că dacă Domnul avea aproape libera dispoziţiune asupra averilor private, cu cât mai neîngrădită trebuia să fie întrebuinţarea celei publicate". Mai departe Xenopol continuă: „Ţara era proprietatea Principelui, poporul era robul său, averea lui privată era a lui". *Istoria Românilor*, III, p. 160.

5. I. Pereţ spune că Domnul „nu-şi îngăduia să despoae pe supuşi de averea lor, ci cumpărau dela dânşii moşiile". *Curs de Istoria Dreptului*, II-1, p. 132. In acelaşi sens şi Prof. George Fotino în *Contributions à l'étude des origines de l'ancient droit coutumier roumain*, thèse, Paris, 1925, p. 103.

6 Aceasta se întâmpla şi când se cerea unele venituri ale unor unităţi administrative — sate şi oraşe.

Statului în mod definitiv [1]) ; în ceeace priveşte însă proprietatea particulară, el nu şi-o poate însuşi, după cum rezultă din documentele secolelor XIV şi XV, decât în următoarele cazuri :

a) în caz de hiclenie, sau înaltă trădare;

b) în caz de desherenţă, când proprietarul murea fără moştenitori [2]) ;

c) pentru neplata dărilor, moşia era luată fie de către megieşi, prin acoperirea datoriei, fie de către Domn [3]) ; în acest sens şi Prof. C. C. Giurescu, care vede în aceste cazuri limitate ale dreptului de proprietate al Domniei şi a cazurilor limitate în care se putea pierde proprietatea particulară, o îngrădire a atotputerniciei Domnului.

Din cele de mai sus vom desprinde că Domnul are un drept absolut asupra proprietăţii Statului care în acele vremuri se identifică cu proprietatea domnească. Este deci adevărat că Domnul dispune de proprietăţile Statului, deci de ale lui, la bunul său plac ; dar în clipa în care Ştefan Lăcustă vrea să dea o parte din Moldova Turcilor, care anexează chiar Bugeacul şi transformă Tighina în Raia turcească, reacţia boierilor nu întârzie şi Domnul ce voise să-şi înstrăineze ţara e ucis.

In ceiace priveşte proprietatea alodială, dacă Domnul o respectă, aceasta nu-l împiedică „să se atingă de ea, când obi-

---

1. Din primele începuturi ale Principatelor Domnul dăruieşte supuşilor săi care l'au slujit cu „drepte şi credincioase slujbe" pământuri nelocuite sau satele pustii pentru a le popula, ceiace înseamnează că Domnul dispune de proprietatea Statului în mod definitiv. *Curs de Istoria dreptului*, II-1, pp. 125—126.

2. In virtutea dreptului de *alibinat*, Domnului îi reveneau toate averile străinilor morţi în ţară. Intr'un document dela Mihai Racoviţă, din 1725, se spune că Dracea Armaşul, om strein de ţară, cumpărând o moşie pe apa Bâcului, lângă Chişinău, şi murind fără a lăsa urmaşi, moşia lui e luată pe seama Domniei „fiind obicei pentru cei străini când mor fără copii, ce ar avea aici să se ia pe seamă gospod". P. Negulescu şi G. Alexianu, *Tratat de drep public*, 1942, I, p. 169.

3. Faptul luării unui sat răzăşesc de către Domn pentru neplata dărilor. era considerat ca o degradare. Doc. din 1570, dela Bogdan, fiul lui Lăpuşneanu,

ceiul pământului îi îngăduie o asemenea atingere" [1]). De cele mai multe ori Domnii ţineau neatins obiceiul de veac, tapt pentru care erau lăudaţi de cronicari ; desigur că au fost şi Domnitori cari au abuzat de proprietatea altora, trecând peste „legea bătrână". Cel păgubit putea, după câţiva ani, să ceară anularea vânzării la care fusese silit, anulare care se făcea prin simpla restituire a preţului.

---

1. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, III, p. 154.

VII. E DOMNUL DESPOT ASIATIC?

Din toate arătările noastre şi cercetările făcute, în perioada aceasta în care instituţia Domniei s'a născut, s'a statornicit, a funcţionat şi a evoluat pe baze autohtone, se impune ca o concluzie problema caracterizării politice a Domniei.

Este de netăgăduit că în vremurile vechi, Domnul avea puteri neobişnuit de mari: era, printre altele, şeful puterii executive era suprema instanţă judecătorească în care calitate pronunţa chiar şi pedepse capitale, lipsindu-se de cele mai multe ori de avizul Divanului care, la început, avea doar rol consultativ.

Teoria lui Xenopol. Aceste puteri întinse fac să se nască întrebarea dacă Domnul e Suveran absolut, „despot asiatic", cum îl numeşte Xenopol care rezumă absolutismul în cuvintele următoare: „autoritatea Domnului era absolutismul cel mai neţărmurit, ea nefiind mărginită de nici o normă apărătoare a interesului ocârmuiţilor" [1]). Xenopol se bazează în afirmarea spuselor sale pe următoarele caracterizări pe care Dimitrie Cantimir le dă autorităţii domneşti: „Succesorii acestuia (ai lui Dragoş) purtară Domnia, câştigată parte din dreptul de moştenire, parte prin alegerea de către cei mari, o purtară cu atâta autoritate încât în privinţa strălucirii şi întinderii stăpânirii erau mai pe jos decât alţi Principi creştini, dar nici unul din aceştia nu ajungea la atâta putere şi la mai mari drepturi asupra supuşilor lor. Nu le lipsea nici o superioritate a puterii supreme

1. Xenopol, *Istoria Românilor*, VI, p. 155.

cu care se mândresc Principii cei mai mari. Afară de Dumnezeu şi sabia lor, nu recunoşteau pe nimeni superior în ţară... războiul, pacea, viaţa, moartea şi bunurile tuturor locuitorilor depindeau de voinţa lor şi de toate acestea puteau să dispuie după voinţă, pe drept sau pe nedrept, fără să se poată împotrivi cineva.

„Puterea Domnitorilor se întinde nu numai asupra boerilor şi cetăţenilor Moldovei, dar şi asupra neguţătorilor turci şi asupra altor oameni de orice condiţiune cât timp se află pe teritoriul ei. Viaţa şi moartea acestora este în mâna lor. Dacă vreun acuzat este pedepsit cu moartea, cu bătaia, cu exil, cu confiscarea averilor, chiar dacă pedeapsa s'a dat pe nedrept şi în mod tiranic, pot cei interesaţi să se roage sau să dea scrisori de rugăciune, dar nimeni nu poate să protesteze sau să reziste hotărîrii Domnitorului; din contră, dacă el ar vrea să libereze pe unul osândit la moarte de toată ţara, nimeni nu se poate împotrivi voinţei lui şi nu se poate cu violenţă trimite la moarte pe cel apărat de el. Toate demnităţile civile şi militare stau în puterea lui: le dă celor iubiţi, le ia celor urâţi de el. In darea acestora nu există pentru principe nici o regulă. Dacă ar vrea să dăruiască pe un ţăran cu titlu de Logofăt Mare, care e onoarea cea mai mare pe care Moldova poate s'o dea, n'ar îndrăsni nimeni să se opuie în public; din contra, dacă ar vrea să înlăture dintr'o asemenea demnitate pe unul născut din cea mai nobilă familie, acesta trebue să se supuie îndată voinţei Domnitorului său. Tot astfel de putere are Domnul nu numai faţă de cinurile mici bisericeşti, ci şi faţă de Mitropolit, de Episcopi, Arhimandriţi şi Egumeni şi faţă de oricine face parte din tagma bisericească, fie că ar comite ceva nedrept, fie că ar jigni poporul, fie că ar unelti ceva în contra Domnitorului sau a Statului. Principele poate, şi chiar fără învoirea Patriarhului din Constantinopol, să-i scoată din Scaun şi din demnitatea eclesiastică, *fireşte fără a le lua darul sacerdotal*, ba chiar, dacă fapta ar cere să-i şi osândească la moarte.

„In adevăr, clerul alege pe mai marii săi, dar numai când e chemat de Domnitor, a cărui întărire se cere pe lângă acestea.

Domnul dă cu mâna sa noului ales toiagul păstoresc, drept pe care Papii cu iscusința lor l-au răpit Impăraților romani și nu-l mai are niciun Principe creștin, afară de autocratul Rusiei.

„Acestea sunt drepturile Domnului Moldovei asupra supușilor săi, drepturi recunoscute nu numai de Poarta Otomană, dar confirmate prin multe acte de către diverși Impărați[1]).

Teza lui A. D. Xenopol este susținută și de Prof. D. D. Mototolescu care afirmă că „absolutismul vechilor Domni nu cunoștea nicio îngrădire legală"[2]).

Teoria d-lui Prof. Giurescu. D-l Prof. Giurescu, cercetând această problemă, spune că oricât de întinsă ar fi puterea domnească titularul ei nu poate fi considerat ca Suveran absolut, deci nu poate fi vorba de acel „despotism asiatic" de care vorbește A. D. Xenopol, pentrucă în calea absolutismului stau câteva oprelişti, mai toate nescrise, transmise oral, din generație în generație :

1) electivitatea Domnului;
2) dreptul consuetudinar;
3) pravilele, singurele oprelişti scrise;
4) canoanele bisericești, etc.

Iată doar câteva stavile care fac ca Domnul, cu toată puterea lui, să nu fie „autocrat"[3]), cu toate că înșiși Domnii din aceste vremuri se socotesc autocrați și nu îngădue nimănui să le știrbească autoritatea; pentru a mări prestigiul Monar-

---

1. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, pp. 70—72; Xenopol, III, p. 160. De asemenea I. Pereț, susține absolutismul Domnului când spune: „Acest domn e atotstăpânitor. Neapărat el e înconjurat de boierii sfetnici, el ține Divan cu ei, el își deleagă autoritatea lui. Dar principalul e atotputernicia lui. Alegerea îi dă drept de viață și de moarte". *Curs de Istoria dreptului*, II-1, p. 485.

2. *Istoria dreptului*, p. 36.

3. Prof. Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II-2, p. 485.

hiei Domnii vor considera titulatura lor ca fiind de esență divină: Mircea nu se intitula „Dei gratia wojwoda"? [1]).

Cu toate aceste încercări de a-și transforma puterile dându-le un caracter absolutist, din chiar textul citat de Xenopol [2]) rezultă o limitare a puterii Domnitorului care, cu toată atotputernicia lui, nu poate înlătura din funcțiunea lor cei cu „dregătorii sacerdotale"; iată că Domnul nu mai are putere când e vorba de legea religioasă, de canoanele bisericești care trebuesc observate cu sfințenie. In această privință, I. Pereț citează un fapt caracteristic: cu toată trecerea pe care o avea, Duca Vodă nu reușește să strice logodna fiicei sale, Doamna Catrina, cu fiul lui Radu Vodă; Patriarhul rămase neînduplecat, motivul invocat — nebunia — nefiind din cele care desfăceau logodna [3]). Prin urmare atotputernicia Domnului găsea o mărginire în legile bisericești, Domnul însuși supunându-se poruncilor Patriarhului și Bisericii.

Teoria lui N. Iorga. O a treia teorie, intermediară, o formulează Prof. Iorga care susține în următoarele rânduri că Domnul e un Suveran autoritar: „Aceasta a fost o țară domnită. Permanent și de fapt domnită. Popular da, cât de popular vreți; Sfat de clerici în fiecare zi; ușa deschisă oricărui țăran, Domnia mergând din loc în loc ca să fie la îndemâna oricui. Domnia pentru toți, nu pentru cei de casă; Domnia nepărtitoare și miloasă, înțelegătoare pentru orice nevoe și miloasă numai pentru orice merit. Domnia mândră și bună, căreia nu i se bate din picior. Domnia cu atâta mistic înțeles într'însa încât, atunci când se ungea cu mirul ei fie și un boier mărginit, incult și cepeleag ca Ioan Vodă Sturza, el știa să se ridice în fața unor anumite impertinențe, cu demnitatea moștenită dela Ștefan cel Mare" [4]).

---

1. I. G. Vântu, *Curs de doctorat*, 1939, p. 298.
2. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, III, p. 160.
3. I. Pereț, *Curs de Istoria Românilor*, II-1, p. 67.
4. N. Iorga, *Isprava*. pp. 59—60.

In altă lucrare N. Iorga spune că Domnul nu face altceva decât să confirme şi să dăruiască, el ocupându-se numai de luptele sale şi de ctitorii: „Domnia nu este astfel nici legislatoare, nici măcar amestecată în procese care nu pot să se deschidă din cauza condiţiilor încă atât de patriarhale ale ţărilor. Ea-şi culege dijmele, porunceşte cu străşnicie să i se facă slujbele, îşi păzeşte braniştele. Când face una din multele danii la mănăstiri, nu face decât să cedeze, la bălţile de pescuit şi la dijme, drepturile sale. Din partea lui, Domnul are, în puterea sa fără nici o limită, puterea asupra avutului şi asupra vieţii, asupra integrităţii corporale a oricui" [1]).

Iată deci cele trei teorii:

a lui *A. D. Xenopol*, care socoteşte pe Domn ca un „despot asiatic";

a d-lui *Prof. Giurescu*, care-l socoteşte ca pe un Suveran cu puterile limitate de anumite oprelişti;

a lui *N. Iorga*, care formulează teza Domniei autoritare [2]).

Din cele de mai sus vom căuta să desprindem părerea noastră şi vom afirma că cu toată întinderea neobişnuită a puterilor domneşti, titularul lor nu poate fi considerat cum spune Xenopol, ca „despot asiatic" pentrucă, în părerea d-lui Prof. Giurescu, el are aceste puteri limitate de opreliştile pe care le-am văzut la p. 151 N. Iorga opune acestor două teorii o a treia după care s'ar părea că nici teoria despotismului asiatic a lui Xenopol, şi nici teoria unei mărginiri a puterii domneşti — mărginire care, dealtfel, apare odată cu regimul constituţional — susţinută de d-l Prof. Giurescu, nu ar fi exacte din punct de vedere istoric.

Intr'un regim de Domnie autoritară, regim pe care-l susţine N. Iorga, arătând că ar fi caracteristic Domniei în această pe-

1. N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, pp. 348 şi urm.

2. Deasemenea d-l Prof. Vîntu susţine teza Domniei autoritare: „în vechiul drept românesc, Domnia apare cu un caracter autoritar, caracter autoritar rezultând din stările de fapt şi din concepţiunea timpului". *Note rezumative*, 1940, p. 363.

rioadă, există anumite limite : înseamnă că Domnul respectă dispozițiunile „legii bătrâne", că respectă dreptul de proprietate, libertatea de conștiință, că judecă după dreptate și adevăr așa cum cere legea nescrísă și că se supune legii creștine cu sfințenie, dar că în același timp Domnul își impune, peste aceste limite, ca un drept al său, al Domniei, voința și hotărîrea sa neînduplecată.

Iată dece, față de teoria „despotismului asiatic" a lui A. D. Xenopol și față de teoria Prof. Giurescu, pe care o vom numi „quasi-liberală", deși denumirea nu poate avea în această epocă un sens propriu, teoria lui N. Iorga ne apare ca cea mai aproape de adevăr, Domnul autoritar fiind un suveran popular care judecă numai ca să poată face dreptate oricui, Domnia fiind, așa cum am mai arătat, o Domnie „nepărtinitoare și miloasă, mândră și bună, căreia nu i se poate bate din picior. Domnia cu atât mistic înțeles într'însa încât, atunci când se ungea cu mirul ei fie și un boer mărginit, incult și cepeleag ca Ioan Vodă Sturza, el știa să se ridice în fața unor anumite impertinențe, cu demnitatea moștenită dela Ștefan cel Mare" [1]).

1. Intr'o lucrare de sinteză ca aceasta ar fi fost nimerit să insistăm și asupra influenței Domniei în cultura Țărilor Române; dacă nu am făcut-o, a fost pentrucă am pus pe primul plan al studiului valoarea juridică și politică a Domniei.

VIII. CONCLUZII

Apariţia Domniei în această perioadă este o urmare necesară a ameninţării îndreptate împotriva independenţei şi existenţei formaţiunilor politice din dreapta şi stânga Oltului şi în Transilvania din partea Coroanei maghiare.

Ca o reacţie împotriva acelora ce voiau să supună pe Voevozii români şi să-l oblige la plata unui tribut se întemeiază Ţara Românească, prin reunirea Voevodatelor şi Cnezatelor din dreapta şi stânga Oltului, procesul de reunire fiind un fenomen lăuntric, pur naţional; deaceia şi instituţia ce va sta la baza acestui Stat — ca şi la baza Statului moldovean întemeiat cu o jumătate de veac în urmă — va avea un caracter popular, istoric, tradiţional, pur românesc [1]), ea nefiind o instituţie de împrumut, cum a fost la Bulgari sau la Sârbi.

Domnia se desprinde din frământările de viaţă şi isbucnirile la larg, ale poporului român; vine din însăşi voinţa nemijlocită a naţiunei; şi dacă „multă vreme Monarhia a fost un gând, ea a devenit o realitate, prima fază fiind; dorinţa de Monarhie"[2]).

Domnia vine din adâncul firei poporului român şi deşi în titulatura Domnilor se observă o oarecare influenţă streină, aceasta este o influenţă la suprafaţă, iar nu un împrumut în adâncime, şi nu alterează substanţa autohtonă a instituţiei Domniei.

Inainte, în forma embrionară a Şefiei de Stat, şi odată cu

---

1. N. Iorga, *Sensul tradiţional al Monarhiei*, Tip. „Universul", 1934, p. 10.
2. *Ut supra*, p. 20.

apariţia Domniei, ca structura statală, un întreg aparat de Stat, administrativ, judecătoresc şi militar, va fi absolut necesar ca să asigure buna gospodărie a Statului şi paza hotarelor.

Domnul concentrează în mâna sa toate funcţiunile statale. Deci organizaţia de Stat prezintă dela început un caracter unitar, coherent şi centralizat.

Instituţia Domniei este o instituţie întemeiată pe legea creştină, legea poporului însuşi, titulatura Domnilor şi însăşi funcţiunea Domniei dovedind acest lucru. Instituţia Domniei este totodată autonomă, păstrând în structura ei iniţială trăsătura caracteristică a actului politic originar, a actului care a creiat-o.

Puterea Domnului în epoca pământeană este mare. El se consideră autocrat şi nu admite nimănui să-i ştirbească autoritatea care este totuşi limitată prin îngrădirile fixate de legea nescrisă. Sistemul de urmare la Tron — ereditar şi electiv — va pune, spre sfârşitul secolului al XVI-lea, instituţia Domniei în mâna boierilor care se împart în tabere, fiecare având un pretendent; puterea domnească scade, în vreme ce puterea şi importanţa clasei boereşti creşte din ce în ce mai mult.

Atâta vreme cât prestigiul moral şi militar al unor Domni ca Ştefan cel Mare sau Mihaiu Vodă Viteazul ţine pe boeri în respect, Ţările Române îşi păstrează neatârnarea. Deîndată ce Scaunul domnesc este ocupat de Domni slabi, din cauza frământărilor lăuntrice, Ţările Române cad sub suzeranitatea Porţii, plătind la început un dar, peşcheş, ce se preface cu timpul în tribut.

Cu toată situaţiunea de subordonare în care se găseau Ţările Române faţă de Poartă, faţă de Ungaria şi Polonia, State pretinse suzerane ale Ţărilor române, ele au fost şi au rămas State suverane, deoarece, cum am văzut, legăturile Ţărilor Române cu Ungaria şi Polonia nu le atingeau această suveranitate.

Atribuţiunile Domnului sunt felurite şi învederează valoarea pozitivă politică şi juridică a acestei instituţii.

Domnul este comandant de oaste, după cum îl arată chiar titlul său. In aceste vremuri, în care vitejia e cea mai de seamă calitate a unui Şef de Stat, Domnul conduce oastea şi ia parte

efectivă la luptă. Vitejia ostăşească a Domnilor români, lăudată de cronicarii acelor timpuri, ne apare astfel ca o dovadă a vredniciei Neamului românesc care şi-a păstrat aşezămintele şi obiceiurile naţionale, împotriva adversităţilor vecinilor cari încercau cotropirea Ţărilor Române.

Domnul este, cum am văzut, titularul funcţiunii judecătoreşti, funcţiune deosebit de importantă, ca şi funcţiunea militară. El este suprema instanţă şi, după I. C. Filitti singurul isvor al legii [1]), deşi lucrul acesta nu este exact din punct de vedere istoric şi juridic, pentrucă Domnul însuşi era subordonat legii nescrise şi chiar atunci când în judecăţile sale hotăra împotriva obiceiului pământului — în cazuri rare — judecata sa putea să fie revizuită într'o nouă Domnie.

Domnul era supremul judecător la care se îndreptau împricinaţii ca să capete dreptate şi cum să nu fi fost legat poporul de un Domn „cu uşa deschisă oricărui ţăran" [2]), un Domn care-i face dreptate şi judecă oriunde, fie chiar „sous une frescade", cum l'a găsit acel călător francez de care ne vorbeşte N. Iorga [3]), pe Petru Vodă şi cum au fost atâţia Domni mari judecători.

In marginile funcţiuni administrative, Domnul era ajutat de către dregători, al căror rost, existenţă şi origină am învederat-o, atât cât era necesar, în cadrul preocupărilor noastre.

Ca Şef al funcţiunii executive, Domnul declară răsboiu şi închee pace; închee tratate de alianţă sau tratate economice; bate monedă; are drept de viaţă şi de moarte asupra supuşilor săi ceeace face pe A. D. Xenopol să-l considere, aşa cum am arătat, drept „despot asiatic", sau să spună că „autoritatea Domnului era absolutismul cel mai neţărmurit, ea nefiind mărginită de nici o normă apărătoare a intereselor ocârmuiţilor" [4]).

Am văzut că d-l Prof. Const. C. Giurescu opune teoriei

1. *Cu privire la câteva chestiuni de vechiu drept românesc*, p. 9.
2. N. Iorga, *Isprava*, pp. 59—60.
3. N. Iorga, *Sensul tradiţional al Monarhiei*, p. 45.
4. *Istoria Românilor*, VI, p. 155.

despotismului asiatic părerea sa după care Domnia este mărginită de obiceiul pământului, de electivitatea Domnului, de canoanele bisericeşti, etc.

Jurisconsultului N. Blarenberg[1]) susţine de asemeni, într'o teorie nejustă, că Domnul este un monarh *temperat*.

In cadrul realităţilor istorice am demonstrat însă că Domnia autoritară, aşa cum ne-o înfăţişează N. Iorga în lucrările sale, este Domnia epocii pământene.

Domnul este un Şef de Stat care ştie să-şi afirme cu tărie autoritatea dar să şi fie un ocârmuitor drept, popular, un om împodobit cu toate însuşirile morale pentru a conduce o Ţară creştină [2]).

In esenţă, Domnia epocii pământene este o instituţie originală şi românească în apariţia, funcţiunea, existenţa şi prestigiul ei. Pe de altă parte, în cadrul acestei instituţii, organizarea politică şi constituţională a Ţărilor Române se caracterizează prin ideia de autoritatea şi lege pământeană, prin concentrarea funcţiunilor în Domnie şi delegarea atribuţiunilor ca acte de voinţă ale Domnului, în afară acelor atribuţii, cari prin natura lor, nu se puteau exercita, nici direct nici prin delegaţie, ci numai în numele Domnului; însfârşit prin principiul ierarhiei administrative şi politice, sub semnul autorităţii Domnului.

1. Citat de Prof. D. D. Mototolescu în *Istoria dreptului român*, p. 36.
2. N. Iorga, *Sensul tradiţional al Monarhiei*, p. 45.

CAPITOLUL III.

EPOCA GRECISMULUI ȘI A DOMNIEI FANARIOȚILOR

„Când a vrea Dumnezeu să facă să nu fie rugină pe her şi Turci în Ţarigrad să nu fie şi lupii să nu mănânce oile în lume, atunce poate nu vor fi nici Greci în Moldova şi în Ţara Muntenească".

Ion Neculce, *Cronica.*

I CARACTERIZAREA EPOCEI FANARIOȚILOR

Epoca fanarioților reprezintă pentru Principatele Române faza maximă de desvoltare a influenței grecești, care începe însă să se afirme încă din secolul al XVI-lea și care, în secolul al XVII-lea, a provocat reacțiunea boerilor contra Grecilor și contra Domnilor cari se înconjurau de Greci. Deasemenea această epocă reprezintă transformarea în sistem a obiceiului din secolul al XVII-lea, când Turcii numeau Domni la Iași, și la București dintre Grecii influenți dela Constantinopole: Duca, Cantacuzinii, etc.

Privită în general epoca fanarioților este o epocă de întunerec ce formează istoria secolului al XVIII-lea pentru Neamul românesc. Numirea acestui secol — epoca Fanarioților — vine dela faptul că majoritatea Domnilor, care au guvernat între anii 1711—1821, în Muntenia și Moldova au fost de origine grecească, veniți din mahalaua Fanarului, din Constantinopole [1]).

In această epocă de decădere morală și materială ni se iau de către vecini provincii întregi. Domnii sunt simpli funcționari ai puterii care i-a întărit în Scaun și se schimbă din ce în ce mai des. Regimul fiscal, care și în trecut era destul de aspru, devine și mai apăsător, mărind mizeria țărănimii, care îngroașe numărul rumânilor.

Au fost și câteva clipe de lumină în acest secol al întunerecului și anume când unii Domni, cum au fost Mavrocordații— unul din ei, Nicolae Mavrocordat supranumit ,,Luceafărul

---

1. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, III-1, p. 226.

Fanarioţilor", altul, Constantin Mavrocordat socotit ca un mare legislator şi organizator — au înfiinţat şcoli şi spitale şi au dat legiuiri noi, reformatoare.

Grecismul generator al secolului XVII-lea se transformă în secolul al XVIII-lea în grecism parazitar; epoca fanarioţilor în care nesiguranţa zilei de mâine, corupţiunea dregătorilor şi lipsa de dragoste a Domnilor către Ţară sunt reguli generale de conduită, va rămâne cea mai tristă şi cea mai echivocă epocă a istoriei noastre.

Care este situaţiunea şi cari sunt puterile Domnilor în această epocă?

Din punct de vedere extern Domnii fanarioţi sunt vasali Turcilor care-i numesc în Scaun şi-i revocă *ad nutum*. Domnii sunt simpli funcţionari turceşti aşa că prestigiul lor faţă de boieri este mult micşorat. In a doua jumătate a secolului al XVIII-lea când Rusia va ştirbi puterea turcească prin pacea dela Kuciuk Kainargi, situaţiunea şi funcţiunile Domnilor vor fi stabilite fie prin hatişerifuri turceşti, fie prin tratate internaţionale intervenite între cele două Curţi dintre care una, Turcia, va fi suzerană, iar cealaltă, Rusia, Curte protectoare.

Din punct de vedere intern Domnii fanarioţi, cari faţă de Sultan sunt slugarnici şi linguşitori, faţă de boieri şi ţărănime, sunt mândri şi încrezuţi [1]).

Puterile Domnilor în epoca aceasta sunt foarte reduse faţă de vremurile epocii pământene:

1) nu mai sunt vremurile de glorios prestigiu militar cu care se înconjurase Ştefan cel Mare;

2) pe vremuri legea care dicta era cea nescrisă, a obiceiului de veac şi — în cazul că ipoteza lui I. C. Filitti este exactă — dacă vreodată se făcea o lege nouă, legiuitorul era Domnul în Divanul lui; legile fanariote vor limita funcţiunea legislativă a Domnului, de care ne vorbeşte I. C. Filitti şi I. Pereţ [2]);

1. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, X, p. 149.

2. I. C. Filitti, *Cu privire la câteva chestiuni de vechiu drept românesc*, Bucureşti, Curierul Judiciar, 1930, p. 9; şi I. Pereţ, *Curs de Istoria Dreptului*, II-2, p. 5.

3) vremurile şi ideile noi impun o oarecare separaţie a funcţiunilor aşa că Domnul, care în trecut era suprema instanţă către care se îndreptau justiţiabilii pentru a găsi dreptate, va pierde şi deţinerea exclusivă a funcţiunii judecătoreşti. Astfel Condica lui Ipsilanti creiază judecătorii şi tribunale de „judecători aleşi".

In general, epoca Fanarioţilor, din punct de vedere al studiului nostru, reprezintă o micşorare a funcţiunilor domneşti şi e mai bine că epoca aceasta a fost a Domnilor de neam strein, Domnia pământeană din trecut apărând astfel în toată măreţia ei, cu prestigiul şi puterile neatinse, aşa cum rămăseseră dela Basarab şi Bogdan.

Alegerea Domnului. Numirea Domnului în Scaun se făcea în schimbul unei sume de bani, Domnul fiind numit de obicei pe trei ani; unii Domni ajungeau să ocârmuiască chiar cinci ani, alţii deabia două sau trei luni. In fiecare an, Domnul trebuia să îşi reînoiască dania, plătind o taxă „mucarel" [1]). Fiecare Domn avea la Poartă un om de încredere care duce cu el „peşcheşuri pentru obrazuri ştiute", când vreo nenorocire ameninţa pe Domnul din Iaşi sau Bucureşti.

In mai bine de o sută de ani, cât a ţinut epoca fanarioţilor, s'au schimbat în Muntenia 40 de Domni, iar în Moldova 36.

Domnii fanarioţi aparţin câtorva familii, majoritatea greceşti: Mavrocordaţii, Moruzi, Caragea, Ipsilanti Câteva sunt de altă origine etnică, dar grecizate, ca familiile Ghica şi Calimahi. Familia Racoviţă e curat română [2]).

Clasele sociale. Epoca Fanarioţilor nu aduce schimbări clasei boereşti care rămâne împărţită tot în cele trei clase care subsistau din vechime în Ţările române [3]); în schimb deosebirile de rang se stabilesc mai cu tărie şi se hotărăsc o serie de reguli care reglementează deosebirile de clasă.

---

1. N. Iorga, *Istoria Poporului Român*, III, p. 185.
2. Prof. Giurescu, *Istoria Românilor*, III-1, p. 226.
3. Xenopol, *Istoria Românilor*, X, p. 149.

Clasa boerească este, după cum am spus, împărţită în trei grupe :

a) *protipenda* în care se numără Logofătul, Vornicul, Hatmanul, Postelnicul şi Aga [1]). Din această clasă, spune Xenopol, se alegeau Sfetnicii sau Miniştrii Domnitorului, Preşedinţii Divanului domnesc şi Comandanţii miliţiei, câtă mai rămăsese în Principate [2]).

b) clasa doua este compusă din Spătari, Bani, Comişi, Paharnici, Stolnici, etc. Această clasă, veşnic în duşmănie cu protipenda, a salvat Ţările Române de anexarea lor la Rusia, mai ales că boerii mari, mai toţi ruso-fili, doreau încorporarea la Rusia ; vor vedea mai departe cum clasa boerilor mici triumfă în vreme ce pretipenda îşi îndreaptă în zadar plângerile la Poartă ;

c) în clasa treia intră „cinurile", adică rangurile cele mai mici : Şătrarul. Meldelnicerul, Sulgerul, etc. ;

d) în sfârşit, ca o ultimă clasă ar putea fi trecută aceea a *mazâlilor* [3]), aceştia fiind descendenţii fără dregătorii ai boierilor mici dela ţară.

Intre aceste grupe boereşti se stabilesc norme stricte pentru deosebirea rangurilor : astfel un boernaş de clasa treia săruta poala anteriului unui boer din prima clasă ; boerul din clasa doua îi săruta mâna, iar cei din pretipendă, de rang egal, se sărutau pe obraz [4]).

Afară de o serie întreagă de privilegii, boerii se mai deosebeau şi prin îmbrăcămintea lor, lucru ce se poate constata din gravurile acelor timpuri.

Reforma lui Constantin Mavrocordat stabileşte că boeri sunt numai aceia ce ocupă sau au ocupat vreo funcţiune publică [5]) şi pentrucă cu vremea Domnii fanarioţi îşi dau seama că spri-

1. Filitti, *Clase sociale în trecutul românesc*, Bucureşti, Socec, 1925, p. 13
2. Xenopol, *ut supra*, X, p. 150.
3. Filitti, *Despre reforma fiscală a lui Constantin Mavrocordat*, Bucureşti, „Curierul Judiciar", p. 17.
4. Filitti, *Clase sociale în trecutul românesc*, p. 11.
5. C. Giurescu, *Despre boeri*, pp. 16 şi urm.

jinul lor cel mai puternic este clasa boerească, ei înmulțesc mereu rândurile acestei clase, dar ne mai având dregătorii unde să-i pună, ajung să le împartă doar titluri fără dregătorii [1]; numai așa se explică dece în această epocă sunt, pentru o dregătorie, mai mulți titulari (pe vremea lui Mateiu Ghica erau 30 de stolnici).

Toți acești boieri, cu dregătorii sau nu, se simt datori să meargă la Curte pentru a vedea pe Domn și pentru a fi văzuți de el, iar „când puteau să-i sărute mâna sau genunchii era lucru mare, ba chiar erau fericiți când Domnul îi bătea, numai să se apropie de sfânta lui persoană" [2]. Reamintim pedepsele date de către Domnii pământeni boierilor cari se făcuseră vinovați și cari pentru greșelile mai mici erau loviți, nu de rare ori cu buzduganul: „dacă e pedepsit (boerul) cu bătaia, nu poate să facă aceasta nimeni decât Domnul cu topuzul, ale cărui lovituri, deși sunt foarte grele, dar nu ating onoarea, socotindu-se foarte dezonorat a fi lovit de alt cineva cu varga sau cu biciul" [3]. Tot în această ordine de idei menționăm cazul Domnului fanariot Nicolae Vodă Mavrocordat care, în spusele cronicarul Neculce, „bate pre boeri cu buzduganul și i-au închis în temniță cu tâlharii, până și-au vândut ce au avut și au plătit țăranilor până la un ban" [4].

Cu toată această atitudine slugarnică pe care boierii o au față de Domn, ei se simt mândri și cred că au dreptul de a trata pe supușii lor ca pe niște câini.

La fel și Domnii care, după cum am mai spus, erau mândri și încrezători față de boeri; față de Sultan însă să ploconeau și se lingușeau.

In silințele lor de a se apropia de Domn boierii vor căuta anumite foloase. Astfel ei vor face aceasta de atâtea ori, pentru

---

1. Xenopol, *Istoria Românilor*, X, p. 153.
2. Xenopol, *Istoria Românilor*, X, p. 149.
3. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, „Cartea Românească", 1942, p. 141.
4. *Cronica*, ediție îngrijită de Al. Procopovici, Scrisul Românesc, Craiova, p. 242.

a trage foloase personale, fie pentru a unelti mai în urmă la mazilirea Domnului şi numirea în Scaun a altuia care să le dea mai multe onoruri şi foloase.

Curtea fanarioţilor imita pe cât posibil Curtea Sultanului şi deaceia au fost înfiinţate, la Curtea munteană şi moldoveană, funcţiuni necunoscute până atunci: Divictarul (avea grija cernelii cancelariei), Becerul (avea grija bucătăriei Domnului) Iciciohodarul (se ocupa cu încălţămintea Domnului), apoi Cafegiul, Şerbecciul, Narghilegiul, etc.

Altă clasă socială, după ce am văzut pe scurt clasa boerească, este clasa negustorilor (români) care nu reuşeşte să se impună deoarece epoca Fanariotă dă comerţul, de import şi export, pe mâna streinilor: Armeni, Evrei şi mai ales Greci. Şi apoi în Principate clasa burgheză românească propriu zisă nu s'a putut forma pentrucă la noi nu a existat regim feudal.

Odată cu restabilirea Domniilor pământene, comerţul va trece, încetul cu încetul, în mâna Românilor care-şi vor arăta nemulţumirile faţă de privilegiile fiscale şi politice boereşti, de care clasa negustorilor nu beneficia.

Faţă de Domn, negustorii nu aveau puterile pe care le aveau corporaţiile din apus faţă de Suveran, pentrucă, după cum am mai spus, la noi nu a existat regim feudal.

Afară de boieri şi negustori, mai exista la noi o clasă de intelectuali, care-şi câştiga existenţa prin munca intelectuală: medicii şi dascălii greci de care I. C. Filitti spune că puneau câştigul material pe planul al doilea în vreme ce idealismul lor, ecou al principiilor revoluţionare franceze, trecea pe primul plan. Această clasă intelectuală „mulţumită unor dascăli însemnaţi care au îmbrăţişat cu căldură ideile marii revoluţii", va juca un mare rol în pregătirea mişcărilor dela 1821 şi 1848, ea fiind mediul în care a încolţit ideia de libertate ce s'a răspândit în toată lumea după revoluţia franceză. Lui Tudor însuşi, continuă Filitti, principiile revoluţionare franceze i-au fost „inoculate în bună parte de nişte elevi ai dascălilor greci din Bucureşti" [1]).

---

1. Filitti, *Clase sociale în trecutul românesc*, p. 19.

Clasa noastră pozitivă cea mai numeroasă rămâne tot ţărănimea sărăcită de mulţimea impozitelor, prezentând, faţă de secolul al XVII-lea, un număr tot mai redus de răzeşi şi moşneni [1]) care ne mai putând plăti dările, înmulţesc clasa rumânilor. In acest secol sate întregi „se spărgeau" iar ţăranii treceau peste Dunăre în Bulgaria, unde regimul fiscal era mai suportabil [2]).

In schimb creşte clasa târgoveţilor prin năvala marelui număr de Greci, prin aşezarea în Oltenia a Bulgarilor catolici din Chiprovăţ şi prin imigrarea unui număr de Români macedoneni.

In concluzie vom spune că faţă de Domn, clasa boierească, protipenda, are atitudine slugarnică după chiar modelul ocârmuitorului care dă exemplul unei purtări lipsite de demnitate faţă de Turci, fiind gata la toate înjosirile numai să rămână în Scaun.

Cu toată atitudinea slugarnică a boierimei, Domnii fanarioţi i-au simţit dela început puterea şi au căutat să se sprijine pe ea.

Aşa s'a întâmplat şi cu cei doi ocârmuitori Nicolae şi Constantin Mavrocordat care fac excepţie în şirul nesfârşit de Domni netrebnici din această epocă.

Aceşti doi Domni voiseră să deschidă epoca fanariotă printr'o politică mai democrată, căutând să-şi sprijine puterea pe clasa de jos [3]), care însă era prea înapoiată, din toate punctele de vedere, ca să le fie de vreun folos; aceşti Domni se conving în cele din urmă că boierimea este mult prea puternică şi caută să şi-o câştige fie prin blândeţe, fie prin asprime.

Clasa negustorilor, după cum am văzut, nu prezintă interes de oarece comerţul este în mare parte în mâini streine.

In aceste vremuri (sec. XV—XVIII), spune Virgil Madgearu, domnea o supraofertă de braţe; clasa de jos flămândă

---

1. Filitti, *Viaţa politică a Ţării Româneşti şi a Moldovei*, în Enciclopedia României, I, p. 814.

2. N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viaţa agrară a Românilor*, în „Studii şi Documente", XVIII-1, p. 40.

3. Xenopol, *Istoria Românilor*, X, p. 107.

era gata să muncească, chiar pentru un salariu cât de mic, numai să nu cerşească [1]).

Această clasă, atât de greu încercată în toate vremurile, era singura în mintea căreia Domnia mai avea strălucirea din trecut, ea continuând a fi încă instituţia supremă spre care se îndreptau gândurile şi speranţele celor mici. Dar Domnii streini nu au înţeles şi nici şi-au dat osteneala să înţeleagă suferinţele celor mici. Şi dacă pentru un moment Constantin Mavrocordat aduce o serie de reforme ce caută a îmbunătăţi starea de plâns a ţărănimii, toate sforţările acestui Domn luminat se lovesc de interesele clasei politice a ţării, care este împotriva lor şi împotriva lui.

Starea economică şi financiară. Ca şi în trecut ocupaţiunea de căpetenie a Românilor rămăsese agricultura şi creşterea vitelor; deşi produsul pământului era în Moldova atât de mare încât putea hrăni o populaţie de şase ori mai numeroasă, iar frumuseţea vitelor noastre vestită în toată Europa, starea economică şi financiară a Principatelor era foarte rea din cauza streinilor care puseseră mâna pe negoţul intern şi extern.

Din secolul al XIV-lea şi până în secolul al XX-lea negoţul nostru a avut două căi principale: spre lumea continentală, occidentală şi septentrională, pe de o parte, şi de alta, spre Orient şi Levant [2]). Cu toate că mărfurile noastre ajungeau până în cele mai îndepărtate ţări, starea noastră economică şi financiară nu se îmbunătăţea deoarece, odată cu stăpânirea turcească, porturile dela Marea Neagră şi Dunăre trec în mâna Turcilor care exportă totul pe un preţ de nimica, fixat mai dinainte la Constantinopole [3]). Turcii sunt stăpânii mărilor şi împiedică mărfurile streine să vină în Principate şi astfel ei devin singurii cumpărători ai produselor noastre, interzicând

1. V. Madgearu, *Revoluţia agrară şi evoluţia clasei ţărăneşti*, Bucureşti, 1926, p. 13.

2. Prof. D. Angelescu, *Histoire économique des Roumains*, I, p. 288.

3. Turcii considerau Principatele ca „Kelerul" (grânarul) lor. I. C. Filitti, *Clase sociale în trecutul românesc*, p. 5.

chiar vânzarea acestor produse la alte popcare [1]; Poarta înţelege mai întâi să-şi satisfacă ea trebuinţele şi numai dacă rămâne ceva, apoi acel puţin să se dea locuitorilor români. E lesne de înţeles mizeria în care se sbăteau Ţările Române cu isvoare de bogăţie atât de mari.

Comerţul intern aducea un însemnat câştig acelora ce-l aveau în mâna lor, numai că şi comerţul acesta era în mâini streine: Nemţi, Armeni, câţiva Evrei şi, mai ales, Greci [2]).

Situaţia economică nu ar fi fost chiar atât de rea de n'ar fi fost Domnii streini de neam şi rudele lor atât de lacome de bani. Fiecare Domn fanariot venea pe Tron sărăcit de numărul mare de pungi cu galbeni pe care le plătea Porţii şi demnitarilor turci pentru a se urca în Scaun aşa că prima lui grije era să-şi scoată paguba. Apoi mai trebuia să adune bani pe care să-i dea la Poartă pentru a nu fi mazilit. Mai trebuia plătit mucarelul, pentru a fi reînoit în Scaun pe unu sau trei ani (mucarelul era *mare* sau *mic* după cum şi reînoirea era pe unu sau trei ani).

Afară de aceste cheltueli personale ale Domnului mai trebuia trimis haraciul fixat în 1783 la 309.500 lei pentru Muntenia, şi la 165.944 lei pentru Moldova; apoi veneau „plocoanele" ce se trimiteau la sărbătoarea Bairamului şi a Ramazanului; apoi „zahereaua", provizii ce se trimiteau Turcilor în caz de răsboiu, şi câte alte „angarale", care de care mai nedrepte, toate ajungând în tezaurul turcesc sau în lăzile Domnului care şi el trebue să strângă bani pentru ziua când nu va mai fi în Scaun. Toate acestea se strâng pe spinarea ţăranului care plăteşte biruri din ce în ce mai grele şi mai arbitrare pe produsele agricole, animale, vegetale şi fabricate, precum şi o sumedenie de taxe pe care aşezământul lui Constantin Mavrocordat va căuta, în zadar, să le înlăture.

Reforme şi legiuiri fanariote. Printre numeroşii Domni de neam streini cari s'au perindat la Tronul Principatelor în această

1. Dr. Anghelescu, *Histoire économique des Roumains*, I, p. 291.
2. Xenopol, *Istoria Românilor*, X, p. 118.

derioadă, au fost şi unii care s'au gândit la binele Ţării, legânpu-şi numele de vreo reformă sau legiuire. Dintre Domni fanarioţi care au făcut ceva pentru ţara pe care o guvernau, Constantin Mavrocordat este numele de care se leagă cele mai multe reforme cu caracter fiscal, social şi administrativ [1]).

Constantin Mavrocordat domneşte între anii 1730—1769, când în Muntenia, când în Moldova, şi aduce o serie de reforme care nu reuşesc să îmbunătăţească starea clasei de jos, deoarece protipenda va fi mereu împotriva acestor măsuri.

In ordine fiscală, spre sfârşitul anului 1739, Constantin Mavrocordat aduce la cunoştinţa Divanului o serie de principii pe care boierii le discută şi redactează apoi un hrisov care cuprinde noua aşezare [2]), a cărui traducere apare şi în limba franceză în „Mercure de France" numărul pe Iulie 1742 [3]).

---

1. N. Iorga, *Istoria poporului român*, III, p. 175.

2. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, III-1, p. 256.

3. Reproducem expunerea de motive a acestei aşezări intitulate „*Constitution faite par S.A.M. le Prince Constantin Mauro Cordato, Prince des deux Valachies et de Moldavie, le 7 Février 1740. Portant Supression de plusieurs Impositions onéreuses aux Habitants de la Valachie et prescrivant plusieurs Règles utiles au Gouvernement de cette Procince*" :

„Pentru a satisface dorinţa, care ne-a însufleţit totdeauna, de a uşura popoarele, conform sfaturilor defunctului Prinţ de glorioasă amintire, Domnul nostru şi părinte Nicolae Alexandru Maure Cordato ; după o îndelungată chibzuire am lucrat, la întocmirea aşezării care se va vedea în amănunţime.

Recunoscând că nu pot fi decât folositoare Provinciei, le-am dat forţa şi autenticitatea trebuincioasă, şi în acest scop, am întărit-o cu pecetea Principatului nostru.

Din aceste motive, cerem ca toţi Prinţii, fie din neamul nostru, fie din alt neam, pe care Dumnezeu îi va aduce la ocârmuirea acestui Principat, să susţină cu toată tăria, autoritatea necesară acestui Decret, pentru că noi suntem convinşi că deplina execuţie va găsi toată folosinţa şi a celei a întregei naţiuni. Că dacă se găseşte printre nobili vreunuii cari vor căuta a schimba această de faţă Constituţie, noi îi declarăm nesupuşi la ordinele Suveranului lor şi duşmani ai Patriei.

Dorim deci din toată sinceritatea inimii noastre, că conform harului graţiei divine, să lucreze toţi de comun acord la susţinerea şi observarea acestei aşezări". V. I. Veniamin, *Une constitution octryoée par Const. Mavrocordato*, *în* Rev. de Dr. Public, XIII, No. 1, 1938, p. 135.

Acest aşezământ fiscal desfiinţează văcăritul cu cuniţa, pe vite [1]), vădrăritul, pogonăritul pe vii, darea preoţilor şi plocoanele mănăstirilor; în schimb sporeşte oeritul cu 16 bani, vinăriciul cu 6 bani de vadră, dijmăritul cu 13 bani de stup şi 13 bani de porc şi ridică preţul sării la 180 bani suta de oca [2]).

Din impozitele personale desfiinţează haraciul cu cele trei anexe ale sale, precum şi lipsa haraciului, ploconul bairamului şi birurile pentru trebuinţele interne, reuneşte impozitele personale într'unul singur, perceput încă de pe vremea lui Nicolae Mavrocordat în 4 *sferturi* pe an, iar acum în 6 sferturi, suma întreagă de plată fiind 10 lei şi 20 parale. Domnii ce vin în Scaun după Constantin Mavrocordat, ridică numărul sferturilor la 20 [3]).

In rezumat reforma fiscală a lui Const. Mavrocordat se reduce la următoarele puncte principale:

1) introduce principiul generalităţii la impozite, fiind scutiţi numai invalizii;

2) toţi locuitorii fac parte din cisla unei grupări de oameni din sate şi oraşe, numai Evreii şi Armenii plătind direct vistieriei Statului;

3) cisla se lua ,,pe capetele oamenilor, pe vite, pe vii, pe hrana omului şi tot privilegiul său", după posibilităţile fiecăruia;

4) săteanul este responsabil numai de partea lui de contribuţie, nu şi de partea altora, cum era până acum;

5) nimeni nu are dreptul să se mute dintr'un sat într'altul;

6) desfiinţează dările: văcăritul; pogonăritul, ploconul bairamului, etc.;

7) suprimă impunerea asupra preoţilor şi asupra boierilor;

8) mazâlii sunt scutiţi de plata decimatului şi a vinăritului, plătind doar o dare personală de 4 ori pe an;

9) se desfiinţează veniturile ce le primeau boierii ca dar;

---

1. N. Iorga, *Istoria poporului român*, III, p. 202.
2. Filitti, *Despre reforma fiscală a lui Constantin Mavrocordat*, p. 4.
3. I. C. Filitti, *Despre reforma fiscală a lui Const. Mavrocordat*, pp. 4 şi urm.; Xenopol, *Istoria Românilor*, IX, p. 81.

10) se împuținează numărul dregătorilor, ușurând astfel cheltuelile publice;

11) dările se plătesc la locul unde domiciliază contribuabilul;

12) se înființează sferturile : 4 rate a câte 2 lei și 60 de bani;

13) se unește venitul Cămării și Visteria Statului;

14) se înființează *Casa Răsurilor*, alimentată cu 4 parale la leu din veniturile generale ale tezaurului, banii acestei Casse fiind destinați la plata funcționarilor bublici [1]).

In ordine socială, C. Mavrocordat întărește în anul 1746 „Cartea Adunării obștești a Țării Românești", care spune: „Că veri care din rumâni, ori mănăstirești, ori boierești, vor fi înstreinați pe pământul acesta, aceia vrând a se întoarce pe pământul lor, să se așeze unde le va fi voia și de rumânie să fie slobozi și iertați, nu mai având nici o supărare de către stăpânii lor.

„Să fie neopriți a se așeza pe orice moșie vor voi, dar să lucreze stăpânului moșiei șase zile pe an, și dijmă să dee din toată semănătura lor" [2]).

Această gravă hotărîre a Adunării obștești muntene, spune d-l Prof. Gh. Tașcă, a fost dată sub amenințarea despopulării Țării Valahiei de către cultivatorii de pe moșii. Hotărîrea aceasta însă a avut alt efect decât cel urmărit așa că Domnul a fost nevoit să convoace din nou Adunarea obștească în 1747 și să hotărască *desființarea complectă a rumâniei și pentru toți rumînii*[3]).

S'a hotărît ca boierii să dea libertate rumânilor de pe moșiile lor, iar dacă se vor găsi boieri care nu vor voi liberarea rumânilor, aceștia s` vor putea răscumpăra cu 10 taleri de cap [4]):

1. Dr. Gh. N. Leon, *Elemente de știință financiară*, Cluj, 1925, vol. I, pp. 89—90.

2. N. Iorga, *Constatări cu privire la viața agrară a Românilor*, în „Studii și Documente", XVIII-1, p. 34.

3. Gh. Tașcă, *Cum a evoluat claca dela începutul înființărei ei până azi*, Mon. Oficial, 1937, pp. 6 și urm.

4. „Răscumpărându-se de rumânie dela stăpânii lor, cu toate părțile lor de moșie", — dovadă că deși căzuseră în șerbie, rumânii păstraseră proprietatea pământului lor, pe care-l redobândeau îndărăt, liber de orice sarcină. Xenopol, *Proprietatea cea mare în trecutul românesc*, p. 23.

„şi cu voe de va fi stăpânului său, şi fără voe; dar nevrând stăpânul să primească, să vină şi să facă jalbă la divan".

Tot în ordine socială vom aminti „Urbariul", care datează din anul 1749 când Constantin Mavrocordat e strămutat în Moldova, în luna Februarie.

Mai întâi Domnul înlătură confuziunea ce se făcea între *vecini*, şerbi ai moşiei, şi *ţigani*, robi ai persoanei.

Intr'un *Sobor*, ţinut în biserica Trei Ierarhi [1]), la 6 Aprilie 1749, boierii mărturisesc că „vecinii robi nu sunt, nici să stăpânesc cu numele de robie, fiind că numai ţiganii au acea robie care cu femeile şi cu copii lor slujesc pe toate zilele stăpânilor" [2]).

Adunarea Obştească statorniceşte apoi să nu mai fie vânduţi oamenii odată cu moşia, ci să rămână ca săteni ai satelor, făcând slujba obişnuită; se mai stabileşte numărul zilelor de clacă la 24 [3]) pe an „ori la ce lucru se va face" [4]) : „atunce au poruncit Vodă cu mare hotărîre să nu mai fie vecini de aci înainte, numai pentrucă şed prin satele boereşti şi se hrănesc pe moşiile lor; să lucreze câte douăzeci şi patru de zile pe an... au să dee câte doi lei de fieştecare casă şi să lucreze câte douăsprezece zile pe an... şi hotărînd într'acest chip, s'au mulţum't

1. Prof. Giurescu, *Istoria Românilor*, III-1, p. 264; Henri H. Stahl, *Organizarea socială a ţărănimii*, în Enciclopedia Rom., I, p. 571.

2. Xenopol, *Istoria Românilor*, IX, p. 84.

3. Radu Rosetti, *Pământul, stăpânii şi sătenii în Moldova*, I, p. 318.

4. Deşi Hotărîrea Adunării obşteşti arată că numărul zilelor de clacă au fost fixate, în Moldova, la 24 pe an, e greu de crezut că acest număr de zile de clacă, arătat în hotărârea Adunării moldovene, ar fi rămas neschimbat de Const. Mavrocordat. Este probabil, spune d-l Prof. Gh. Taşcă, că şi pentru Moldova, cât şi pentru Muntenia, C. Mavrocordat să fi dat un „urbariu", un pont, în care să fi stabilit reglementarea raporturilor dintre sătenii clăcaşi şi liberi şi boerii cu moşii.

Cronicarul Enache Kogălniceanu recunoaşte că hotărârea Adunării obşteşti admitea reducerea zilelor de clacă prin plata unei sume de bani; deci există o analogie între reforma munteană şi cea moldoveană, în Moldova răscumpărându-se claca, în Muntenia libertatea. Numărul zilelor de clacă, spune d-l Prof. Taşcă în concluzie, era tot de 12 şi în Muntenia şi în Moldova. Afirmând aceasta, d-sa se sprijină pe următoarele consideraţiuni :

şi boerii ; învăţând Domnul ca să dee vecinilor şi câte o ţidulă Domnească cu pecete gospod, arătând că de aice încoace, să nu se mai numească vecini"[1]).

Aceste reforme provoacă proteste şi ceiace nemulţumeşte mai ales pe boieri este fixarea zilelor de muncă la douăzecişipatru pentru vecini, şi la 12 pentru streini, aşa numiţii „lăturalnici"[2]).

Cronicarul Ion Canta spune că „Constantin Vodă în a doua Domnie, multă supărare au făcut ţărei cu obiceiuri noue, pentru care nărodul îl blăstăma"[3]). Credem că afirmaţiunea acestui cronicar este neîntemeiată ; probabil însă că el a vrut să înţeleagă prin „nărod" pe boieri, cărora înainte ţăranii le munceau tot timpul anului, iar acum numai 24 de zile pe an, sau în cazul „lăturalnicilor" numai 12 zile pe an.

Această reformă a provocat protestele boierilor ; pentru a-i împăca Constantin Mavrocordat este silit a da fiecărui boier, după rang, un număr de oameni — „scutelnici" — dela 4—56, cari nu plăteau bir Statului, în schimb dădeau boierilor cărora erau încredinţaţi o sumă de bani ce varia dela 50 lei la 100 lei.

Odată cu plecarea lui C. Mavrocordat din Scaun au dispărut toate aceste măsuri, cu excepţia celor 24 zile de clacă.

Din cele de mai sus ne putem da seama că reformele acestui Domn au eşit până la urmă tot în favoarea clasei privilegiate care, pe lângă scutelnicii dobândiţi, recapătă, deîndată ce C.

---

1) C. Mavrocordat stabileşte în aşezământul dela 12 Ian. 1742 că „tot omul casnic ce va şedea pe moşia mănăstirească ori om domnesc, ori boeresc... să aibă a sluji 12 zile de an" ;

2) Aşezământul lui Ion Mavrocordat din 1744 stabileşte tot 12 zile de clacă anual ;

3) Grigore Ghica, la 1766, deasemenea fixează 12 zile de clacă pe an ;

4) Chiar boierii se plâng şi cer sporirea zilelor de clacă ;

5) Deabia în 23 Aprilie 1851, Barbu Ştirbei sporeşte numărul zilelor de clacă la 22. Vezi Prof. Taşcă, *Cum a evoluat claca, dela începutul înfiinţării ei până azi*, Monitorul Oficial, 1937, pp. 11 şi urm.

1. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, III-1, p. 264.

2. A. D. Xenopol, *ut supra*, p. 85.

3. Xenopol, *Istoria Românilor*, X, p. 85.

Mavrocordat nu mai e Domn, toate drepturile pe care le aveau mai înainte asupra ţăranilor.

In ordine administrativă, Constantin Mavrocordat introduce sistemul funcţionarilor plătiţi din bugetul Statului.

In ceiace priveşte reformele legislative, ne vom întoarce la primele începuturi de organizare a Ţărilor Române şi vom găsi pe Domn în Divanul său, ca singurul isvor al legii — aceasta în părerea susţinută de către I. C. Filitti şi I. Pereţ [1]).

Odată cu apariţia slavonismului, influenţa bizantină se exercită prin biserică şi numai în actele ce erau de natură bisericească se observă o influenţă juridică slavonă.

In viaţa civilă imediat dependentă de Domn, spune I. Pereţ, influenţa juridică bizantină nu se exercită pentrucă două sute de ani după copierea Pravilei dela Neamţu, Dimitrie Cantemir constată că la chestiunile privitoare la proprietate se aplică tot obiceiul pământului [2]).

Când mai târziu Domnii munteni vor să legifereze, ei se inspiră tot dela isvoarele legiuirilor din Bizanţ [3]). Aceasta se întâmplă odată cu apariţia Fanarioţilor cari vor să înlocuiască obiceiul de veac prin legiuiri de influenţă bizantină; până la urmă ei se conving de zădărnicia sforţărilor lor de a înlătura obiceiul pământului şi caută acum să alcătuiască legiuiri cari să cuprindă şi obiceiul pământului şi dispoziţiunile legilor bizantine.

Astfel în timpul Domniei lui Ipsilanti s'a lucrat la alcătuirea unei „Condice" în limba română şi totodată s'a înfiinţat la Bucureşti un tribunal de judecători aleşi care funcţiona pe lângă Divan unde se judecau apelurile ce veneau dela cele trei judecătorii din Bucureşti, înfiinţate tot de acest Domnitor [4]).

---

1. I. Pereţ, *Curs de Istoria Dreptului*, II-1, pp. 5—6.
2. I. Pereţ, *Curs de Istorie dreptului român*, II-2, pp. 5 şi urm.
3. I. Pereţ, *ut supra*, II-2, pp. 5 şi urm.
4. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor* III-1, p. 294.
5. I. Pereţ, *Curs de istoria dreptului*, II-2, p. 471.

Legiuiri de mare importanţă mai dau Ioan Caragea (1812—1818) în Muntenia [1]), şi Calimah în Moldova; dar despre acestea vom vorbi mai pe larg la sfârşitul capitolului.

Am văzut străduinţele Domnilor fanarioţi de a da legi; să vedem acum dacă ei respectă aceste legi şi dacă judecă conform dispoziţiunilor pravilelor.

Domnul în epoca fanariotă îşi păstrează atribuţiunile judecătoreşti; el judecă pe boieri, pe marii demnitari, în primă şi ultimă instanţă. Tot el judecă, ca şi în trecut, pricinile mari [2]).

Referitor la modul în care se judeca, cronicele ne arată câţiva Domni, mai ales la începutul epocii fanariote, respectând legea; iată deci pe Domn judecând după lege. Cu vremea însă, abuzurile se înmulţesc şi judecata începe să se dea „după obraze" şi mai ales după interesele celor mari.

Când însuşi Domnul era împricinat, un *cadiu* judeca pricina şi da un *ilam* care trebuia să se execute fără discuţie.

. Radu Dimiu citează cazul Domnitorului Ion Mavrocordat care, fiind reclamat de un evreu pentru o pricină oarecare a dovedit reaua credinţă a acestuia şi l'a spânzurat cu aprobarea cadiului. Familia evreului plătind o sumă de bani la Poartă a reuşit totuşi să obţină mazilirea Domnului [3]), mazilire care se face de obiceiu, printr'un *firman* dat de către Sultan.

Mazilirea Domnului prin firman este amintită şi în poeziile noastre populare unde găsim următorul vers:

„Ştii tu Mihnea, au nu ştii
„Era Doamne să îţi vie
„Firman dela împărăţie
„Să te scoată din Domnie"...

Procedura judecăţii domneşti, aşa cum o redă R. Dimiu, în lucrarea citată şi pe temeiul isvoarelor menţionate în ea, era următoarea:

1. D. Arion, *Curs de istoria dreptului*, pp. 972 şi urm.
2. R. Dimiu, *Judecători şi judecăţi de altădată*, Bucureşti, Curierul Judiciar, 1929, p. 29.
3. *Ut supra*, p. 32.

In ajunul zilei consacrate, vornicii aduceau la cunoştinţa jeluiţilor să vie cu jalbele la divan, unde Domnul judeca „cu uşile deschise”, şi numai în zile hotărîte.

Nu mai erau vremurile când Domnul judeca oriunde şi primea jalbele pe uliţă sau când se ducea la biserică [1]. „Domnul fanariot, când eşea în public, spune Xenopol, mergea totdeauna cu capul plecat aşa ca bărbia să-i atingă pieptul, cu ochii pe jumătate închişi şi ţintiţi drept înainte, prefăcându-se a nu auzi şi a nu vedea, spre a nu răspunde cererilor ce i se făceau, învârtind cu o mână mecanică şiragul de mătănii, iar cu alta tot atât de puţin inteligentă răscolind prin buzunar nişte bani de aur” [2].

La Divanul cel mare, Domnul aşeza la loc de cinste pe Mitropolit şi pe boieri după treapta ierarhică; paicii şi ciohodarii (garda şi slujitorii) stăteau în picioare în faţa Domnului.

Impricinaţii erau introduşi pe rând, Vel-Logofătul le citea jalbele şi Divanul judeca. Desigur că voinţa Domnului era precumpănitoare pentrucă nu se cunoaşte nici un caz de divergenţă între Domn şi Divan [3].

Odată hotărîrea pronunţată, ea era scrisă de Logofăt într'o condică.

Inainte de a încheia chestiunea funcţiunei judecătoreşti a Domnului în epoca fanariotă, vom arăta în câteva cuvinte cum se făcea dreptate în vremea unui ilustru reprezentant al neamului fanariot Nicolae Mavrocordat, despre care Nicolae Ruset, pentru a dovedi că este de viţă domnească din Moldova, făcea în 1726 uz până şi de citaţii din Marţial şi Tacit [4].

Este vorba de un proces dintre Jupâneasa Maria, văduva lui Ilie Cantacuzino, şi mănăstirea Hangul din ţinutul Petrei.

In vremea lui Constantin Mavrocordat, egumenul Atanasie dela Hangul porneşte plângere contra jupânesei Maria cum

---

1. R. Dimiu, *Judecători şi judecăţi de altădată*, p. 33.
2. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, X, p. 148.
3. R. Dimiu, *Judecători şi judecăţi de altădată*, p. 33 şi urm.
4. Prof. Al. Procopovici în „Prefaţă” la *Cronica lui I. Neculce*, Scrisul Românesc, Craiova, I, p. XXIII.

că ar stăpâni pe nedrept satele Bălţăţeşti şi Mânjeştii, care ar fi fost dăruite mănăstirii de către ctitorul ei.

In ziua înfăţişării se ţine un mare Divan la care ia parte şi Patriarhul din Alexandria, Samoil, deşi era parte în proces.

Egumenul Atanasie se întemeia în plângerea sa pe două hrisoave : unul dela ctitorul mănăstirii Miron Barnoski, iar al doilea, de întărire, dela Vasile Lupu.

Vistierniceasa Maria nu avea documente, pentrucă ele „s'au fost risipit de către ginerele său Ştefan Brâncoveanul, ucis de Turci odată cu tatăl său Constantin".

Nicolae Mavrocordat întreabă atunci pe Patriarh, pe boerii şi pe ceilalţi arhierei dacă de vreme ce acele două sate au fost închinate de către Domn mănăstirii Hangul, mai puteau ele să fie luate de cineva? Răspunsul tuturor a fost că satele nu mai puteau fi luate de nimeni şi a rămas vistierniceasa Maria fără cele două sate, pentrucă nu avea nicio dovadă scrisă şi era firesc să se dea dreptate celui ce „avea carte".

După Niculae Mavrocordat se sue în Scaun un Domn de neam român, Mihail Racoviţă. Pentrucă *vechea procedură nu cunoştea autoritatea de lucru judecat decât în timpul aceluiaş Domn*, jupâneasa Maria porneşte la rândul ei jalbă contra mănăstirii Hangul.

In noua cercetare, înaintea Divanului, lucrurile iau o întorsătură cu totul în favoarea jupânesei Maria. Fiind invocate în favoarea vistiernicesei „dresele altor răposaţi Domni bătrâni dela Gheorghe Ştefan şi dela Gheorghe Ghica şi dela Istrate Dabija şi mărturia boierilor celor mari de pe acele vremi", se arată că faptele aşa cum erau în realitate dovedeau nedreptatea ce se făcuse vistiernicesei Maria : satele Bălţăţeştii şi Mânjeştii, care formau litigiul procesului, fuseseră din moşi strămoşi a lui Todiraşcu Cantacuzino, tatăl lui Ilieş Cantacuzino, bărbatul jupânesei Maria ; Vodă Miron Barnovski, după ce zidise mănăstirea Hangul şi vrând să-i dea nişte sate mai apropiate, făcuseră schimb cu Todiraşcu, şi luase dela el aceste două sate — pe care le dărui mănăstirii Hangului — dându-i în schimb alte două sate, Cărcăcenii dela Hârlău şi Miclăuşanii

din Dorohoiu, Aceste din urmă sate, cum afirmă Xenopol, veniseră Domnului prin moştenire dela unchiul său Isac Balica Hatmanul, „apucând Barnovski în timpul Domniei sale averea Balicăi, punând pricină că n'ar avea alţii treabă la moşiile Balicăi hatmanul, căci nu au avut feciori din trupul lui şi nici alte rude mai apropiate". Cu toată această afirmare a Domnului, el uzurpase o avere streină, deoarece pe timpul lui Vasile Lupu, se sculară „toate rudele Movileştilor şi ale lui Isac Balica, şi-au desbătut toate moşiile lui Balica şi le-au împărţit între ei, şi între isvoadele lor de împărţeală se aflau luate şi satele Cărcăcenii şi Miclăuşanii, din mâna acelora cu care au fost făcut schimbătura răposatului Barnovski". Deci tatăl bărbatului jupânesei Maria pierduse satele luate de el în schimb pentru moşiile sale dela Barnovski Vodă, la adevăraţii moştenitori ai lui Balica [1]).

Divanul lui Mihail Racoviţă, înainte de a se preocupa de alte întrebări, îşi pune pe aceia „ce putea hotărî pricina după dreptate" şi anume: „fost-au acea danie a răposatului Barnovski Vodă bună şi dreaptă, au ba?" Şi găseşte că nu, de oarece schimbul pe care ea se întemeia era fără de fiinţă, pentrucă Miron Barnoski dăduse în schimb lui Todiraşcu Cantacuzino o avere ce nu-i aparţinea, şi nu trecuse asupra celui cu care schimbase, proprietatea lucrurilor date în schimb; deci, după judecata bunului simţ, cum spune Xenopol, reprodusă şi de „ratio scripta" a dreptului roman, schimbul era nul [2]).

Iată că până în cele din urmă aceste fapte, conţinute într'un hrisov din 1718, Iunie în 30 [3]), dela Mihail Racoviţă, dovedesc

1. Xenopol, *Istoria Românilor*, IX, p. 16.
2. Xenopol, *Istoria Românilor*, IX, pp. 16—17.
. „Ion Mihai Racoviţă Voevod. Bojiio milosti Gospodaru Zemli Moldavskoi. Facem ştire cu această carte a Domniei Mele,, tuturoru cari se cade a şti. Iată că au venitu înaintea noastră şi înaintea a patru Sfinţi Arhierei a ţerei noastre, şi a totu sfatului nostru, boeri Moldoveneşti a mari şi a mici, Dumneaei jupîneasa răposatului Ilie Kantacuzino, ce au fost Vistiernicu Mare, şi cu mare jalbă au părutu de faţă... pentru două sate anume Bălăsinăuţii şi Murgeştii, dela ţinutul Neamţului, zicând Dumneaei Maria Vistierniceasca, cum aceste două sate iau rămas ei dela soţul ei Ilie Vistiernicul,

că prima hotărîre dată în proces de Nicolae Mavrocordat nu

---

iară lui Ilie Vistiernicul iau fost drepte ocini şi moşii dela părinţii şi moşii lui, precum ne-au arătatu şi un uriku dela veleatulu 7116 dela Konstantin Movilă, BB, într'acestu chipu scriind, precum că aceste două sate au miluitu din osebita sa milă, pre Patrasko ce au fost Vornicu Mare pentru a lui dreaptă slujbă...

,,Iară când au fost acum în anulu trecut, s'au sculatu Egumenulu Atanasie şi cu alţi călugări din Hangul şi au pîrîtu lui Niculae Vodă, scoţând unu uriku dela răposatulu Barnoski Vodă din veleatul 7135, puind pricina şi zicîndu precum aceste sate Bălăsinăuţii şi Murgeştii sîntu a loru derepte ocini, date la mănăstirea Hangului de ctitorulu loru răposatulu Barnoski Vodă, şi acum le-au luatu Kantacuzineştii dela mănăstire cu mare nedreptate...

,,Deci Dumneaei Maria Vistierniceasa aşa cu datu seamă, precum cu mare nedreptate i s-au luatu aceste sate căci cîte derese au avutu de datu respunsulu atuncea la judecată, nu s'au întîmplatu la mîna ei, fiind date pe mîna ginerului D-sale în Ţeara Romînească, anume la răposatulu Ştefan Bezede, ficiorul răposatului Konstantin Basarab Vodă.

,,Iară după ce s'au zidit mănăstirea Hangul, au făcutu Domnia sa schimbătură cu dînşii de le-au datu satulu Cărcăcenii dela Hîrlău, şi satulu Miclăuşanii dela Dorohoi, din ocinile lui Isacu Balika Hatmanul, puind pricina că n'au treaba alţii la moşiile Balicăi, căci n'au avutu ficiori din trupulu seu, după pieirea lui, nici alte rude mai apropiate...

,,De aicea dară se cunoaşte că precumu se află la deresele altoru răposaţi Domni bătrîni, dela Ştefan Vodă Georgie, şi dela Georgie Ghica Vodă, şi dela Istratie Dabija Vodă, şi din mărturiea boeriloru celoru mari de pe aceste vremi, se dovideşte dară cum aceea danie şi schimbu a făcut Barnoski Vodă au fost rea...

,,Iar călugării din Hangu, au ţinutu aceste derese a loru tăinuite, nefiind bune, şi-au rămas de înaintea noastră şi din toată legea ţării, ca să n'aibă în veci treabă cu satulu Bălăsinăuţii şi cu Murgeştii, şi-au umblatu în pîră fără de ispravă, şi li s'au luat şi deresele acele din moşia loru.

,,Iar Dumneaei Visterniceasa Maria s'au îndreptatu. Deci ca să aibe aşi ţine satele cu bună pace, precum le-au ţinutu moşii, şi părinţii, şi Dumneaei cu feciorii săi pînă acum, şi precum îi scriu deresele dela Basilie Vodă, şi urikulu dela Konstantin Vodă Movilă...

,,Şi precum amu aflatu cu mare direptate, amu iscălitu, cu Sfinţii Arhierei a ţerei noastre, şi cu toţi boerii cei mari şi mici din Sfatul nostru, ca să stea neclintitu şi nerăsbitu în veci. Aceasta scriemu.

Iaşii let. 7224 Iunie 30.

Subscriemu Io Mihai Racoviţă BBD."

este decât o falsificare a faptelor; Domnul fanariot, Nicolae Mavrocordat, silise pe boieri şi pe episcopi să tacă şi să nu răspundă împotriva lui în Divan, aceasta pentru a satisface interesele Patriarhului din Alexandria, grec şi el.

Th. Codrescu, *Uricariul*, V, pp. 365 şi urm.; A. D. Xenopol, *Justiţia sub fanarioţi: Procesul vistiernicesei Maria*, în „Convorbiri Literare", XX, pp. 1058 şi urm.

II. POLITICA EXTERNĂ

Am văzut că Turcii de îndată ce şi-au dat seama că în Principate încep să pătrundă ideile Apusului înlocuesc pe Domnii pământeni cu Domni fanarioţi crezând că aceştia le vor servi mai bine interesele. Rezultatul a fost cu totul altul deoarece dintre toţi Domnii de neam strein singur Mavrogheni le va rămâne credincios, în vreme ce ceilalţi sunt sau de partea Ruşilor, sau de partea Austriacilor, dar hotărît împotriva Turcilor. Astfel Alexandru Mavrocordat Exaporitul deşi negocia pentru Turci pacea dela Carlowitz [1]) se bucura de înfrângerile pe care aceştia le suferiseră; fiul său Ioan Mavrocordat nădăjduia, la 1716, în biruinţa Austriacilor; Matei Ghica, Domnul Munteniei, era bănuit în 1752 că vrea să reînvieze împărăţia Grecilor; la 1795 Alexandru Mavrocordat uneltea o răscoală împotriva Imperiului otoman [2]); cât despre Alexandru Ipsilanti vom vedea împrejurările în care s'a răsculat împotriva Turcilor.

In secolul al XVIII-lea în Principate predomină influenţa rusească asupra celei austriace şi turce, mai ales în Moldova; în Muntenia pare a se afirma influenţa austriacă, în vreme ce influenţa franceză, datorită secretarilor francezi ai Domnilor, s'a menţinut tot timpul [3]).

---

1. Zallony, *Essais sur les Phanariotes*, Marseille, 1824.
2. Filitti, *Frământări politice*, p. 7.
3. D. Arion, *Curs de istoria diplomatică*, p. 151.

Politica rusă în Principate a avut rezultate rele pentru poporul nostru deoarece toate răsboaele dintre Turcia pe de o parte şi Rusia şi Austria pe de altă parte, au avut loc pe teritoriul românesc, care la un moment dat devine gubernie rusească. Influenţa rusă în Principate nefiind decât o pregătire în vederea anexării Principatelor, s'a format la noi convingerea că salvarea nu poate veni dela streini ci tot dela noi înşine prin întărirea sentimentului naţional şi prin *unirea Principatelor sub un singur Domn.*

III. EVENIMENTE ISTORICE INTRE 1711—1812

Primul Domn fanariot, Ioan Mavrocordat, domneşte puţin şi este înlocuit de fratele său Nicolae de care se leagă amintirea tristă a primei pierderi teritoriale : cetatea şi raiaua Hotinului [1]). După Nicolae Mavrocordat isbucneşte un răsboi între Austria şi Turcia ; luptele se dau pe teritoriu românesc şi iau sfârşit prin pacea dela Passarowitz, Austria primind Banatul Timişoarei şi Oltenia.

Ceva mai târziu, în timpul Domniei lui Grigore Ghica, Ruşii voind să anuleze dispoziţiunile tratatului dela 1711 [2]) ocupă Azovul cu ajutor austriac, pradă Focşanii şi pătrund în Iaşi unde boierii iscălesc un act de credinţă către Rusia. In timp ce Ruşii înaintează victorioşi, aliaţii lor Austriacii sunt înfrânţi aşa că prin pacea dela Belgrad (1739) trebue să dea înapoi Turciei Serbia cu Belgradul şi Oltenia care revine Munteniei ; în sfârşit Ruşii primesc Azovul [3]).

Dela 1739 se perindă pe Tronul Principatelor o serie de Domni care ocârmuesc în medie 1—2 ani.

Influenţa rusească în Principate creşte mereu şi odată cu ea Turcii sunt puşi în mare încurcătură de jocul diplomaţiei franceze care vrea să strice raporturile dintre Austria şi Rusia şi să îndrepte pe Turci împotriva Rusiei [4]). Datorită intrigilor

1. Prof. Giurescu, *Istoria Românilor*, III-1, p. 227.

2. Acest tratat se închee după lupta dela Stănileşti când Dimitrie Cantemir fuge în Rusia.

3. D. Arion, *Curs de istoria diplomatică*, p. 86.

4. Xenopol, *Istoria Românilor*, IX, p. 115.

franceze la Poartă, relațiile se încordează iar Fanarul nu știe de partea cui să treacă.

La 1762 se sue pe Tronul Rusiei Ecaterina II-a care vrea să împlinească visul lui Petru cel Mare și să ajungă la Constantinopole. Ințeleasă cu Maria Tereza și Frederic al II-lea, Caterina pune la cale împărțirea Poloniei. Polonezii cer ajutor Turciei care deocamdată stă în așteptare. O armată rusească ce urmărea pe refugiații polonezi încalcă raiaua Benderului și determină pe Turci să deschidă ostilitățile. Rușii ocupă Moldova unde sunt primiți ca liberatori [1]; apoi cu ușurință trec în Muntenia, în vreme ce navele lor distrug pe cele turcești la *Ceșme* [2].

In fața atâtor nenorociri Turcii cer pace;

Rușii pun condiții atât de grele că Europa întreagă se indignează și sprijină pe Turci [3]. In cele din urmă Rusia mai cedează din pretenții și astfel se încep tratativele la București [4] însă fără rezultat. Răsboiul începe din nou; victoria e când de partea Rușilor când de partea Turcilor, care în cele din urmă sunt înfrânți și închee pacea dela Kuciuk Kainargi la 1774 [5].

Dela răpirea Bucovinei la pacea dela București. Anul ce urmează păcii dela Kuciuk Kainargi este anul pierderii Bucovinei pe care Turcii o cedează Austriei sperând s'o aibă aliată împotriva Rusiei.

Din cauza Tătarilor un nou conflict isbucnește între Ruși și Turci; Rușii cuceresc Crimeia. Se încheie pacea dela Siștov (1791) cu Austria, și pacea dela Iași (1792) cu Rusia prin care se reconfirmă „statu quo ante bellum” [6].

1. Prof. Giurescu, *Istoria Românilor*, III-1, p. 288.
2. Incă din Ianuarie 1769, Ecaterina răspândise în Principate manifeste anunțând desrobirea de Turci. Propaganda făcută de oameni pricepuți reușește mai ales în sânul marii boierimi unde se formează un curent favorabil Rusiei.
3. Intre altele se menționează și așezarea unui Principe neatârnat în Muntenia și Moldova.
4. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, III-1, p. 291.
5. D. Arion, *Istoria Diplomatică*, p. 94.
6. Xenopol, *Istoria Românilor*, IX, p. 218.

După 1792 urmează o perioadă de linişte între Rusia şi Turcia, fapt de care au profitat şi Principatele ce sunt ocârmuite de *Domni fanarioţi numiţi pe 7 ani.*

Noul Ţar Alexandru I caută să ducă mai departe politica Ecaterinei a II-a şi profită de faptul că Turcii scot din Domnie pe Constantin Ipsilanti ca să declare răsboi sub motivul că Turcii au călcat hatişeriful în care se prevedea că Domnii sunt numiţi pe 7 ani. Ruşii ocupă Principatele punând Domn în ambele Ţări pe Ipsilanti care puţin timp după aceia pleacă în Rusia unde moare. In locul Domnului plecat, un general rus exercită ocârmuirea ajutat de un Divan de boieri.

Intre timp intervine armistiţiul dela Slobozia (1807) în care se prevede evacuarea Principatelor de către armatele puterilor beligerante; Turcii îşi retrag trupele în vreme ce Ruşii rămân pe loc considerând Principatele ca pe nişte gubernii ruseşti [1]).

In 1812 Napoleon se îndreaptă către Rusia; împăratul francez scrie Sultanului să nu cedeze nimic Ruşilor, dar scrisoarea este interceptată de către Ruşi care se grăbesc să încheie pacea dela Bucureşti din 16 Mai 1812, prin care pierdem Basarabia.

Boierii, faţă de răpirea Basarabiei, adresează, la 26 Octombrie 1812, în Adunarea Obştească moldoveană, un protest către Domnitorul Scarlat Calimach:

„Au rupt, spun ei, tot trupul şi inima ţării, isvorul vitelor, chelerul ţării, ogoarele de grâu şi orz, pe când partea rămasă Moldovei, era mai mult păpuşoiste.

„Din întregirea Moldovei lipsesc acum şase ţinuturi, adică cel mai mare ţinut ce se numeşte *Orheiul* sau *Lăpuşna*, cel de al doilea după dânsul al *Sorocei*, al treilea *Hotărniceni*, al patrulea *Codrul*, al cincilea *Greceni*, iar al şaselea ţinutul *Iaşi*, cea mai mare parte, căci acea rămasă se socoteşte întru nimic, afară de ţinutul *Hotinului* şi afară de olatul *Bugeagului*, care, deşi s'au deslipit dela o vreme din trupul Moldovei, dar tot într'o aceeaşi stăpânire aflându-se a prea Puternicei Impărăţii, era îndemnarea şi adăpostirea pământenilor şi înlesnirea vie-

---

1. D. Arion, *Curs de Istoria Diplomatică*, p. 162.

ţuirii lor şi întru a hranei îndestulare şi a vitelor păşune. Iar într'acest chip toată partea aceea socotindu-se până la Prut, poate fi mai mult decât jumătate de ţară".

In încheere, spune d-l Prof. George Brătianu, boerii cereau, zadarnic, restabilirea vechilor hotare „precum dela moşii şi strămoşii lor au apucat întregimea Moldovei, aşa să rămână şi de acum înainte".

Din cele de mai sus rezultă că politica Rusiei, care spre începutul secolului al XVIII-lea se afirmă ca o putere ce caută a ştirbi puterea turcească, a fost dusă cu scopul de a anexa Ţările Române.

Influenţa rusească este uşurată de o propagandă pricepută şi mai ales de prietenia de care se bucura Rusia, în sânul protipendei care cere chiar, după cum vom vedea, anexarea Principatelor la „pravoslavnica Rusie". Fără împotrivirea dârză a *ciocoilor*, anexarea s'ar fi produs, mai ales că Turcia înfrântă în mai multe rânduri e din ce în ce mai slăbită şi nu se poate opune la această anexare.

Politica rusă în Principate a avut rezultate rele pentru poporul nostru deoarece toate răsboaele dintre Turcia, pe de o parte, şi Rusia şi Austria, pe de altă parte, au avut loc pe teritoriul Ţărilor Româneşti care sunt conduse la un moment dat în locul Domnilor de un general rus, Kutuzow, şi care în urma armistiţiului dela Slobozia, ale cărui condiţiuni nu sunt respectate de către Rusia, devin chiar gubernii ruseşti.

IV. EPOCA REFORMELOR CONSTITUȚIONALE PÂNĂ LA 1819.

La începutul secolului al XVIII-lea toate puterile Domnului erau hotărîte prin hatișerifurile date de Puterea suzerană ; odată cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea începe influența Rusiei să iasă în evidență și culminează prin pacea dela Kuciuk Kainargi în urma căreia boierii din Principate sunt convocați, cum am văzut, de către împărăteasa Ecaterina a II-a la Petersburg ; se alcătuește câte o comisie de boieri din fiecare Principat și comisia pleacă să exprime omagiul de credință către împărăteasă și în acelaș timp să formuleze cererile Țărilor Române.

Cererea făcută de *delegația moldoveană* propune ca la ocârmuirea Țării să fie aristocrația, adică un grup de 12 boieri mari din starea întâia [1]). De subliniat că boierii moldoveni nu vor Domn.

Reforma cerută de *boierii din Muntenia* [2]) vrea suzeranitatea rusească : „iar țara să fie tot una cu eparhiile ce stăpânește prea puternica împărăție a Rusiei" [3]). Delegația munteană mai cerea ca în fruntea treburilor să fie patru boieri mari. Deoarece nu se prevedea în propuneri cine va alege pe ocârmuitori e clar că rolul generalului rus va crește simțitor, aceasta

1. I. G. Vîntu, *Primele proiecte de organizare*, p. 160.

2. Filitti, *Frământări politice și sociale în Principatele Române dela 1821—1828*. București, „Cartea Românească", 1932, p. 63.

3. D. Arion, *Curs de istoria diplomatică*, p. 94.

în dauna Țării și chiar și a boierilor. „Iar generalul rus să poată porunci acestor patru boieri la orice ar vrea, putând chiar să-i oprească". Acest general rus apare într'un arz din 28 Martie 1770 : „un general rus, cu reședința la Iași, va conduce trupele pentru apărarea țării, va primi dările către împărăție și va îmbrăca în caftan pe noii dregători".

Am văzut mai sus împrejurările istorice în care s'a încheiat tratatul dela Kuciuk Kainargi din 21 Iunie 1774; rămâne să vedem acum ce s'a prevăzut în acest tratat cu privire la Domnii din Principate.

Domnii sunt numiți pe 7 ani, fără însă a se hotărî de ce neam vor fi acești Domni.

Tot în legătură cu Domnii, art. XVI al tratatului prevede în aliniatul 9 următoarele : „Poarta dă voe Suveranilor acestor două State (Sovrani de due Principati) a avea pe lângă dânsa fiecare câte un însărcinat luați între creștinii bisericii grecești, care vor îngriji de afacerile ziselor principate, vor fi tratați cu bunătate de către Poartă și vor fi priviți chiar în slăbiciunea lor ca persoane ce se bucură de dreptul ginților, adică vor fi apărați de orice silnicie" [1]).

Din cuprinsul art. XVI, aliniatul 10, rezultă și dreptul Rusiei de a se amesteca în treburile interne ale Turciei [2]) care se va strădui ca dispozițiunile acestui tratat să rămână doar pe hârtie [3]).

Inainte de 1774 și până la 1804, boierii din Principate au trimis, sub formă de arzuri, câteva proiecte de reformă pe care le vom reda în ordine cronologică, din ele putându-se vedea caracterul și funcțiunile domnești în Moldova și Muntenia.

Incă din 1772 (24 Iulie/4 August), boierii munteni cer, prin Golești, Domn de acelaș neam cu poporul, pus sub ocro-

---

1. „Anche debolezze lere". Xenopol, IX, p. 140.

2. „Poarta convine deasemenea ca după cum vor cere-o împrejurările acestor două Principate, miniștrii curții imperiale a Rusiei, rezidați pe lângă dânsa, să poată vorbi în favoarea lor și făgăduește a-i asculta cu considerarea unei puteri prietine și respectate".

3. D. Arion, *Curs de Istoria Diplomatică*, p. 95.

tirea Rusiei, Prusiei şi Austriei; cu doi ani mai târziu, boierii vor propune ca Domn pe un Român, Ştefan Pârşcoveanu [1].

In anul 1782 Caterina II-a trimite Austriei un proiect de organizare în care prevede, printre altele, ca între Turcia, Rusia şi Austria să se formeze un Stat independent, *Dacia*, care să cuprindă Basarabia, Muntenia şi Moldova şi care să fie condus de un Principe ereditar şi independent de religia dominantă a acestor provincii.

La 10/21 Mai 1791, boierimea munteană supune Rusiei un memoriu în care, printre altele dorinţe, cere ca Domnul să fie ales de un număr restrâns de alegători luaţi din cele trei stări, alegerea având loc după vechile legiuiri [2].

Printr'un arz din 1793 boierii din Muntenia după ce arată reaua stare în care se găseau Principatele, din cauza prea deselor schimbări de Domn, propun ca numirea Domnilor să se facă pe un timp mai îndelungat.

In 1802 Turcia dă un firman general prin care întăreşte autoritatea Domnului, stabilind durata ocârmuirii la 7 ani dela data numirii în Scaun [3]; Domnii nu puteau fi destituiţi decât pentru greşeli dovedite şi verificate de reprezentanţii Turciei şi Rusiei conform prevederilor acestui firman; Domnii vor reglementa şi repartiza, de acord cu Divanul, dările anuale; ei vor ţine seamă de sfaturile trimisului rus şi de prevederile firmanului; Domnii vor grăbi evacuarea Principatelor de către trupele streine; în sfârşit, firmanul mai prevede că Domnii vor putea numi dregători chiar dintre Greci atunci când aceştia vor fi dovedit destoinicia lor şi tot ei îi vor destitui când se fac vinovaţi de abuzuri; ajutaţi de Divan Domnii vor hotărî sumele necesare pentru buna funcţiunare a poştelor.

Trecând peste scrisoarea anonimă din 1804, „pamfletul"

---

1. Prof. Giurescu, *Istoria Românilor*, III-1, p. 292.
2. Prof. I. G. Vîntu, *Primele proecte de organizare în Principatele Române*, în Analele Facultăţii de Drept, 1—3, 1941, p. 165.
3. N. Iorga, *Istoria Românilor*, VIII, pp. 134 şi urm.

care a avut răsunet în sânul Divanului [1]) şi care în ceiace priveşte studiul nostru nu aduce nicio reglementare în privinţa Domnului, găsim în anul 1812 un arz în care boierii se plâng de relele aduse de Domniile prea scurte. Ca un răspuns la această plângere Alexandru Şuţu este numit Domn pe 7 ani [2]).

In sfârşit prin firmanul din 1819 se restrânge dreptul de a ocupa Tronul Principatelor la patru familii: Calimah, Alexandru Şuţu, Mihail Şuţu şi Moruzi; firmanul mai reglementează şi modul de succesiune la Tron, în cazul stingerii uneia din aceste familii [3]).

---

1. I. C. Filitti, *Frământări politice şi sociale în Principatele Române dela 1821—1823*, p. 103.
2. Prof. I. G. Vîntu, *Primele proecte de organizare în Principatele Române*, p. 166.
3. N. Iorga, *Istoria Românilor*, VIII, p. 236.

V. IMPREJURĂRILE ISTORICE ŞI SOCIALE ALE REVOLUŢIEI DELA 1821

Ultimii Domni fanarioţi sunt Mihail Suţu în Moldova şi Alexandru Suţu în Muntenia; Domnia lor a fost scurtă deoarece la 1821 isbucnesc paralel în Principate, două revoluţii: a Eteriei şi, ca un răspuns la răscoala Grecilor, revoluţia lui Tudor Vladimirescu. Răscoala dela 1821 nu este decât ecoul turburărilor ce a cuprins toată Europa, turburări a căror cauze trebuesc căutate în actul final al Congresului dela Viena care s'a semnat la 9 Iunie 1815 [1]) şi care împărţise Europa în folosul câtorva Monarhii dar nu în folosul năzuinţelor fireşti ale popoarelor care tindeau spre libertate.

Revolte isbucnesc mai peste tot; în zadar au loc la Troppau Verona, Leybach şi Aix-la-Chapelle conferinţe pentru a opri răspândirea mişcării care în puţin timp se întinde în toată Europa.

In Spania Tripla Alianţă trimite trupe pentru a potoli răscoala;

In Italia carbonarii se agită pentru a făuri unitatea ţării lor împotriva lui Ferdinand I de Burbon;

In Rusia are loc după moartea Ţarului Alexandru I revolta decembristă;

In Grecia în urma uneltirilor lui Capo d'Istria se produc mişcări;

In sfârşit răscoala isbucneşte şi în Principatele Române din

---

1. D. Arion, *Curs de Istoria Diplomatică*, p. 207.

cauze sociale, dar mai ales ca o reacţiune cu caracter naţional împotriva elementului grecesc şi împotriva Domnılor de neam strein.

Invăţămintele trecutului ne-au arătat că un Stat nu poate avea o organizare silită, o organizare potrivnică năzuinţelor sale fireşti; forma politică şi socială va fi determinată, în primul rând, de trecutul său istoric, rămânând ca poporul să-şi găsească singur forma de guvernământ care-i convine.

In clıpa în care poporului român i s'a impus o conducere streină, grecească, o ocârmuire politică şi socială potrivnică datinelor străbune, crezului şi limbii româneşti, stabilirea şi menţinerea echilibrului au devenit anevoioase, dacă nu imposibile; poporul va căuta să înlăture aşezămintele politice nefireşti şi va cere, de data aceasta, printr'o mişcare cu caracter revoluţionar, un aşezământ nou, menit a-i da lumina necesară unui popor pentru a fi viabil, şi, în acelaş timp, înlăturarea Domnilor de neam strein care încercaseră să ocârmuiască prin legiuiri şi mijloace protivnice obiceiurilor pământului aşa cum rămăseseră din moşi-strămoşi [1]).

Tudor şi Eteria. In Principate revoluţia isbucneşte fiind provocată de Eterişti care pătrund în Moldova sub comanda lui Alexandru Ipsilanti şi trec apoi în Muntenia unde se stabilesc la Colentina, în 27 Martie 1821.

Cu toate că Eteria era o mişcare streină de neamul românesc, trebue să recunoaştem că o parte din Eterişti vedea în mişcarea lor şi eliberarea Principatelor şi organizarea lor pe baze naţionale. Aceasta reiese din proclamaţiunea pe care o dă

---

1. Iată cum explică un istoric strein una din multele cauze ale revoluţiei dela 1821 :

„Dincolo de Dunăre, hospodarii, fanarioţi ai provinciilor române veniseră ca guvernatori; bogaţi şi influenţi la Constantinopole, căpătaseră, plătind bani mulţi ocârmuirea Moldovei şi Valahiei; instalaţi la Iaşi când capitala sfântă Târgovişte fusese părăsită, Fanarioţii, Cantacuzini, Mavrocordaţi şi Calimahi, nu puteau decât să fie odioşi unor popoare pentru care ei nu reprezentau decât jugul strein". E Bourgeois, *Manuel historique de politique étrangère*, p. 659.

Ipsilanti — bănuit că vrea să devină Rege al Daciei şi al Sârbilor sau măcar Domn ereditar al ambelor Principate [1]). — la 19 Aprilie/1 Mai 1821 şi din care desprindem următoarele sfaturi cu privire la viitoarea organizare a Statului român: „Autoritatea supremă a Daciei să se încredinţeze unui pământean. Puterea legislativă să fie separată de cea executivă şi să fie încredinţată la una sau două Adunări legiuitoare compuse din reprezentanţii diferitelor clase sociale. Domnul să primească o listă civilă hotărîtă de Adunare şi să se considere ca primul cetăţean al Naţiunii" [2]).

In Oltenia, ca un răspuns împotriva Eteriei şi a elementului grecesc acuzat de două rele: că a înlocuit pe boierii ţării în dregătoriile lor şi că a sărăcit ţara prin jafuri [3]), se ridică Tudor Vladimirescu care, în fruntea pandurilor, porneşte spre Bucureşti. In proclamaţia dela Padeş, Tudor arată că revoluţia dela 1821 este împotriva „căpeteniilor... atât cele bisericeşti cât şi cele politiceşti", aceste căpetenii fiind: „Domnul ţării, dimpreună cu boerii greci şi români" care, „unindu-se cu toţii, ne-au prădat şi ne-au despuiat încât am rămas numai cu sufletele" [4]).

Intr'un raport al Nunţiului din Viena către Scretariatul Vaticanului, se arată, după o scrisoare din Bucureşti, că „la 2 Aprilie [5]) pe neaşteptate, un crainic a anunţat că trebuie să închidem casele şi să stăm liniştiţi. In aceiaşi zi, către orele 12, a intrat Tudor Vladimirescu... în oraş" [6]); el e primit cu bucurie de boierii patrioţi printre care se numără Văcăreştii, Filipeştii şi Grădişteanu, care toţi vor reîntoarcerea Domnilor

---

1. I. C. Filitti, *Frământări politice şi sociale în Principatele Române dela 1821—1828*, p. 9.

2. Filitti, *Frământări politice şi sociale în Principatele Române dela 1821—1828*, p. 68.

3. A. D. Xenopol, *IstoriaRomânilor*, VIII, p. 134.

4. D. Bodin, *Tudor Vladimirescu în Bucureşti*, în „Revista Istorică Română", 1943, p. 21.

5. 20 Martie stil vechiu.

6. D. Bodin, *Tudor Vladimirescu în lumina isvoarelor italiene*, în „Revista Istorică Română", 1941, p. 48.

de acelaşi neam cu poporul, şi care îi îndreaptă mişcarea, socială la început, pe tărâmul politic şi naţional [1]). Poporul aleargă, din toate părţile, cu „jalbe de plângere la Slugerul Tudor, dându-i titlu de Domn" [2]).

Situaţiunea lui Tudor Vladimirescu faţă de ţară este următoarea: deşi Scarlat Calimah, un simplu funcţionar al Porţii care nici măcar nu a venit în ţară, e numit Domn, atributele Domniei le practica — spune d-l Conferenţiar D. Bodin — într'o strălucită formă de prestigiu, înţelepciune şi putere, Tudor căruia, îndată ce a intrat în Bucureşti, „i s'a dat titulă din partea norodului de Domn" [3]).

N. Iorga arată că însuşi boierii rămaşi în Bucureşti aleg, după o matură chibzuire, pe Slugerul Tudor ca Domn [4]). De altfel Tudor însuşi arată, în proclamaţiile lui, că reprezintă însăşi Ţara şi idealurile ei. Apoi simbolicul postav alb de pe fundul căciulei sale înalte, pe care numai Domnii şi beizadelele au dreptul să-l poarte, întăresc spusele „stegarului" de panduri Ioan Petrescu, unul din cei mai apropiaţi de Tudor: „Am luat parte activă la declaraţia făcută de acest d-n la mănăstirea Cotroceni, când el singur s'a declarat Domn al ţării şi vivatul s'a făcut înaintea sus menţionatei biserici" [5]).

Pentrucă nu voise să se unească cu Eteriştii, Domnul Tudor este ucis prin trădare; cu toate acestea revolta Grecilor sfârşeşte printr'o „jalnică tragodie", cum o numeşte în bătaie de joc Vornicul Alexandru Beldiman [6]).

Infrântă la Drăgăşani şi Sculeni, în Moldova, Eteria dispare. Domnii fanarioţi sunt înlăturaţi pentru totdeauna,

---

1. Xenopol, *Istoria Românilor*, X, p. 68. Aceiaşi afirmaţie o face şi D. Onciul (*Din Istoria Românilor*, Buc., 1913, p. 97): „începând ca răscoală ţărănească, mişcarea lui Tudor, susţinută de boierii naţionali, deveni o mişcare politică şi naţională".

2. D. Bodin, *Tudor Vladimirescu în Bucureşti*, în „Revista Istorică Română", 1943, p. 30.

3. *O cronică*, în „Revista Istorică", An. III (1917), p. 5.

4. D. Bodin, *Tudor Vladimirescu în Bucureşti*, p. 32.

5. C. D. Aricescu, *Istoria revoluţiei române dela* 1821, Craiova, 18-4, p. 225.

6. *Frământări politice şi sociale*, p. 36.

Turcii îngăduind Românilor din cele două Principate să arate, din rândurile boierilor, pe viitorii Domni. Rezultatul mişcării dela 1821, spune I. C. Filitti, s'a caracterizat tocmai în ceiace Românii, prin glasul şi jertfa lui Tudor Vladimirescu, au cerut într'una : înlăturarea Domniilor fanariote [1]).

1. *Frământări politic› şi sociale în Principatele Române dela 1821—1828*, p. 36.

VI. REFORME CONSTITUȚIONALE IN JURUL ANULUI 1821

Țara Românească. Printr'un memoriu boierii munteni refugiați la Brașov cer un guvern aristocratic.

In proiectul „Indreptarea țării după cele ce a suferit (țara) dela streini" se prevede un Guvern compus din patru boieri mari și din Mitropolitul țării [1]).

Un alt proiect, găsit printre hârtiile Agăi Alecachi Villara [2]), pare-se pe la începutul lui Martie 1821, revine la forma monarhică și cere înlăturarea Domniilor streine; se va numi un Domn pământean pe viață, ales de cler și boieri, dintre boierii țării, el neputând să fie detronat fără pricină gravă; proiectul mai stabilea că îndatoririle Domnului, precum și noua organizare administrativă sau salariile posturilor, să fie reglementate de alt memoriu.

Iată deci că majoritatea proiectelor muntene de mai sus cer ca ocârmuirea țării să fie făcută de boieri, numai unul singur cerând instituirea unui Domn pământean: anume proiectul lui Villara.

Moldova. După revoluțiunea din 1821 rămăseseră în Moldova două grupe între „mădularele boierimii": boierii mari,

1. Prof. I. G. Vântu, *Primele proecte de organizare în Principatele Române*, p. 190.
2. I. C. Filitti, *Frământări politice și sociale în Principatele Române dela 1821—1828*, p. 89.

care se refugiază la Cernăuţi, şi boierii mici, ciocoii [1]). Amândouă taberele voiau la început reîntronarea Domnilor pământeni, numai că boierii mari nu s'au înţeles asupra persoanei Domnului şi au renunţat la acest „pont" [2]).

Primul arz al boierilor moldoveni refugiaţi la Cernăuţi, arz făcut către Poartă, cere liberarea de jugul fanariot şi reîntoarcerea Domnilor pământeni conform prevederilor tratatului dela Kuciuk Kainargi [3]). In realitate acest arz, ce poartă data de Martie 1821, este arzul din Octombrie 1821 cu care va fi însărcinat Balş să plece la Silistra şi în care se cere tot reîntoarcerea Domnilor pământeni [4]). Curios este faptul că boierii mari, după ce veştejesc nelegiuirile săvârşite de Fanarioţi şi vor Domnie pământeană, cer deocamdată ca „din motive de economie" în loc de Domn să se orânduiască un Sfat de boieri, sub conducerea unui *baş boier* care să aibe atribuţiuni oarecum asemănătoare Domnului [5]), putând să numească în slujbe.

Din cauza uneltirilor lui Vogoride, care vroia să ajungă Domn, proiectul acesta este respins şi în locul lui primit alt arz întocmit la Iaşi prin care se cere alegerea unui Domn pământean de către obşte, încredinţarea dregătoriilor numai la Români; se mai cerea ca agenţii Principatelor la Poartă, capichehaiele, să fie tot Români.

Din aceste arzuri moldovene sau muntene pe care le-am văzut rezultă un punct comun: înlăturarea streinilor dela Tronul şi dregătoriile Principatelor.

In vreme ce la Silistra se desfăşurau evenimentele pe care le-am văzut, în ţară apar câteva proiecte de care s'a ocupat Alecu Russo, care le-a desprins din textele „otografe".

---

1. Ciocoii aceştia, spune Nicolae Iorga, au pus bazele prime ale idealului românesc. *Istoria Românilor*, VIII, pp. 281 şi urm.

2. Prof. I. G. Vîntu, *Primele proecte de organizare în Principatele Române*, p. 197.

3. Art. 8 şi 16.

4. N. Iorga, *Istoria Românilor*, VIII, p. 286.

5. Filitti, *Frământări politice şi sociale în Principatele Române dela 1821—1828*, pag. 77.

Un prim proiect, „Schedion de reformăluirea stăpânirii Moldovei", institue ocârmuirea monarhică cu Domn moldovean, numit pe viață, guvernând cu ajutorul a șase sau opt familii de boieri, familii din care se alegea Domnul; se mai prevedea ca Domnul să aibă un buget aparte [1]).

In alt proiect „Pontul popilor" se prevede ca țara să fie condusă de o „gherusie" compusă din opt boieri mari ce se vor schimba la fiecare trei ani; în fruntea Țării să stea un Domn care să nu poată judeca pe nimeni fără aprobarea gherusiei; boierii se vor putea plânge la Poartă împotriva Domnului [2]).

Un al treilea proiect, aristo-dimocraticesc, înlătură Domnia și dă puterile ei unui grup de boieri mari, adunați în trei Divanuri, din care unul să reprezinte clasa de jos, fiecare cu puteri separate [3]).

Afară de aceste proiecte, se mai înfățișează o reformă ciudată „putând fi prezentată la unul din congresele Prinților creștini". In acest proiect se prevede unirea Principatelor într'unul singur, independent de Turci. Se mai prevede ca Domnul să fie constituțional — cu jurământ — Monarhia mărginită dar ereditară cu un Prinț din Germania de sus ales pentru prima oară de Austria, Franța și Anglia.

N. Iorga vede în acest document o influență italiană și nu e exclus ca după redactare și concepție să fie opera lui Iancu Văcărescu, fiul lui Alexandru, care era student la Pisa [4]).

Inainte de a trece la cercetarea atribuțiunilor și puterilor Domnului, așa cum reies din Constituțiunea Cărvunarilor, vom, cita în treacăt câteva legiuiri de mare importanță deoarece

1. Filitti, *Frământări politice și sociale în Principatele Române dela 1821—1828*, p. 108.

2. Prof. I. G. Vîntu, *Primele proecte de organizare în Principatele Române*, p. 208.

3. Din această cauză proectul poartă denumirea de „Sistemă aristo-dimocraticească".

4. *Istoria Românilor*, VIII, p. 282; Prof. Gruia, *Curs*, II, p. 30.

din ele se desprind noile reforme ale Codului Civil : Pravilniceasca Condică a lui Alexandru Ipsilanti (1780), Codul lui Andronache Donici (1814), Codul Caragea (1817) şi Codul Calimah (1817).

Nevoia unei codificări fusese simţită încă din vremea lui Matei Basarab şi Vasile Lupu a căror încercări de codificare nu isbutesc deoarece poporul crede în puterea obiceiului pământului, produs al minţii şi sufletului lui, care nu poate fi desrădăcinat de dispoziţiile dreptului scris.

In timpul Fanarioţilor întâlnim noi încercări de legiferare. Astfel, încă înainte de legiuirile lui Caragea şi Calimah apare în 1780 „Pravilniceasca Condică" a lui Ipsilanti care cuprinde o parte importantă a obiceiurilor pământului precum şi dispoziţiuni relative la procedură, sau la reglementarea moştenirii, partea de fond fiind alcătuită după principiile Dreptului roman cuprins în legiuirile Bizanţului.

„Sobornicescul Hrisov", din 1785, al lui Alexandru C. Mavrocordat, în Moldova, urmăreşte reglementarea unor chestiuni speciale cum ar fi îmbogăţirea fără cauză, prevede oprirea daniilor făcute de săraci bogaţilor şi, în sfârşit, reglementează regimul Ţiganilor [1]).

In ceiace priveşte legiuirile lui Caragea şi Calimah, amândoi Domnii le întocmesc după modelul legiuirilor bizantine, însă în vreme ce Codul lui Caragea este o compilaţie după legile bizantine, acela al lui Calimah este o traducere a Condicei Civile Austriace, ce conţine şi dreptul Vasilicalelor. Codul lui Calimah este scris pe greceşte şi nu o fost tradus în limba română în vreme ce Codul lui Caragea a fost tradus încă din anul 1819. Aceste două legiuiri nu s'au aplicat mai deloc, mai ales Codul lui Calimah, care fiind scris în „neo-elină" nu era înţeles de către judecători [2]).

Inainte de aceste două condice, Andronache Donici se pre-

1. Xenopol, *Istoria Românilor*, X, p. 21.
2. Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei în timp de 500 de ani*, Iaşi, 1857, II, p. 106.

gătea, încă din 1814, să scoată la Iaşi o „Adunare cuprinzătoare în scurt din cărţile împărăteştilor pravile", din care cei mai mulţi judecători, vechili (avocaţi) şi impricinaţi aplicau uneori texte juridice ce puteau face numai din pravila lui Donici, care era scrisă pe româneşte [1]).

In toate aceste legiuiri găsim doar câteva dispoziţiuni ce ne vorbesc, în mod cu totul incidental, despre Domn şi anume în legătură cu organizarea judecătorească, menţionându-se dreptul Domnului de a da documentul de încetăţenire al streinilor, dreptul de a erta vârsta minorilor, socotindu-i majori, se prevede că hotărârea unui Domn are apelaţie la alt Domn — principiu care va fi înlăturat de Constituţia Cărvunarilor din 1822 —, se mai stabileşte în sfârşit ca orice hotărâre domnească, împotriva căreia nu s'a apelat, să rămână definitivă.

1. Xenopol, *Istoria Românilor*, X, p. 25.

VII. PROIECTUL CĂRVUNARILOR DIN 1822.

La 2/14 Martie 1822, prin protocolul dela Berlin Puterile adresează Porţii o notă prin care cer evacuarea Principatelor şi administrarea lor conform tratatelor [1]).

Poarta cere Principatelor să trimeată delegaţi care să formuleze cererile asupra viitoarei organizări a Ţărilor Române.

Delegaţia munteană ducea cu ea nişte ,,ponturi'' în care cerea : orânduirea Domnului pe viaţă, după el să poată urma fiul său; Domnii să aleagă pe boierii ţării; iscăliturile şi peceţile Domnilor, având să fie aplicate pe orice adrese oficiale privitoare la nevoile ţării, să se trimeată la Poartă ca să fie recunoscute acolo; capichehaele să fie Români; Domnul să nu poată înălţa în slujbele ţării pe cine va vrea, slujbele să se dea cu sfatul tuturor boierilor; Domnul să nu poată face mazâli neamuri, postelnici şi cumpănişti fără ştirea şi semnătura boierilor; Domnul să nu poată hărăzi nimănui, nici da de zestre, vreun drept al Ţării; să nu se facă nici o cheltuială fără ştirea boierilor, iar pe seama Domnului să fie numai rusumaturile (dările).

Din partea Moldovei, cum am văzut, se aflau la Poartă trei arzuri: primul, din Martie, al boierilor refugiaţi la Cernăuţi, care în realitate este arzul ce va fi trimis din nou în Octombrie 1821 şi arzul ,,ciocoilor''.

Boierii mari se tem ca nu cumva proiectul ,,ciocoilor'', despre

---

1. Filitti, *Frământări politice şi sociale în Principatele Române dela 1821—18.8*, p. 92.

care se aflase încă din Aprilie 1822, şi care poartă în istoria noastră constituţională numele de „Proiectul Cărvunarilor", să fie admis.

Acest proiect despre care Xenopol spune că este o Constituţie în adevăratul înţeles al cuvântului, este alcătuit din 77 de „ponturi", autorul principal fiind inginerul Ionică Tăutu[1]) comisul „om bătrân şi cu ştiinţă şi cu condei lucrător"[2]).

Proiectul se afirmă, chiar din primul „pont", a fi partizan al ocârmuirii monarhice, novatorii lui cerând să se orânduiască

---

1. Ionică Tăutu juca, prin condei şi stăruinţă în politică, acelaş rol ca Tudor cu puşca plăeşească (*Al. Russo*).

2. In încheierea acestui proiect, încheiere care ar putea fi considerată ca o expunere de motive, se spune:

„De nu ar fi fost sădită în oameni apricina stăpânirii de patime, precum şi mândria, pizma, lăcomia, mânia, ambiţia şi celelalte câte le înfăţoşează iubirea cea de sineşi, şi enteresul, într'adevăr că nu ar fi trebuit omenirii nici un fel de pravilă şi orînduială...

„Omul către om, şi norodul către norod, ar fi avut o firească stavilă, care nu i'ar fi lăsat să jignească, nici să vatăme pe un altul...

„De urmează în alcătuirea acestei cereri oareşi ce puţină abatere dela cele obicinuite în vechime ale pământului sau alte obiceiuri ale vremii acestea mai din urmă a domniilor streine, acestea însuş firea lucrurilor au cerut a se face...

„Intru acest scopos, năzueşte obştea pământului a pune înaintea Prea Inălţatului Stăpînitorului său Domn prea plecatele sale cereri, care se întovărăşesc şi cu cea mai adâncă obştească rugăciune de a se primi şi de a se lua acum de îndată drept temei, până se va alcătui pravila ţării, pentru ca să poată desrădăcina relele cele adânc străbătute a neorânduelii urmate întru atâta îndelungare de vreme, a stăpânirilor streine, pentru ca să putem înfiinţa după tristele sfărâmături ale nevoii acesteia, în care am venit, o oareşi care adăpostire de odihnă, cu dreptăţile micşoratelor noastre averi şi cu sudorile frunţilor noastre, ca să depărtăm însfârşit deasupra noastră urgia proniei ce nici odinioară, dela începutul veacurilor şi până acum, n'au blagoslovit nici un fel de fericire aşezată pe temeiul direptăţii şi a împilărei". (Vasiliu Barnoski, *Originile democraţiei române*: *Constituţia Cărvunarilor din 1822*, Iaşi, 1922, p. 111).

Iată deci că, în aceastǎ încheere, autorii cer a se lua drept temei relele ce decurg din stăpânirile Domnilor streini, şi să se alcătuiască o Pravilă care să desrădăcineze „relele cele adânc străbătute a neorânduelii ce dăinueşte de atâta vreme.

starea legală de mai înainte prin instituirea unui Domn „oblăduitor al pământului" precum şi folosinţa drepturilor conferite de autonomia Ţărilor şi legile sale fireşti.

Iată ce spune articolul 1: „Poporul Moldovei, care din vechime şi până acum, a avut şi are dreptul de autonomie cu Domnul şi legile sale, subt suzeranitatea puternicei împărăţii căreia este închinat, cere să aibe folosinţa acestui drept".

Am văzut în expunerea proiectelor de reformă de până acum care era situaţia şi puterea Domnului; să căutăm a desprinde, înainte de a trece la studiul puterilor Statului în legătură cu persoana Domnului, care sunt caracterele fundamentale ale Monarhiei. aşa cum rezultă din Constituţia Cărvunarilor.

Inviolabilitatea persoanei Domnului nu este proclamată de acest proiect în mod solemn; ea rezultă însă din faptul că întreaga Constituţiune este inspirată de principiile moderne şi nu ne putem gândi o clipă că tocmai această inviolabilitate a fost dată uitării. Şi apoi art. 11 al acestui proiect proclamă un fel de inviolabilitate a persoanei Domneşti, când spune: „deasemenea să fie neapărat judecat şi acela care ar cuteza vreun fel de atingere a persoanei Domnului".

Domnul, în principiu, a fost totdeauna inviolabil; luptele din jurul Tronului însă au făcut ca o crimă să fie privită ca un fapt divers şi atunci este firesc ca novatorii acestui proect, propunându-şi înlăturarea anarhiei, să fi vrut a restabili adevăratul principiu legal de Domnie. Iată că acest proiect încearcă să restabilească vechiul sistem de aşezare al Statului, cu Domni numiţi în respectul pravilelor, cu Domni care să garanteze drepturile şi libertăţile din moşi-strămoşi.

Din punct de vedere al dreptului internaţional Domnul proectului din 1822 este un Suveran vasal, supus Porţii căreia îi plăteşte tribut.

Din punct de vedere intern, Domnul este un Monarh constituţional, cu puterile restrânse de dispoziţiunile proiectului care prevede principiul supunerii Domnului la legea de temelie a Statului; iată ce spune în acest sens pontul 74:

„Pravilelor ţării şi hotărîrilor celor săvârşite de către Domn, în unire cu Sfatul Obştesc, este supus însuş Domnul şi Sfatul Obştesc, până când nu s'ar anerisi acea hotărîre prin altă pravilnicească hotărîre" [1]).

Din cuprinsul pontului 73 reiese limitarea puterilor domneşti ţârmurite de voinţa Sfatului, Domnul luând o hotărîre numai de acord cu Sfatul Obştesc:

„„Hotărîrile vechiului Sfat reînfiinţat, luate împreună cu Domnitorul, să fie socotite ca voinţa întregii ţări, ele să fie legea căreia toţi locuitorii ţării datoresc supunere".

Din acest pont reiese mai întâi că Sfatul este o instituţie străveche reînfiinţată. Apoi cuvântul „împreună" arată că puterea Domnului nu este absolută, el hotărând împreună cu Sfatul; „voinţa ţării" arată că cea mai mare autoritate în Moldova este o voinţă căreia toţi îi datorează supunere, hotărîrile Sfatului, luate împreună cu Domnul, fiind considerate ca exprimarea voinţei Sfatului moldovean.

Puterea Domnului este şi mai mult limitată prin pontul 76 care măreşte puterea Sfatului: „Obştea ţării consideră Sfatul Obştesc punctul cel mai important al revendicărilor sale, fiindcă dela acest Sfat, împreună cu Domnul bineînţeles, pornesc toate îndreptările proectate".

Alegerea Domnului. Cu privire la alegerea Domnului amintim textul pontului 72 care, prin felul cum este alcătuit, înlătură influenţa rusească ce începuse să se afirme din ce în ce mai mult în Principate:

„Adunarea care va alege pe Domnul ţării se compune din Mitropolitul ţării, cel doi Episcopi şi toţi boerii Moldovei (dela Marele Logofăt la Şătrar).

Această Obştească Adunare alege prin majoritatea voturilor pe cel mai vrednic pământean, cunoscut pentru faptele sale

---

1. Filitti, *Frământări politice şi sociale în Principatele Române dela 1821—1828*, p. 99.

bune, pentru patriotismul său şi pentru credinţa sa către Puterea suverană.

Alegerea Măriei Sale se face cunoscut Porţii printr'un arzmagzar, cu rugămintea de a se întări".

Aces pont, este în defavoarea Rusiei, Domnul nemai putând fi alesul celor câteva familii mari, mai toate ruso-file, şi care, izolându-se, îşi atrăseseră duşmănia tuturor. Prin noua constituţiune, protipenda era copleşită de mulţimea micii nobilimi şi astfel alesul unei Adunări compuse din reprezentanţii tuturor nobililor, boieri mari şi mici, va fi mai repede reprezentantul boierilor mici, mult mai numeroşi.

Durata Domniei nu este prevăzută, probabil se subînţelege a fi pe viaţă.

Ultimul aliniat al art. 72, nu este altceva decât urmarea unei greşeli a boierilor care în 1540 au cerut confirmarea lui Cornea, voind ca pe această cale să ascundă neregularitatea alegerii. De acest fapt s'au folosit Turcii care încetul cu încetul şi-au asumat cât mai multe drepturi în numirea Domnilor.

Puterea executivă. Şeful acestei puteri este Domnul ale cărui atribuţiuni sunt cu multă îndemânare ţărmurite de Sfatul Obştesc, art. 19 în aliniatul 2 prevăzând că puterea executivă se exercită de către Domn în unire cu Sfatul Obştesc [1]).

In cadrul acestei puteri, Domnul convoacă în scris Sfatul care, în caz că nu a fost evacuat, se întruneşte singur.

„Domnul numeşte cu avizul conform al Sfatului Obştesc pe toţi slujbaşii Statului, afară bineînţeles de deputaţii vechii boerimi", spune art. 46.

„Alegerea lor să se facă numai după merit şi competenţă în slujba ce li se încredinţează" [2]).

---

1. „Puterea cârmuirii şi a împlinirii să fie în singura mână a Domnului împreună cu Sfatul Obştesc". Filitti, *Frământări politice şi sociale în Principatele Române dela 1821—1828*, p. 97.

2. Xenopol, *Primul proect de Constituţie în Moldova în 1822*, Bucureşti, C. Göbl, 1898, p. 13.

„Nu pot fi numiţi în slujbe streini, şi nici chiar acei Moldoveni care fac slujbe casnice la streini".

Iar aliniatul 4:

„Domnul poate, când o nevoe neapărată de interes general ar cere, să facă schimbări de atribuţiuni între slujbaşi" [1]).

Aliniatul 2 este o inovaţie a Cărvunarilor: meritul şi competenţa trebuesc ţinute în seamă la acordarea slujbelor.

Aliniatul 3 conţine o prevedere folositoare deoarece înlătură amestecul agenţiilor consulare, mai cu seamă ruseşti, care atrăgeau în serviciul lor boieri pe care-i puneau în slujbe având prin ajutorul acestora ştire de tot ce se întâmplă.

Ultimul aliniat păstrează Domnului o preţioasă putere: dacă Domnul doar confirmă pe slujbaşii numiţi de Sfat, apoi nici Sfatul nu poate să-şi manifeste prea mult această putere, deoarece Domnul poate schimba atribuţiunile slujbaşilor.

„Mitropolitul ţării, cei doi Episcopi şi egumenii mănăstirilor, spune art. 62, *se aleg de Sfatul Obştesc* şi se confirmă de Domn" [2]).

Se subînţelege că alegerea lor e pe viaţă pentrucă aşa era obiceiul şi apoi, din confruntarea acestui text cu ponturile 46 şi 47 care vorbesc de durata şi slujbele Statului, reiese atribuţia viageră a acestor slujbaşi bisericeşti.

Art. 63 înfiinţează o epitropie a mănăstirilor, numită de Domn cu avizul Sfatului.

„Inobilarea, spune pontul 51, se acordă numai pentru merit şi ca răsplată pentru serviciile aduse patriei; iar rangul să fie deasemenea proporţional cu meritul. Boieria ca slujbă efectivă se acordă de către Domn cu avizul conform al Sfatului obştesc.

Domnul singur acordă înobilarea, precum şi boieriile efective ale Curţii domneşti" [3]).

---

1. V. Barnoski, *Originile democraţiei române: Constituţia Cărvunarilor*, p. 195.

2. Xenopol, *Primul proect de Constituţie în Moldova în 1822*, p. 18. Barnoski, *Originile democraţiei române: Proectul Cărvunarilor*, p. 195.

3. V. Barnoski, *Originile democraţiei române: Constituţia Cărvunarilor*, p. 188.

Deci în afară de nobilii „ab antiquo", se mai făceau nobili prin acordarea de boierii efective.

Proiectul Cărvunarilor face distincție când e vorba de deosebirea socială, Domnul singur având dreptul de a acorda „caftane și pitace" ; dar când e vorba de gospodăria Țării, numai Sfatul prezintă destule garanții pentru a putea arăta pe cei ce pot ocupa slujbele efective.

Boieria slujbă, ca și boieria „ab antiquo", nu se acordă decât pentru „cinstită vrednicie". Acest principiu este o poartă larg deschisă prin care pot intra în clasa conducătoare oameni capabili, dar fără rang ; mai mult, este un mijloc de democratizare destul de înaintat pentru a permite civilizarea unui Stat, civilizarea limitată de exclusivitatea dregătoriilor acordate unei clase privilegiate [1]).

Tot în cadrul puterii executive, art. 40 în aliniatul 2 stabilește că Domnul și Sfatul Obștesc hotărăsc cele relative la paza hotarului.

Dreptul de a face răsboi a fost atribuția Domnului și a marilor dregători din cele mai vechi timpuri. Acest articol nu face altceva decât să consacre atribuțiunile militare ale Voevozilor de odinioară [2]).

O ultimă atribuție cu caracter executiv apare din textul pontului 71, aliniatul ultim, care prevede că țiganii, care sunt robi domnești, să fie statorniciți după cum se va decide de către Domn și Sfat. In privința țiganilor și evreilor, proiectul din 1822 caută să stăvilească activitatea primilor și să limiteze intrarea în țară a ultimilor, care nu sunt socotiți de altă religie, ci de alt neam, ceiace dovedește ideile destul de înaintate ale acestui proiect.

Puterea Judecătorească. Judecătorii se numesc de către Sfat și se confirmă de Domn. Și aici găsim limitarea puterilor dom-

1. P. Negulescu, *Curs de Drept Constituțional Român*, București, Doicescu, 1927, p. 179.

2. V. Barnoski, *Originile democrației române* : *Constituția Cărbunarilor* p. 158.

nești prin alăturarea Sfatului în orice hotărîre a Domnului în materie de judecată [1]).

Proiectul din 1822 institue mai multe instanțe de împărțire a dreptății din care ultima instanță este Domnul și Divanul Domnesc.

In cazul divergenței de păreri între instanțe, pricina este supusă Domnului care, potrivit art. 34 al. 2, hotărăște, luând și avizul Sfatului Obștesc, *dacă crede de cuviință.*

Din acest text rezultă că avizul Sfatului nu este obligator. Apoi rezultă că Domnul nu dă o soluție procesului; el dă o hotărîre numai după ce a cumpănit soluțiile celor două Inalte Curți care nu au căzut de acord. Acest lucru este mai bine lămurit de aliniatul următor al pontului 34, care stabilește că hotărîrea Domnului nu poate fi decât consfințirea uneia din cele două păreri în conflict, o a treia nefiind îngăduită; Domnul sau întărește deciziunea instanței de fond, sau îi poruncește să și-o modifice conform părerii Casației [2]).

Aliniatul penultim prevede că această hotărîre este definitivă, aliniatul ultim precizând că o hotărîre definitivă nu poate fi revizuită decât avându-se în vedere dovezi noi, descoperite în urma judecății.

,,Se desființează desdăunatul obicei, spune pontul 58, de înoirea și schimbarea hrisovului legal obținut la fiecare schimbare de Domn. Cărțile și hrisoavele obținute legal, rămân bune pentru întotdeauna".

Acest pont complectează în mod fericit dispozițiile pontului 34, cu privire la stabilirea principiului ,,autorității de lucru judecat".

,,Dacă cererea de dare în judecată, spune art. 30, este adresată Domnului, ceiace este îngăduit, ea va fi trimisă tot la tribunalul ținut competinte".

Ce rost are acest pont care tinde să transforme Domnia într'un birou de primirea și repartizarea actelor de dare în ju-

1. V. Barnoski, *ut supra*, p. 250.

2. Xenopol, *Primul proect de Constituție în Moldova în anul 1822*, p 10.

decată? Desigur că acest pont nu este altceva decât reproducerea unui vechi drept al Domnului: „jalba la Domnie", Domnul fiind socotit părintele poporului.

Puterea legiuitoare. Din textul proiectului din 1822 rezultă că organizarea legislativă, aşa cum o prevede, are multe laturi comune organizării constituţionale moderne.

Astfel pontul 19 aliniatul 2 este cu totul formula care s'a văzut în mai toate aşezămintele constituţionale româneşti, bunăoară art. 32 al Constituţiei din 1866: „Puterea legiuitoare se exercită colectiv de Domn şi Reprezentarea Naţională", nefiind altceva decât pontul 19, aliniatul 12: „Puterea legiuitoare se exercită de Domn împreună cu Sfatul Obştesc" [1]).

Puterea Sfatului îngrădeşte şi în materie legislativă puterea domnească, după cum reese din textul pontului 23:

„Domnul întăreşte şi execută hotărîrile Sfatului, care trebue să-i fie înaintate prin anaforaua semnată de toţi membrii Adunării. Domnul poate înapoia anaforaua prin hrisov, în care poate să-şi arate părerea sa deosebită; în acest caz, Sfatul sau primeşte opinia Domnului modificându-şi prima decizie, sau, dacă rămâne la această primă hotărîre, Domnul este dator a o întări şi pune în lucrare".

Dreptul de sancţiune, care în principiu nu este recunoscut decât în Statele monarhice, fiind o consecinţă a tradiţiei monarhice, e păstrat şi în Constituţia dela 1822. Domnul poate să dea sau să refuze *nemotivat* sancţiunea sa, iar Sfatul îşi poate modifica sau nu prima deciziune, în care caz Domnul este ţinut a o executa [2]). Din pontul 23 mai reiese dreptul Domnului de a promulga legile, rămânând ca apoi, în calitatea sa de Şef al puterii executive, să pună, prin organele executive, în lucrare încheierile Sfatului.

---

1. V. Barnoski, *Originile democraţiei române*: *Constituţia Cărvunarilor*, p. 158.
2. Vom vedea în Regulamentul Organic că Domnul nu poate refuza nemotivat sancţiunea sa.

Din cele de mai sus mai rezultă că acest proiect ţine seamă de principiul reprezentării Ţării prin Sfatul Obştesc şi oricât de imperfectă ar fi această reprezentare ea are rolul de a impune părerile sale Domnului, de a fi mai tare ca el; deci în caz de neînţelegere între Domn şi Sfat, părerea Sfatului este precumpănitoare [1]).

Divanul cel vechi [2]) având doar rol consultativ este cu totul altceva decât ceiace caută să fie, în organizarea dela 1822, Sfatul Obştesc care, având în vedere principiile democratice dela care s'a inspirat, ţărmureşte puterea Domnului, înlăturând, astfel abuzuri de care trecutul istoric este plin.

In legătură cu Domnul mai găsim în Proectul dela 1822 două ponturi care reglementează atribuţiile lui administrative [3]).

După ce prevede că administraţiunea este dată în grija unui *hataman*, pontul 49 stabileşte că pentru toate taxele ce se plătesc direct unor slujbaşi, să se facă un regulament de către Domn împreună cu Sfatul Obştesc, pentru a statornici chipul perceperii lor [4]).

Deci acest proiect nu înlătură taxele abuzive ce se percepeau de către unii dregători ai Statului; dar, pe de altă parte, nu a fost oare o măsură de prudenţă a autorilor acestui proiect de a nu pretinde o corectă funcţionare dela acei ce erau prea puţin retribuiţi?

Tot în legătură cu organizarea administrativă, pontul 41 stabileşte că organizarea birourilor ce depind de vistierie să se facă prin hotărîrea Sfatului Obştesc, întărită de către Domn.

---

1. Xenopol, *Primul proect de Constituţie în Moldova în 1828*, p. 25.

2. Domnii buni şi înţelepţi, cum spun Cronicarii,iau adesea în seamă părerile Divanului, fără ca prin aceasta voinţa Domnului să fie socotită ca nelegiuită.

3. „Puterea administrativă şi executivă se exercită de Domnul singur", prevede art. 19 în aliniatul 3.

4. „Iar havaeturile şi plocoanele şi alte venituri a toate mansupurilor şi slujbelor să se pună la cale prin înadins socotinţa Domnului şi a Sfatului Obştesc". I. C. Filitti, *Frământări politice şi sociale în Principatele Române dela 1821—1828*, p. 98.

In afară de aceste statorniciri pe care le-am văzut şi care privesc persoana Domnului, proiectul din 1822 mai proclamă principii influenţate de ideile din Apus:

respectul proprietăţii [1];
libertatea muncii şi a comerţului;
garantarea onoarei oamenilor [2];
egalitatea înaintea legilor fără *alegere de obraz*.

In privinţa instituţiei Domniei, ca şi unele din „proiectele de reformăluire" pe care le-am văzut, Constituţia Cărvunarilor tinde spre un îndoit scop:

un scop *naţional*: Domnul să fie ales dintre pământeni;

un scop *politic*: micşorarea puterii Domnului, prin alăturarea unui Sfat Obştesc.

Acest proiect e un pas înainte în istoria organizării politice şi constituţionale a Ţării. Deşi la o primă vedere aşezământul Cărbunarilor pare a aduce reforme noi, originale, o cercetare mai amănunţită arată influenţa evidentă pe care o au, în oarecare măsură, ideile Revoluţiei franceze prin Declaraţia Drepturilor Omului asupra acestui proiect care păcătueşte, printre altele, prin faptul că departe de a asigura o libertate individuală prea mare, păstrează sistemul greşit al reînoirii slujbelor în fiecare an şi privilegiile clasei boiereşti.

1. Din pontul 3 ar reeşi respectul proprietăţii, precum şi libertatea muncii şi a comerţului: „să aibă slobod stăpânirea asupra averii sale mişcătoare şi nemişcătoare, volnic fiind fieştecine de a hotărî precum îi va plăcea pentru dreapta avere a sa, pentru rodurile ostenelei şi a muncii sale".

2. „Să nu poată fi nimenea învinovăţit, ridicat la închisoare şi pedepsit decât numai întru întâmplările hotărîte prin pravile şi după forma pravilei". Prof. I. G. Vîntu, *Primele proecte de organizare în Principatele Române*, p. 231.

VIII. CONCLUZII.

După epoca de glorie a Domniei pământene cu prestigiul şi funcţiunile aşa cum rămăseseră, în mare parte, dela Basarab şi Bogdan Domnii creatori de Ţară, urmează epoca de întunerec a Fanarioţilor cari „cu idei apusene, filosofice, vroiau să creieze, prin ordonanţe domneşti, o lume nouă", streină de realităţile româneşti [1]).

Din punct de vedere extern, Principatele îşi pierd autonomia cu toate că hatişerifurile date de Poartă stabiliseră anumit reguli, cari, la un moment dat, nu au mai fost respectate, Turcii depăşind litera şi spiritul acestor hatişerifuri; toate aceste practici abuzive au dus la răpirea unor teritorii româneşti:

1) Oltenia, răpită vremelnic de Austria (1718—1739), care o restitue, după două decenii, prin Tratatul dela Belgrad;

2) Moldova de Sus, răpită de Austria la 1755;

3) Moldova dintre Prut şi Nistru care ia numele vechi de „Basarabia", răpită de Rusia la 1812 [2]).

Din punct de vedere politic, după pacea dela Kuciuk Kainargi, influenţa rusească întunecă pe cea turcească rivalizând cu cea austriacă şi mai ales cu cea franceză care se afirmă prin infiltrarea ideilor revoluţionare care-şi vor găsi ecou mult întârziat în Revoluţia dela 1848.

---

1. N. Iorga, *Originea, firea şi destinul neamului românesc*, în Enciclopedia României, I, p. 37.

2. G. Sofronie, *România în viaţa internaţională*, în Enciclopedia României, I, pp. 977 şi urm.

Domnii fanarioţi puşi de Turci în locul Domnilor pământeni pentru a servi mai bine interesele Porţii, duc o politică tocmai contrară Imperiului otoman, mai toţi Domnii fanarioţi urmărind alături de Ruşi sau Austriaci, cum am văzut prăbuşirea Turciei.

In epoca fanariotă Domnul este un funcţionar al Porţii care-l pune în Scaun în schimbul unei sume de bani, îl reînoieşte pe unul sau trei ani, tot în schimbul unei sume de bani — mucarelul mare sau mic — şi îl revoacă *ad nutum* chiar atunci când el nu are nici o vină, dar s'a ivit un pretendent care să plătească un număr mai mare de pungi cu galbeni.

Ca să aibă o autoritate şi mai mare asupra Domnilor din Principate, Poarta îi sileşte să-şi trimeată fii la Constantinopol, ca ostateci, lucru ce reiese şi din literatura noastră populară unde găsim următorul vers redat de C. Negoescu:

„Carte de împărăţie
„A venit la cea Domnie.
„Dar în carte ce scria?
„Să dai fiu din trupul tău
„Să slujească Curţii
„Curţii cetăţii
„D'arând cu ienicerii..." [1])

Poarta are drept de viaţă şi de moarte asupra Domnilor din Principate; în această privinţă amintim cazul lui Constantin Vodă Brâncoveanu ucis mişeleşte la Stambul din ordinul Sultanului.

Atitudinea umilă a Domnilor fanarioţi faţă de Sultan şi reprezentanţii lui ne arată starea de decădere morală a acestor vremuri. Xenopol, în următoarele rânduri, ne înfăţişează lipsa de demnitate a Domnilor greci care sunt gata la orice înjosire numai să rămână în Scaun: „înaintea fiecărui Paşe se purtau în modul cel mai târâtor. Principii abia îl văd şi se cobor grabnic de pe cal, se apropie de el cu multă supunere spre a-i săruta poala hainei şi merg înaintea lui pe jos până la gazdă.

1. C. Negoescu, *Poezii populare alese*, 1876, p. 8.

Ajunşi aici, ei nu şed înaintea lui decât după repetate invitări"[1]).

Starea de decădere a Principatelor în această epocă se explică mai ales prin faptul că bună parte din aşezăminte s'a înstreinat: Domnul este strein; legile sunt, în mare parte, compilaţii după dreptul bizantin; administraţia reproduce tot mai mult ierarhia şi formulele cancelariilor bizantine, ungare, polone şi litvane; comerţul extern şi intern este în mâinile streinilor; slujba bisericească se face în limba slavonă. Toate aceste tendinţe, ale streinilor de Neam, de a înlătura tot ce e românesc, duc la reacţiunile cu caracter revoluţionar pe care le-am văzut.

In această epocă Domnii fanarioţi mai păstrează funcţiunile Domnilor pământeni, dar micşorate.

1. Astfel Domnul fanariot nu mai e conducătorul oştirii şi nu mai ia parte efectivă la luptă;

2. El nu mai este singurul isvor al dreptăţii, noile legiuiri creind judecătorii şi tribunale;

3. Ca titular al funcţiunii executive, Domnul face numai ceiace-i poruncesc agenţii Sultanului, rolul lui mărginindu-se mai ales la „despoierea" ţării, cum spune Xenopol, prin biruri şi taxe de tot felul[2]);

4. Din punct de vedere administrativ am văzut îmbunătăţirile ce caută să aducă reformele lui Nicolae şi Constantin Mavrocordat „desrobitori pe hârtie, creatori de aşezăminte cari nu au stat în picioare, dar mulţumiţi, crezând că în felul acesta şi-au făcut datoria"[3]).

Deşi afirmaţiune de mai sus, a Prof. Iorga, nu arată într'o lumină prea favorabilă pe aceşti doi reprezentanţi ai familiei Mavrocordat, nu li se poate contesta bunăvoinţa pe care ei

1. Xenopol, *Istoria Românilor*, X, p. 147.

2. *Istoria Românilor*, X, p. 97.

3. N. Iorga, *Originea, firea şi destinul neamului românesc*, în Enciclopedia României, I, p. 41.

au arătat-o prin reformele lor fiscale, sociale şi administrative [1]), reforme ce au provocat adânci nemulţumiri în sânul clasei boiereşti a cărei atitudine faţă de Greci e provocată şi de faptul că Domnii şi sfetnicii lor — greci şi unii şi alţii — nesocoteau datinile româneşti.

Aceste nemulţumiri fac ca la un moment dat să fie întrebuinţat termenul de naţionalism, întrebuinţat de protipendă pentru a desemna unirea boierilor împotriva elementului grecesc :,,e un naţionalism negativ, spune Filitti, dar e naţionalism'' [2]).

Tot protipenda este aceia care înspăimântată de caracterul social al revoluţiei lui Tudor Vladimirescu o transformă într'o mişcare cu caracter naţional, lucru afirmat şi de A. D. Xenopol în cuvintele : ,,mişcarea lui Tudor, socială la început, fu împinsă de boierii cu care el se aliase, pe tărâmul naţional şi politic'' [3]).

Jertfa lui Tudor şi repetatele cereri ale boierilor determină pe Turci să restatornicească vechea stare şi să întărească în Scaun pe Domnii — pământeni — Ioniţă Sandu Sturza la Iaşi şi pe Grigore Ghica la Bucureşti.

Astfel se încheie epoca cea mai tristă a Ţărilor Române, epocă a cărei morală se poate rezuma în cuvintele unui fanariot : ,,mai bine să punem mâna pe bani decât pe conştiinţă'' [4]).

---

1. Nicolae şi Constantin Mavrocordat sunt consideraţi de Zallony, care a trăit la Curtea Domnilor fanarioţi, drept ,,Hospodari care erau oameni de valoare''. Zallony, *Despre fanarioţi*, pp. 150 şi urm.
2. *Viaţa politică a Ţărilor Române*, în Enciclopedia României, I, p. 812.
3. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, X, p. 68.
4. M. Zallony, *Despre fanarioţi*, p. 72.

CAPITOLUL IV

RESTABILIREA DOMNIILOR PĂMÂNTENE

„Faut-il sacrifier les institutions réglémentaires aux intérêts isolés de quelques boyards qui, animés de passions incompatibles avec le bon ordre et d'un esprit de caste tendant à l'intrigue et à l'envahissement, n'ont en vue que la subversion de ce qui éxiste, ou bien faut-il malgré tout et contre tout soutenir ses institutions tutélaires qui sont la sauvegarde de bien-être du pays?"

Nota lui Mihail Sturza, din 26 Decembrie 1836, către Buteneff în Hurmuzachi, *Documente*, 1—5.

I. RESTABILIREA DOMNIILOR PĂMÂNTENE ŞI EVENIMENTELE ISTORICE PÂNĂ LA REGULAMENTELE ORGANICE

După revoluţia lui Tudor Vladimirescu şi înfrângerea Eteriei greceşti a lui Ipsilanti sunt reîntronaţi în Principate Domnii pământeni aleşi de către boieri şi întăriţi de Poartă : în Moldova, este *numit*, cu sprijinul ciocoilor, Ioniţă Sandu Sturza, iar în Muntenia Grigore Ghica.

Domnul moldovean ar fi aprobat Proiectul Cărvunarilor mai ales că era susţinut de către boierii care-l aleseseră, dar faţă de atitudinea categorică a Turciei şi uneltirile marilor boieri, a fost nevoit să-l oprească [1]).

Turcii, care în 1821 ocupaseră Principatele, făgăduesc să-şi retragă trupele din Moldova dacă ocârmuitorii ei vor da un „act de chezăşie" care să garanteze că nu vor mai fi turburări lăuntrice. Actul se dă la 6/18 Iunie 1824 la Iaşi de către o Adunare Obştească convocată de Ioan Sturza [2]).

Prin actul de chezăşie se cere Domnia pe viaţă, ereditară „la fiul cel mai mare sau la ruda cea mai apropiată de partea bărbătească". Se mai cere înfiinţarea unei liste civile pentru Domn, deosebit de venitul Ţării. Acest act înlătură definitiv proiectul Cărvunarilor dar, în acelaşi timp, prilejueşte o serie

1. Prof. P. Negulescu, *Curs de Drept Constituţional Român*, Bucureşti, 1927, p. 177.

2. Filitti, *Frământări politice şi sociale în Principatele Române dela 1821—1828*, p. 159.

de memorii care duc la tratatul dela Akermann şi la „Anaforaua pentru pronomiile Moldovei", din Aprilie 1827.

Prin tratatul dela Bucureşti din 28 Mai 1812, Turcia se obligase să respecte pe creştinii din cuprinsul Imperiului Otoman; cum această obligaţiune rămăsese literă moartă, Nicolae I Ţarul Rusiei trimite Turciei, la 17 Martie 1826, un ultimatum cerându-i să îndeplinească următoarele puncte:

1. Restabilirea statului quo în Principate;
2. Liberarea deputaţilor sârbi arestaţi;
3. Repararea ofenselor aduse prin uciderea demnitarilor bisericeşti [1].

Acest ultimatum duce la semnarea tratatului dela Akermann, din 7 Noembrie 1826. In privinţa Ţărilor Române, tratatul prevede, într'un articol adiţional, următoarele:

„Hospodarii" se aleg de Divan dintre boierii cei mai bătrâni şi mai capabili, cu aprobarea Porţii. Dacă Poarta nu poate încuviinţa pe cel ales şi motivele ar fi găsite temeinice de ambele Curţi, atunci se va permite boierilor să procedeze la altă alegere.

Se stabileşte durata Domniei la 7 ani; Hospodarii nu vor putea fi înlocuiţi decât pentru crime despre care Poarta va informa pe Ministrul Rusiei; când după cercetarea făcută — de o parte şi de alta — Hospodarul e găsit vinovat, el poate să fie înlocuit.

Dacă Hospodarul vrea să demisioneze mai înainte, el va putea să o facă numai cu consimţământul celor două Curţi.

Hospodarii vor ţine în seamă observaţiile M. S. Impăratului şi cele ale consulilor, făcute din ordinul său, asupra menţinerii privilegiilor Principatelor.

Domnul destituit nu mai poate fi reales, nu mai poate reintra în Divan şi nu mai poate ocupa funcţiuni publice.

In cazul vacanţei Tronului se instituie un *Caimacam* care să aibe grije de gospodăria Ţării până la suirea noului Domn în Scaun.

---

1. Xenopol, *Istoria Românilor*, XI, p. 19.

Domnul nu poate pedepsi pe boieri decât după ce aceştia, care trebue să-i asculte poruncile, sunt judecaţi după obiceiurile şi legea Ţării.

Hospodarii vor fi obligaţi să întocmească în cât mai scurt timp un regulament pentru a îndrepta starea rea din Principate.

In urma acestui acord, Domnia e limitată tot la 7 ani; Şeful Statului e lăsat în dependenţa Curţilor suzerane şi ocrotitoare; acordul slăbeşte autoritatea Domnului faţă de boieri şi întreţine duşmăniile dintre aceştia [1]; în urma acestui tratat, Turcia rămâne în umbră, iar Rusia ia sub garanţia ei unele drepturi speciale ale Principatelor, printre care cel mai de căpetenie: alegerea Domnului. Rusia devine arbitru între Domn şi suzeran, împărţind chiar această suzeranitate cu Turcia.

Pentru a înrâuri şi mai mult conducerea Principatelor, Rusia prevede dreptul consulilor de a se amesteca în treburile Principatelor. Cu drept cuvânt spune Xenopol că Rusia câştiga prin acest tratat mai mult decât ar fi câştigat printr'un răsboi [2].

Pentru a ne face o ideie de ce ajunsese autoritatea domnească în aceste vremuri cităm un raport al consulului prusian către ambasadorul său din Constantinopole, din care reiese influenţa pe care o avea consulul rus Minciaki: „El conduce pe Principe în toate părţile ocârmuirii lui, aşa că nimic nu se face fără învoirea consulului general al Rusiei". Cu drept cuvânt spune M. Kogâlniceanu că „protectoratul rusesc degenerează în proconsulat; Domnii nu sunt decât nişte locotenenţi ai consulilor Ţarilor" [3].

Când boierii nemulţumiţi de Domnia lui Ghica se plâng la Poartă, fără rezultat, de acest fapt profită consulul rus

1. Filitti, *Frământări politice şi sociale în Principatele Române dela 1821—1822*, p. 139.
2. Xenopol, *Istoria Românilor*, XI, p. 20.
3. *Opere alese*, A doua prefaţă la „Cronicile României" (1872), p. 183.

Katkow care spune boierilor că adevăratul lor sprijin e tot Rusia. Cu toate acestea boierii își dau bine seama că Rusia nu-i protejează decât pentru a-i stăpâni mai târziu.

Unii boieri merg atât de departe cu ura lor împotriva Rusiei încât refuză chiar Tronul sub oblăduirea Rusească. Astfel Kreuchely vorbind cu banul Bălăceanu îi spuse că la o nouă alegere de Domn el ar avea cele mai multe șanse să fie ales. Banul îi răspunse: „Ce cinste mai este oare de a fi Domn, când un Domando vine la Curte să ocărască pe Hospodar și să-i poruncească"? [1]).

Nici cu ocazia tratatului dela Akermann Turcii nu-și țin făgăduelile așa că la 20 Octombrie 1827 flotele ruse, engleze și franceze sdrobesc pe cea turcească la Navarin; armatele rusești, conduse de generalul Diebitch, trec în Balcani și ocupă orașul Adrianopoli unde Sultanul încheie pace.

Prin această pace, din 14 Septembrie 1829, puterea Turciei este mult micșorată, ea păstrând asupra Principatelor doar o *suzeranitate nominală*; Rușii, care încă dela 1828 ocupaseră Principatele, iau în mână conducerea Țărilor în locul Domnilor fugiți.

Autonomia Principatelor se consfințește prin acest tratat într'un chip pozitiv [2]).

Se restabilește Domnia „viageră și aleasă" și se recunoaște Domnilor o libertate lăuntrică deplină. Domnii vor lămuri singuri toate treburile interne ale Principatelor, cu sfatul Divanurilor respective, fără a putea aduce totuși vreo schimbare drepturilor celor două Țări, garantate prin tratate și hatișerifuri, și nu vor fi împiedicați în administrarea lăuntrică a Țărilor lor prin nicio poruncă potrivnică acestor drepturi.

---

1. Xenopol, *Istoria Românilor*, XI, pp. 22 și urm.
2. M. Kogălniceanu, *Opere alese*, A doua prefață la „Cronicele României" (1872), p. 183.

II. REGULAMENTELE ORGANICE.

Incă din 1828 Principatele fuseseră ocupate de Ruşi cari nu înţeleg să-şi retragă trupele decât când Turcii vor plăti indemnizaţia de răsboi; fiind mare lipsă de bani, deabia în 1834, când Turcii plătesc sumele datorate, Ruşii evacuează Principatele.

Cât timp au stat sub ocupaţia rusească, Principatele au fost guvernate de generalul Kiseleff, înlocuit apoi prin Joltuhin.

Am spus mai sus că un articol al tratatului dela Akerman obliga pe cei doi Hospodari să întocmească un regulament pentru îndreptarea stării din Principate. Ruşii ocupând Principatele iau în mână această sarcină numind, în acest scop, câte o comisiune la Iaşi şi la Bucureşti, care să întocmească sub oblăduirea rusească, câte un Regulament; aceste aşezăminte poartă în istoria noastră constituţională, numele de Regulamentele Organice. In timpul întocmirii lor, grupuri însufleţite de ideile Cărvunarilor provoacă desordine care sunt repede potolite.

Lăsând la o parte celelalte reforme ale Regulamentelor ne vom mărgini doar la dispoziţiunile acestor aşezăminte privitoare la persoana şi funcţiunile Domnului.

Căimăcămia. Dela sfârşitul secolului al XVII-lea şi până la 1821 aproape toţi Domnii au fost numiţi de Poartă dintre Grecii din Fanar. In 1821 Poarta numeşte Domni dintre pământeni; Regulamentele Organice dau Principatelor dreptul de a-şi alege Domnii, ocârmuirea lor fiind pe viaţă. Până la

urcarea noilor Domni în Scaun, Principatele aveau să fie conduse de Caimacami, în sensul art. 18, care spune : „Trei Caimacami se vor însărcina deîndată cu oblăduirea stăpânirii".

Mai departe, art. 18 arată că „vremelnica ocârmuire", Căimăcămia, se compune din :

a) Preşedintele Inaltului Divan ;

b) Ministrul trebilor din lăuntru ;

c) Marele logofăt sau Ministrul justiţiei [1]).

Dregătorii vor ocârmui împreună treburile Principatului până la suirea în Scaun a noului Domn. Ei vor strânge deîndată Adunarea Obştească Extraordinară, spre a pune în lucrare măsurile cele hotărâte de art. 20 care prevede :

„Cei ce se vor socoti că cu nedreptate s'au depărtat de drepturile ce le dau calităţile lor, pot, în soroc de 22 de zile după publicarea foilor, să-şi arate cererile lor la Adunarea Obştească Ordinară care, de le va găsi temeinice, va raporta către stăpânire ca să le aşeze deîndată drepturile lor".

„Până se va întări Domnul de către Poartă, spune art. 44, Caimacamii nu vor înceta de a cârmui ţara, rămânând îndatoraţi ca după ce se urcă Domnul cel nou în Scaun, să dea cuvânt de cârmuirea lor şi socoteala de cheltuelile venitului ţării, atât către Domn cât şi către Obişnuita Adunare Obştească".

Alegerea Domnului. Prima chestiune, în cadrul studiului nostru, de care se ocupă Regulamentul Organic, este aceia cu privire la recrutarea şi puterile Domnului, care este ales pe viaţă de o Adunare Obştească Extraordinară şi confirmat de către Poartă. Art. 1 al Regulamentului stabileşte că Domnii Moldovei şi Valahiei „se vor alege de către boierii întruniţi în Adunarea Obştească Extraordinară care se va aduna pentru acest scop în oraşul de căpetenie al Principatului".

Domnul se orânduieşte pe toată viaţa lui, spune art. 26.

1. Filitti, *Les Principautés Roumaines sous l'occupation russe 1827—1834*, Bucureşti, 1904, p. 91.

El trebue să aibă 40 de ani deplini, să fie din familie a cărei nobilime să se urce cel puţin la moşul său. Domnul va fi ales dintre boierii cei mai destoinici.

Adunarea Obştească Extraordinară ce procedează la alegerea Domnului „se va alcătui în Valahia din 190 de mădulare", adică din:

1. Mitropolitul ţării;
2. Cei trei Episcopi eparhioţi;
3. 50 boieri de treapta întâia;
4. 73 boieri de treapta doua;
5. 36 deputaţi, reprezentanţi aleşi ai judeţelor, câte 2 de fiecare judeţ;
6. 27 deputaţi, reprezentând corporaţiile din oraşe [1]).

In *Moldova* (art. 45), Adunarea Obştească Extraordinară are următoarea compunere:

1. Mitropolitul;
2. Cei doi Episcopi eparhioţi;
3. 45 boieri de prima treaptă;
4. 30 boieri de a doua treaptă;
5. 32 deputaţi reprezentând ţinuturile;
6. 21 deputaţi reprezentând corporaţiile;
7. Un deputat al Academiei Naţionale de Invăţătură;

In total 132 membri.

Inainte de a proceda la alegerea Domnului, membrii Adunării Obşteşti Extraordinare prestează în faţa Mitropolitului următorul jurământ:

„Jur că la alegerea ce voi face, nu voi fi amăgit de vreun interes în parte sau de vreo îmbulzire streină, nici de vreo altă cugetare, ci numai binele obştii şi fericirea ei îmi va fi cel dintâi scop".

Secţiunea II-a a Regulamentului se ocupă de alegerea Domnului:

„Caimacamii sunt îndatoraţi a lua, sub a lor răspundere,

---

1. Filitti, *Les principautés roumaines sous l'occupation russe 1827—1834*, Bucureşti, 1904, p. 86.

trebuincioasele măsuri, ca alegerea, atât în oraşul de căpetenie, cât şi prin judeţe să se facă după chipul aşezat în acest Regulament, iar în caz de turburări, atunci şi când se va împotrivi, ostaşii îl vor pune la opreală spre pedeapsa nesupunerii lui, până se va urca în scaun Domnul cel nou".

Art. 34 stabileşte că voturile în Adunarea Obştească Extraordinară se vor da „pe taină", iar fiecare din mădularele „ce se vor chema a-şi da voturile să îngrijească a nu vedea nimeni care din amândouă bilele se vor arunca în vas şi care într'altul".

„Fiecare din candidaţi n'are voe să-şi dea votul său pe vremea când balotează pentru dânsul", spune art. 35.

Iar art. 38 :

„Până se vor scoate din vas bilele ce s'au aruncat pentru alegerea fiecărui candidat, secretarul cel orânduit pentru această treabă va face cunoscut cu glas tare şi înţelegător câte bile albe şi câte negre au eşit, iar celălalt secretar le va scrie în slove la catastivul său".

După ce Domnul era ales, membrii Adunării cereau printr'un *arzi-mahzev* întărirea la Poartă şi înştiinţau Curtea protectoare printr'o notă oficială de alegerea făcută.

După ce Poarta şi Rusia întăreau alegerea, Domnul era învestit şi uns în Biserică cu pompa specială a acestor împrejurări, depunând următorul jurământ :

„Jur în numele Sfintei Troiţe să păzesc întocmai şi nestrămutate Pravilele şi Legiuirile Principatului (Valahiei sau Moldaviei), după Regulamentul cel întocmit, şi să fac a se păzi şi a se ţine întru toată virtutea lor".

Puterea executivă aparţine Domnului, dar şi această putere, ca şi celelalte, este ţărmurită de Adunarea Obştească Ordinară.

Titularul puterii executive, Domnul, guvernează conform pravilelor şi vechilor obiceiuri, în măsura în care ele nu sunt potrivnice dispoziţiilor Regulamentului Organic [1]) ; deci orice

---

1. „Orice act sau hotărîre a Domnului şi a Adunării Obşteşti Ordinare, care va fi împotriva privilegiilor Principatului, sau a tractatelor, sau a hati-

hotărîre se va lua împotriva dispoziţiunilor acestui Regulament va fi nulă şi neavenită.

Printr'un articol introdus ulterior, *orice modificare ar voi Domnii să facă în Regulament Organic, să nu aibă loc decât în urma unei autorizaţiuni speciale date de Curtea protectoare şi de Poartă.* Acest articol înseamnă *încetarea autonomiei Principatelor.*

Puterea executivă este consacrată Domnului prin art. 58 care prevede că „îndatoririle puse asupra Obişnuitei Obşteşti Adunări prin articolele mai sus pomenite (48 şi 49) nu vor putea la nici o întâmplare să împiedice stăpânitoarea putere dată Domnului după vechile întocmiri şi obiceiuri ale ţării, şi care putere priveşte la păzirea bunei rânduieli şi la liniştirea publicului".

Pentru ca să ajute pe Domn în exercitarea puterilor sale, Regulamentul Organic institue un „Consiliu administrativ", compus din Ministrul de Interne, Ministrul de Finanţe şi Marele Postelnic. Acest Consiliu se întruneşte de două ori pe săptămână, afară de cazurile urgente când el se întruneşte mai des. Domnul comunică cu celelalte departamente prin intermediul Marelui Postelnic (Secretar de Stat).

In virtutea puterii sale executive, Domnul are dreptul de a numi în funcţiunile publice şi de a revoca pe slujbaşii Statului;

Domnul are dreptul de graţiere şi reducere a pedepselor;

El acordă şi ridică titlurile de nobleţe;

El confirmă deciziile Inaltului Divan şi le supune Curţii de revizuire;

In sfârşit Domnul poate încheia tratate cu puterile streine, în limita dispoziţiunilor hatişerifelor.

Din cele de mai sus vedem că noua aşezare, ca şi statornicirile trecute, pentru a îngrădi puterile Domnului, îi alătura o Adunare Obştească Ordinară care să chibzuiască şi să-şi dea cuvântul în orice chestiune.

şerifelor întărite pentru folosul acestor Principate, precum şi împotriva drepturilor ce urmează dintr'acestea, trebue să se socotească desputernicite şi ne ţinute în seamă", spune art. 52.

Puterea legiuitoare. Domnul are iniţiativa legilor: „toate iscoadele de pravile sau regulamente nouă, trebuesc întâi să se dea în cercetare Obişnuitei Obşteşti Adunări, afară numai de poruncile Domnului cari se dau spre a pune în lucrare cele în fiinţa pravilei", spune art. 55.

Iată deci că Domnul exercită şi puterea legislativă, dar în *comun* cu Adunarea [1]), Regulamentul hotărînd că numai acordul de voinţă al Domnului şi al Adunării face lege.

Domnul este obligat ca în fiecare an să convoace Adunarea Obştească Ordinară pentru ca împreună cu ea să gospodărească trebile Ţării şi să întocmească legile:

„Domnul este îndatorat să o strângă în fiecare an la 1 Decembrie la Bucureşti.

„Două luni sunt hotărîte pentru şederea în Bucureşti a fiecărei Adunări ce se strânge pe an; dar Domnul va putea să prelungească acest soroc, când va socoti de cuviinţă, şi dacă se vor întâmpla neobişnuite împrejurări cari negreşit cer o asemenea prelungire.

El poate să o strângă şi peste obicinuita vreme la întâmplare de foarte mare trebuinţă".

Din cuprinsul art. 60, de mai sus, rezultă dreptul Domnului de a convoaca Adunarea la fiecare 1 Decembrie, pentrucă „contracturile vămilor şi ocnelor se încheie la 1 Ianuarie, şi că atunci trebue să înceapă anul finanţelor".

Sesiunea este de două luni dar la caz de mare nevoe ea se poate prelungi şi peste „soroc" rămânând ca la caz de neobişnuite împrejurări să fie convocată de către Domn în sesiune extraordinară.

---

1. Adunarea legiuitoare are următoarea compunere:

Muntenia	*Moldova*
Mitropolitul	Mitropolitul
3 Episcopi eparhioţi	2 Episcopi eparhioţi
20 boeri de rangul întâi	16 boeri de rangul întâi
19 deputaţi judeţeni	16 deputaţi judeţeni
42	34

„Toate hotărîrile Adunării Obşteşti Ordinare se vor supune cunoştinţii Domnului prin anaforele iscălite de către Prezident, doi secretari şi ajutoarele lor", spune art. 48, rămânând ca Domnul să întărească hotărîrea Adunării sau, dacă e de altă părere, să arate pricina refuzului, aşa cum rezultă din textul art. 49:

„Chibzuirile Obicinuitei Obşteşti Adunări atunci numai vor avea putere de pravilă când se vor întări de către Domn, care slobod este de a nu le întări fără să-şi dea cuvântul pentru ce nu le întăreşte; dar şi Domnul nu va avea cădere să facă de sineşi schimbări de asemenea chibzuiri, şi pentru orice îndreptare va socoti de trebuinţă, va duce-o în a doua chibzuinţă a acestei Adunări, şi apoi la orice chibzuire i se va înfăţişa în această pricină cele din urmă hotărîri ale Adunării, va întări sau nu".

Acest articol, destul de încâlcit, ne spune că Domnul va trebui să motiveze refuzul său de a sancţiona o lege; în schimb el nu va putea să facă modificări „dela sineşi" fără ca Adunarea să-şi dea ultima hotărîre care deasemenea va fi întărită sau nu.

In afară de Adunarea Obştească Ordinară, care ar putea fi socotită ca un Parlament primitiv, am văzut că Domnul mai era ajutat în cârmuirea Ţării de către un Consiliu de Miniştri, numit şi revocat de el. Este pentru prima oară când apar în Principate aceşti slujbaşi ai Statului şi am văzut mai sus că şi „vremelnica ocârmuire", Căimăcămia, era exercitată tot de trei Miniştri.

Puterea judecătorească. Sub vechiul regim justiţia emana dela Domn; lui i se adresau toate plângerile, el era suprema instanţă.

Pentru prima oară, Regulamentul Organic separă puterile în Stat, atribuindu-le unor organe diferite.

Regulamentul Organic creiază magistraţi numiţi pe timp de 3 ani de către Domn, misiunea lor putând fi prelungită

pe încă două perioade a câte 3 ani [1]). După 10 ani de funcționare, Domnul, împreună cu legiuita adunare, pot declara — de vor găsi cu cale — pe toți judecătorii odată numiți inamovibili [2]).

In altă ordine de idei Regulamentul Organic înființează autoritatea de lucru judecat prin art. 364 al Regulamentului moldovean care spune că „decizia este pe veci curmată și nu se va putea înnoi, nici în timpul Domnului, și nici de către urmașii lui".

Suprema instanță judecătorească este *Divanul* prezidat de Domn. Acest Divan este alcătuit din 4 membri numiți de Domn și 3 numiți de Adunarea Obștească [3]). Divanul judeca bunăoară pe judecătorul vinovat ce era denunțat de ministrul justiției Domnului care trimetea pe vinovat în judecata Divanului. Membrii Divanului erau judecați de două secțiuni a Divanului judiciar[4]) prezidat de către Hospodar [5]).

Tot în Divan, sub președenția Domnului, se judecă toate prigonirile de avere mișcătoare și nemișcătoare [6]).

Ultimele prevederi ale Regulamentului în legătură cu puterea judecătorească sunt dispozițiile art. 281 al Regulamentului din Moldova : „acturile domnești se vor face în numele Domnului", și ale art. 286 din Regulamentul muntean care prevede că Domnul confirmă hotărîrile.

Raporturile dintre Domn și Adunare. Din textul Regulamentului Organic, pe lângă faptul că Domnul se va vedea

1. Art. 384 muntean și 214 moldovean stabilesc că judecătorii se numesc de către Domn, afară de cei ce împart dreptate la judecătoriile comerciale și care sunt numiți de către negustorii cei mari. Deasemenea conform art. 217 muntean, procuratorul se va numi tot de către Domn ; tot el numește pe directorii cancelariilor tribunalelor, spune art. 296 al Regulamentului moldovean.

2. Art. 285 moldovean și 215 muntean.

3. Art. 363 moldovean.

4. Art. 328 muntean.

5. Regulamentul Organic alcătuit sub oblăduirea rusească numește pe Domn „Hospodar".

6. Art. 362 al Regulamentului din Moldova.

mereu țărmurit în exercitarea funcțiunilor sale de către Adunarea Obştească Ordinară care va căuta să-i îngrădească puterile cât mai mult, mai reiese că Adunarea poate prezenta Domnului plângerile poporului şi să-i atragă atențiunea asupra îmbunătățirilor folositoare; în schimb Domnii pot propune modificări la reformele înfățişate de Adunare şi pot refuza sancțiunea legilor, trebuind însă să motiveze refuzul.

Adunarea este aleasă pe 5 ani, dar Domnul o poate disolva făcând raport despre aceasta şi căpătând aprobarea celor două Curți. Aceasta rezultă din textul art. 53 şi 54 [1]), prin care Regulamentul Organic încearcă cu destulă dibăcie, dar radical, să înlăture conflictul puterilor în Stat:

„Intâmplându-se răscoală şi mare turburare sau neorânduială între mădularele Obicinuitei Obşteşti Adunări, Domnul va putea să precurmeze strângerea ei, şi va fi îndatorat a face deîndată raportul său către Inalta Poartă şi către Curtea ocrotitoare, cerând voe şi slobozenie de a putea strânge o altă obicinuită Obştească Adunare".

Iar art. 54:

„Obicinuita Obştească Adunare are căderea să arate Domnului prin anaforale năpăstuirile şi plângerile țării, şi încă, de va fi trebuință, să le aducă la mai înaltă cunoştință, însemnând mijloacele ce va chibzui mai bine spre a lor îndreptare.

Asemenea va putea Obicinuita Obştească Adunare, după vechiul obiceiu, să aducă la cunoştința Domnului arătări asupra vericăreia pricine de folos obştesc ce va socoti cu trebuință, şi să-l roage de a le lua în băgare de seamă" [2]).

Deci Domnul se va putea plânge Rusiei şi Porții împotriva

---

1. Respectiv art. 56 şi 57 ale Regulamentului moldovean.

2. Iată ce spune N. Iorga, cu privire la aceste articole: „Se ridicase un Stat în care fiecine înălța cu insistență rugătoare mâinile către atotputernica Rusie; astfel voiau cei dela Petersburg, ca să aibe totdeauna un prilej potrivit pentru anexare". N. Iorga, *Istoria poporului român*, IV-1, p. 61; vezi şi Xenopol, *Istoria contimpurană a poporului român*, 1822—1859, Iaşi, 1893, p. 104.

Adunării şi o va putea disolva, iară aceasta, la rândul ei, printr'un sistem asemănător va putea înlătura pe Domn.

Chestiuni administrative şi financiare. Din punct de vedere fiscal, Regulamentul Organic desfiinţează unele taxe ce erau în favoarea Domnului; în expunerea de motive la capitolul finanţelor se justifică noua reformă financiară necesară din cauza relei stări de mai înainte:

„Intocmirea cârmuirii finanţelor urmată până acum, este atât de încurcată, privindu-se ori după mulţimea dăjdiilor, ori după chipul împărţirii şi strângerii lor, sau după felurimea dărilor ce se luau în folosul unor dregători şi a deosebitelor aşezări publice, şi a multor obraze privilegiate prin hrisoave şi alte documenturi domneşti".

Pentru trebuinţele Domnului se prevede pentru prima oară o listă civilă, listă al cărui quantum este de 1.200.000 lei în Muntenia [1]).

De acum înaintè, lefurile funcţionarilor Statului sunt fixe şi se vor socoti de către Domn şi Adunare care „vor face adăugiri la lefile civililor, precum şi ale militarilor".

La fiecare strângere de peste an a Obicinuitei Obşteşti Adunări, spune art. 51, Domnul este îndatorat să dea întru a ei cercetare socotelile veniturilor şi cheltuelilor vistieriei şi a tuturor celorlalte case ale ţării, precum şi socotelile ce vor da şi alţi dregători pentru osebite ramuri de ale ocârmuirii încredinţate acelora".

Iată şi aici puterea Domnului limitată de Adunare căreia, la fiecare sfârşit de an, Domnul trebue să dea socoteală de venituri şi cheltuelile ţării.

---

1. „Lista civilă a Domnului, spune art. 62 la punctul 2, adică banii ce i se dau pe an pentru toate cheltuelile postului de Domn, a familiei sale şi a toatei Curţii sale, nemai putând de acum înainte, să ia pe seama-i o serie de venituri, nici să ceară dela nimeni o dare în bani sau în natură subt orice denumire va fi".

Articolul adițional. In timpul negocierilor dintre Ruși și Turci (1833), Rusia crezuse nimerit să aducă câteva modificări Regulamentului Organic.

Astfel modifică art. 52 în sensul că orice act sau hotărîre a Obicinuitei Obștești Adunări sau a Domnului, care ar fi împotriva privilegiilor Principatului și a tratatelor și hatișerifurilor existente în folosul acestui Principat, precum și împotriva „drepturilor ce urmează dintr'acestea" [1]), să se socotească desputernicite și să nu fie ținute în seamă.

Art. 54 a fost modificat în sensul că „Adunarea are cădere să arate Domnului năpăstuirile țării, și încă de va fi trebuință, să le aducă la mai înaltă cunoștință" [2]).

Rusia temându-se ca Domnii aleși să nu le facă greutăți în conducerea Principatelor, în înțelegere cu Turcia prevede, în art. 2 al tratatului dela Petersburg, că „Hospodarii din Moldova și Valahia să fie numiți de ambele Curți, dar numai pentru această dată, și ca un caz cu totul particular".

Autonomia Țărilor suferă o gravă atingere prin această modificare mai ales că Rușii cer Adunării să voteze, în vara anului 1836, articolul adițional prin care o eventuală modificarea a Regulamentului să nu se poată face decât cu aprobarea celor două Curți. La cererea Rusiei, Aristarchi Bey silește pe boieri, sub sancțiunea exilării, să întrupeze acest articol în Regulament [3]).

---

1. In loc de „drepturile Curții suverane și ocrotitoare". Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic*, București, Socec, 1915, p. 45.

2. In loc de „să le facă cunoscut la amândouă Curțile". Vezi și N. Iorga, *Istoria poporului român*, IV-1, p. 62.

3. G. Fotino, *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești; Boerii Golești*, Imprimeriile Statului, 1939, I, pp. 40—41.

III. PRINCIPATELE DUPĂ REGULAMENTELE ORGANICE.

Cu toate că Regulamentul Organic prevedea ca Domnii să fie aleşi, Ruşii numesc „numai pentru această dată şi ca un caz cu totul particular", pe Alexandru Ghica în Muntenia, iar Turcii pe Mihail Sturza în Moldova.

Alexandru Ghica domneşte până în anul 1842 când este scos din Domnie de Ruşi cari nu vedeau cu ochi buni activitatea societăţii secrete „Dreptate-Frăţie" ce urmărea înlăturarea Regulamentului Organic, înlăturarea protectoratului rusesc şi unirea Principatelor într'un singur Stat.

După Alexandru Ghica urmează la Tronul Munteniei Gheorghe Bibescu care, împreună cu vecinul său moldovean, desfiinţează barierele vamale între cele două Principate, ajutând astfel, poate voit, ideia unirii ce începuse să se răspândească în gândirea românească.

IV. CONCLUZII.

Regulamentele Organice cuprindeau dispoziţiuni cu caracter constituţional şi de organizare administrativă care în mod firesc nu au ce căuta într'o lege fundamentală.

Generalul Pavel Kiseleff, a cărui guvernare e privită de Mihail Kogâlniceanu cu bucurie pentrucă „părea a răsplăti îndelungatele acte de râvnă şi credinţă a părinţilor noştri către Rusia" [1]), s'a străduit să dea Principatelor, prin această operă constituţională, o reformă menită a îmbunătăţi starea lor de plâns.

Impunerea Regulamentelor se făcu cu atâta iscusinţă în cât Românii le primiră, la început, ca pe o „chartă" ce le deschidea o eră de regenerare şi de împuternicire naţională. De fapt însă, Regulamentele erau, prin natura lor, destinate „să ne încenuşească ca naţiune, sau să le ardem noi pe ele", lucru care s'a şi întâmplat la 6 Septembrie 1848, în Muntenia când Regulamentul a fost ars de revoluţionari [2]).

Neajunsurile acestor Regulamente, impuse de Ruşi, sunt arătate în *Dorinţele partidei naţionale în Moldova* care, „cu întreaga şi plina convincţie", arată că acest aşezământ nu putea, în niciun chip, să facă fericirea ţării, dovadă despre aceasta fiind „ispita de şaptesprezece nenorociţi ani".

---

1. M. Kogălniceanu, *Opere alese : Dorinţa partidei naţionale în Moldova*, ediţie îngrijită de G. Drăgan, Cugetarea, p. 129.

2. G. Marinescu şi C. Grecescu, *I. C. Brătianu, Acte şi cuvântări*, „Apel alegătorilor", din 16 Oct. 1858, I-1, pp. 228—229.

Lăsând la o parte faptul că Regulamentele Organice din Moldova şi Muntenia sunt potrivnice tratatelor şi hatişerifurilor şi că lovesc în drepturile „Turciei şi ale Moldovei", Regulamentele au „două metehne de căpetenie, care anulează celelalte ale sale hotărîri, menite spre a ferici ţara":

1. Prin *articolul adiţional*, primit de Moldova, se spune: „pe viitorime, orice schimbare ar voi Domnul să facă în Regulamentul Organic, nu va putea să aibă loc, nici a se pune în lucrare, decât după înadinsa împuternicire a Inaltei Porţi cu împreună unire a Curţii Rusiei" [1]. Prin acest articol se aducea, cum am mai spus, o gravă atingere autonomiei Principatului moldovean căruia i se ridică toate drepturile ce i-au fost „încheză̧luite de toate tractatele vechi şi noi", i se îngrădeşte viaţa politică şi socială în acest aşezământ rigid, Statul român fiind silit, la orice pas, să ceară împuternicirea celor două Curţi, protectoare şi suzerană; cu alte cuvinte, osândeşte Principatul să rămână „staţionar în calea progresului şi starea pe loc, imobilitatea, este moartea unei naţii";

2. a doua „meteahnă" este că în loc de a „regula (precum însuşi numele său arată misiunea ce trebue să aibă), după spiritul vechilor obiceiuri şi instituţii, nesocoteşte, dărâmă, desfiinţează legiuirile şi datinile ţării; ne-a tăiat toată relaţia cu trecutul, fără a întemeia prezentul", spune Mihail Kogălniceanu. O lege fundamentală a ţării trebue să fie „o plantă indigenă", trebuie să fie „expresia năravurilor şi a nevoilor naţiei"; Regulamentul însă este o lege streină, alcătuită în vremea ocupaţiei ruseşti, potrivit instrucţiunilor streine, de un grup de aristocraţi sub prezidenţia consulului rus Minciachi, iar nu de adevărata Adunare naţională a ţării.

Regulamentele fiind deci alcătuite de un grup de boeri care nu reprezintă ţara însăşi, nu răspund „la nevoile ţării, sunt neîntemeiate pe acele legiuri vechi, care cu toate greutăţile timpurilor şi ale împrejurărilor din afară, sute de ani ne-au

---

1. M. Kogălniceanu, *Opere alese: Dorinţa partidei naţionale în Moldova*, p. 97.

păstrat naţionalitatea, nici au putut, nici nu pot să facă fericirea ţării noastre".

Apoi aceste Regulamente nu înlătură privilegiile atribuind înaltele slujbe tot clasei privilegiate care întrunită în Divan, în Adunarea Obştească Extraordinară sau Adunarea Obştească Ordinară, caută să ţărmurească activitatea Domnului în toate puterile Statului al căror titular este.

Din punct de vedere extern, Domnul este vasal Porţii şi supus oblăduirii Curţii protectoare. El este îngrădit în exercitarea puterilor sale, cum am văzut, mai întâi prin faptul că nu poate să facă nici cea mai mică modificare Regulamentului Organic fără încuviinţarea dată de cele două Curţi şi apoi, prin art. 53 şi 54, respectiv 56 şi 57 ale Regulamentului moldovean, potrivit căruia el poate fi înlocuit la cea mai mică plângere a Adunării făcută la Curţile protectoare şi suzerană.

Din punct de vedere intern, naţiunea întreagă nu mai alege pe Domnul ei din toate clasele; Domnul nu poate fi ales decât din clasa marilor boieri şi începând numai dela rangul de Vornic [1]; Domnul este ales aproape numai de boieri întrucât, din cele 190 de „mădulare" care fac parte din Adunarea Extraordinară care alege pe Domn, numai 27 reprezintă clasa de jos [2].

Alt neajuns al Regulementelor Organice este că hotărăsc Domnilor o listă civilă prea mare faţă de veniturile Principatelor; bunăoară în Moldova Mihail Sturza primeşte 1.600.000 lei, venitul Ţării fiind de 10.000.000 lei; cu drept cuvânt „250.000 de Moldoveni trăesc şi muncesc pentru a ţine un singur om" [3].

---

1. „Regulamentul Organic făcea din domn alesul boerilor el fiind ales de un grup restrâns ce reprezinta aproape 2.000.000 de suflete, bieţii plugari fiind reprezintaţi chiar de acei ce aveau interesul material să-i asuprească". A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, XI, p. 103.

2. A. D. Xenopol, *Istoria contimpurană a poporului român, 1822—1859*, pp. 104—106.

3. Mihail Kogălniceanu, *Opere alese*: *Dorinţele partidei naţionale în Moldova*, p. 101.

Apoi Regulamentele Organice nu desfiinţează birurile cele grele, nu cer „supunerea la o contribuţie generală, fieştecare în proporţie cu averile sale", nici nu prevăd o lege energică pentru a „seca corupţia şi a înlătura abuzurile care au dus ţara în stare ticăloasă în care se află şi astăzi" [1]).

Trecând la foloasele acestor Regulamente, vedem că stabilesc, în bună măsură, separaţia puterilor.

Un punct comun unde se întâlnesc aceste puteri este Domnul. El participă la toate funcţiunile Statului, în măsură arătată în Regulamente şi, în unele privinţe, deţinând atribuţiuni de supremaţie statornicite de obiceiul pământului.

Puterea domnească este ţărmurită prin Adunarea Obştească care capătă o competenţă determinată.

După prevederile Regulamentelor Organice Domnul este ales dintre pământeni, el nu este numit de către puterile streine [2]) ; alegerea lui este încredinţată unei Adunări Extraordinare, alcătuită pe bază de reprezentare mai largă decât Adunarea Ordinară.

In concluzie, Regulamentele Organice sunt legi fundamentale impuse, în realitatea lucrurilor, din afară. Ele nesocotesc instituţiile „a căror origine este din pământul nostru şi pe care noi nu voim a le adapta după luminile şi trebuinţele epocii" [3]).

Domnul, aşa cum reiese din prevederile acestor Regulamente, este un Domn vasal Turcilor şi supus protecţiei Rusiei care-l va supraveghea în exercitarea puterilor sale. Cu drept cuvânt spune S. Albini, Regulamentele Organice aşa cum erau alcătuite nu erau decât, „preambulul anexării complecte a Principatelor la Imperiul rusesc" [4]).

---

1. Mihail Kogălniceanu, *ut supra*, p. 110.
2. Contrariu acestor prevederi Domnii au fost numiţi de Rusia şi Turcia.
3. M. Kogîlniceanu, *Opere alese* : *Dorinţele partidei naţionle în Moldova*, p. 98.
4. *Anul 1848 în Principatele Române*, 1910, p. 61.

CAPITOLUL V.

U N I R E A

„Cât va avea ţara aceasta o istorie, cea mai frumoasă pagină ce va avea va fi acea a lui Alexandru Ioan I".

M. Kogâlniceanu, *Discurs la mormântul Domnitorul Alexandru Ioan Cuza.*

I. REVOLUŢIA DELA 1848.

In 1848 se produc frământări cu caracter revoluţionar mai în toată Europa.

In Franţa Philippe Egalité este înlăturat şi în locul regalităţii se institue republica.

La Viena studenţii şi burghezimea ridică baricade; ca o urmare a revoltei dela Viena patrioţii italieni se ridică împotriva Austriei pentru a făuri unitatea Italiei.

Ungaria se proclamă independentă sub conducerea lui Ludovic Kossuth. Ca o reacţie împotriva hotărîrii luate de revoluţionarii unguri de a anexa Transilvania la noul stat maghiar, Românii ardeleni se adună lângă Blaj, în Câmpia Libertăţii, şi votează o rezoluţie în patru puncte prin care „naţia română" se declară şi se proclamă... de sine stătătoare şi... parte întregitoare a Transilvaniei, pe temeiul libertăţii egale" [1]; se cere apoi reprezentarea proporţională în toate ramurile de conducere şi în administraţia ţării, libertatea presei şi a întrunirilor, şcoli şi o universitate şi se protestează împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria. Dacă mişcarea lui Kossuth ar fi isbutit, Românii ardeleni ar fi fost cu totul stăpânite de către Unguri.

In Germania mişcarea dela 1848 se manifestă sub forma unor frământări în folosul guvernului reprezentativ. In timpul revoluţiei germane, agentul muntean pe lângă guvernul revoluţionar din Frankfurt, Ion Maiorescu făcu următoarea propunere:

---

1. Prof. Giurescu, *Istoria Românilor*, Cugetarea, 1943, p. 434.

„Austria să lase Italia liberă, iar aceasta, ca o compensare, să unească Bucovina, Moldova, Valahia şi Transilvania într'un regat, România, care să fie ocârmuit de un Principe austriac, sub suzeranitatea germană". Mai departe el adaugă: „Bucovina şi Basarabia, rupte cu puterea şi cu nedreptul din Moldova, se ţin, fireşte, de acest stat român" [1]).

In acelaşi an, un deputat german ridica în Parlamentul dela Frankfurt problema Transilvaniei care numai în cuprinsul unui Stat ce ar uni toate ţinuturile româneşti şi-ar putea împlini misiunea sa politică, economică şi socială.

In Principate, ideile cu caracter naţional şi politic, care au apărut încă dela începutul secolului al XIX-lea, duc la încercările de revoluţie ce au loc la Iaşi şi la Bucureşti.

Revoluţia din Moldova începe printr'o paşnică manifestaţie ce are loc la 28 Martie 1848. „Nu se cerea, spune Mihail Kogălniceanu, decât stricta păzire a Regulamentului, cât de defectuos şi anti-naţional este, şi prin urmare o Adunare Obştească legiuit aleasă, ca prin aceasta să se poată desfiinţa fără sgomot şi sdruncinare abuzurile sub care geme ţara, şi a se opera totodată şi reformele ce sunt neapărate pentru fericirea ei" [2]).

Comisiunea aleasă pentru a formula cererile obşteşti, publică în formă de proclamaţie cele 35 de puncte, în cadrul Regulamentului Organic, în care cerea printre altele reforma şcoalelor, înfiinţarea unui tribunal de comerţ, desfiinţarea „poşlinei" (taxei de export), înfiinţarea unei bănci de scont, libertatea persoanei (art. 3), îmbunătăţirea stării ţăranilor (art. 4), ridicarea pedepselor corporale (art. 10), inamovibilitatea şi responsabilitatea funcţionarilor publici (art. 22 şi 23), ridicarea cenzurei (art. 34) şi înfiinţarea gardei naţionale (art. 35) [3]).

---

1. C. C. Giurescu, *Din trecut*, Bucureşti, 1942, p. 123.
2. *Opere alese, Dorinţa partidei naţionale în Moldova*, edit. Cugetarea, p. 135.
3. Albini, *1848 în Principatele Române*, p. 69.

Prin brutalizările știute, Revoluția este înăbușită; „Sturza bătu, legă, închise pe cei ce cereau numai păzirea solemnă a unei legi jurată de el la întronarea sa și în ființa general-consulului Rusiei. Treisprezece tineri, ca revoltanți, fură deportați peste Dunăre, nejudecați ca și când în Moldova n'ar fi fost legi, tribunale și închisori" [1]).

O parte din surghiuniți trecură Dunărea iar altă parte, trece în Bucovina; printre aceștia din urmă se numără floarea tineretului moldovean: Alexandru Cuza, viitorul Domn, care fusese de față la votarea rezoluției din Câmpia Libertății, Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Costache Negri, frații Rosetti și Mihail Kohălniceanu care, deși nu luase parte la mișcare, avusese un conflict cu fiul Domnului Mihail Sturza și fusese nevoit să părăsească țara.

Mihail Kogălniceanu care în Revoluția dela 1848 nu a avut decât un rol teoretic, spune singur: „în Moldova, junimea refugiată la Cernăuți formula și ea programul său politic, economic și social sub titlul de „Dorințele partidei naționale din Moldova". Redacțiunea mi-a fost încredințată mie" [2]).

In această redactare Mihail Kogălniceanu enumără reformele de căpetenie dela care partida națională aștepta „regenerarea Moldovei îngenunchiată sub Mihail Sturza Voevod" [3]).

1. Egalitatea drepturilor civile și politice;

2. Adunare Obștească alcătuită din reprezentanții tuturor stărilor sociale;

3. Domn ales din toate stările societății;

6. responsabilitatea ministerială și responsabilitatea tuturor funcționarilor publici;

7. libertatea tiparului;

---

1. M. Kogălniceanu, *Opere alese*: *Dorinta partidei nationale din Moldova* Cugetarea, pag. 135.

2. M. Kogălniceanu, *Opere alese*: *Discurs de jubileul de 25 de ani al Academiei Române*, p. 294.

3. Albini, *Anul 1848 în Principatele Române*, p. 70.

12. reprezentanţii ţării la Poartă să fie aleşi de Adunare numai dintre Români;

13. închezăşluirea libertăţii individuale şi a domiciliului;

14. instrucţie egală şi gratuită pentru toţi Românii;

15. întemeierea unei garde urbane şi rurale;

16. întemeierea juriului pentru pricini politice, criminale şi de tipar;

17. desfiinţarea pedepsei cu moartea şi a bătăilor;

21. neamestecul Domnului în ramul judecătoresc şi aducerea în împlinire a hotărîrilor fără întărirea sa;

23. libertatea culturilor;

26. drepturi politice pentru orice compatrioţi de orice credinţă creştină;

27. emancipaţia graduală a Israeliţilor moldoveni;

28. înturnarea către Stat a averilor mănăstirilor închinate la locuri streine, etc., etc.

Mihail Kogălniceanu mai propunea, în numele boerilor ce aderaseră la partida naţională, următoarele reforme de ordin constituţional:

I. a se oborî orice ranguri şi privilegii personale sau de naştere;

II. a face parte la îndatoririle, sarcinile şi dările statului, prin urmare a se supune la o contribuţie generală fieştecare în proporţie cu facultăţile şi averile sale;

III. a jertfi în folosul Statului banii despăgubirii scutelnicilor păstrându-se ca o pensie numai pentru acei nevoiaşi, văduve şi orfani;

IV. a se desfiinţa robia de pe pământul românesc, cu despăgubirea numai a acelora ce ar cere-o;

V. a se oborî boierescul şi a se face proprietari toţi gospodarii săteni, dându-se o dreaptă despăgubire vechilor stăpâni ai pământului [1]).

„Pe lângă toate aceste radicale instituţii, spune Kogălniceanu, singurele care pot regenera patria, apoi partida naţio-

---

1. Albini, *Anul 1848 în Principatele Române*, pp. 70—71; M. Kogălniceanu, *Opere alese: Dorinţa partidei naţionale din Moldova*, pp. 99—114.

nală mai propune una, ca cununa tuturor, ca cheia bolţii, fără de care s'ar prăbuşi tot edificiul naţional; aceasta este Unirea Moldovei cu Ţara-Românească, pe temeiul punctelor de mai sus şi cari se vor putea modifica de către Adunarea Obştească constituantă a ambelor Ţări unite" [1]).

Din aceste puncte ale programului Partidei naţionale moldovene, reiese că idealul lui Kogălniceanu era: o Românie unită, guvernată de un minister responsabil, cu o constituţie liberală democratică, sub controlul unui parlament liber ales de obştea cetăţenilor contribuabili, toţi egali în drepturi şi îndatoriri şi având în capul statului un Domn ales din toate stările societăţii [2]).

S'a spus de către unii autori că aceste dorinţe pur naţionale, a căror asemănare cu cele muntene arată că şefii mişcărilor din cele două Ţări Române s'au cunoscut şi au lucrat poate împreună, cuprind un constituţionalism care păcătueşte prin faptul că în loc să fie inspirat din aşezămintele naţionale şi de realităţile româneşti, este inspirat mai ales de ideile Revoluţiei franceze şi de Declaraţia Drepturilor Omului. In ceeace priveşte Dorinţele partidei naţionale din Moldova lucrul acesta nu este exact.

Revoluţionarii moldoveni surghiuniţi şi cei opriţi de a intra în ţară, reacţionează împotriva lui Mihail Sturza, prin broşura lui Alecsandri, care este o adăogire explicativă a petiţiunii prezentată la Iaşi. Intre timp are loc întrunirea dela Blaj, unde au fost de faţă şi Moldoveni. Kogălniceanu arată din nou: „In Braşov s'a făcut adevăratul program al partidului naţional din Moldova şi apoi s'a comunicat refugiaţilor din Cernăuţi, unde acel program s'a subscris".

Intr'adevăr pribegii întorşi la Braşov dela Blaj, au încheiat actul din 24 Mai 1848, intitulat „Declararea de principii pentru reforma a patriei" cuprinzând şase puncte şi anume:

1. M. Kogălniceanu, *ut supra*, p. 117.
2. Albini, *ut supra*, p. 72.

— desfiinţarea boierescului şi a dărilor sătenilor către proprietari;

— ridicarea beilicurilor şi împovărărilor sătenilor, fără de plată din partea stăpânirii;

— împroprietărirea locuitorilor fără de nici o răscumpărare din partea lor;

— nimicirea tuturor privilegiilor;

— întemeierea instituţiilor, pe principiile de libertate, egalitate şi frăţietate;

— Unirea Moldovei şi a Valahiei, într'un singur stat român.

Aceste principii au fost cunoscute de Mihail Kogălniceanu când a redactat Dorinţele partidei naţionale din Moldova, ceiace dovedeşte că afirmaţia lui Albini că aceste dorinţe, pur naţionale, cuprind un constituţionalism inspirat de ideile Revoluţiei franceze şi de Declaraţia Drepturilor Omului, nu este întemeiată [1]).

După înăbuşirea mişcării din Moldova, Costache Negri ce luase calea exilului la Paris, rosteşte în ziua de Sf. Ştefan cuvintele care rezumă programul său politic: „Aşezaţi precum suntem în mijlocul îndoitului despotism al Europei şi al Asiei, să ne dăm împreună frăţeasca, ajutătoarea mână de unire şi să zicem cu toţii: Trăiască Moldova! Trăiască Valahia! dar învrednicească-ne Dumnezeu să putem striga într'o zi: Trăiască România unită! Atunci, fraţilor, soarele luminei va pătrunde şi va împrăştia adâncul întunerec în care zacem; atunci numai vom fi ceiace trebue să fim, adică fiii unei singure şi puternice moşii. In visurile mele înflorite se arată viitorul României. Suntem milioane de Români răsleţiţi! Ce ne lipseşte ca să ajungem un neam tare? Unirea, numai Unirea!" [2]).

Revoluţia din Muntenia începe la Islaz, în 9 Iunie 1848. Ion Heliade Rădulescu întocmeşte o proclamaţie, în 22 de articole, în care spune printre altele:

„Poporul român se scoală, se armează şi nu spre a lupta o

1. *1848 în Principatele Române*, pp. 70—71.
2. C. C. Giurescu, *Din trecut*, pp. 247—248.

clasă asupra alteia, nu spre a rupe legăturile sale de relaţiuni din afară, ci ca să ţie în frâu şi în respect pe voitorii de rău ai fericirii publice. Strigarea Românilor este strigare de pace, strigare de înfrăţire...

„Poporul român, încât către cele din afară, nu supără pe nimeni, respectă toate Puterile şi cere a respecta şi el drepturile lui stipulate prin tratatele lui Mircea şi Vlad V., recunoscute de toate tratatele încheiate apoi între Inalta Poartă şi Rusia, şi protestă asupra oricărei fapte ce s'a făcut împotriva acestor tratate. Poporul român voieşte cu o voinţă tare a-şi păstra neatârnarea administraţiei sale, neatârnarea legiuirii sale, dreptul său suveran în cele dinăuntru şi rămâne în aceleaşi legături, şi mai strânse prin luminile veacului cu Inalta Poartă. Această voinţă e legală, e pe credinţa tratatelor şi nu e în paguba nimănui...

„Poporul român leapădă un Regulament care este împotriva drepturilor sale legislative şi împotriva tratatelor ce-i recunosc autonomia. Această lepădare este însăşi în folosul Inaltei Porţi, ce va fi arbitrară dimpreună cu Franţa, Germania şi Englitera, cărora Românii le reclamă judecată şi ajutor la orice asuprire li s'ar face.

„Poporul român decretă şi hotărăşte responsabilitatea miniştrilor şi cu un cuvânt a tuturor funcţionarilor publici...

„Poporul român voieşte o patrie tare, unită în dragoste, compusă din fraţi, iar nu din vrăjmaşi, prin urmare decretă, după vechile sale datine, aceleaşi drepturi civile şi politice pentru tot Românul...

„Poporul român dă înapoi la toate stările dreptul cel vechiu de a avea reprezentanţi în Generala Adunare, decretă de azi înainte alegerea largă, liberă, dreaptă, unde tot Românul are drepturi de a fi chemat şi unde numai capacitatea, purtarea, virtuţile şi încrederea publică să-i dea dreptul de a fi ales...

„Poporul român decretă tiparul liber, cuvântarea liberă, adunări libere, spre a vorbi, a scrie cele de folos, spre a arăta adevărul. Adevărul, ideile, cunoştinţele vin dela Dumnezeu, în folosul general al oamenilor, ca soarele, ca aerul, ca apa, şi

prin urmare sunt proprietate universală; şi dacă se cuvine a fi respectată însăşi proprietatea particulară, cu atâta mai vârtos este sacră şi neatinsă proprietatea universală. A îneca adevărul, a stinge luminile, a împiedeca foloasele, prin împiedecarea tiparului, este o vânzare către patrie, o apostasie către Dumnezeu. Libertatea tiparului nu poate păgubi pe nimeni decât pe fiii întunerecului...

,,Poporul român împarte dreptatea de o potrivă la toţi şi dreptatea o dă pentru toţi şi mai vârtos pentru cei săraci. Săracii, sătenii, plugarii, hrănitorii oraşelor, fiii patriei cei adevăraţi, ce au fost defăimaţi atât îndelung cu numele glorios de Român, ce au purtat toate greutăţile ţării, prin munca lor de atâtea veacuri au lucrat moşiile şi le-au îmbunătăţit, au hrănit pe strămoşii proprietarilor, pe moşii lor, pe părinţii lor, pe aceşti proprietari înşişi şi au drept înaintea generozităţii proprietarilor, înaintea dreptăţii patriei, îşi cer o părticică de pământ îndestulă pentru hrana familiei şi vitelor sale, părticică răscumpărată de atâtea veacuri cu sudorile lor. Ei o cer şi patria le-o dă; şi patria iară, ca o mumă bună şi dreaptă, va despăgubi pe fiecare proprietar de mica părticică ce o va da săracului ce nu are pământul său, după strigarea dreptăţii, după glasul Evangheliei, după inima cea frumoasă a Românilor, în care au aflat parte străinii întotdeauna, necum fraţii lor, hrănitorii lor, tăria lor cea adevărată. Claca dar şi acea infamă iobăgie se desfiinţează, lucrarea la lucrul drumurilor se desfiinţează, săteanul fără pământ se face proprietar şi tărie neînvinsă celor mai avuţi în folosul tuturor şi în paguba nimului; vistieria va despăgubi pe toţi.

,,Poporul român, după vechile sale drepturi, voeşte ca Domnul, în care este personificată suveranitatea acestui popor, să fie tare prin dragostea publică, drept, luminat, voitor de bine patriei, bărbat întreg şi, ca să-l poată afla la alegere astfel, decretă, după vechile sale drepturi, a-l căuta în toate stările societăţii, în toată naţia, iar nu într'un număr mărginit de oameni. Domnia nu e drept de moştenire a niciunei familii, Domnia este a patriei. Ea o dă celui ce va socoti de cuviinţă

dintre fiii săi. O asemenea alegere strânge şi mai mult legăturile noastre cu Inalta Pcartă pentrucă pier puţinele persoane ce se pot influenţa în paguba Inaltei Porţi şi a poporului român.

„Puterea suverană purcede dela Dumnezeu şi în toată ţara se află undeva. In Ţara Română este în poporul român, ce are dreptul de a numi pe capul cel mai înalt al patriei. Prin urmare poporul, având dreptul suveran, poate revesti cu dânsul pe oricine va socoti de cuviinţă şi pe câţi ani i se va părea, că-i este mai de folos. Aşadar decretă ca Domnia să se dea celui ales numai pe cinci ani, spre a se tăia, rivalităţile şi urile îndelungate şi spre a pune o emulaţiune între cetăţeni a fi buni, întregi şi folositori patriei, ca să tragă încrederea publică.

„Poporul român leapădă dela sine orice titlu ce i s'a introdus prin corupţie dela străini în protiva vechilor sale datine. Domnul este ales unul dintre cetăţeni şi după Domnie rămâne iară cetăţean, fiu al patriei. Domnul nici nu a fost nici nu este Prinţ; Domn e tot cetăţeanul, Domn e şi capul ţării. Acesta e titlul cunoscut de toţi Românii. Vorba de Prinţ, e cunoscută numai de cei ce ştiu din limbile Europei. Vorbele de Prea Inălţat, Prea Luminat, sunt nişte traducţiuni din limbagiul fanarioţilor iubitori de titluri.

„La multe trebuinţe ce are patria acum pentru despăgubire şi atâtea cheltuieli spre înaintarea patriei, poporul român nu mai poate da Domnului o listă civilă atât de mare şi mai vârtos că, şi fără aceasta, vede că este de neapărată nevoie ca Domnul să dea exemplul mai întâi de simplitate şi de viaţă cumpătată.

„Vorbele, nobil, nobilitate, sunt necunoscute între poporul român. Fapta asemenea e şi mai necunoscută; căci nimic n'a fost de moştenire în ţara aceasta, nici rang, nici titlu, decât proprietatea şi numele familiei. Poporul român decretă dar desfiinţarea titlurilor rangurilor titulare ce nu au funcţii şi al căror nume nu aduc aminte decât nişte timpi de baibarie şi de servilitate.

„Poporul, protestând asupra măsurilor arbitrare şi nele-

giuite de a se pune o taxă la învăţătură, dela care săracul, orfanul, fiul văduvei a scos afară...

„Poporul român leapădă de pe sine neomenia şi ruşinea de a ţinea robi şi declară libertatea Ţiganilor celor particulari..." [1]).

In rezumat cele 22 de puncte prevăzute în Proclamaţia dela Islaz erau:

1. independenţă administrativă şi legislativă pe temeiul tratatelor lui Mircea şi Vlad V., şi neamestecul Puterilor în treburile lăuntrice ale poporului român;

2. egalitatea drepturilor politice;

3. contribuţie generală;

4. Adunare generală compusă din reprezentanţii tuturor stărilor sociale;

5. Domn responsabil ales pe cinci ani din toate stările societăţii;

6. împuţinarea listei civile;

7. responsabilitatea Miniştrilor şi a tuturor funcţionarilor publici;

8. libertatea tiparului;

9. orice recompensă să vie dela patrie, iar nu dela Domn;

10. dreptul fiecărui judeţ de a-şi alege dregătorii;

11. gardă naţională;

12. emanciparea mănăstirilor închinate;

13. emanciparea clăcaşilor;

14. desrobirea Ţiganilor;

15. reprezentantul ţării la Poartă să fie Român;

16. instrucţiune egală pentru toţi Românii de amândouă sexele;

17. desfiinţarea pedepsei degradatoare cu bătaia;

18. desfiinţarea rangurilor titulare ce nu au funcţiuni;

19. desfiinţarea, în drept şi fapt, a pedepsei cu moartea;

---

1. I. C. Brătianu, *Acte şi cuvântări*, *Proclamaţia dela Islaz*, I.—1, pp. 466 şi urm.

20. așezăminte penitenciare, unde „să se spele cei criminali de păcatele lor și să iasă îmbunătățiți";

21. emanciparea Israeliților și drepturi politice pentru compatrioții de altă credință;

22. convocarea de îndată a unei Adunări generale extraordinare constituante care să întocmească constituția țării pe temeiul celor 21 de articole decretate de poporul român [1]).

Peste două zile, la 11 Iunie, mulțimea condusă de Ion Brătianu se adună în fața palatului domnesc din București; Domnul Dim. Gh. Bibescu iscălește noua constituție, își pune pe piept cocarda tricoloră și părăsește scaunul Munteniei, arătând motivele plecării în cuvintele: „spre a nu mă bate vreodată cugetul că am primejduit soarta țării, ținând cârma oblăduirii mai mult decât putința mă ierta" [2]).

Se institue un guvern provizoriu cu Mitropolitul Neofit în frunte.

Turcii, pentru a potoli revoluția, trimit în Principate o armată condusă de Soliman Pașa care, primit cu onoruri, ia cunoștință de constituție și făgăduește că va stărui pentru încuviințarea ei. Cere însă înlocuirea guvernului provizoriu printr'o Locotenență domnească.

Rușii, nemulțumiți cu întorsătura pe care o iau lucrurile, stărue și obțin ca Turcii să trimeată o nouă armată condusă de data aceasta de Fuad Pașa care, deși primit cu onoruri, provoacă ciocnirea din Dealul Spirii, la 13 Septembrie 1848; „generosul sânge al pompierilor eroi, vărsat în Dealul Spirii, a salvat onoarea Patriei în doliu" [3]).

Convenția dela Balta Liman. După ciocnirea din Dealul Spirii, Rușii ocupă Principatele împreună cu Turcii. La 1 Mai 1849

1. I. C. Brătianu, *Acte și cuvântări, Proclamația dela Islaz*, Fund. I. C. Brătianu, I—1, p. 470.

2. Prof. G. Fotino, *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești, Boerii Golești*, I, p. 58.

3. M. Kogâlniceanu, *Opere alese : Discurs la jubileul de 25 de ani al Academiei Române*, p. 296.

se încheie Convenţia dela Balta Liman prin care se hotărăşte că Principatele vor rămâne ocupate de Ruşi şi Turci cu trupe, în număr egal, până la definitiva reorganizare a Ţărilor Române; ca o abatere dela dispoziţiunile Regulamentului Organic, se prevede că cei doi Domni nu vor fi aleşi de Adunare, care se suprimă până la noi dispoziţiuni ci, pentru această singură dată [1]), ei să fie *numiţi*, pe 7 ani, de cele două Curţi, protectoare şi suzerană.

Convenţia mai modifică Regulamentul Organic în părţile privitoare la organizarea Statului şi prevede în locul Obşteştilor Adunări suprimate Divanuri restrânse, alcătuite din boierii de frunte, numiţi de către Domn.

Un comisar turc şi unul rus vor supraveghia bunul mers al Principatelor.

Aşadar Revoluţia fusese stăvilită; dar frământările spirituale nu vor întârzia să dea roade: ele fac să încolţească în inimile Românilor ideia unirii şi contribue la răspândirea doleanţelor Românilor, în marile ţări din Europa.

Curentul pentru unire e atât de puternic după revoluţia dela 1848 încât Domnii Grigore Ghica şi Barbu Ştirbey — numiţi prin Convenţia dela Balta Liman — sunt şi ei câştigaţi. Grigore Ghica adresează un memoriu Marilor Puteri în care susţine cu căldură ideia unirii. Ca o mulţumire Divanul Ţării îi spune — într'o adresă din 23 Mai 1856 — următoarele: „Da, Inalte Doamne, Divanul o zice cu îndrăsneală, Măria Ta ai pregătit calea către mântuirea Ţării noastre, căci ai sprijinit şi ai pledat înaintea areopagului european întrunirea Principatelor, principiul de mărire, de glorie şi de temeinică aşezare a acestei Ţări" [2]).

---

1. Prof. Giurescu, *Istoria Românilor*, Cugetarea, 1943, pp. 436—437.
2. Prof. Giurescu, *Din trecut*, p. 124.

II. RĂSBOIUL CRIMEII ŞI PACEA DELA PARIS.

In 1853 isbucneşte, din pricini religioase, un nou conflict între Ruşi şi Turci; de data asta, împotriva Rusiei mereu agresivă, se grupează, alături de Turcia, Franţa, Anglia şi Piemontul. Trupele aliate debarcă şi asediază Sevastopolul şi Balaclava.

Răsboiul se prelungeşte până când Austria pare că vrea să iasă din neutralitate şi să se alăture aliaţilor împotriva Rusiei; aceasta însă încheie pace [1]).

La 25 Februarie 1856 se întruneşte, la Paris, o Conferinţă de Pace ale cărei hotărîri sunt cuprinse în „Tractatul dela Paris din 18 Februarie/30 Martie 1856"; în fond toate silinţele Conferinţei au fost de a micşora influenţa Rusiei în Balcani şi Marea Neagră. Doi ani mai târziu, Convenţia dela Paris din 7/19 August 1858 reglementează, printre altele, şi situaţiunea Principatelor.

Convenţia dela Paris poate să fie socotită ca actul de naştere al României de mai târziu.

Tratatul dela Paris din 18 Februarie/30 Martie 1856 restitue mai întâi Principatului Moldovei partea de Sud a Basarabiei: „teritoriul cedat de Rusia, se va anexa la Principatul Moldovei, sub suzeranitatea Porţii", spune art. 21.

Ambele Ţări îşi vor vedea privilegiile de care se bucuraseră până atunci, garantate de Puterile contractante (art. 22).

1. E. Driault, *La question d'Orient*, p. 176.

Dreptul de protectorat rusesc, stabilit în 1774, este înlăturat [1]).

Se stabileşte, prin art. 23, că Principatele vor trebui să se bucure de o administraţiune independentă şi naţională, având totodată şi libertatea cultului, a legislaţiei, comerţului şi navigaţiei.

Prin art. 17 se institue o Comisiune europeană care să vină la Bucureşti pentru a studia starea în care se găsesc Principatele şi care, în acelaş timp, să studieze şi programul viitoarelor reforme, rămânând ca un Divan ad-hoc, prevăzut în art. 24, să se întrunească în fiecare Principat şi să facă cunoscute doleanţele poporului; aceasta sub controlul Conferinţei Ambasadorilor la Paris.

In sfârşit Principatele vor avea armata lor proprie şi vor putea lua orice măsuri privitoare la siguranţa lor lăuntrică, sau la respingerea unei agresiuni streine (art. 26).

Comisiunea veni la Bucureşti şi începu lucrările. Ea este stânjenită de caimacamul Toderiţă Balş numit în urma demisiei Domnului Ştirbey, demisie primită de Poartă încă dela 26 Iunie.

Chipul în care unioniştii au fost înlăturaţi dela vot reiese din următoarea depeşă, din 15 Iunie 1857, a consulului francez dela Iaşi, Victor Place către Contele Walewski:

„Tous ceux des ecclésiastiques, des propriétaires, grands et petits, dans les villes et dans les campagnes, aussi bien que ceux des membres des professions libérales qui pouvaient être soupçonnés de sentiments favorables à la réunion, ont été impitoyablement écartés.

„Par contre, nombre d'individus qui n'ont aucun droit à être électeurs, mais qui ont promis d'être hostiles à l'union ont été inscrits.

„Enfin, c'est un tel scandale que des séparatistes eux-mêmes m'ont avoué qu'ils en étaient indignés" [2]).

1. Lavisse şi Rambaud, *Histoire Generale*, XI, p. 224.

2. D. C. Sturza şi Ghenadie Petrescu, *Acte şi documente privitoare la renaşterea României*, Bucureşti, C. Göbl. 1890, IV, p. 847.

Toderiță Balș moare în scurt timp dela numirea sa. „Dispărea astfel, spune N. Iorga, cea mai supusă unealtă a Austriei, dela care aștepta Tronul celei mai umile vasalități" [1]). In locul lui Balș este numit Vogoride [2]), care alcătuește listele electorale în așa fel încât numai intervenția hotărîtă a Impăratului Napoleon al III-lea anulează alegerile ce ieșiseră în paguba unioniștilor [3]).

Se fac alegeri noi, libere, și deputații aleși se întrunesc în Divane pentru a formula dorințele Principatelor.

„Adunarea-mumă" [4]) din București s'a mărginit numai să proclame bazele organizării politice, adică cele patru sau cinci puncte cunoscute :

1. autonomia Principatelor ;
2. unirea lor ;
3. un principe strein în capul noului stat ;
4. neutralitatea țării și
5. guvern constituțional reprezentativ [5]).

Adunarea din Iași a făcut, din primele ședințe, un program care, pe lângă cele cinci puncte de mai sus, cuprindea un plan întreg de reforme : organizare politică, administrativă, drepturile și îndatoririle cetățenilor, reforma clerului, desființarea

---

1. *Istoria Românilor*, IX, pp. 285, 299.
2. D. Bolintineanu, *Viața lui Cuza Vodă*, p. 11.
3. Driault, *La question d'Orient*, p. 293.
4. Așa o numește M. Kogălniceanu în *Discurs la Jubileul de 25 de ani al Academiei Române*, p. 286.
5. Moțiunea care cuprinde dezideratele moldovene, are următorul cuprins :

a) respectarea drepturilor Principatelor, și îndeosebi a autonomiei lor, în cuprinderea vechilor lor capitulațiuni încheiate cu Inalta Poartă în anii 1393, 1460, 1511 și 1634.

b) Unirea Principatelor într'un singur stat cu numele de România ;

c) Prinț strein cu moștenirea tronului, ales dintr'o dinastie domnitoare de ale Europei, și ai cărui moștenitori să fie crescuți în religia țării ;

d) neutralitatea pământului Principatelor ;

e) Puterile legiuitoare încredințate unei Adunări Obștești în care să fie reprezentate toate interesele nației. G. G. Burghele, *M. Kogălniceanu*, București, 1901, p. 43.

clăcii şi emanciparea proprietăţii şi toate celelalte reforme „care băteau la uşe" [1]). In Adunarea ad-hoc din Moldova, aceste puncte fură încredinţate la diferite comisiuni pentru a fi studiate, întocmirea drepturilor politice fură încredinţate unei comisiuni alcătuite din Mihail Kogălniceanu, Vasile Mălinescu, C. Rola, D. Miclescu, I. Fotea, D. Cozadini şi I. Chrisanti. Raportor era Vasile Mălinescu.

In ziua de 29 Octombrie 1857, Vasile Mălinescu ceti raportul său; proiectul de încheiere fu modificat prin câteva amendamente, apoi Adunarea, prin sculare şi şedere, adoptă în unanimitate desfiinţarea privilegiilor de clasă. In încheierea actului votat se spune:

„Adunarea ad-hoc a Moldovei doreşte a se adopta la viitoarea reorganizare ca principii fundamentale:

I. privilegiile de clase se vor desfiinţa în România;

II. egalitatea tuturor Românilor înaintea legii;

III. aşezarea dreaptă şi generală a contribuţiilor în proporţie cu averea fiecăruia, fără deosebire;

IV. supunerea tuturor la conscripţia militară;

V. accesibilitatea pentru toţi Românii la funcţiunile Statului" [2]).

Naţiunea întreagă primise marea reformă şi fiecare primise reforma egalitară înlăturând tot ce semăna cu vechiul regim.

Convenţiunea dela Paris. Prin Convenţiunea dela Paris din 7 19 August 1858, Marile Puteri garante n'au ţinut seamă în întregime de dorinţele Divanurilor ad-hoc. Principatele rămân sub suzeranitatea Turciei şi vor fi ocârmuite de doi Domni aleşi de Divan şi întăriţi de Poartă. Ele obţin mai multe foloase care formează primul pas spre Unire: o Curte de Casaţie comună, o Comisiune Centrală la Focşani, acelaşi regim monetar şi un regim vamal asemănător.

1. M. Kogălniceanu, *Opere alese*: *Discurs la jubileul de 25 de ani al Academiei Române*, p. 287.

2. M. Kogălniceanu, *ut supra*, p. 280.

Prin Convenţiunea dela Paris se stabilesc următoarele principii :

1. Principatele „Moldaviei şi Valahiei" sunt recunoscute ca Principatele-Unite Moldova-Muntenia şi rămân puse sub autoritatea Porţii ;

2. Principatele vor avea administraţiunea liberă în limitele prevăzute prin înţelegerea Puterilor şi imunităţile ce le posedă (art. 2) ;

3. *Alegerea Domnului.* Prin art. 10 se revine la Domnia viageră : „Hospodarul se alege pe viaţă de către Adunare".

In caz de vacanţa Tronului, potrivit art. 11, până la instalarea Hospodarului cel nou, administraţia va fi încredinţată Consiliului de Miniştri, care intră deadreptul în lucrare [1]).

„La ivirea de vacanţie, spune art. 12, dacă Adunarea nu va fi strânsă, se va chema îndată, adunându-se în termen de 10 zile".

Dacă va fi strânsă, ea va fi datoare a proceda în opt zile la alegerea Hospodarului.

De va fi disolvată, se va proceda la noi alegeri până în 15 zile, şi noua Adunare va fi deasemenea strânsă până în 10 zile. In cele 8 zile ce vor urma după strângerea ei, va trebui să procedă la alegerea Hospodarului.

Prezenţa a trei părţi din numărul membrilor înscrişi va fi neapărată pentru a se putea proceda la noua alegere".

4. Art. 13 stabileşte condiţiunile ce trebuesc împlinite pentru a putea candida la Domnie :

a) poate candida la Domnie oricine, în vârstă de 35 de ani ;
b) să fie fiu de tată născut moldovean sau valah ;
c) să justifice că are un venit funciar de 3.000 de galbeni ;
d) să fi ocupat funcţiuni publice timp de 10 ani ;
e) sau să fi făcut parte din Adunări [2]).

5. *Puterea executivă.* „Puterile publice sunt încredinţate în

1. B. Boerescu, *Codicile Române*, p. 17.
2. A. Rădulescu, *Alexandru Ioan Cuza 1859—1866 : Organizarea Statului*, Bucureşti, 1932, p. 62.

fiecare Principat Hospodarului şi Adunării elective ce lucrează cu concursul Comisiei Centrale dela Focşani, comună ambelor Principate", spune art. 3. Una din aceste puteri este cea executivă. încredinţată de art. 4 Hospodarului care însă o exercită cu concursul Miniştrilor numiţi de dânsul (art. 14).

Miniştrii vor fi răspunzători de călcarea legilor şi de risipa banilor publici şi vor fi justiţiabili înaintea Inaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, urmăririle contra lor fiind pornite de Hospodar sau de Adunare.

In art. 15 se prevede principiul neresponsabilităţii şi inviolabilităţii Hospodarului, în sensul că orice act emanat dela el trebue contrasemnat de Ministrul competent care astfel devine responsabil de actul pe care l-a contrasemnat. Din cuprinsul acestui articol rezultă că Domnul este în neputinţă de a face rău : „The King can do no wrong". Această neresponsabilitate este o creaţiune politică ce corespunde unei raţiuni de Stat de ordin superior.

In ceiace priveşte raportul dintre Hospodar şi Miniştrii săi, am văzut, din textul articolului citat mai sus, că Hospodarul numeşte pe Miniştrii săi, după cum tot el numeşte în toate funcţiunile publice, fie pe magistraţi, fie pe şeful miliţiilor (art. 44).

Hospodarul îşi exercită puterile sale numai prin Miniştrii săi, ceiace, desigur, constitue o limitare a puterilor lui.

Actele Hospodarului nu au tărie decât dacă sunt contrasemnate de Ministrul de resort care astfel îşi asumă răspunderea actelor domneşti ; amintim, ca un detaliu istoric, că pe vremea lui Mircea cel Bătrân, actele se fac „pe credinţa şi jurământul nostru şi al marilor noştri dregători" ; aceasta dovedeşte că noile aşezări nu sunt decât cele vechi însă puse în nota şi cerinţele timpurilor noi.

In sfârşit, Hospodarul are puterea de a acuza şi de a trimite pe Miniştri în judecata Inaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie (art. 15 alin. 2 şi 3).

6. In concluzie, puterea executivă este încredinţată Hospodarului, în termenii Convenţiei dela Paris, care este titularul ei ; pentru a nu da o prea mare extindere acestei puteri în mâna

unui singur om şi a nu prilejui abuzuri de care trecutul istoric e plin, Convenţia dela Paris, prin art. 14, i-a alăturat pe Miniştri care contrasemnează actele Hospodarului — ce capătă astfel tăria îndatoritoare — şi, afară de Miniştri, o Adunare electivă şi o Comisie Centrală, care să chibzuiască fiecare lege înparte şi totodată să arate Hospodarului plângerile şi nevoile Ţării [1]).

7. *Puterea legiuitoare* este încredinţată, de art. 5, Hospodarului, care o exercită colectiv cu Adunarea electivă şi Comisiunea Centrală dela Focşani.

Iniţiativa legilor o are Hospodarul (art. 14), el pregătind legile de interes special, care apoi sunt votate de Adunarea respectivă a Principatului (art. 16, al. 1).

Deasemenea, conform art. 33 aliniatul prim, Hospodarul va trimite Comisiunei Centrale dela Focşani toate propunerile ce i se vor părea de folos, propuneri ce se vor preface apoi în proecte de legi.

Deci şi în materie legislativă puterea Hospodarului este îngrădită, art. 5, pe care l-am menţionat mai sus, atribuind-o, în mod colectiv, Hospodarului, Adunării elective şi Comisiunei Centrale dela Focşani.

Art. 14 îi dă putinţa de a promulga şi sancţiona legile, putând chiar refuza sancţiunea lor în cazul când, bunăoară, i se prezintă o lege de interes comun ambelor Principate, lege care este pregătită de Comisiunea Centrală şi votată apoi de fiecare Adunare în parte [2]).

Adunarea electivă este aleasă pe 7 ani, „conform dispoziţiunilor electorale anexate la această Convenţiune", spune art. 10; Adunarea se compune din colegii restrânse formate, mai ales, din marii proprietari. Menţionăm că în judeţul Ismail, colegiul electoral era compus dintr'un singur alegător, care se alegea singur [3]). Iată modul în care lămurea Convenţiunea treburile lăuntrice ale Principatelor.

1. A. Rădulescu, *Al. I. Cuza 1859—1866 : Organizarea Statului*, p.66.
2. Art. 33, aliniatul 2.
3. Prof. I. V. Gruia, *Opera constituţională a lui Cuza Vodă*, conferinţă ţinută la Universitatea Ateneului Român la 29 Ianuarie şi 5 Februarie 1943.

Adunarea va fi convocată de Hospodar şi va trebui să se întrunească în fiecare an în cea dintâi Duminică a lui Decembrie. Durata sesiunii este de trei luni, Hospodarul putând prelungi sesiunea, sau să convoace Adunarea la caz de nevoe, în sesiune extraordinară ; deasemenea el o poate disolva, fiind obligat ca în trei luni dela disolvare să convoace o nouă Adunare (art. 17).

Rolul Adunării este de a desbate şi de a vota proiecte de legi care îi sunt prezentate de către Hospodar.

8. Comisiunea Centrală dela Focşani, care ajută la facerea legilor este compusă din 16 membri, din care câte 4, de fiecare Principat, sunt numiţi de Hospodar dintre membrii Adunării (art. 27).

Durata funcţiunii membrilor Comisiunii Centrale va fi mărginită pe tot timpul cât ţine legislatura, membrii ei având dreptul de a lua parte la alegerea Hospodarului, în Adunarea din care fac parte [1]).

Comisiunea Centrală are reşedinţa permanentă la Focşani (art. 29), de unde îşi dă avizul asupra legilor de interes special care sunt trimise Hospodarului spre sancţionare şi aceasta numai în cazul când ele sunt compatibile cu dispoziţiunile constituţionale ale noii aşezări. Comisiunii Centrale îi revine sarcina de a cerceta constituţionalitatea legilor opunându-se cu autoritate legală, fundamentală, la întocmirea şi aplicarea acelora care ating dispoziţiunile Convenţiei. Chiar şi în ceiace priveşte legile de interes special, acestea nu pot fi întărite de Hospodar decât după ce vor fi comunicate de el Comisiunei Centrale care avea să preţuiască dacă sunt ,,potrivite cu dispoziţiunile constitutive ale noii organizaţii'' [2]).

Deasemenea, conform art. 32, Comisiunea va putea arăta Hospodarului abuzurile şi trebuinţele ţării.

9. *Puterea judecătorească.* Această putere este exercitată în numele Hospodarului şi este încredinţată magistraţilor numiţi de dânsul, urmând ca o lege să hotărască condiţiile de pri-

1. Art. 28.
2. Prof. I. V. Gruia, *Curs de Drept Constituţional,* II, p. 395.

mire şi înaintare în magistratură, luându-se ca bază aplicarea progresivă a principiului inamovibilităţii [1]).

Din textul art. 7 rezultă că Hospodarul nu mai este ca în trecut titularul funcţiunii judecătoreşti, dar că participă totuşi la organizarea ei prin dreptul pe care îl are de a numi în toate funcţiunile publice, deci de a numi şi în magistratură.

In domeniul judecătoresc mai găsim printre atributele Hospodarului străvechiul drept de graţiere [2]) sau de micşorarea pedepselor în materie criminală (art. 14); puterea Domnului este limitată de acelaş articol care-l opreşte de a interveni în administraţia justiţiei.

10. *Dispoziţiuni diverse.* In materie financiară art. 22 stabileşte că Bugetul este pregătit de Hospodar şi votat de Adunare; tot ca o măsură cu caracter financiar am putea socoti aliniatul ultim al art. 14, care prevede că lista civilă a fiecărui Hospodar să fie votată de Adunare, odată pentru totdeauna, la suirea sa pe Tron [3]). Această măsură nu este tocmai binevenită deoarece regimul monetar a fost totdeauna nestabil şi ar fi trebuit să se prevadă posibilitatea de a modifica lista civilă prin lege odată cu fluctuaţiile monetare.

Din punct de vedere extern, Hospodarii vor fi reprezentaţi pe lângă Poartă prin capichehae, născuţi Moldoveni sau Munteni, nesupuşi la nici o Putere străină, şi primiţi de către Poartă (art. 9 alin. 2); în caz de nerespectarea imunităţilor Principatelor [4]) Hospodarul va avea recurs la Puterea suzerană de unde, dacă nu primeşte satisfacţie, se va adresa prin agenţii lui reprezentanţilor Puterilor garantate la Constantinopole.

---

1. Andrei Rădulescu, *Alexandru Ioan Cuza 1859 1866: Organizarea Statului*, Bucureşti, pp. 68—69.

2. Dreptul de graţiere a fost totdeauna recunoscut Şefului Statului care are dreptul de a scuti pe cineva de executarea unei pedepse, a i-o micşora sau a i-o reduce cu totul şi uneori a i-o comuta, adică a schimba pedeapsa cea grea printr'una mai uşoară.

3. A. Rădulescu, *Al. I. Cuza 1859—1866: Organizarea Statului* p. 63.

4. Art. 9 alin. 1.

In sfârşit, conform art. 12 ultimul aliniat, investitura va fi cerută ca şi în trecut şi va fi dată de Sultan în termen de o lună cel mult.

Acestea sunt, pe scurt, prevederile Convenţiunei dela Paris privitoare la Principatele Române; rămâne să vedem ce inovaţii s'au adus prin această reglementare.

11. Mai întâi Convenţiunea stabilea unirea Principatelor; se prevede totuşi ca Principatele să fie conduse de doi Hospodari, sub autoritatea Porţii.

Un prim pas spre unirea definitivă îl constitue faptul că prin Convenţie se prevede o Inaltă Curte de Casaţie comună şi o Comisiune Centrală la Focşani; iată deci că unirea organică a fost săvârşită mai întâi pe tărâmul realizărilor juridice, unirea politică sâvârşindu-se în urmă. Unitatea juridică spune d-l Prof. I. V. Gruia preceda unitatea politică. Comunitatea de viaţă juridică înseamnă comunitate de conştiinţă naţională, dreptul reprezentând cel mai sigur instrument al vieţii naţionale a unui popor [1]).

Convenţiunea mai stabilea un regim monetar şi un regim vamal identic.

12. Principatele rămâneau încă sub suzeranitatea Porţii , dar vor avea administraţia lăuntrică liberă în limitele prevăzute prin înţelegerea Puterilor garante. Această stare de dependenţă va fi înlăturată de Cuza care, prin acţiunea lui de politică externă şi prin Statutul desvoltător al Convenţiunei dela Paris, prevede că Principatele vor putea să-şi schimbe pe viitor legile lor interne, fără nici o intervenţiune din partea Puterilor garante.

Domnul se alegea pe viaţă, de o Adunare electivă, dintre Românii din toate straturile sociale, cu împlinirea condiţiunilor pe care le-am văzut.

13. Convenţiunea stabileşte principiul separaţiunii puterilor constituţionale.

Puterile publice sunt încredinţate Domnului care le exercită

---

1. Curs, II, p. 396.

în mod colectiv cu Adunarea electivă care lucrează cu concursul Comisiunei Centrale de la Focşani.

In exercitarea funcţiunilor sale, Domnul este ajutat de către Miniştrii săi care contrasemnează actele lui, asumându-şi astfel răspunderea acestor acte.

Sistemul parlamentar, aşa cum îl reglementează Convenţiunea dela Paris, este unicameral, prevăzându-se însă şi o Comisiune Centrală la Focşani, care să-şi dea avizul asupra legilor ce-i sunt trimise.

In sfârşit, din punct de vedere extern, Domnul se poate plânge Porţii şi Puterilor garante în cazul nerespectării imunităţilor Principatelor.

14. La sfârşitul Convenţiunii, se arată drepturile fundamentale şi constituţionale recunoscute Moldovenilor şi Muntenilor :

a) egalitatea înaintea legii, contribuţiei şi la admisibilitatea în funcţiunile publice;

b) libertatea individuală : nimeni nu putea fi oprit, arestat sau dat în judecată, decât în conformitate cu legea;

c) proprietatea era garantată; această dispoziţie era vagă prevăzându-se, bunăoară, exproprierea, în virtutea legii, pentru cauză de interes public şi prin despăgubire, dar nu se preciza ce se înţelege prin utilitate publică, nu se limitau cazurile de expropriere şi nu se prevedea ca despăgubirea să fie prealabilă ;

d) egalitatea în ceiace priveşte bucurarea de drepturile politice ;

e) privilegiile, scutirile şi monopolurile sunt desfiinţate;

f) îmbunătăţirea soartei ţăranilor [1]).

In rezumat Convenţiunea creiază un aşezământ ce nu ţine seamă de realităţile româneşti : doi Suverani, două Guverne, două Adunări legislative, două măsuri de administraţie, legi deosebite ceiace, departe de a rezolva situaţiunea Principatelor Române, va mări şi mai mult confuziunea. Cu drept cuvânt spune Kogălniceanu că „ţara stă pe loc !".

---

1. Alex. Lăpădatu, *Alex. I. Cuza 1859—1866 : Viata-politică internă*, p. 4.

III. DOMNIA LUI CUZA VODĂ.

Alegerile din Moldova şi Muntenia. Ideia unirii încolţise de multă vreme în sufletele Românilor.

Incă din anul 1821 ideia unirii devenise o dorinţă; la 1830 unirea este propusă de un boier; Ruşii primesc ideia unirii şi înscriu în Regulamentul organic un articol în acest sens, dar îl lasă în părăsire când se propune şi „un Prinţ care să nu aparţină niciuneia din cele trei mari puteri vecine".

După Regulamentul Organic glasurile pentru unire devin şi mai numeroase dar ele cer — pe lângă unirea celor două ţări — şi *Ardealul*. Publicaţiile din acele vremuri au toate denumiri semnificative: *Dacia Literară* a lui Kogălniceanu, *România Literară* a poetului V. Alecsandri, *Magazinul istoric pentru Dacia* al lui N. Bălcescu şi August Treboniu Laurian.

Partidul naţional al lui Ion Câmpineanu înscrisese, în 1840, ideia unirii Românilor de pretutindeni în fruntea programului său.

N. Bălcescu arată că ideia unirii e cea mai vie dorinţă a tuturor Românilor: „România noastră există şi orb e acel ce nu o vede" [1]).

In şedinţa istorică a Divanului ad-hoc, din 7 Octombrie 1857, deputatul ţăran Ion Roată, din Câmpuri, jud. Putna, arată că e pentru unire şi adaogă: „Noi nu ştim a ura, dar Dumnezeu ştie a îndura". La 7 şi 9 Octombrie 1857 Divanurile

1. C. C. Giurescu, *Din trecut*, p. 123.

arată Puterilor în mod oficial că Muntenia şi Moldova vor să se unească într'un singur Stat [1]).

O lună mai târziu după semnarea Tratatului dela Paris când se constituise la Iaşi un comitet unionist, Logofătul Gheorghe Sturdza din Dulceşti, care lipsise la constituirea comitetului, cere să fie şi el primit printre membrii adăogând: „blăstămată şi fără cuget şi netrebnică zidire va fi acela care, şi în minutele aceste scumpe, va mai cugeta la interesul său particular".

Pe lângă pătura înaltă, meseriaşii şi negustorii din târguri, sau chiar oamenii de rând scriu cuvinte ca: „unirea, unirea şi iar unirea"; sau: „unirea e dorinţa poporului şi pe ea o dorim" [2]).

Dacă principiile Convenţiei dela Paris nu au realizat ele înşile, Statul unitar român, Românii au ştiut să se folosească de neînţelegerile ivite între Puterile europene şi să aleagă în Moldova, la 5 Ianuarie, şi în Muntenia, la 24 Ianuarie 1859, pe colonelul Alexandru Ioan Cuza, transformând într'o uniune personală, uniunea reală dorită, dar neîmplinită.

Incă dinaintea alegerilor, oamenii cu însemnătate politică rosteau cuvântări pentru unire. Astfel, în Adunarea moldoveană, Mitropolitul începe cu formula „Moldo-României" şi cu menţiunea „Românilor", nu a Moldovenilor [3]).

In Adunarea munteană, V. Boerescu ţine o cuvântare în care spune:

„Pentru ce suntem împărţiţi în două câmpuri?... Au nu suntem toţi Români?... Pentru ce să zicem noi şi voi? De ce să nu zicem noi Românii?...

Care este mărul de discordie între noi? Acest măr de discordie să nu-l ascundem. El este Domnia. Cine va fi Hospodarul? Fiecare îşi are convicţiile sale, fiecare îşi are simpatiile sale personale; fiecare din noi crede că ţara sa va fi mai fericită având de Hospodar pe cutare şi pe cutare... nimeni nu

---

1. A. Rădulescu, *24 Ianuarie*, Ploeşti, 1905, p. 8.
2. C. C. Giurescu, *Din trecut*, pp. 124—125.
3. N. Iorga, *Istoria Românilor*, IX, p. 321.

va voi ca candidatul său să ajungă la Tron pe urme de sânge, sau sprijinit de străini... Ca să ne unim cu toţii asupra aceluiaşi candidat este posibil? Nu! Dar asupra unui principiu ne putem uni, mai cu seamă când acest principiu este cel mai mare al naţionalităţii noastre. Acest principiu este acel al unirii..." [1]).

Prin fraze meşteşugite oamenii noştri politici căutau o unire a Principatelor lăsând chiar, pentru moment, la o parte problema Domniei.

Acelaş lucru îl va face şi Mihail Kogălniceanu când în nesiguranţa asupra rezultatului votării, face să se aprobe o nouă afirmare a dorinţii de unire complectă, sub un Prinţ străin, alesul din acest moment având datoria să ajute această realizare. Kogălniceanu, spune N. Iorga, caută să pregătească şi mai mult terenul, propunând pentru această „speţă de interimat, un cetăţean, bun Român, simplu şi modest, ca în ţara noastră" [2]).

In Moldova, frământările din preajma unirii se datoresc mai ales chestiunii agrare care împărţise pe Români în mici grupuri, fiecare sprijinind câte un candidat. Ideia unirii părea compromisă când, la 5 Ianuarie 1859, „Adunarea moldoveană, prezidată de Mitropolit, şi în prezenţa corpului consular, a ales în unanimitate, ca Hospodar, pe colonelul Alexandru Ioan Cuza". „Această alegere, spune Victor Place în raportul său din 6/18 Ianuarie 1859, a surprins pe toată lumea. Două zile înainte de alegere nimeni nu se gândea la colonelul Cuza" [3]).

După ce Alexandru I, Hospodarul Moldovei, depuse jurământul, Mihail Kogălniceanu îi ţinu o cuvântare în care spuse următoarele:

„După una sută cincizeci şi patru de ani de dureri, de umiliri şi degradaţie naţională, Moldova a reintrat în vechiul ei drept, consfinţit prin capitulaţiile sale, dreptul de a-şi alege pe capul său, pe Domn.

1. Andrei Rădulescu, *24 Ianuarie*, p. 19.
2. N. Iorga, *Istoria Românilor*, IX, p. 337.
3. V. Slăvescu, *Domnitorul Cuza şi Victor Place*, Cartea Românească, 1942, p. 19.

Prin înălţarea Ta pe Tronul lui Ştefan cel Mare, s'a înălţat însăşi naţionalitatea română. Alegându-te de capul său, neamul nostru a voit să împlinească o veche datorie către familia ta; a voit să-i răsplătească sângele strămoşilor tăi, vărsat pentru libertăţile publice. Alegându-Te pe Tine Hospodar în ţara noastă, am voit să arătăm lumei ceeace toată ţara doreşte: la legi noi, om nou.

O Doamne! Mare şi frumoasă îţi este misia. Constituţia din 7 August ne însemnează o epocă nouă, şi Măria Ta eşti chemat să o deschizi! Fii dar omul epocei; fă ca legea să înlocuiască arbitrarul; fă ca legea să fie tare, iar Tu Măria Ta ca Domn, fii bun, fii blând; fii bun mai ales cu aceia pentru care mai toţi Hospodarii au fost nepăsători sau răi.

Nu uita că dacă cincizeci de deputaţi Te-au ales Hospodar, însă ai să domneşti peste două milioane de oameni!

Fă dar ca Domnia Ta să fie cu totul de pace şi de dreptate; împacă patimile şi urile dintre noi şi reintrodu în mijlocul nostru strămoşeasca frăţie.

Fii simplu, Măria Ta, fii bun, fii Domn cetăţean; urechea Ta fie pururea deschisă la adevăr, şi închisă la minciună şi la linguşire.

Porţi un frumos şi scump nume, numele lui Alexandru cel Bun. Să trăieşti dar mulţi ani, ca şi dânsul; să domneşti ca şi dânsul, şi fă o Doamne! ca prin dreptatea Europei, prin desvoltarea instituţiilor noastre, prin simţămintele tale patriotice să mai putem ajunge la acele timpuri glorioase ale naţiei noastre, când Alexandru cel Bun zicea Ambasadorilor Impăratului din Bizanţ că: România nu are alt ocrotitor decât pe Dumnezeu şi sabia sa. Să trăieşti Măria Ta" [1]).

In aceiaşi zi, Neofit Scriban, în cuvântarea sa, spusese: „Credinţa Naţiunii Române n'a fost, nu este şi nu va fi decât unirea Românilor într'un singur Stat" [2]).

Această dorinţă se va împlini câteva zile mai târziu când,

---

1) Xenopol, *Istoria Românilor* XII, pp. 292-293.
2) *Steaua Dunării din 10 Ianuarie 1859.*

la 24 Ianuarie, în Muntenia, 64 de voturi, majoritatea, aleg pe Alexandru Ioan I, Domnitorul Moldovei, şi îl proclamă ca Hospodar al Ţării Româneşti.

Mitropolitul Nifon înştiinţează pe Alexandru Ioan Cuza „Hospodarul Moldovei şi Ţării Româneşti" de alegerea sa, salutându-l cu „respect şi amor" [1]).

Entuziasmul este de nedescris şi nu va fi egalat decât în ziua votării Statutului când, la trecerea Hospodarului, călare, pe străzi, în drum spre Mitropolie, i se vor arunca flori, poezii pe hârtii tricolore şi se vor aşterne pe „pavea" hainele ca să treacă Hospodarul peste ele. Ziarele salută alegerea lui Alexandru Ioan Cuza, alegere care realizase unirea Principatelor [2]).

Rosetti, într'un elan patriotic, rosteşte în faţa Hospodarului următoarele cuvinte:

„Primeşte, ales al României, odată cu Coroana Principatului Munteniei pe care am venit să ţi-o aducem, inimele a două milioane şi jumătate de Români, care ne-am însărcinat a ţi le oferi cu iubire şi respect, şi de a te asigura că pe cât vei purta stindardul unirii, a naţionalităţii, a justiţiei şi a libertăţii, Munteni, precum şi Moldoveni, te vor urma ca un singur om" [3]).

Odată alegerea Domnului Cuza săvârşită rămânea de lămurit problema ecoului pe care această alegere îl provoca în Europa, lucru foarte bine arătat de Victor Place: „...l'élection, faite à l'unanimité, par l'Assemblée Valaque du même Prince, qui avait été nommé en Moldavie, vient de constituer l'union à l'improviste et de présenter un fait grave aux délibérations de l'Europe" [4]).

Indată ce a fost ales, Domnul Cuza, numit atât de popular Cuza-Vodă, adresează o notă Puterilor garante în care arată că îşi dă seama că Ţara a cerut unirea sub un Prinţ străin şi că el, nevoind decât binele Ţării, se va retrage când va fi nevoe:

---

1. N. Iorga, *Istoria Românilor*, IX, p. 344.
2. Xenopol, *Istoria Românilor*, XII, p. 293.
3. G. G. Burghele, *Mihail Kogălniceanu*, C. Göbl, p. 15.
4. *Raportul din 29 Ianuarie 1859.*

„Lipsit de ambiţie personală şi nedorind alta decât binele Ţării mele, aşa precum ea îl înţelege şi îl cere, nu am trebuinţă de a declara că voiu fi totdeauna gata de a mă întoarce la viaţa privată şi că nu voiu considera retragerea mea, ca un sacrificiu, dacă Marile Puteri, luând în băgare de seamă dorinţele legitime ale unei naţii ce aspiră a se desvolta şi care vede înaintea sa deschizându-se calea unui nou viitor, ar consimţi, prin a lor hotărîre, o combinaţie ce, pentru această naţie, ar îndeplini toate speranţele ei" [1]).

Situaţiunea Domnului Cuza faţă de Ţară. Greutăţile ce întâmpină Domnul Cuza în cei şapte ani de Domnie sunt nenumărate; ele încep chiar din primele clipe ale ocârmuirei lui şi anume când se deschid desbaterile privitoare la răspunsul la mesagiul Domnului.

Intr'adevăr, proiectul, redactat de Radu Rosetti, C. Brăiloiu (raportor), Florescu, Christian Tell şi Predescu, se mărgineşte, exclusiv, să aducă aminte Domnului de făgăduinţele date, cu ocazia suirii lui pe Tron, de a fi doar „o verigă care să lege trecutul de năzuinţele viitorului: unirea Principatelor sub un Principe străin. Proiectul mai arăta că Principele străin va lega Ţările Române mai aproape de Europa şi că numai ereditatea va ţine în frâu ambiţiile rivale. Pe aceste consideraţiuni, comisia roagă „pe Inălţimea Sa, ca fără a lăsa să se piardă momentele favorabile, să facă a ajunge la scopul dorit".

Această nedelicateţă din partea unora de a arunca în faţă Domnului, deabia suit în Scaun, problema Principelui străin, a dat naştere la discuţii care au ţinut mai multă vreme, Grigoriu-Văsescu arătând că este o nedelicateţe ca „în cea dintâi comunicare ce avem cu Hospodarul, să nu găsim alta a-i spune decât, că dorinţele noastre vor fi împlinite numai atunci când se va scoborî de pe Tron" [2]).

1. N. Iorga, *Istoria Românilor*, IX, p. 345.
2. Xenopol, *ut supra*, XIII, pp. 48 şi urm.

Deasemenea Ludovig Steege spune că „cererea unui Principe străin ar fi în contra Convenţiunei şi că ar fi periculoasă a se face într'o clipă în care Puterile nu sunt înţelese nici măcar asupra îndoitei alegeri a Hospodarului pământean".

Această discuţiune ne arată pe deplin desbinarea ce exista chiar în rândurile partizanilor unirei, unii din ei refuzând categoric de a fi alături de un Domn român şi cerând insistent un Principe străin sub a cărui ocârmuire să stea. Principele Sturza care ar fi vrut el Tronul Principatelor, arată că „Hospodarul oricât timp ar guverna, nu poate fi decât depozitarul demnităţii domneşti şi că este chemat a stăpâni Ţara noastră până când Europa ne va trimite un Principe străin" [1].

Dacă situaţiunea Domnului faţă de Ţară era, cum am văzut, destul de grea, faţă de Europa ea nu era mai uşoară deoarece Poarta nu-i trimesese încă firmanul de învestitură. Cât priveşte chestiunea Principelui străin, cu tot ecoul ce-l trezise în lăuntrul Adunării, Domnul Cuza putea, pentru moment, fi liniştit, această chestiune neputând fi adusă în discuţiune, mai ales că fiecare Putere europeană ar fi vrut să pună pe Tronul din Principate un reprezentant al ei. D. A. Sturza, spune că o fantomă va urmări pe Cuza Vodă tot timpul Domniei lui: votul Divanului ad-hoc pentru dinastia europeană şi jurământul ce-l dăduse în această privinţă în ziua propriei lui alegeri ca Hospodar [2].

La început, chiar şi M. Kogălniceanu a fost pentru un Principe străin; până la urmă el susţine pe Domnul Cuza căruia îi adresează cuvintele atât de frumoase din 5 Ianuarie că 1859.

Ion Brătianu ridicându-se împotriva acelora ce vor Principe străin, pune în şedinţa Adunării naţionale a Ţării Româneşti, din 27 Iunie, întrebarea: „cine a avut cugetul primejdios de a cere Prinţ străin şi unirea absolută?" [3]).

1. Xenopol, *op. cit.*, XIII, pp. 48 şi urm.

2. D. A. Sturza, *Precuvântare la A te relative la 2 Maiu 1864*, de V. Kogălniceanu, p. VII.

3. Xenopol, *Istoria Românilor*, XIII, p. 51.

Acelaşi Ion Brătianu, la 14-16 Mai 1859, arătase răul ce au făcut cauzei naţionale acei ce umblau în străinătate pentru dobândirea Domniei în Principate, în cuvintele: „Alexandru Ioan I, ridicându-se pe Tronul României, ne trase din marginea prăpastiei şi trebue să devie pentru noi toţi simbolul unirei nu numai al Principatelor, ci şi al oamenilor. In zilele dintâi, încă aprinşi de luptele trecute, nu puturăm dobândi tot sângele rece trebuincios, ca să pătrundem noua situaţiune ce a făcut acestor ţări numirea lui Alexandru Cuza. Acum însă când patru luni ne despart de acele zile furtunoase, pasiunile s'au potolit şi nu ne mai este iertat de a vedea turbure; ...acum că avem o patrie liberă şi deopotrivă binefăcătoare a iubi şi a apăra, simpatiile noastre pentru cutare sau cutare pretendent trebue să dispară, cum au dispărut ei înşişi de pe orizontul politic, unde nu erau decât nişte brandonuri de zizanie pentru noi" [1]).

Cu toată opoziţia unor elemente de dreapta contra Domnului, poporul îi înţelese misiunea. Poporul va fi alături de acest Domn care, prin originea familiei lui, prin mediul în care a trăit, prin educaţia pe care a primit-o, a fost un boier şi cu toate acestea un mare democrat „care nu s'a gândit la nimic din ale lui, ci singur, şi-a spus: acest lucru trebue făurit; îl voiu face împotriva tuturor, împotriva mea însăşi, dar nu împotriva datoriei pe care o am faţă de Dumnezeu şi faţă de oameni" [2]).

Şi când Adunarea, veşnic în opoziţie [3]), îi refuză sistematic orice reformă propusă, acest Domn, „ajuns pe Tron fără să vrea şi din atâţia candidaţi care nu i-au iertat-o o viaţă întreagă, acest adevărat Domn din mila lui Dumnezeu şi voinţa naţională, ales din mulţime şi din prima clipă cel mai devotat împlinitor al voinţei naţionale" [4]), scrie lui Napoleon al III-lea, arătându-i împrejurările şi greutăţile ce întâmpină, şi-i arată,

---

1. Ion C. Brătianu, *Acte şi cuvântări*, Cartea Românească, 1938, p. 308.
2. N. Iorga, *100 de ani dela naşterea lui Cuza*, p. 37.
3. D. Bolintineanu, *Viaţa lui Cuza Vodă*, p. 55.
4. N. Iorga, *100 de ani dela naşterea lui Cuza*, pag. 32.

în acelaşi timp că el este gata să părăsească puterea — ca să nu stea în calea propăşirii Ţărilor româneşti pe care le ocârmuia — sau „de a o apăra cu energie, după cum crede M. V. că este mai potrivit" [1]). Fără înţelegerea şi sprijinul Impăratului Napoleon, care în multe clipe grele a stat alături de Domnul şi poporul român, poate că Cuza s'ar fi dat înapoi dela greaua răspundere ce-şi luase. Rolul Domnitorului i-a fost bine arătat de Victor Place care, deşi de multe ori a depăşit anumite limite, l-a îmbărbătat cu vorbele :

„En avant donc, puisque le sort en est jeté. Une nation à rendre à la lumière et à la vie ; du bien à faire à cinq millions d'âmes, cela vaut que l'on se donne de la peine et que l'on marche vers le but sans se soucier des ingratitudes, ni des lâches calomnies de quelque misérables" [2]).

Primele reforme. Primul Guvern, alcătuit în Moldova de Cuza Vodă după câteva încercări nereuşite, se constitue sub preşedinţia lui V. Sturza şi are ca membri pe Manolache Costache Epureanu, V. Alecsandri, C. Rolla, D. Miclescu şi generalul Milicescu.

In Muntenia Guvernul e prezidat de I. Filipescu şi alcătuit din Barbu Catargiu, I. Cantacuzino, Gr. Filipescu, generalul Vlădoianu, N. Golescu şi D. Brătianu — unii din partida boerească, alţii din partidul progresist, alţii vechi revoluţionari dela 1848 ; iată deci dela început un Guvern de uniune naţională.

Domnul Cuza procedează la facerea unui împrumut, sub formă de dare, având în vedere, „starea cea rea în care se afla Casa Statului şi mijloacele noii organizări" [3]). In Moldova, darea trebuind să fie impusă pe proprietatea funciară pentru a coborî condiţia proprietarilor privilegiaţi la aceia a ţăranilor, şerbi încă, provoacă răsturnarea Ministerului. In Muntenia

---

1. Xenopol, *op. cit.*, XIII, p. 54.
2. Scrisoarea din 4 Maiu 1861, V. Slăvescu, *Domnitorul Cuza şi Vict Place*, C. Românească, 1942, p. 92.
3. A. D. Xenopol, XIII, p. 26.

se ajunge la acelaşi rezultat, Ministerul căzând pentrucă se arătase de partea ţărănimii.

Iată că din primele clipe ale Domniei lui Cuza, chestiunea agrară se afirmă ca o problemă de rezolvat. Domnia lui Cuza, spune d-l prof. I. V. Gruia este stăpânită din cele dintâi zile de nevoia deslegării problemei ţărăneşti, care constitue un fapt politic şi social fundamental, pe care se va sprijini de altfel întreaga perioadă de regenerare politică şi naţională şi formaţiunea Statului Român modern [1].

In deslegarea chestiunei agrare, Cuza Vodă este preocupat de elementul politic, elementul social şi elementul economic al acestei probleme; în acest sens V. Place arată că „l'avenir des Principautés Unies dépend en entier de cette question, et j'ai cru pouvoir conseiller au Prince, dans la lettre que je lui ai écrite, de s'adresser à la Conférence pour en obtenir une solution. ...Toutefois, ma conviction bien profonde était que les Principautés continueront à s'agiter tant que la question rurale ne sera pas résolue" [2]).

Consulul francez la Iaşi Victor Place nu găseşte, la început cuvinte destul de tari, pe cât de nedrepte, la adresa Domnului Cuza; de îndată ce acesta îl autoriză să-i supună părerile sale asupra treburilor lăuntrice ale Principatelor, consulul e fericit, aduce Domnului cele mai mari elogii şi afirmă că numai Cuza Vodă este în măsură de a asigura ţării o nouă şi temeinică organizare [3]).

Inainte de a trece la reformele de importanţă vitală pentru propăşirea neamului românesc, Domnul Cuza creiază o tabără militară la Ploeşti, în care unii autori văd o mişcare de dictatură a lui Cuza—V. Place bunăoară văzând în această tabără „un mijloc al Domnului de a sdrobi tot ce s'ar împotrivi planurilor sale de dictatură" [4]) — când el nu vroia decât să se

1. *Curs de Drept Constituţional*, Bucureşti, 1943, II, p. 402.
2. V. Slăvescu, *Domnitorul Cuza şi Victor Place*, p. 107.
3. V. Slăvescu, *ut supra*, p. 51.
4. Scrisoarea lui Polace către Walewski din 28 Mai 8 Iunie 1859.

poată împotrivi la nevoie unei năvăliri turceşti. Această tabără e desfiinţată înainte de vizita de curtoazie a Domnului Cuza la Poartă [1]).

Cu toată atitudinea lui împăciuitoare, Domnul Cuza e nevoit să disolve mereu Adunarea şi să schimbe Ministerele, nouă în Muntenia şi şase în Moldova, din cauză că Guvernul e mereu în conflict cu Parlamentul.

Pentru a întări situaţiunea externă a Principatelor, Cuza pleacă la Constantinopol. Primirea strălucită care se face Domnului Cuza este în mare parte opera lui Costache Negri, cel mai devotat şi mai statornic prieten şi slujitor al Domnului său. Cu această vizită dispare orice urmă de înjosire care ar fi amintit că în trecut Domnul fanariot săruta pulpana hainei Sultanului [2]).

Domnul Cuza întors în ţară arată scopul călătoriei sale: „Nu am mers acolo pentru a căuta mijlocul de întărire din lăuntru, căci realizarea legitimelor dorinţi ale Românilor atârnă de ei înşişi. Aşi socoti coborît neamul românesc, dacă afară din ţară aşi fi căutat mijloacele de a ajunge la ţelul dorit. Vizita la Constantinopole a fost o simplă vizită de curtoazie".

A. D. Xenopol afirmă că totuşi Domnitorul se dusese la Poartă pentru a face să fie primită ideia unirii şi revizuirea legii electorale [3]). Alţii l'au acuzat că ştirbise autonomia Principatelor-Unite ducându-se la Poartă.

Ca un răspuns la această învinovăţire citām cuvintele lui M. Kogălniceanu, spuse după unire, şi care constitue cea mai frumoasă apărare a Domnului Cuza a cărui ocârmuire reprezintă începutul celei dintâi înjghebări a unei acţiuni diplomatice demne şi de sine stătătoare a României [4]):

„Cât despre progresele realizate, priviţi numai la unire şi

---

1. D. Bolintineanu, *Viaţa lui Cuza Vodă*, pp. 44 şi urm.
2. Xenopol, *op. cit.*, XIII, p. 75.
3. *Op. cit.*, XIII, p. 84.
4. R. V. Bossy, *Alexandru Ioan Cuza 1859—1866*: *Politica externă*, p. 35.

spuneţi dacă în 1856, credeam noi că, în zilele noastre, sub ochii noştri, vom vedea unirea îndeplinită? Credeam noi că, înainte de a ne albi părul, vom vedea întrunite Tronurile lui Ştefan cel Mare şi al lui Mihai Viteazul? Credeam noi că, în patru ani vom avea unirea şi fără de vărsare de sânge, fără pagubă, fără sdruncinare şi noi, cei despărţiţi de veacuri, ne vom găsi întruniţi într'o singură Adunare, Munteni şi Moldoveni, şi ca deputaţi a unei singure naţiuni, să hotărîm despre treburile unei singure ţări, unei singure patrii, România? Plecaţi capetele, mulţumiţi lui Dumnezeu, căci la puţine generaţii a fost dat să vadă ce am văzut noi şi să dobândească ce am dobândit noi; şi în loc de a mulţumi, d-voastră veniţi acuma să faceţi imputare aceluia ce a împlinit misiunea ce i-am dat, zicând că el a călcat drepturile ţării, şi a chemat intervenirea străinilor" [1]).

După pacea dela Villafranca, Sultanul trimete Domnului Cuza învestitura prin două firmane. Domnitorul spune trimisului Sultanului următoarele: „Arătaţi M. S. Sultanului omagiul celui mai adânc respect şi asigurarea despre tot zelul meu pentru fericirea ţării; asiguraţi-l deasemenea că Românii ştiu a fi credincioşi tratatelor" [2]).

Domnul Cuza, observă Bolintineanu, se întoarce dela Constantinopole schimbat. Domnitorul afirmase, mai înainte, într'o conversaţie asupra libertăţilor ţării şi mijloacelor proprii de a-i da o bună organizare: „Eu nu mai sunt tot acela; acum cunosc pe Români, n'am fost om de Stat, voi fi!" [3]).

Această manifestare de energie avea să se producă în curând mai ales împotriva unor tendinţe de nesupunere din partea Mitropolitului Sofronie Miclescu şi a clerului. Domnul Cuza, îndată după întoarcerea sa în ţară, arată Mitropolitului Sofronie Miclescu, cel mai înverşunat potrivnic al noii ordini, că Mitropolitul, deşi Şeful treburilor bisericeşti, trebue să fie

---

1. D. Bolintin anu, *Viaţa lui Cu.a Vodă*, p. 45.
2. *Steaua Dunării* din 10 Octombrie 1859.
3. D. Bolintineanu, *ut. supra*, pp. 45 şi urm.

supus autorităţii Domnului: „Prea Sfinte Mitropolite! Ţara v'a încredinţat toiagul arhipăstoresc ca să o conduceţi pe calea morală şi a mântuirii sufleteşti. Eu sunt convins că Prea Sfinţia Voastră aveţi conştiinţa acestor mari şi frumoase îndatoriri; dar sunteţi rău înconjurat şi rău sfătuit. De un timp încoace clerul înalt a părăsit misiunea sa cu totul; în loc de a fi cel dintâi a da exemplul respectului către lege şi autoritate, el s'a pus în stare de revoltă. Nu vom mai tolera o asemenea stare de lucruri, jignitoare, fericirei şi progresului ţărei. Trebue ca în viitor capetele cele mai îndărătnice să se supună legei". Domnitorul arată apoi cum Mitropolitul s'a opus întotdeauna încercărilor Miniştrilor de a introduce morala şi disciplina în mănăstiri, răspunzând prin cărţi de afurisenie; că Guvernul a cerut destituirea Stareţului dela Neamţ găsit vinovat de multe încălcări, dar că Mitropolitul a refuzat destituirea; că Mitropolitul doi ani de-a-rândul refuzase să serbeze ziua Domnului. „Ca simplu cetăţean, spune Domnul, eu nu cer şi nu am trebuinţă de rugăciuni de comandă şi făcute fără voie; dar ca Şef al Statului, cer şi pretind ca Mitropolitul Moldovei să se roage pentru Domnul Românilor". Apoi Domnul se întoarce spre Kogălniceanu şi prefăcându-se a fi supărat pe el îi spune: „De aceia, Domnule Preşedinte al Consiliului şi Ministru de Culturi ad-interim, ne vedem silit a vă arăta nemulţumirea noastră pentru molătatea şi indulgenţa cu care aţi răbdat starea de nesubordonare în care s'au pus unii din membrii clerului înalt; chiar de mâine veţi lua măsurile cele mai energice, pentru ca legea şi autoritatea să fie respectate de toţi fără deosebire. Am respectat şi voiu respecta drepturile atât ale fiecărui cetăţean cât şi ale fiecărei puteri a Statului; însă voiu şti a face să se respecte şi drepturile care sunt date Domnitorului. Naţiunea ne-a delegat suveranitatea ei, ca să facem fericirea a cinci milioane de Români, iar nu ca să ne oprim din această cale mântuitoare, prin consideraţiuni către câţiva răsvrătitori sau ambiţioşi care nu se pot împăca cu noul ordin de lucruri. Suntem Domnul Românilor şi prin urmare suntem datori a ocârmui

astfel, ca fericirea întregei naţii să nu mai fie sacrificată la câţiva nemulţumiţi" [1]).

Mitropolitul e suspendat, dat în judecată şi surghiunit la mănăstirea Slatina. Această măsură este justificată de cuvintele lui Kogălniceanu: „Domnul ţării este o fiinţă mai presus de toţi cetăţenii. Nimănui nu-i este iertat a se pune faţă în faţă cu dânsul. Aceasta însă s'a încercat a face Mitropolitul, ca un alt ales al Naţiei; de aceia l-am dat jos".

Caracterul ferm şi autoritar al Domnului Cuza se afirmă, pe aceiaşi linie, în 1865, cu prilejul răspunsului pe care-l dă notei lui Fuad, care constituia o încălcare a autonomiei Principatelor Unite a căror întrunire într'un singur Stat se desăvârşise; dar despre aceasta vom vorbi la locul potrivit.

Această dovadă de hotărîre a Domnului Cuza face pe unii dintre oamenii politici ai acestor vremuri să-l socotească ca dictator. Chiar V. Place, care îl va îndemna mai târziu la lovitura de Stat, îl acuză de dictatură, ceiace vine în contrazicere cu o afirmaţie, probabil tot a lui Place, dar pe care acesta o trece în seama altora, că Domnul Cuza ar fi prea moale şi prea inactiv [2]); astfel în raportul din 1/13 Mai 1859 V. Place spune: „Le Prince Cuza s'est promptement habitué au pouvoir, et, malgré les promesses de patriotisme et de dévouement dont il a été prodigue à son début, il lui serait très pénible de l'abandonner" [3]); iar în raportul din 9/21 Iunie 1859: „les tendances à la dictature du Prince Cuza... deviennent de plus en plus manifestes" [4]).

Poate fi acuzat Domnul Cuza de dictatură şi de arbitrar când păstrează o atitudine împăciuitoare şi prudentă şi trece cu vederea atâta vreme nesupunerea clerului şi a Mitropolitului Sofronie Miclescu; când faţă de arestarea unor ziarişti,

1. Xenopol, *op. cit.*, XIII, p. 87.

2. „Le Prince ne fait rien, ne s'occupe de rien et c'est lui qui est la cause que tous les intérêts sont en souffrance". V. Slăvescu, *Domnitorul Cuza şi Victor Place*, p. 90.

3. V. Slăvescu, *op. cit.*, p. 34.

4. V. Slăvescu, *op. cit.*, p. 39.

măsură pe care D. Bolintineanu o socotește arbitrară, Domnul ordonă printr'o telegramă imediata lor punere în libertate [1]; când a înlocuit Guvern după Guvern, nouă în Muntenia și șase în Moldova, și aceasta numai pentru a rezolva problemele de interes național; când în chestiunea Costangalia, Domnitorul arată Polonezilor cari trecuseră pe teritoriul românesc pentru a merge în Polonia în ajutorul revoluției, că are cea mai mare simpatie pentru cauza lor dar că nu poate primejdui situația țării și să fie scootit de Ruși ca dușman; când se preocupă în mod deosebit de nevoile și drepturile poporului, de realitățile românești; când, în sfârșit, deși sfătuit de unii oameni politici, printre cari și de V. Place, să recurgă la lovitura de Stat, al cărui exemplu îl dăduse Napoleon al III-lea, Domnul Cuza a șovăit, a amânat mereu această măsură plină de răspundere și nu a aplicat-o decât în ultima clipă, când ea devenise o necesitate de salvare națională?

Dacă dictatura și arbitrarul ar fi fost singura preocupare și singura regulă de conduită, n'ar fi întrebuințat oare Domnul Cuza aceste măsuri extreme chiar dela început când, în spusele lui Place, situațiunea era gravă: „Les affaires sont dans un grave état de souffrance. Les finances s'obèrent de plus en plus et le ministère n'est pas encore parvenu à dresser le budget. L'administration reste dans l'ornière du passé, aussi bien que la justice et aucune amélioration n'a encore été introduite, ni dans l'une ni dans l'autre. Les affaires communales sont déplorables et jamais on n'avait vu pareille pénurie. En un mot la situation est mauvaise" [2]).

Domnul Cuza nu a urmărit să facă din dictatură un principiu al guvernării sale și nici un sistem politic de organizare constituțională a țării. El nu a înțeles decât să profite de independența totală interioară obținută în temeiul Convenției

1. *Cuza Vodă și oamenii săi*, București, 1870, p. 149.
2. Xenopol. *op. cit.*, XIII,. pp. 169—170.
3. Raportul lui V. Place din 23 Aprilie/5 Mai 1859. V. Slăvescu, *Domnitorul Cuza și Victor Place*, p. 33.

dela Paris. In acest sens : încheierea din 5 Iunie 1859 a Curţii de Apel din Iaşi, prin care se respinge asistenţa dragomanului austriac, în Camera de chibzuinţă, pe temeiul art. 327 din Regulamentul Organic ; oprirea căprarilor austriaci să intre, armaţi, în pretoriul Tribunalului ; răspunsul dat consulilor din Moldova de către guvernul Moldovean, la cererea acestora de a li se respecta jurisdicţia consulară ; răspunsul prin care guvernul moldovean se miră de cererea consulilor de a aplica riguros capitulaţiile când Tratatul şi Convenţia dela Paris arată că ele se vor aplica numai întrucât nu vor ştirbi autonomia lăuntrică a Principatelor ; pedepsirea unor Turci din judeţul Suceava pentru neorânduielile săvârşite ; revocarea agentului muntean Aristarchi de pe lângă Poartă ; expulzarea din ţară a doi ziarişti străini ; oprirea citirii în bisericile catolice a afuriseniei împortiva Regelui Italiei ; tonul mândru al comunicărilor Domnului Cuza către Poartă ; toate acestea, spune d-l Prof. G r u i a, arată spiritul în care s'a înţeles şi s'a aplicat Convenţiunea dela Paris, în temeiul căreia Principatele Unite s'au bucurat de o autonomie internă, integrală. [1]).

Unirea. In urma vizitei la Constantinopole, Domnul Cuza era asigurat că pentru moment unirea Principatelor sub un Principe străin nu era cu putinţă. Şi cum ideia unirii Principatelor într'un singur Stat fusese una din preocupările Domnului din prima clipă a guvernării, Cuza trimite la Poartă un *memorandum* în care arată cum a reţinut puternica mişcare spre unire, mişcare ce începuse odată cu alegerea lui ; cum clasa privilegiată se foloseşte de nerealizarea unirii pentru a provoca neînţelegeri ; arată imperfecţiunea legii electorale, impusă de Convenţiune, şi care duce uneori la situaţiuni ciudate ca aceia dela Ismail a alegătorului unic care se votează singur ; arată, în sfârşit, neputinţa de a mai conduce treburile Statului fără unirea Ministerelor şi a Camerelor, precum şi necesitatea imperioasă de a modifica legea electorală.

---

1. *Curs*, II, pp. 387 şi urm.

Poarta luând în considerare acest memoriu, la care se adaugă şi o notă a Domnului Cuza din 6 Ianuarie 1861 în care el arată că „de acum înainte se va conduce mai mult după interesele ţării decât după ale Europei" [1]), se teme ca unirea să nu atragă după ea şi lămurirea problemei Principelui străin şi, mai ales, se teme ca înlăturarea tratatului dela Paris din 1856, pe care se întemeia existenţa Turciei, să nu atragă şi înlăturarea ei proprie.

La 19 Aprilie 1861, Thouvenel, ambasadorul Franţei la Poartă, scrie lui Place informându-l de încuviinţarea unirii Principatelor, însă numai în timpul Domniei lui Cuza : „L'Ambassade de Sa Majesté à Constantinople a reçu communication confidencielle, le 15 de ce mois, d'une dépêche qu'Ali Pacha se proposait d'adresser aux représentants de la Porte près les Puissances Garantes, au sujet des Principautés. D'après cette dépêche, le Gouvernement Ottoman admet d'une part l'Union des Chambres et des Ministères de Moldavie et de Valachie pendant la vie du Prince Cuza et la suppression de la Commission Centrale ; et d'une autre part, il remet à ce Prince le soin de proposer à la Conférence, qui s'ouvrirait entre les Puissances, les modifications à introduire dans la loi électorale" [2]).

Silinţele din partea agentului român la Poartă, Costache Negri, sunt din ce în ce mai puternice, el afirmând chiar, la un moment dat, că întârzierea unirii ar putea provoca mari turburări în Principate. Ambasadorii Franţei, Angliei şi Austriei sfătuesc pe C. Negri să nu se grăbească şi să roage pe Domnitor să amâne orice dispoziţie în acest sens.

In Septembrie 1861, datorită sprijinului Franţei care era pentru unire dar hotărît împotriva Principelui străin, se întruneşte Conferinţa pregătitoare a ambasadorilor din Constantinopole. După lungi desbateri, Poarta alcătueşte firmanul pentru unire care cuprindea cinci condiţiuni :

1. unirea Principatelor numai în timpul vieţii lui Cuza;

1. Xenopol, *Istoria Românilor*, XIII, p. 121.
2. V. Slăvescu, *Domnitorul Cuza şi Victor Place*, p. 231.

2. suspendarea Comisiunei Centrale în tot acest timp;
3. hotarele Principatelor să rămână neatinse;
4. să se înființeze două Consilii provinciale, câte unul de fiecare Principat;
5. unirea să înceteze la moartea lui Cuza.

Din acest firman reiese, mai întâi, preocuparea Turciei de a vedea încetată unirea la moartea lui Cuza, acest lucru fiind prevăzut în art. 1 și 5, și apoi faptul că unirea era imperfectă, firmanul menționând două Consilii provinciale, unul pentru Muntenia, altul pentru Moldova.

Zadarnic protestează Domnul Cuza la Poartă împotriva acestor măsuri. In cele din urmă e nevoit să le primească așa cum le stabilise firmanul adus la 25 Noembrie de T. Calimaki, secretarul lui C. Negri.

La 3 Decembrie, Domnul Cuza, în mesajul de deschidere al Adunărilor, arată că „după trei ani de silințe neîntrerupte, suntem de astădată bine întemeiați a crede că unirea este dobândită pentru noi" [1]; pentru a curma neliniștea pe care o prilejuise firmanul prin punctele 1 și 5, Domnul Cuza adaugă: „unirea va fi așa cum o dorim noi".

La 11 Decembrie 1861, Domnul Cuza dă o proclamație oficială în care arată că dorința care-l însuflețise întotdeauna, unirea, se realizase:

„Unirea este îndeplinită; naționalitatea română este întemeiată. Acest fapt măreț, dorit de generațiile trecute, aclamat de corpurile legiuitoare, chemat cu căldură de noi, s'a recunoscut de Inalta Poartă și de Puterile Garante și s'a înscris în datinele națiunilor. Dumnezeul părinților noștri a fost cu țara, a fost cu noi. El a întărit silințele noastre, prin înțelepciunea poporului și a condus națiunea către un falnic viitor. In zilele de 5 și 24 Ianuarie ați depus toată a voastră încredere în Alesul Națiunei, ați întrunit speranțele voastre într'un singur Domn; Alesul vostru vă dă azi o singură Românie" [2]).

1. Xenopol, *op. cit.*, XIII, p. 127.

2. *Monitorul Oficial al Țării Românești* din 11 Decembrie 1861 și *Monitorul Oficial al Moldovei* din 12 Decembrie 1861.

Aclamaţii delirante acoperă cuvintele Domnului Cuza, primul Domn al Românilor.

Dacă meritul Domnului Cuza care, în afirmaţia lui Barbu Catargiu, „singur prin a sa stăruinţă ne-a dat această zi atât de strălucită" [1]), este mare, şi silinţele oamenilor politici care l-au înconjurat, l-au susţinut, au stat alăturea de el în clipa unirii Principatelor într'un singur Stat — România — şi au contribuit la punerea bazelor de aşezare, solide, întemeiate pe realităţile româneşti, sunt şi ele demne de laudă.

Poetul Vasile Alecsandri a jucat un rol de seamă încă înaintea alegerii Domnului şi a avut o activitate diplomatică plină de roade în ţările europene unde a fost trimes pentru a susţine interesele româneşti.

Un rol important are şi C. Negri care a reprezentat interesele Principatelor, într'un moment atât de delicat, pe lângă Poartă care avea încă un drept de suzeranitate asupra Principatelor Române. Ţăranii fără pământ şi robii fără libertate, spune d-l Prof. Giurescu, au găsit în el un puternic apărător şi un prieten statornic. Iar ţara şi neamul, un servitor credincios care i-a închinat toate puterile sufletului său şi unul din fiii care i-au sporit cinstea şi frumuseţea [2]).

Deasemenea consulul francez din Iaşi Victor Place a stat alăturea de Domn în clipele grele dinaintea unirii îndemnându-l, la 9/21 Aprilie 1861, să procedeze la desăvârşirea ei, prin cuvintele : „j'aime mieux un peuple qui ose prendre son indépendance, que celui qui la reçoit" [3]).

M. Kogălniceanu, „omul dela 2 Mai şi învinsul dela 11 Februarie", a ajutat Domnului Cuza la îndeplinirea operei mărețe de organizare a României. Neîncetat alături de Domn, în toate clipele grele, caracterul acestui mare Român nu s'a desminţit nici chiar în clipa în care, silit poate de prea marea lui popularitate, a fost nevoit să-şi dea demisia asigurând pe Domn

1. *„Unirea"* din 1—5 Decembrie 1861.
2. *Din trecut*, p. 253.
3. V. Slăvescu, *op. cit.* p. 95.

că tot nu va uita „amiciția ce mulți ani l-a legat de colonelul Cuza" [1]). Liberalismul lui Kogălniceanu, spune d-l Prof. I. V. Gruia, a fost realist, adică pătruns de respectul autorității și de rezolvarea problemelor românești. Numai așa se explică de ce M. Kogălniceanu a putut sta alăturea de Domnul Cuza al cărui autoritarism este pătruns de prestigiul Domniei și de dreptatea și libertatea pentru popor [2]).

Secularizarea averilor mănăstirești era o problemă a cărei rezolvare se ceruse de multă vreme. Istoricul acestui proces, spune D. Bolintineanu, este lung și începe înainte de Matei Basarab [3]). Sub Domnii fanarioți chestiunea mănăstirilor închinate se rezolvă în paguba Principatelor, mai ales că Rusia susține cauza călugărilor greci. Secularizarea e proclamată apoi de revoluționarii dela 1848; C. Negri, refugiat la Paris, arătase într'o cuvântare ținută studenților români necesitatea imperioasă a secularizării averilor mănăstirești: „Dar odată cu ea (cu Unirea) ne trebue și stăpânirea deplină a întregului pământ al țării. Voevozii de pe timpuri înzestrară bisericile și școlile cu moșii întinse. Astăzi aceste moșii sunt pradă unor călugări greci de prin munții lumii. Dar bun este Dumnezeul părinților noștri. Veni-va odată ziua dreptății unde fiecare să rămână cu ale sale" [4]). Secularizarea este cerută și de Divanurile ad-hoc, dar fără folos. Această situație continuă și la începutul Domniei lui Cuza, călugării greci mergând până la nerespectarea legilor țării și a Domnului, așa cum reiese din cuvintele lui Cuza către Mitropolitul Sofronie Miclescu.

Pentru a pune capăt, odată pentru totdeauna, acestei situațiuni, agentul român la Poartă, C. Negri, trimite Puterilor garante un memoriu în care arată dreptatea secularizării averilor mănăstirești, spunând că Guvernul Principatelor-Unite „consacră 80.000.000 lei turcești, la locurile sfinte, în 28.889.020

1. Al. Lăpădatu, *Al. I. Cuza 1859—1866: Viața politică internă*, p. 24.
2. *Curs*, II, p. 413.
3. *Viața lui Cuza Vodă*, București, 1869, p. 69.
4. C. C. Giurescu, *Din trecut*, p. 248.

lei, ce egumenii greci datorează României în baza stipulaţiunilor de mai înainte şi în 51.110.980 lei în acont", în condiţiunile următoare :

1. acest capital va fi pus sub garanţia colectivă a Sublimei Porţi, Puterilor garante şi Principatelor-Unite ;

2. comunităţile religioase vor fi datoare să dea socoteală pe fiecare an, de întrebuinţarea produsului acestui capital ;

3. în niciun caz comunităţile suszise nu vor putea înlătura produsul dela scopul său nici atinge capitalul ;

4. egumenii greci vor da înapoi mănăstirilor noastre podoabele şi vasele sfinte cu care le-au înzestrat strămoşii noştri, cum şi documentele cari li s'au încredinţat după inventariile care se aflau în arhivele noastre [1]).

Odată unirea înfăptuită era firesc ca toată ţara să-şi arate nemulţumirea împotriva atitudinei egumenilor greci şi să fie justificate loviturile ce, pe ascuns, le dădea Guvernul român [2]). Ali-Paşa, în numele Porţii, protestează împotriva acestor măsuri trimiţând o notă în care învinueşte pe Domnitorul român de arbitrar când Domnul Cuza nu lua decât măsurile trebuincioase pentru a ţărmuri activitatea răufăcătoare a călugărilor greci care nu de puţine ori trimeteau anumite acte peste graniţă [3]). Ca un răspuns la nota lui Ali-Paşa, Guvernul român, care înţelegea să-şi afirme din ce în ce mai mult independenţa, ia măsuri şi mai aspre scoţând limba greacă din bisericile şi mănăstirile închinate.

Atitudinea hotărîtă a Domnului Cuza provoacă o notă de protest şi din partea Rusiei care arată că „măsurile luate de Cuza constituesc o despoiere incalificabilă" [4]).

Sprijinul şi de data aceasta, vine tot din partea Franţei şi chiar şi din partea Italiei, încă în perioada de formaţiune.

Austria declară că problema secularizării nu este decât o

---

1. D. Bolintineanu, *Cuza Vodă şi oamenii săi*, p. 75.
2. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, XIV, pp. 220 şi urm.
3. A. D. Xenopol, *ut supra*, p. 202.
4. *Românul* din 19 Noembrie 1863.

chestiune de *drept privat* care privește numai Statul român. Profitând de această situație, la 13 Decembrie 1863, Domnul Cuza își Mihail Kogălniceanu fac — printr'un „act de autoritate împotriva voinței formale a Europei" [1]) — pasul hotărîtor al secularizării averilor mănăstirești care aduce în patrimoniul țării a cincea parte din teritoriul ei [2]).

Proiecte inedite de reformă din vremea Unirii. Inainte de a trece la studiul Statutului lui Cuza din 1864, care se desprinde ca o necesitate de salvare națională [3]), amintim câteva proiecte de reformă dintre care unele nu aduc vreo reglementare a funcțiunilor Domnului, dar pe care le redăm, pe scurt, pentru a ne situa în cadrul istoric al acestor vremuri.

1. „Memoriul dela 1857 asupra claselor sociale în Valahia" cere un Guvern aristocratic, compus din toate ramurile sociale ale boierimei, și o reformă a clerului.

2. In „Proiectul de reprezentare națională din 1857" se vorbește despre țărani, despre marea proprietate, despre boieri, negustori, meseriași, etc. Acest proiect mai reglementează modul de organizare al reprezentării naționale, prevăzând un sistem bicameral : o Cameră și un Senat. Senatul era compus din Mitropolit, Episcopi și marii boieri ; el avea funcțiunea de Consiliu legislativ. Camera, o emanație a Consiliilor județene, a Camerelor de Comerț și a corpurilor profesionale, avea rol foarte micșorat [4]). Proiectul mai cerea un Principe ereditar „accompagné d'un préstige d'une position élevée et indépendante, et placé dans des conditions telles que son action gouvernamentale ne puisse être entravée ni par les influences extérieures, ni par les intrigues et les ambitions, ou par l'ésprit de discorde qui se produirait à l'intérieur" [5]).

---

1. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, XIII, p. 205.

2. Această afirmațiune o face Domnul Cuza în Proclamația dela 2 Mai 1864.

3. Prof. I. V. Gruia, *Curs*, II, p. 413.

4) Filitti, *Proiecte inedite de reformă din vremea unirii Principatelor*, București, 1936, p. 13.

5. Filitti, *Proiecte inedite*, p. 17. Memoriul acesta este redactat în limba franceză.

3. „Proiectul de Constituție al Comisiunii Centrale din 1859", desbate bazele ce trebuiau puse spre a se întocmi noua Constituție a Țărilor Române.

4. „Propunerile lui Petre Rosetti-Bălănescu pentru rezolvarea chestiunei țărănești — pela 1860—1862". Concluzia practică a autorului este că trebue lăsată libertatea de tocmeală între proprietarul de pământ și muncitorii rurali. Rosetti-Bălănescu se ridică apoi împotriva împroprietăririi țăranilor, măsură care apare în ochii lui ca un principiu comunist pentrucă țărănimea odată împroprietărită, va refuza să mai muncească pe moșiile boierilor, producând astfel o stingherire a întregului negoț.

5. In „Proiectul de Consiliu Legislativ din 1862" găsim oarecari informațiuni cu privire la persoana Domnului. Iată ce prevede proiectul în această privință :

Consiliul legislativ, spune art. 1, se alcătuiește din membri aleși jumătate de Domn și jumătate de Consiliul general ;

Consiliul legislativ elaborează proiectul de lege și îl supune, prin încuviințarea domnească, în deliberare Camerei care, dacă-l ia în considerare, îl votează și îl supune la întărirea domnească ;

Proiectele de lege, elaborate de către Miniștri, se trimet direct la Cameră de unde, dacă aceasta le primește, sunt trimese Consiliului legislativ care le supune întăririi domnești.

Domnul Cuza nu a dat urmare proiectului pentrucă Domnia cădea pe planul al doilea față de puterile pe care și le acorda Consiliul legislativ.

6. Un „Proiect inedit de Constituție al lui Cuza Vodă din 1863". Am văzut greutățile întâmpinate de Domnul Cuza care este nevoit să schimbe Ministerele din cauza conflictului dintre Guvern și Parlament. Domnul Cuza arată, la 4/16 Iulie 1862, într'o scrisoare către C. Negri, necesitatea sporirii puterii domnești și întocmește în acest sens un proiect de Constituție care este o imitație a Constituției franceze din 15 Ianuarie 1852 [1]).

1. Filitti, *Des origines du système représentatif en Roumanie*, Marvan, 1931 p. 17.

Prin art. 1 ocârmuirea Principatelor este acordată Domnitorului care guvernează însă cu concursul Miniştrilor numiţi de dânsul; actele Domnului, pentru a căpăta tăria îndatoritoare trebuie să fie subscrise de Ministrul competent [1]).

In cadrul puterii executive, Domnul este Şeful Statului.

El „comandează armata".

El numeşte în toate funcţiunile publice şi militare, funcţionarii depunând, potrivit art. 11, următorul jurământ: „Jur a da ascultare Constituţiei şi a păstra fidelitatea către Domnitor" [2]).

Puterea legiuitoare se exercită împreună de Domn, Senat şi Adunarea electivă.

Domnul *singur* are iniţiativa legilor care sunt elaborate de către Consiliul de Stat; tot Domnul face regulamentele trebuincioase pentru executarea legilor.

Domnul întăreşte şi promulgă legile votate de Senat şi Adunarea electivă. Domnul poate refuza întărirea sa.

El pregăteşte Bugetul şi-l supune deliberării Adunării elective; dacă Bugetul nu se va vota în timp priincios, spune art. 48, Domnul va hotărî prin *decret lege* împlinirea necesităţilor serviciilor publice conform bugetului anului precedent.

Dreptatea se face în numele Domnului care are dreptul de a ierta şi preschimba pedepsele în materie criminală fără a putea însă interveni într'alt fel în administrarea justiţiei.

Am studiat până acum Constituţia inedită din 1863 în punctele în care ea vine în contact cu persoana Domnului şi am văzut că, faţă de cele câteva reglementări pe care le-am cercetat, proiectul inedit din 1863 acordă Domnului exercitarea celor trei puteri, alcătuindu-se un Consiliu de Miniştri care să-l ajute în exercitarea puterilor Statului şi care să-şi asume, prin contrasemnare, răspunderea actelor domneşti.

1, Art. 5.

2. Acelaşi jurământ îl depun membrii Senatului, membrii Adunării elective, membrii Consiliului de Stat, magistraţii şi ofiţerii; Miniştrii fac jurământul obişnuit.

Ca şi în trecut, Domnul numeşte în toate funcţiunile publice, are iniţiativa legilor, deşi împarte puterea legiuitoare cu alte organe; Domnul poate refuza sancţionarea legilor.

O creştere a puterii Domnului ar reieşi din textul art. 48 care-i dă dreptul de a interveni printr'un decret lege la împlinirea necesităţilor serviciilor publice, în cazul când Bugetul nu ar fi votat în timp util.

In sfârşit Constituţia inedită nu mai consideră pe Domn ca supremă instanţă judecătorească, prevăzându-se totuşi că dreptatea se face în numele Domnului care iartă şi preschimbă pedepsele în materie criminală; puterea judecătorească a Domnului este limitată în sensul că el nu poate interveni în niciun fel în administrarea justiţiei.

După ce am văzut raporturile dintre Domn şi puterile Statului, rămâne să vedem care sunt organele ce-l ajută la ocârmuirea treburilor publice şi care este rolul lor.

Senatul (art. 9) este alcătuit :

a) ,,de Mitropolit şi de Episcopii eparhioţi;

b) de Primul Preşedinte al Curţii de Casaţie;

c) de generalul cel mai în vârstă dintre cei în activitate;

d) şi de persoanele pe care Domnul va găsi de cuviinţă a le ridica la această înaltă funcţie'' [1]).

Art. 10 dă Domnului puterea de a convoca, amâna sau prelungi durata sesiunilor care sunt fixate printr'un *decret* de Domnitor.

Rolul Senatului este întreit şi reiese din textele art. 17, 19 şi 20 :

a) Senatul reglementează prin senatus-consulte — supuse întăririi Domnului şi promulgate prin el — tot ce nu a fost prevăzut de Constituţie precum şi articolele din Constituţie ce dau loc la felurite interpretări;

---

1. Art. 8 : ,,Un Senat este instituit. Senatorii sunt numiţi pe 6 ani. Din 2 în 2 ani, Senatul va fi reînoit în a treia sa parte. Senatorii ieşiţi vor putea fi din nou reînoiţi; numărul membrilor Senatului nu poate întrece patruzeci şi nouă''.

b) Senatul primeşte şi discută petiţiile ce i se adresează de către cetăţeni;

c) Senatul poate printr'un raport să arate Domnului trebuinţa unor proiecte de lege de interes naţional şi să propună bazele unor asemenea legi.

Adunarea electivă are rolul de a discuta şi vota impozitele şi proiectele de lege [1]); spre deosebire de Senat Adunarea nu poate primi petiţii spre rezolvare.

Şi aici constatăm dreptul Domnului de a convoca, prelungi şi disolva Adunarea. Art. 38 prevede că durata sesiunii este de trei luni, ea începând în fiecare an la 1 Octombrie.

In cazul disolvării Domnul este obligat, potrivit art. 39, să convoace o nouă Adunare în termen de trei luni.

Domnul numeşte în fiecare an pe Preşedintele Adunării elective (art. 41).

Afară de Senat şi Adunare, proiectul inedit mai prevede, prin art. 54, instituirea provizorie a unui Comitet de legislaţiune şi a unui Comitet de finanţe.

Comitetul de legislaţiune studiază, discută şi alcătueşte proiectele de legi ce i se vor supune de către Guvern [2]) şi desleagă conflictele ce s'ar naşte în materie de competenţă administrativă.

Acest Comitet este alcătuit din şase membri, trei Deputaţi şi trei Senatori, numiţi de Domn pe trei ani (art. 56). Tot Domnul numeşte pe Preşedintle Comitetului de legislaţiune şi îl poate alege, dacă găseşte de cuviinţă, în afara Senatului şi Adunării elective (art. 57).

Comitetul de legislaţiune şi Comitetul de finanţe se vor întruni la 1 Ianuarie iar şedinţele vor ţine trei luni în şir; Domnitorul, potrivit art. 65, poate prelungi durata şedinţelor.

---

1. Art. 45.
2. „Comitetul de legislaţiune, spune art. 58, susţine în numele Guvernului discuţia proiectelor de legi înaintea Senatului şi Adunării elective, iar membri cari vor fi meniţi a lua cuvântul întru aceasta, se vo. desemna de către Domnitor". Fillitti, *Un proie t inedit*, p. 398.

Acestea sunt, pe scurt, dispozițiunile proiectului inedit din 1863, în punctele în care vine în contact cu Domnul.

In concluzie, față de trecutele încercări de reformă Domnul are puteri mult mai mari;

El numește pe unii dintre membrii Senatului și ai Comitetului de legislațiune, ceiace-i dă o nediscutată autoritate asupra acestor organe.

Domnul are dreptul de a interveni prin decrete legi:

a) în cazul când Bugetul nu ar fi votat în timp util;

b) când convoacă, amână și prelungește durata sesiunilor ce sunt fixate tot prin decret.

In sfârșit, Comitetul de legislațiune, prin rolul pe care-l are de a susține, în numele Guvernului, proiectele de legi în fața Senatului și a Adunării elective, devine cel mai prețios ajutor al puterii Domnului.

După alcătuirea acestui proiect de Constituție, Domnul Cuza îl trimete la Constantinopol după ce, mai întâi, în urma criticilor ce i s'au adus, l-a modificat, adăugându-i art. 7, cu privire la jurământul funcționarilor publici, și art. 16, 17, 18 și 20, cu privire la atribuțiunile Senatului.

La 16/28 Octombrie, agentul român la Constantinopole, Bordeanu, spunea că ar fi mai bine dacă Domnul ar face apel la o Adunare aleasă prin sufragiu universal, căreia să-i supună noul proiect de Constituție [1]).

Ali-Pașa, care nu găsește nicio obiecțiune de făcut acestui proiect, îl trimite, la 12 Noembrie stil nou, reprezentanților Turciei pe lângă Puterile garante [2]).

Baligot de Beyne, secretarul francez al Domnului Cuza, precizând atitudinea Domnului român în ceiace privește proiectul inedit, scrie la Poartă că proiectul a fost numai un schimb *oficios* de idei, pentrucă Guvernul Domnului Cuza nu înțelesese să supună nici când unei Conferințe planul său de organizare [3]).

1. Prof. I. V. Gruia, *Curs*, II, p. 413.

2. Filitti, *Un proiect de Constituție inedită a lui Cuza Vodă dela 1863*, în Anuarul Institutului de Istorie Națională, 1928—1930, p. 379.

3. Prof. I. V. Gruia, *Curs*, II, p. 414.

Lovitura de Stat. Față de opoziția sistematică a unora din partidele politice și a majorităților parlamentare, cari făceau cu nepuință orice încercare de reformă și rezolvarea marilor probleme ale țării, Domnul Cuza se convinge că lovitura de Stat se impune ca singură cale pentru rezolvarea marilor nevoi naționale. Când opoziția devine atât de agresivă și neînduplecată în ostilitatea sa față de reformele propuse, cu toate sfaturile unor oameni politici de a recurge la lovitura de Stat al cărui exemplu îl dăduse Napoleon al III-lea, Domnitorul amână mereu această măsură extremă. Când însă Adunarea Deputaților, prin votul de blam se ridică hotărît împotriva Guvernului și a reformelor propuse, Domnitorul o disolvă prin următorul decret :

„Decret domnesc pentru disolvarea Adunării elective.

Alexandru Ioan I

Cu mila lui Dumnezeu și voința națională, Domn al Principatelor Unite Române ;

La toți de față și viitori sănătate ;

Asupra raportului Consiliului nostru de Miniștri sub Nr. 570 ;

In virtutea art. 17 din Convenție [1]) ;

Am decretat și decretăm ce urmează :

Art. I. Adunarea electivă s'a disolvat.

Art. II. Ministrul nostru Secretar de Stat la Departamentul de interne este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a acestui Decret.

Dat în București, la 2 Mai 1864.

Ministru Secretar de Stat la Departamentul din Intru,

Kogălniceanu" [2]).

---

1. In aliniatul 3 al art. 17 se spune : „Hospodarul va putea, de va fi trebuință, a prelungi sesiunea. El poate convoca Adunarea, sau a o disolva". B. Boerescu, *Codicele Române*, p. 18.

2. V. M. Kogălniceanu, *Acte relative la 2 Maiu 1864*, p. 3.

După ce disolvă Adunarea, Domnul Cuza dă o proclamaţie în care arată cum a ajuns la această măsură şi cauzele care l'au îndemnat să disolve Adunarea.

Proclamaţia domnească din 2 Mai 1864 are următorul cuprins :

„Românilor !

Şase ani se vor împlini în curând, de când existenţa politică a României s'a recunoscut într'un chip solemn şi s'a proclamat printr'un tratat, la care au luat parte Inalta Poartă, augusta noastră suzerană, şi Marile Puteri ale Europei. Actul internaţional, Convenţia din 7 şi 19 August 1858, ne-a înzestrat ţara cu instituţii liberale şi binefăcătoare, a căror desvoltare progresivă ar fi asigurat prosperitatea noastră.

Şi cu toate acestea, România stă încă pe loc.

De unde vine răul ?

Ridicat la Tron prin voturile unanime ale ambelor Adunări elective, Eu eram în drept a mă răzima pe concursul acelora ce mi-au impus glorioasa, dar greaua misiune de a reorganiza Ţara. A fost însă din contra ; de a doua zi, Eu am găsit înaintea mea o neîmpăcată opoziţiune.

In zadar Eu am dat nenumărate dovezi despre cel mai scrupulos al meu respect pentru privilegiile parlamentare ; în zadar am chemat la putere toate partidele, unul după altul.

In zadar am făcut Adunărilor concesiuni peste concesiuni şi am împins spiritul de împăcare până la a tolera încălcări grave asupra atribuţiunilor mele.

In zadar m'am învoit până a face sacrificiul spontan chiar şi al unor prerogrative suverane.

Toate au fost nefolositoare !

Unirea ţărilor surori săvârşită ; averile mănăstirilor închinate — a cincea parte a pământului românesc — înapoiate domeniului naţional, nişte asemeni mari rezultate dobândite de Guvern, toate au fost uitate.

Interesele Ţării şi demnitatea sa, dorinţele, trebuinţele

voastre cele mai neapărate, toate s'au sacrificat unor patime vinovate!

Drept răsplată pentru devotamentul său către cauza Naţională, Alesul Românilor n'a găsit decât ultragiul şi calomnia. Şi cu toată înţelepciunea unui număr de deputaţi, o oligarhie turburătoare a ştiut a împiedeca necontenit stăruinţele mele pentru binele public şi a redus Guvernul meu la neputinţă.

Ce-mi rămânea dar de făcut?

Am hotărît de a face o de pe urmă cercare, de a face un de pe urmă apel la patriotismul Adunării.

Mi-am schimbat din nou Miniştri, şi în timpul sesiunii actuale, Guvernul meu a înfăţişat Camerei toate proiectele de legi ce ea însăşi le ceruse. In toate acestea eu am voit ceiace au voit auguştii subscriitori ai tratatelor care au ridicat România, aceia ce o voiesc noile principii de egalitate şi de dreptate ale timpului nostru. Am voit în fine să se realizeze şi marea făgăduinţă dată muncitorilor de pământ de art. 46 al Convenţiunei. Am voit ca clăcaşii, prin plata muncii lor, să ajungă a stăpâni părticica lor de pământ în plină proprietate.

Cum a răspuns Adunarea la înfăţişarea proiectului de lege rurală? O ştiţi toţi. Ea a dat un vot de blam Guvernului meu, şi pentru ce? Pentrucă proiectul înfăţişat era o lege de dreptate, era realizarea speranţelor legitime a trei milioane de ţărani. Adunarea, prin blamul său, lovea în persoana Miniştrilor, propria cugetare a Şefului Statului.

O asemenea stare de lucruri nu mai putea să se prelungească.

Am voit dar să vă fac, pe voi toţi, judecători între Adunarea electivă şi Alesul Românilor.

Spre acest scop, Miniştrii mei au prezentat Adunării o nouă lege electorală, a cărei utilitate este mărturisită de înşişi subscriitorii Convenţiunii, şi care asigură Ţării o reprezentaţiune mai deplină, o reprezentaţiune cu adevărat Naţională.

Adunarea a refuzat a discuta această lege.

Nu-mi rămânea dar alta decât a apela la Naţiune, la Cetăţenii de toată starea şi de toată averea.

Românilor, voi sunteţi acum chemaţi de a da un vot hotărîtor.

Eu supun primirei voastre noua lege electorală, respinsă de Adunare, şi un proiect de Statut, care va desvolta şi îndeplini dispoziţiunile binefăcătoare ale Convenţiei.

Deliberaţi dar şi hotărîţi în toată liniştea, în toată neatârnarea.

De acum vouă, numai vouă, este dat a vă rosti, dacă Ţara trebuie să fie şi în viitor lăsată pradă agitaţiunilor deşarte, care de mai mult de cinci ani desconsideră Naţiunea, compromite securitatea ei, şi împiedecă orice progres.

Vouă de a hotărî, dacă Naţiunea română este demnă de libertăţile publice cu cari am voit şi voiesc a o înzestra şi pre cari o majoritate de privilegiaţi i le refuză.

Vouă, Românilor, de a arăta Europei, prin înţelepciunea voastră, că merităm înaltele simpatii ce ne sunt câştigate.

Vouă, tutulora, de a dovedi că, întocmai ca în zilele de 5 şi 24 Ianuarie 1859, suntem cu toţii uniţi în căutarea unei situaţiuni, dela care atârnă fericirea, viitorul şi mărirea României.

Să trăiască România !

ALEXANDRU IOAN.

Kogălniceanu, Bălăcescu, D. Bolintineanu,
P. Orbescu, general Savel Manu.

2 Maiu 1864 " [1]).

Se supun plebiscitului următoarele acte :

1. Statutul desvoltător al Convenţiei din 7/19 August 1858 ;
2. modificarea legii electorale ;
3. legea rurală.

Poporul aprobă cu majoritate sdrobitoare reformele propuse

1. V. M. Kogălniceanu, *Acte relative la 2 Maiu 1864*, pp. 10 şi urm.

de Domnul Cuza. In încheierea din 20 Mai 1864 a constatării voturilor date de poporul român prin plebiscitul din 2 Mai 1864, se spune:

„Comisiunea ad-hoc, însărcinată de a apăra recensământul general al voturilor plebiscitului şi-a sfârşit lucrările. Adică îşi încheie ultimul proces-verbal. Rezultatul definitiv al voturilor este cel următor: din 754.148 contribuabili şi cetăţeni îndrituiţi de a vota fără condiţiune de cens, au luat parte 683.928 cetăţeni. Din aceştia 682.621 au subscris DA, şi 1.307 au subscris NU" [1]).

Rezultatul votului e scris pe un pergament, aşezat pe o pernă de catifea şi dus cu solemnitate la palat unde e prezentat Domnului. In cuvântarea sa, Domnul Cuza spune printre altele: „Voiu putea muri, dar plebiscitul şi tot ce el făgădueşte Ţării se va realiza!" [2]).

Unii autori arată că actul din 2 Mai — cu reformele sale binefăcătoare — nu poate fi socotit ca o lovitură de Stat. In acest sens, întâiul sfetnic al Domnului Mihail Kogălniceanu arată că „actul din 2 Mai, care în deafară restatorniceşte România în toate drepturile sale de naţiune liberă şi autonomă, şi înăuntru sfărâmă oligarhia, şi cheamă un milion de Români la viaţa politică şi la proprietatea emancipată de legătura clăcii şi ale drepturilor feudale, nu se poate susţine că a fost o lovire de Stat" [3]).

In urma plebiscitului se promulgă legea rurală, legea electorală şi Statutul desvoltător al Convenţiei dela Paris, cea dintâi Constituţie, fie chiar parţială, dată poporului român şi care emana dela o autoritate românească. Aceste reforme întăresc opera politică înfăptuită de Domnul Cuza mai înainte: Unirea Principatelor.

Călătoria Domnului Cuza la Poartă. La 25 Mai 1864, Domnul

---

1. *Monitorul Oficial* din 20 Mai 1864.

2. A. Rădulescu, *Alexandru Ioan Cuza, 1859—1866; Viaţa politică int rnă*, p. 80.

3. *Opere alese*: A doua prefaţă la „Cronicile României" (1872), p. 286.

Cuza pleacă la Poartă unde este primit cu onoruri atât de Turci cât şi de Ambasadorii Puterilor garante. La început se părea că Domnul român va trebui să se mulţumească numai cu onorurile [1]), mai ales faţă de împotrivirea Ambasadorilor Austriei şi Angliei. Domnul Cuza declară că se întoarce în ţară ; numai datorită acestei ameninţări Austria şi Anglia cedează Domnitorul român pleacă după ce obţine, cu mici modificări, recunoaşterea Statutului şi a legii electorale.

Modificările împlinitoare Statutului conţineau autonomia internă a Statului român, un articol prevăzând că *„Principatele unite vor putea în viitor modifica şi schimba legile cari privesc la organizarea lor lăuntrică, cu concursul legal al tuturor puterilor Statului, şi fără nicio intervenire din afară, exceptându-se bine înţeles legăturile ce unesc Principatele cu Imperiul Otoman"* [2]).

Cu toate acestea, Domnul Cuza este din nou învinuit că a ştirbit autonomia României făcând, prin călătoria sa la Poartă, un act de vasalitate faţă de Sultan. D-l R. V. Bossy arată că această acuzaţie este neîntemeiată şi că politica externă a lui Cuza Vodă este un lung şir de lupte câştigate, un şir de lupte duse împotriva Porţii şi Puterilor garante, iar isbânda sa este de a fi dobândit recunoaşterea unirii Principatelor şi libertatea de a aşeza România pe temeliile unui Stat modern [3]).

Statutul desvoltător declară mai întâi că „este şi rămâne legea fundamentală a Principatelor Unite" [4]).

Puterile publice sunt încredinţate Domnului, Adunării elective şi Corpului ponderator.

Iniţiativa legilor [5]) este păstrată Domnului care pregăteşte proiectele de lege cu concursul Consiliului de Stat [6]), proiecte ce vor fi supuse Adunării elective şi Senatului spre votare.

---

1. Xenopol, *op. cit.*, XIV, p. 15.
2. B. Boerescu, *Codicile Române*, p. 23.
3. R. V. Bossy, *Al. I. Cuza 1859—1866 : Politica externă*, p. 54.
4. I. V. Gruia, *Curs*, II, p. 421.
5. Art. 8. Filitti, *Un proiect inedit*, p. 388.
6. Se ştie că Consiliul de Stat a fost înfiinţat de Cuza după modelul francez la 11 Februarie 1864 şi a fost menţinut prin Statutul din 2 Mai 1864.

Puterea legiuitoare se exercită deci în mod colectiv de Domn, Cameră şi Senat.

Nicio lege nu va fi supusă sancţiunii Domnului până când nu va fi discutată de Adunarea electivă şi Corpul ponderator [1]). Domnul poate refuza sancţiunea sa.

Statutul reglementează apoi organizarea Corpului ponderator care e alcătuit din membri numiţi de Domn (art. 7). Astfel 32 de membri vor fi aleşi de Domn dintre înalţii demnitari, iar 32 dintre membrii Consiliilor generale ale judeţelor [2]).

Preşedintele Senatului este Mitropolitul. Un Vice-preşedinte e numit de Domn, iar celălalt e ales de Senat.

Membrii Corpului ponderator se reînoiesc, din 2 în 2 ani, câte a treia parte, dar numai cât se atinge de membrii numiţi de Domn [3]).

Corpul ponderator poate propune Domnului, spune art. 12, la finele fiecărei sesiuni, îmbunătăţirile ce le-ar socoti trebuincioase în diferitele ramuri ale administraţiei. Aceste propuneri, Domnul le va putea recomanda Consiliului de Stat pentru a se transforma în proiecte de legi [4]).

Miniştrii sau membrii Consiliului de stat, delegaţi de Domn, vor susţine proiectele de legi în Adunare [5]).

In ceiace priveşte Adunarea electivă, art. 4 prevede că membrii ei se vor alege conform aşezământului electoral anexat la Statut.

Preşedintele Adunării se numeşte de către Domn [6]).

---

1. Modificat în art. III al Modificărilor împlinitoare Statutului. B. Boerescu *Codicile Române*, p. 23.

2. Al. Lăpădatu, *Al. I. Cuza 1859—1866 : Viaţa politică internă*, p. 22.

3. P. Negulescu, *Curs*, p. 214.

4. Acest articol a fost modificat astfel : „La finitul fiecărei sesiuni, Senatul şi Adunarea electivă vor numi fiecare câte un comitet. Ambele comitete se vor întruni în comisiune mixtă pentru a face un raport Domnului şi a-i supune chestiunile de îmbunătăţire ce vor socoti trebuitoare. Aceste propuneri vor putea fi recomandate de Domn Consiliului de Stat, pentru a fi prefăcute în proiecte de legi". B. Boerescu, *Codicile Române*, p. 24.

5. Prof. I. V. Gruia, *Curs*, II, p. 425.

6. C. Rarincescu, *Curs de drept constituţional*, p. 373.

Rolul Adunării este de a discuta şi vota proiectele de legi ce i se vor prezenta de către Domn. Aceste proiecte vor fi susţinute de Miniştri sau, cum am văzut, de membrii Consiliului de Stat desemnaţi de Domn „spre acest sfârşit" (art. 5).

Noul aşezământ restrânge puterea Corpurilor legiuitoare făcând să precumpănească puterea Domnului [1]), care, prin art. 18, *e împuternicit să legifereze pe calea decretelor lege*, cu avizul Consiliului de Stat [2]) şi al Guvernului care, în caz de urgenţă, poate lua orice măsură, rămânând ca ea să fie supusă aprobării Corpurilor legiuitoare [3]).

In concluzie, *Statutul este primul aşezământ constituţional românesc, isvorît din înţelegerea dintre Domnitorul ţării şi popor, chemat în virtutea unui decret lege care a reglementat plebiscitul.*

Acest Statut schimbă forma Parlamentului [4]) care până atunci era unicameral, alăturând Adunării elective un Corp ponderator, a cărui menire este de a sprijini Guvernul.

Parlamentul are rol destul de micşorat faţă de acela al Domnului şi Guvernului care au posibilitatea de a ocârmui prin decrete legi şi a lua orice măsură în caz de urgenţă.

Prin Statut Cuza Vodă a încercat să ţărmurească puterea Adunării elective şi să asigure echilibrul puterilor publice [5]). De oarece opoziţia venea din clasele înstărite, el extinde dreptul de vot pentru a aduce elemente mai favorabile Guvernului în sânul Parlamentului.

Această perioadă de organizare constituţională este deosebit de importantă pentrucă se ţine seamă de realităţile româneşti şi de posibilităţile de a se înfăptui soluţiile cele mai potrivite nevoilor româneşti; pentrucă dispoziţiunile, pe care d-l Prof. Gruia le numeşte quasi-autoritare, cuprinse în Statut corespund în deosebi necesităţilor politice ale unui Stat unitar

1. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, II, p. 396.
2. I. G. Vântu, *Curs de drept constituţional*, p. 376.
3. Modificare la art. 3.
4. P. Negulescu, *Curs de Drept Concstituţional*, p. 209.
5. C. Rarincescu, *Curs de drept administrativ* p. 373.

în închegare; pentrucă Statutul rezuma manifestarea liberă a voinței poporului român de a-și da o organizare națională sprijinită pe realitățile românești, înlăturând orice împrumut servil din afară [1].

Reforma electorală. Printre reformele lui Cuza este și legea electorală întocmită pe principiul votului obștesc, direct și indirect, care mărește considerabil numărul alegătorilor din toate clasele sociale și înlătură starea din trecut când, în Moldova 1700 de alegători reprezentau 2.000.000 de suflete iar în Muntenia 2.000 de oameni votau pentru 2.500.000.

Noua reformă electorală împarte alegătorii în alegători primari și direcți (art. 1). Alegători primari sunt cei ce plătesc o dare de 80 lei, la sate, și 110 lei, la orașe, sau sunt alegătorii Consiliilor comunale [2]. Alegători direcți sunt, potrivit art. 3, toți Românii prin naștere sau naturalizare care știu carte și au un venit funciar sau nu.

Față de trecutele reglementări, legea electorală este desigur o îmbunătățire. Scopul ei este de a introduce în Parlament elemente favorabile Guvernului făcând astfel să precumpănească puterea Domnului. Xenopol observă că în alte țări, restrângerea sistemului constituțional ar fi adus și restrângerea dreptului de vot; ori în România lucrurile s'au petrecut altfel, legea electorală fiind mult mai largă și mai cuprinzătoare decât cea veche [3].

Reforma agrară. Am văzut că Domnia lui Cuza a întâmpinat dela început o opoziție sistematică din partea Adunării [4]. Veșnic în conflict cu Domnul și Miniștrii săi, Adunarea primește, cu unele modificări privitoare la organizarea țării și unele cu caracter social și economic, toate reformele [5] afară de cea

1. *Curs*, II, pp. 423—424.
2. B. Boerescu, *Codicile Române*, p. 25.
3. Xenopol, *op. cit.*, XIV, p. 10.
4. D. Bolintineanu, *Viața lui Cuza Vodă*, pp. 24, 84, 129.
5. N. Iorga, *100 de ani dela nașterea lui Cuza*, p. 37.

mai de seamă : reforma agrară menită să scape pe ţăran de şerbie [1]).

Necesitatea rezolvării chestiunii agrare e foarte bine exprimată de Victor Place care, în această privinţă, alcătueşte şi un studiu. El spune Domnului Cuza : „résolvez la question de .la propriété, et votre route réorganisatrice sera dégagée de tous les obstacles. Jamais alors vous n'aurez rencontré un peuple plus disposé à accepter et à mettre en pratique les lois d'organisation que vous lui tenez en réserve" [2]).

Reforma agrară era o veche problemă a vieţii publice în Ţările Române şi a preocupat, încă dela jumătatea secolului al XVIII-lea, pe conducătorii acestor ţări.

Domnii creatori de State, veniţi din Transilvania, au găsit pe aceste locuri moşneni ; în legătură cu moşnenii am văzut în capitolele precedente cum aceştia şi chiar şi unii dintre proprietarii de moşie îşi pierd cu vremea pământul şi înmulţesc numărul rumânilor, legământul lui Mihai Viteazul având, în această evoluţie, valoarea unui act constatator.

Am văzut apoi cum Constantin Mavrocordat, prin voturile Adunărilor Obşteşti, cu Sobor, din 1746 şi 1747, în Muntenia, şi Aprilie 1749, în Moldova, proclamă *de jure* desrobirea ţăranilor cari, deşi devin mai liberi ca înainte, de fapt rămân tot *adscripti glebae.*

In tot secolul al XVIII-lea, prin ponturi, urbarii şi aşezăminte, Domnitorii îşi arată voinţa lor de a uşura starea ţăranilor cari plătesc din greu birurile şi cari, din cauza greutăţilor fiscale, sparg satele trecând peste Dunăre în Bulgaria unde regimul fiscal nu este atât de aspru. Pilda fusese dată de bătrânul Domn Grigore Ghica care mărginise munca la 12 zile pe an, măsură de altfel zădărnicită de boieri care se plâng la Poartă şi uneltesc împotriva Domnului.

Regulamentele Organice, deşi liberaseră ţărănimea de legă-

---

1. D. A. Sturza *în Precuvântare la Acte relative la 2 Mai 1864,* p. XIII.
2. Scrisoarea lui Victor Place din 18 August 1861, în : V. Slăvescu, *Domnitorul Cuza şi Victor Place* p. 269.

tura ei cu pământul, prin spiritul absolutist şi aristocratic în care fuseseră alcătuite, stabilesc şi mai grele îndatoriri ale ţăranilor faţă de clasa privilegiată.

In 1846, Nicolae Bălcescu publică în „Magazinul Istoric" lucrarea sa asupra stării şi îmbunătăţirii plugarului român [1]).

In întrunirea tinerilor români care studiau la Paris, Costache Negri arată împroprietărirea ţăranilor ca pe o reformă de necesitate naţională.

Prin Proclamaţia dela Islaz, revoluţionarii munteni înscriu reforma agrară în fruntea programului lor: „săracii, sătenii, plugarii... îşi cer părticica de pământ îndestulă pentru hrana familiei şi vitelor lor, părticică răscumpărată de atâtea veacuri cu sudorile lor. Ei o cer şi Patria le-o dă şi Patria iarăşi ca o mamă bună şi dreaptă, va despăgubi, pe fiecare proprietar, de mica părticică ce o va da săracului ce nu are pământul său, după strigarea dreptăţii... Claca lor şi acea infamă iobăgie se desfiinţează; lucrarea la lucrul drumului se desfiinţează; săteanul fără pământ se face proprietar şi tărie neînvinsă celor mai avuţi în folosul tuturora şi în paguba nimului; vistieria va despăgubi pe toţi".

In Moldova, tinerimea refugiată la Cernăuţi, formulează, sub privigherea lui M. Kogălniceanu, programul politic, social şi economic în „Doleanţele partidei naţionale din Moldova", care în art. 5 spune: „a se oborî boierescul şi a se face proprietari pre toţi gospodarii săteni, dobândindu-se însă o dreaptă despăgubire vechilor stăpâni a pământului, această despăgubire se va hotărî de cea dintâi obştească Adunare" [2]).

După proclamarea Guvernului provizoriu, se alcătueşte o comisiune compusă din reprezentanţii proprietarilor şi deputaţii sătenilor. Când reprezentanţii proprietarilor întreabă „cu ce ţăranii, săraci cum sunt, vor putea despăgubi pe proprietari", deputaţii ţăranilor răspund: „cu aceste braţe robite am muncit

1. Prof. I. V. Gruia, *Curs*, II, p. 357.
2. Prof. I. V. Gruia, *ut supra*, p. 371.

veacuri şi am purtat toate cheltuelile stăpânilor de moşii; libere, braţele noastre vor munci îndoit şi fiţi siguri că nu vă vom lăsa păgubaşi de ceiace dreptatea ţării va hotărî să vă plătim" [1]).

Nici de data aceasta nu se ajunge la un rezultat [2]).

După Convenţia dela Balta Liman, Domnul Grigore Ghica reduce zilele de muncă, în Moldova, desfiinţează dijmele şi angaralele şi uşurează condiţiile dreptului de strămutare [3]); am văzut cum boierii se opun acestor măsuri.

In Muntenia, legea agricolă a lui Barbu Ştirbey sporeşte zilele de muncă dela 12 la 22, dar scade câtimea de muncă [4]); această lege, din însuşi înţelepciunea Domnului nu a fost aplicată [5]).

Tratatul dela Paris din 1856, decretând că populaţia din Principate să fie întrebată asupra viitoarei ei organizări, Moldovenii cer, afară de cele cinci puncte pe care le-am văzut, desfiinţarea privilegiilor pe clase. In desbaterea Divanurilor ad-hoc din Moldova, Alexandru Cuza votează pentru desfiinţarea privilegiilor, pentru propunerea lui C. Negri, care cade, a împroprietăririi pe locurile întregi cultivate de ţărani, votează împotriva teoriei ţăranului chiriaş şi împotriva propunerii prea agresive a sătenilor.

Aceste discuţii folosesc la întocmirea raportului pe baza căruia avea să se stabilească Convenţia dela Paris din 7/19 August 1858 şi care, în art. 46, impune „rezolvarea chestiunii agrare, prin îmbunătăţirea stării ţăranilor". Cu toate acestea, pentru moment, nu poate fi vorba de o rezolvare a chestiunii agrare pentrucă Adunarea, constituită mai ales din marii proprietari funciari, şi Comisiunea Centrală dela Focşani, cu

1. Prof. I. V. Gruia, *Curs de Drept Constituţional*, partea II-a, p. 377.
2. Xenopol, op. c t,, XII, p. 110.
3. Xenopol, op. c t., XII. p. 139.
4. Xenopol, op. cit., XII, p. 128.
5. M. Kogâlniceanu, *Opere alese*: *Discurs la jubileul de 25 de ani al Academiei Române*, Bucureşti, Cugetarea, p. 295.

aceiaşi mentalitate şi structură, alcătuiesc un proiect de lege conform cu interesele marilor proprietari.

In Moldova, M. Kogălniceanu roagă pe Domnul Cuza, îndată după alegerea sa, să-i dea putinţa de a soluţiona problema agrară. Domnul Cuza îi răspunde că nu a sosit încă momentul. Acelaşi refuz îl va încerca şi Barbu Catargiu — duşmanul cel mai înverşunat al împroprietării ţăranilor — care, văzându-şi proiectul de lege agrară respins, demisionează [1].

La 25 Mai 1862, Mihail Kogălniceanu, în marele său discurs „Imbunătăţirea soartei ţăranilor", arată dreptatea sătenilor, necesitatea liberării de sub clacă şi împroprietărirea lor. Discursul lui este combătut de majoritatea membrilor Adunării afară de Gr. Cuza, vărul Domnitorului, care-l susţine. Barbu Catargiu califică discursul lui M. Kogălniceanu drept „o himeră, cu corpul de aspidă, capul de porumbiţă şi coada de şopârlă măglisitoare" [2].

La câteva zile după aceasta, Barbu Catargiu este ucis. Adunarea votează proiectul lui de lege rurală, proiect pe care Domnul, dintr'un înalt simţ politic, naţional şi social, refuză să-l promulge.

Opoziţia sistematică a Camerei împotriva legii rurale face pe Domn să-şi schimbe atitudinea şi să se gândească la o eventuală lovitură de Stat: „această stare de lucruri care nu permitea unui Minister să trăiască, dacă nu era din casta cea nouă, fiind o piedică chiar la desvoltarea generală a naţiei, se născu în opinia ideia unei lovituri de Stat, ideie ce se răspândi şi în jurul Tronului" [3].

Domnul, cu spiritul lui împăciuitor, prin mesajul din 8 Noembrie 1863, chiamă din nou pe reprezentanţii clasei politice la îndeplinirea datoriei celei mai elementare faţă de ţărani; Domnul îndeamnă pe deputaţi „să-şi aline patimile şi urile dintre dânşii" şi le aminteşte că „strămoşeasca frăţie" a făcut

1. Xenopol, XIII, op. cit. pp. 106—108.
2. Xenopol, XIII, op. cit. p. 141.
3. Bolintineanu, *Viaţa lui Cuza Vodă*, Bucureşti, 1869. pp. 24, 84, 129.

„strămoşeasca putere" [1]). Când nici această încercare nu-i reuşeşte, Domnul Cuza, cu prudenţa lui obişnuită, faţă de scrisoarea lui C. Negri — care-i spunea că nu crede să fie Puterile europene împotriva voinţei unei naţii ce stăruie a-şi da mai întinse libertăţi fără de care instituţiile liberale ar fi numai cu numele, şi-i recomandă moderaţia deplină de care ar depinde orice isbândă — amână mereu măsura care avea să desrobească pe ţărani.

La 2 Mai 1864, Domnul Cuza înlătură opoziţia Camerei şi procedează la măsura „atât de sguduitoare pentru orice conştiinţă de Suveran, care este o disolvare, şi nu o disolvare obişnuită, ci o disolvare în momentul în care se discută o chestiune de viaţă, o mare chestiune de viaţă pentru un popor" [2]).

Legea rurală însă nu este decretată decât la 15 August, Domnul aşteptând, mai întâi, ca secularizarea averilor mănăstireşti şi lovitura de Stat să fie recunoscute de Europa. Indată ce lovitura de Stat este sancţionată de Europa, Domnul Cuza promulgă legea rurală.

Incă din 1859, strânsa colaborare spirituală a Domnului Cuza cu consulul francez din Iaşi Victor Place, stabilise directivele unei legi agrare care, dela început, avea să aducă pe primul plan un conflict între Domn şi Adunare, şi între Adunare şi Ţară.

După ce arătase, cum am văzut, în atâtea rânduri [3]), necesitatea reglementării acestei probleme de interes naţional, Victor Place, într'un studiu intitulat „Question des paysans ou plutot affranchissement de la Principauté par l'émancipation des paysans" [4]), arată că scopul urmărit este îndoit :

a) appropriation d'une partie de la terre par les paysans ;

---

1. N. Iorga, *100 de ani dela naşterea lui Cuza*, p. 39.
2. N. Iorga, op. cit., p. 34.
3. „Veritable cauchemar, spune Place, elle prèse sur toutes les idées, prè, side a tous les calculs, tient en suspens toutes les combinaisons d'avenir, et quoiqu'on dise ou quoiqu'on fasse, elle est au fond de tous les discours et de toutes les penéees". V. Slăvescu, *op. cit.*, p. 78.
4. V. Slăvescu, *Domnitorul Cuza şi Victor Place*, p. 77.

b) liberté graduelle d'abord et bientot absolue des transactions" [1]).

V. Place propune apoi înfiinţarea unei Bănci de Credit Funciar, de către Stat care ar vărsa 12.000.000 lei la capitalul băncii, capitaliştii particulari subscriind încă 24.000.000 lei. Această instituţie ar acorda credite pe termene lungi cu dobândă mică. Astfel vede V. Place, spirit realist şi practic, soluţionarea problemei agrare care ar trebui deslegată cât mai de grabă, lăsând la o parte chiar controversele istorice, juridice şi sociale.

Opoziţia Camerei fiind înlăturată prin lovitura de Stat, se promulgă, la 14 August 1864, legea rurală. Legea este însoţită de o proclamaţie a Domnitorului către sătenii clăcaşi pe care îi povăţuieşte să nu dea ascultare celor ce-i întărâtă împotriva proprietarilor de moşii, să păstreze legăturile cu aceştia şi să uite zilele grele prin care au trecut. In noua lege se arată mai desluşit, pentru fiecare categorie de săteni, numărul pogoanelor cu care aveau să fie împroprietăriţi. Săteanul e declarat proprietar, fost şi actual, al locurilor supuse stăpânirii lui, în întinderea hotărîtă de legile în fiinţă, adică de Regulamentele Organice, menţinându-se vechiul principiu că pământurile sătenilor nu vor putea întrece două treimi din întreaga întindere a moşiei.

Se desfiinţează claca, dijmele, podvezile, zilele de „meremet", căratul lemnelor, etc., în schimbul unei sume de bani plătite de ţăran pentru „desrobirea braţelor sale" [2]). Săteanul cu patru boi şi o vacă are dreptul la 11 pogoane de pământ preţul răscumpărării fiind 1521 de lei vechi şi 10 parale; cel cu doi boi şi o vacă plăteşte 1148 lei pentru 7 pogoane şi 19 prăjini, iar cel cu o vacă plăteşte 816 lei pentru 4 pogoane şi 15 prăjini. Sumele răscumpărării trebuesc să fie plătite în 15 ani, capital şi dobândă [3]).

1. V. Slăvescu, *ut supra*, p. 78.
2. Xenopol, *op. cit.*, XIV, p. 22.
3. C. Aslan, *Politica agrară a României*, p. 149.

Timpul în care pământurile nu pot fi înstrăinate, ipotecate, dăruite — decât către comună sau către un sătean care nu are pământ — se mărește la 30 de ani. După expirarea acestor 30 de ani, săteanul poate dispune de pământul lui după regulele dreptului comun, în caz de vânzare comuna având drept de preemțiune. Dacă săteanul moare fără moștenitori legitimi și fără să fi lăsat testament, partea lui de pământ o ia comuna care se obligă să plătească ratele pentru despăgubirea clăcii; tot la comună trece proprietatea săteanului care nu-și plătește ratele cuvenite pentru despăgubirea stăpânului moșiei.

„Prin această reformă, spune D. Bolintineanu, Domnul Cuza desrobea 5.000.000 de țărani, da egalitatea drepturilor politice [1]); dar prin această reformă, Domnul Cuza ucisese o clasă, sfărâmase o castă, făcând ca boierii să rămână ceiace au rămas familiile dela Saint-Germain din Paris [2]).

Ideile care însuflețiseră pe Domnul României și pe o bună parte din oamenii ei politici, făcuseră posibilă reforma agrară care, cu toate îmbunătățirile pe care le aducea stării materiale a țărănimii, a fost aspru criticată. Unii autori consideră legea rurală — pentrucă nu a fost liber consimțită de reprezentații țării, ci a fost impusă printr'un act de autoritate al puterii executive — ca o manifestare a tendințelor dictatoriale ale Domnitorului care, în fond, nu urmărise atât partea economică a reformei cât caracterul ei social. Intr'adevăr, spune C. Aslan, făcând pe țărani proprietari pe locurile pe care ei le posedau, se întărea naționalitatea română [3]).

Mișcarea din 2 August 1865. După lovitura de Stat, pentru a vedea rezultatul reformei agrare, Mihail Kogălni-

1. *Cuza Vodă și oamenii săi*, p. 71.
2. Victor Place apără pe Domn, de această acuzație arătând că nu Domnul Cuza „ucisese o clasă", ci convenția dela Paris ridicase boerilor ultimile privilegii ce le mai rămăsese: „En retirant aux boyards les quelques privilèges personnels qui leur restaient, la Convention a éffacé les dernières traces de ce qui pouvait, à tort ou a raison, s'appeler ici une aristocratie". *Scrisoarea din 18 August 1861 către Domnul Cuza.* V. Slăvescu, *op. cit.*, p. 269.
3. *Politica agrară a României*, p. 151.

ceanu întreprinde o călătorie în Oltenia unde e primit cu mare înflăcărare. Rapoartele pe care le primeşte asupra popularităţii Ministrului său, determină pe Domnul Cuza să-i spună, la întoarcere, într'un Consiliu de Miniştri, cuvinte aspre [1]).

Mihail Kogălniceanu demisionează printr'o scrisoare din care reiese caracterul său ales: „Depunând în mâinile Inălţimei Voastre demisiunea mea, eu mă retrag cu desăvârşire în viaţa privată... Vă rog dar să nu credeţi că, ca mulţi alţii, voiu reintra în rândurile opoziţiunii. Intre aceasta şi mine e o prăpastie. Şi apoi, Prea Inălţate Doamne, V'am ajutat a Vă creia o autoritate, astfel încât nu aveţi a Vă mai îngriji de opoziţiunea nimănui... Punând astăzi capăt carierii mele politice, eu prin aceasta tot nu voiu uita amiciţia ce ani de-arândul m'a legat de colonelul Cuza, nici devotamentul inalterabil ce am avut şi voiu avea pentru Domnul Alexandru Ioan I, în toate ocaziunile pendinte de mine" [2]).

D. A. Sturza caracterizează astfel demisia lui Kogălniceanu: „înainte de a fi eliminat el însuşi de Naţiune, Cuza Vodă înlătură pe Mihail Kogălniceanu, Domnul ne mai având nevoie de cel care-l împinsese la reforma socială; acesta servise pentru dânsul numai ca mijloc pentru alt scop, în contrazicere cu mersul şi progresul Naţiunei" [3]).

Asemeni D. Bolintineanu arată că „2 Mai, făcut pentru a ajunge la mai întinse libertăţi, era deturnat dela ţinta sa; după 2 Mai, regimul mirosea a despotism. Guvernul era absolut. In putere nu se mai căuta decât satisfacerea patimilor celor ce guvernau. Voinţa Suveranului era singura lege. Nu era decât un principiu: arbitrarul" [4]). Ciudate cuvinte pentru cel ce semnase, alături de Domn, proclamaţia dela 2 Mai 1864!

Cât de subiective apar aceste afirmaţiuni faţă de acelea ale lui N. Iorga care arată greutăţile pe care Domnul Cuza le-a

1. Al. Lăpădatu, *Al. Ioan Cuza 1859—1866: Viaţa politică internă*, p. 24.
2. V. M. Kogălniceanu, *Acte relative la 2 Maiu 1864*, pp. 86—78.
3. In „Precuvântare" la *Acte relative la 2 Maiu 1864*, p. XIII.
4. *Viaţa lui Cuza Vodă*, p. 117.

avut în viaţă: „prieteni de care s'a putut plânge, duşmani de care s'a putut lăuda; acest om care a întâlnit greutăţi pe care le-a răsbit, altele înaintea cărora s'a oprit, prea slab ca să poată face ceiace nu face decât timpul în desfăşurarea veacurilor. Era, spune N. Iorga, un om de o largă şi simpatică personalitate; era în el un prisos de energie gata să se reverse în toate direcţiile, în cele omeneşti, care se iartă, în altele, mai puţin omeneşti, care nu se iartă. El şi-a interzis dreptul la viaţă pe care nu avea dreptul s'o trăiască şi s'a ridicat pentru o misiune istorică, a trăit pentru ea, a pătimit pentru ea, şi a ispăşit ca mucenic al misiunii istorice pe care şi-a impus-o" [1]).

Şi dacă acest Domn, care a copilărit în mijlocul ţăranului moldovean şi care avea în vorba, scrisul şi gestul lui ceva ţărănesc [2]), avea scăderi: era ironic, râdea de decoraţii; dispreţuia pe linguşitori când ghicea în ei vreun interes; avea un simţământ particular pentru aceia supuşi slăbiciunilor; iubea pe oamenii oneşti dar nu-i respecta; îi plăcea să pună intrigi între Partide şi Miniştri, nu-i plăcea să meargă la Biserică sau la paradă; nu citea cărţi; nu avea pentru nimeni un legământ de inimă; era avar dar nu hrăpăreţ; nu credea în devotamentul armatei; tolera adesea abuzuri revoltătoare; îngăduia prea multe rătăciri în administraţie; în schimb, în spusele aceluiaşi Bolintineanu, a avut „merite de care Naţiunea îşi va aminti întotdeauna. Cât timp a guvernat ţara, s'au perindat multe partide, dar niciunul nu a fost impus de politica Puterilor garante... în România au fost numai Ministere româneşti, bune sau rele, liberale sau despotice, dar întotdeauna numite din voinţa Domnului şi a Ţării" [3]).

Realizările politice şi sociale ale acestui Domn care, cu toate slăbiciunile lui omeneşti, a fost, înainte de toate, Român, fac ca Domnul Cuza să fie „un om vrednic de legenda sa, în jurul căruia s'a creiat o legendă vrednică de dânsul" [4]).

---

1. N. Iorga, *100 de ani dela naşterea lui Cu a*, p. 11.
2. *idem.*, p. 16.
3. *Cuza Vodă şi oamenii săi*, pp. 138, 185.
4. N. Iorga, *100 de ani dela naşterea lui Cuza*, p. 6.

După demisia lui Kogălniceanu, urmează Ministerul N. Kreţulescu care se arată slab şi fără autoritate. Abuzurile celor din jurul Domnului nu mai contenesc. La aceasta, spune Al. Lăpădatu, se mai adaugă şi faptul că Domnul Cuza înfiează pe cei doi fii naturali ai săi cu Principesa Obrenovici, aşa că chestiunea Principelui străin, ca postulat naţional al Divanurilor ad-hoc, revine cu mai multă tărie [1]).

Introducerea monopolului la tutun precum şi o ordonanţă a Primăriei în chestiunea vânzării fructelor este un prilej de care profită opoziţia pentru a întărâta poporul împotriva Domnitorului şi Guvernului. Armata înăbuşe revolta în sânge. I. C. Brătianu, C. A. Rosetti şi Eugen Carada sunt arestaţi [2]). Poarta intervine prin Marele Vizir şi face observaţii aspre Domnului Cuza. Actul de clemenţă al Domnitorului faţă de vinovaţi este socotit ca o dovadă a slăbiciunii lui; pamfletele nu mai contenesc şi nu de rare ori Domnul citeşte afişe, lipite pe pereţii palatului domnesc în timpul nopţii, cu următorul cuprins: „Casă de dat cu chirie pe curând" [3]).

Intr'un mesaj către Parlament, Domnul Cuza arată dorinţa lui de a abdica pentru ca Naţiunea română să-şi poată alege un Principe străin care s'o ocârmuiască. In acest sens, Domnitorul redactase încă dela 1 Octombrie 1865 [4]) o scrisoare către Napoleon al III-lea, scrisoare pe care nu a avut timp s'o trimeată [5]).

Abdicarea. Situaţia Domnului Cuza, la începutul sesiunii parlamentare din 1866, se schimbase cu totul. Reformele cele mari: secularizarea averilor mănăstireşti, reforma agrară şi modificarea legii electorale, fuseseră înfăptuite. Pe lângă aceasta, încercările Domnului de a reorganiza Statul, Biserica şi Şcoala s'au lovit mereu de opoziţia Camerei, ; şi apoi silinţele lui Cuza de a desfiinţa privilegiile şi de a aduce pe primul

1. *Op. cit.*, p. 26.
2. Fr. Damé, *Histoire contemporaine*, F. Alcan, 1900, p. 1476.
3. D. Bolintineanu, *Cuza Vodă şi oamenii săi*, p. 182.
4. Xenopol, *op. cit.*, XIV, p. 66.
5. Al. Lăpădatu, *op. cit.*, p. 30.

plan tendințele democratice au fost prea grele pentru mintea unui popor care nu se liberase încă de suzeranitatea Porții.

M. Kogălniceanu arată, în a doua prefață la „Cronicile României" (1872), greșala ce s'a făcut încredințând aplicarea reformelor de necesitate națională unor oameni „nu care puteau să le iubească, căci nici nu le-au profesat, nici au luptat vreodată în viața lor, pentru dobândirea lor !... Din nenorocire, cei de sus n'au avut îndestulă putere morală spre a evita în punerea lor în lucrare greșelile și mai ales abuzurile ! Dacă am fost fără cruțare pentru cei de sus, nu se cuvine să fiu mai indulgent pentru cei de jos, care n'au avut îndestulă răbdare și bărbăție spre a se lupta, pe calea legală, pentru vindecarea greșelilor și înlăturarea abuzurilor ! Și asftel se făcu 11 Februarie 1866 !" [1]).

Relei stări financiare, neretribuirii funcționarilor publici la timp, foloaselor împărțite unor persoane străine, li se adaugă și conjurația împotriva Domnului Cuza care, la început ascunsă sub forma literară a „Societății Progresul", acum prinde și mai multă putere. Deși Domnul, în repetate rânduri, era înștiințat că „țara stă pe un vulcan", Cuza rămâne nepăsător, nevoind să creadă că țara care fusese totul pentru el și căreia îi sacrificase totul se va întoarce împotriva lui.

In noapte de 10 spre 11 Februarie, conjurații pătrund în palat și îl silesc să abdice. In lipsă de masă, spune Boliac, unul din conjurați „își apleacă spetele, și se iscăli pe dânsele ușurarea patriei" [2]) :

„Noi, Alexandru Ioan I, conform dorinței Națiunei întregi și angajamentul ce l-am luat la suirea mea pe Tron, depun azi 11/28 Fevruarie 1866, cârma Guvernului în mâinile unei Locotenențe Domnești și a unui Minister ales de Popor".

Răsturnarea lui Cuza, spune Titu Maiorescu, este un fapt greu de justificat. Liber ales de Românii din cele două

1. *Opere alese*, ediția G. Drăgan, p. 186.

2. N. Iorga, *Cuza Vodă și dușmanii săi, a doua zi după detronare*, Vălenii de Munte, p. 16.

Principate, el merita o soartă mai bună şi nu era cuminte să vadă străinătatea că Naţiunea se înşelase în alegerea reprezentantului ei... E drept că rămânea de îndeplinit o cerinţă principală a progamului naţional statornicit de Divanurile ad-hoc : Domnul ereditar dintr'o Casă suverană a Europei [1]), dar în această privinţă Domnul Cuza, adresându-se după abdicare generalului Golescu, arată cum „principiul proclamat de Corpurile Statului a fost şi este ţelul meu, căci numai un Principe străin poate chezăşui viitorul României" [2]).

Guvernul provizoriu, alcătuit din generalul Golescu, care candidase la Domnie şi nu privise cu ochi buni suirea în Scaun a Domnului Cuza, din D. A. Sturza, fost secretar al Domnului, din colonelul Haralambie, care cuprins de remuşcări şi-a rupt sabia şi a părăsit rândurile armatei, dă o proclamaţie contrasemnată de Ioan Ghica, D. Ghica, Ion Catargiu, P. Mavrogheni, C. A. Rosetti, D. Sturza şi maiorul Lecca, în care se spune, printre altele : „din nenorocire v'aţi înşelat în alegerea Domnului chemat în capul Naţiunii ; anarhia şi corupţiunea, călcarea legilor, desconsiderarea ţării înlăuntru şi în afară, risipa averii naţionale, erau principii care conduceau acest Guvern vinovat" [3]).

In aceiaşi seară (11/23 Februarie 1866), Domnul Cuza părăsea „ţara care era totul pentru dânsul, ţara pe care a întemeiat-o, pe care a ştiut s'o reprezinte cu demnitate şi pe care a părăsit-o fără blestem" [4]).

Odată cu Domnul Cuza părăseşte arena politică şi Costache Negri care-şi văzuse împlinită cea mai mare parte a dorinţelor sale : recunoaşterea unirii depline, secularizarea averilor mănăstireşti închinate şi împroprietărirea ţăranilor.

Manifestările cu ocazia abdicării Domnitorului sunt în toate

---

1. I. Lupaş, *Cronicari şi istorici români din Transilvania*, Scrisul Românesc' Craiova, p. 366.
2. N. Iorga. *Cuza Vodă şi duşmanii săi*, p. 19.
3. N. Iorga, *idem*, p. 11.
4. *Idem*, p. 9.

sferele politice şi sociale de o înflăcărare neobişnuită, Românii grăbindu-se a pune cenuşe peste focul care, pentru o clipă, îi însufleţise.

C. A. Rosetti, mustrat de cuget, rezumă înfăptuirile Domnului Cuza în cuvintele : „Cuza va ocupa singur mai multe pagini în istoria poporului român, decât toţi ceilalţi Domni ce i-au preces ; el şi-a dat tot bunul şi naţiunea îi va fi recunoscătoare în perpetuu" [1]).

Cât priveşte pe militarii care au făcut parte din grupul conjuraţilor, în vremea Principelui Carol, un mare număr de ofiţeri de toate gradele cere restabilirea oncarei militare printr'o anchetă care să stabilească ce ofiţeri s'au făcut vinovaţi de trădare.

Doi ani mai târziu, la 24 Aprilie 1868, fostul Domnitor Cuza se întâlneşte, la Döbling, cu Ambasadorul francez la Viena, ducele de Grammont care-i propune să revină pe Tronul României. Cuza îi răspunde : „Orice s'ar întâmpla, nu voiu consimţi niciodată a reintra în România prin o intervenire străină". Când ducele de Grammont stăruie pentru a-l face să primească Coroana României, Cuza refuză cu vorbele : „Cât despre mine nu voiesc să reîncep misiunea de altădată ; dar dacă aşi vedea ţara mea ameninţată de o mare primejdie, dacă un mare interes românesc ar cere conlucrarea mea, în acea zi aşi fi gata, orice s'ar întâmpla" [2]).

La 30 Mai 1873, pe mormântul Domnului Cuza, alături de care păşise la reformele ce aveau să libereze poporul român de întunerecul în care-l cufundaseră atâtea secole de stăpânire străină, Mihail Kogălniceanu rosteşte cuvintele care aveau să explice viitorului încheierea ocârmuirei acestui mare Domnitor român : *„nu greşelile Lui L-au răsturnat, ci faptele lui mari"* [3]).

1. N. Iorga, *op. cit.* p. 17.
2. Xenopol, *op. cit.*, XIV, p. 62.
3. M. Kogălniceanu, *Opere alese*, ed. M. Drăgan, p. 261.

IV. CONCLUZII.

A caracteriza Domnia şi puterile ei în perioada dintre anii 1859—1866 înseamnă a caracteriza pe acela care este titularul Domniei în această vreme, pe Domnul Cuza, în jurul căruia şi prin voinţa căruia se desfăşoară întreagă viaţă de Stat a Principatelor, mai târziu a României. Marele merit al acestui Dcmn este de a fi cunoscut realităţile româneşti şi de a fi avut voinţa înfăptuirei lor, ceia ce a făcut prin munca lui, înălţând prestigiul poporului român, al Statului român şi afirmând, prin actele lui externe, o suveranitate ce depăşeşte normele internaţionale care o reglementau atunci.

Caracterul şi activitatea Domnului Cuza reprezintă caracterul Domniei înseşi în această vreme : Domnie mândră, autoritară, nesupusă niciunei influenţe din afară, Domnie care se bazează numai pe realităţile româneşti excluzând orice împrumut servil din afară ; Domnie pusă în serviciul nevoilor şi dreptăţii poporului.

Problemele ce se impuneau, dela început, noului Domnitor şi colaboratorilor săi, în deosebi marelui său colaborator Mihail Kogălniceanu, în politica internă erau :

a) aplicarea noii Constituţii dată Ţărilor Române de Puterile garante şi Poartă, prin Convenţia dela Paris din 7/19 August 1858, în deosebi în acele principii cari ţineau de realităţile româneşti ;

b) organizarea Principatelor pe temeiuri autohtone ;

c) înfăptuirea Unirii depline.

Pentru a duce la bun sfârşit aceste realizări, mai trebuia

să se obțină, din punct de vedere extern, recunoașterea Unirii precum și ridicarea și menținerea Principatelor, mai târziu a României, pe planul celorlalte State europene.

De aceia, odată cu venirea Domnului Cuza, pe Tron, începe un șir de străduințe diplomatice pentru realizarea scopurilor arătate mai sus, Domnul înființând, mai întâi, reprezentanțe diplomatice românești în străinătate.

Capuchehaiele, simpli funcționari, sunt înlocuite printr'un agent diplomatic oficial, care se bucură de imunitățile conferite de dreptul ginților: Costache Negri care, în tot timpul Domniei lui Cuza Vodă, este adevăratul Ministru de externe al României.

Colonelul Ioan Alecsandri, fratele poetului, e trimis la Paris și Londra pentru a căpăta încuviințarea de a acredita câte un agent, deocamdată cu titlul de „corespondent", pe lângă Franța și Anglia.

La Belgrad, Domnul Cuza numește pe Callimaki.

Vasile Alecsandri pleacă și el, în Occident, ca să pledeze cauza românească și e primit în audiență de Napoleon al III-lea, Thouvenel, Palmerston, Victor Emnauel al II-lea și Cavour care scrie încă în 1856 lui D'Azeglio: „In numele Cerului, convingeți pe Palmerston că ar fi o crimă de les-civilizație să stăruiască în menținerea unui statu quo și să se opună dreptelor dorințe ale întregului popor românesc". Vasile Alecsandri se întoarce după ce obține sprijinul diplomației franceze care sfătuește pe Domnul Cuza să plece cât mai degrabă la Poartă. „Poarta — scrie Thouvenel lui Place — este sensibilă la cea mai mică politeță și Principele va putea obține ce vrea dela dânsa, cu oarecare atenții cari nu pot dăuna demnității țării lui" [1]).

Domnul Cuza, care de fapt ducea politica externă a Principatelor ajutat de Costache Negri, Victor Place și secretarul francez al Domnului Baligot de Beyne, a fost învinuit de mulți oameni politici, printre cari și de Dimitrie Bolintineanu, că

1. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, XIV, p. 15.

ar fi avut scăderi, ca om de Stat, bunăoară că era pripit şi necumpătat; în ceiace priveşte politica externă, evenimentele, cari nu de puţine ori erau în defavoarea României, şi felul înţelept în care a reacţionat Domnul Cuza, dovedesc cu prisosinţă netemeinicia acestor acuzaţiuni. Aici, voinţa sa întreagă, autoritară, iniţiativa sa, puterea sa de a înfăptui, era necondiţionată de alte interese, decât acele mari, româneşti, naţionale.

Totuşi Domnitorul român înţelegea să fie prudent în anumite împrejurări şi mândru atunci când avea de apărat mândria şi prestigiul României. Astfel răspunde cu hotărîre atunci când Fuad-Paşa — faţă de evenimentele ce au avut loc în România la 2 August 1865 — îi trimite o notă în care amestecul lui în treburile interne ale României era vădit:

„Din ştirile mai amănunţite primite mai în urmă, Poarta s'a încredinţat, că mişcarea poporană care a desolat capitala Principatelor, nu a fost decât rostirea brutală a unei nemulţumiri generale; şi Alteţa Voastră trebuia să ia măsurile neapărate, pentru a satisface, în marginile legalităţii şi a dreptăţii, păsurile naţiunei moldo-valace; că nici Sultanul, nici auguştii săi aliaţi nu pot privi cu nepăsare, ca puterea materială să devină singurul mijloc de potolire" [1]).

Răspunzând la această notă, Domnul Cuza aminteşte că „Principatele au dreptul de a se ocârmui singure, fără amestecul niciunei Puteri străine şi că un drept de intervenţiune al Porţii putea avea loc numai în cazul când ordinea fiind compromisă, ar fi urmat înţelegerea între Puteri pentru restabilirea liniştei; că ordinea nu a fost compromisă reiese din faptul că mişcarea a fost îndată înăbuşită... Dar dacă Guvernul nu ar fi păşit cu energie la restabilirea ordinei, cine ar fi făcut-o? Poate Poarta cu Puterile garante? Ferească Dumnezeu ca Inalta Poartă să fie constrânsă la o aşa nevoie, căci atunci ar fi atrasă în nişte complicaţii ale căror urmări sunt afară de orice prevedere omenească" [2]).

---

1. *Monitorul Oficial* din 10 Noembrie 1865.
2. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, XIV, p. 56.

Atitudinea dârză a Domnului român determină pe Fuad să precizeze că nu avusese deloc intenţia de a se amesteca în treburile interne ale Principatelor ci a vrut doar, prieteneşte, să-i atragă atenţiunea asupra unor fapte ce provocau îngrijorare.

Sforţările Domnului Cuza pe tărâmul politic extern au fost încununate cu succes. Aceste sforţări erau necesare pentrucă înainte de a păşi la consolidarea situaţiunei interne, trebuia consolidată situaţiunea externă şi numai după ce Domnul Cuza şi-a asigurat bunăvoinţa Porţii şi a Puterilor garante, a procedat la reformele care aveau să-l facă atât de popular.

In concluzie, vom spune că Domnia în această perioadă îşi asumă, din punct de vedere extern, exercitarea şi directa conducere a activităţii diplomatice care a avut ca urmare unirea Principatelor într'un singur Stat şi ridicarea prestigiului României aşa cum ea nu-l avusese niciodată. Acest lucru este arătat de M. Kogălniceanu în cuvintele : „Astăzi Statul român nu mai este provincia vasală a Moldovei sau a Valahiei.... Când România a ţinut un mai mare limbaj în Europa, decât acel ţinut de Alexandru Ioan I ?... Alexandru Ioan I ţinea cheia Orientului şi nimic nu se făcea în Orient, nu numai fără ştirea, dar fără voia lui. El era gata să-şi sacrifice Tronul, persoana sa, numai să-şi apere ţara de orice pericol, pentrucă El era conştiincios naţiunii române" [1]).

Din punct de vedere intern, am văzut greutăţile pe care le-a întâmpinat Domnul Cuza în calea lui şi opoziţia sistematică a clasei politice împotriva reformelor pe care el le socotea necesare pentru propăşirea poporului român.

Faţă de aceste greutăţi, Domnul Cuza îşi dădea bine seama că figura retorică a lui Mihail Kogălniceanu „la legiuiri noi, oameni noi" [2]) devenise o necesitate, o lozincă a vieţii de Stat.

---

1. *Opere alese* : *Discurs la mormântul Domnitorului Alexandru Ioan Cuza*, p. 259.

2. Alex. Lăpădatu, *Alexandru Ioan Cuza 1859—1866* ; *Viaţa politică internă*, Bucureşti, 1932, p. 8.

De aceia colaboratorii lui fură, ca şi el, partizani, sinceri şi hotărîţi, ai curentului nou, progresist, liberal şi democrat, oameni cari doreau reforme noi şi radicale, nu în mod formal, ci în realitatea lor.

In această vreme, în toată activitatea vieţii statale se vede mâna hotărîtă a Domnului care desrobeşte ţărănimea de clacă; dă poporului drepturi şi libertăţi; săvârşeşte unirea Principatelor; hotărăşte secularizarea averilor mănăstireşti; procedează, fără un moment de îndoială, la lovitura de Stat, „lovitura pentru cea mai neapărată dreptate" [1]).

Pe lângă aceste mari reforme, la 14 August 1864 apare legea rurală; la 6—17 August, Domnul se ocupă de noua organizare a Curţii de Casaţie; la 1 Septembrie promulgă legea constrângerii corporale; la 30 Octombrie promulgă codul penal, iar la 2 Decembrie codul de procedură penală; la 4 Decembrie se promulgă codul civil; apoi legea asupra instrucţiunii care reglementează învăţământul primar, secundar şi superior pe baze noi; tot în acest an promulgă legea de expropriere pentru utilitate publică, legea pentru avocaţi, legea pentru Casa de Depuneri, legea pentru admiterea şi înaintarea în magistratură.

In 1865 se promulgă legea de organizare judecătorească; în Septembrie, acelaşi an, codul de procedură civilă, iar la 1 Decembrie se pune în aplicare codul civil [2]).

Opera lui Cuza a rămâs până în zilele noastre pentrucă pe bazele de aşezare, aşa cum le-a pus el, s'a consolidat, s'a desvoltat, a propăşit Statul român actual.

Tot ce s'a făcut între anii 1859—1866 în domeniul politic, social, naţional, juridic şi administrativ, s'a înfăptuit prin puterea şi voinţa Domnului Cuza care, în spusele lui M. Kogălniceanu, este „renaşterea României" [3]). Ţara a văzut-o şi a înţeles-o, spune Alexandru Lăpădatu, şi de aceia,

---

1. N. Iorga, *100 de ani dela naşterea lui Cuza*, p. 3.
2. *Opere alese: Discurs la mormântul Domnitorului Alexandru Ioan Cuza*.
3. Alex. Lăpădatu, *Alexandru Ioan Cuza 1859—1866: Viaţa politică internă*, p. 98.

încă în viaţă fiind, Cuza Vodă a intrat în domeniul legendei, iar după moartea sa, el a intrat în istoria neamului ca Domn al Unirii şi al marilor reforme [1]).

In concluzie, Domnia în această perioadă de timp este, în substanţă, Domnia de odinioară a Domnilor pământeni, este Domnia populară a Domnului care nu este „străin în ţara lui, a Domnului care primeşte plângerile tuturor, nemulţumind adesea chiar pe Miniştri, îndreptându-le rătăcirile lor în afaceri care dădeau ocazie de plângeri. Orice om nedreptăţit de Ministru găsea oricând la Palat o protecţie ; Tronul nu era străin de popor în păsurile lui" [2]).

Este Domnia mândră şi autoritară a lui Ştefan cel Mare, care deşi socotit vasal al Porţii otomane, era respectat şi temut.

Este Domnia bună şi cumpătată care va da României, pe care a făurit-o, puternicile baze de aşezare sprijinite numai pe realităţile româneşti, cu excluderea oricărui împrumut servil din afară.

Incheiem caracterizarea acestei epoci prin cuvintele lui Mihail Kogălniceanu căruia i-a fost dat să rostească prima şi ultima cuvântare pentru Domnul său :

„Faţa ţării este pagina istoriei lui Alexandru Ioan I...

Alexandru Ioan I nu are trebuinţă de istoriograf. El singur şi-a scris istoria sa prin legi, prin acte cu care a făcut un Stat, o societate alta decât aceia ce i s'a fost dat, când L-am proclamat Domnitor...

...şi cât va avea ţara aceasta o istorie, cea mai frumoasă pagina ce va avea, va fi aceia a lui Alexandru Ioan I."

1. Alex. Lăpădatu, *ut supra*, p. 31.
2. D. Bolintineanu, *Viaţa lui Cuza Vodă*, p. 52.

BIBLIOGRAFIE

AGAPIE BOGDAN, *Instituţia fierţiei, contribuţiune la cunoaşterea dreptului cutumiar românesc*, Iaşi, 1942.

AGAPIE BOGDAN, *Problema jurătorilor români*, teză de doctorat, Iaşi, 1939.

ALBINI S., *Anul 1848 în Principatele Române*, 1910.

ALEXANDRESCU GR., *Studii asupra istoriei generale a dreptului*, Focşani, 1915.

ANGELESCU PROF. DR. I. N., *Histoire économique des Roumains*, Genève, 1919.

ARICESCU C. D., *Istoria revoluţiei române dela 1821*, Craiova, 1874.

ARICESCU C. D., *Acte justificative la istoria revoluţiei române dela 1821*, Craiova, 1874.

ARION DINU, *Cnezii români*, Bucureşti, 1938.

ARION DINU, *Nomos Gheorghicos*, teză de doctorat, Paris, 1920.

ARION DINU, *Vlahii, clasă socială în trecutul românesc*, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1940.

ARION DINU, *Din hrisoavele lui Mircea cel Bătrân*, Bucureşti, România Mare, 1930.

ARION DINU, *Curs de Istoria dreptului român*, Bucureşti, 1938.

ARION DINU, *Curs de Istorie diplomatică, 1713—1914*, Bucureşti, 1930.

ASLAN C., *Politica agrară a României*, Socec, 1909.

BARNOVSCHI VASILIU, *Originele democraţiei române : Constituţia Cărvunarilor din 1832*, Iaşi 1922.

BARNOVSCHI VASILIU, *Constituţia Cărvunarilor*, în „Revista de Drept Public", No. 2, Aprilie-Iunie 1926.

BODIN D, *Tudor Vladimirescu în lumina isvoarelor italiene*, în Revista Istorică Română, 1943.

BODIN D, *Tudor Vladimirescu în Bucureşti*, Revista Istorică Română, 1943.

BOERESCU B, *Codicile Române*, Bucureşti, Tip. Laboratorilor Români 1873.

BOGDAN I., *Despre cnezii români*, Bucureşti, C. Cöbl, 1903.

BOGDAN I., *Câteva observaţii asupra îndatoririlor militare ale cnezilor*, Bucureşti, C. Göbl, 1907.
BOGDAN I., *Originea voevodatului la Români*, Bucureşti, C. Göbl, 1902.
BOGDAN I., *Contribuţii la istoria Moldovei între 1438—1458*, Bucureşti, C. Göbl, 1907.
BOGDAN I., *Cronice atingătoare de istoria Românilor*, Bucureşti, Socec, 1896.
BOGDAN I., *Documentele lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, Socec, 1913.
BOGDAN I., *Vechimea cronicelor moldoveneşti până la Urechia*, Bucureşti, C. Göbl, 1891.
BOLINTINEANU DIMITRIE, *Cuza Vodă şi oamenii săi*, Bucureşti, 1870.
BOLINTINEANU DIMITRIE, *Viaţa lui Cuza Vodă*, Bucureşti, 1869.
BOSSY R. V., *Alexandru Ioan Cuza, 1859—1860 : Politica externă*, Bucureşti, 1932.
BOURGEOIS E, *Manuel historique de politique étrangere.*
BRĂTIANU ION C., *Acte şi cuvântări*, publicate de G. Marinescu şi C. Grecescu, „Cartea Românească".
BUNEA DR. AUGUSTIN, *Incercare de istoria Românilor până la 1382*, Bucureşti, Sfetea, 1904.
BUNEA DR. AUGUSTIN, *Ierarhia Românilor din Ardeal şi Ungaria*, Blaj, Tipografia Seminarului Arhidiecesan, 1904.
BURGHELE G. G., *M. Kogălniceanu*, Bucureşti, 1901.

CANTEMIR DIMITRIE, *Descrierea Moldovei*, traducere după originalul latinesc la 200 de ani dela moartea autorului (1723), Bucureşti, „Cartea Românească", 1923.
CANTEMIR DIMITRIE, *Hronicul Romano-Moldo-Valahilor*, publicat de Gr. Tocilescu, Bucureşti, C. Gobl, 1906.
CANTEMIR DIMITRIE, *Viaţa lui Constantin Vodă Cantemir*, ediţie îngrijită de N. Iorga, „Scrisul Românesc", Craiova.
CIORĂNESCU, *Documente privitoare la istoria Românilor, culese din arhivele din Simancas*, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1940.
CODRESCU TH, *Uricariul*, Iaşi, 1852—1895.
CONDURACHI I. D., *Recherches sur l'ancienne organisation juridique des Roumains*, Paris, 1912.
CONDURACHI I. D., *Despre proprietate*, Bucureşti, 1939.
CONDURACHI I. D., *Formarea vechiului drept românesc nescris*, Braşov, 1935.
CONDURACHI I. D., *Trăsăturile caracteristice ale vechiului drept penal român*, conferinţă, Bucureşti, 1934.
CONDURACHI I. D., *Suzeranitatea ungaro-polonă şi efectele ei asupra suveranităţii Principatelor Române până la 1500*, Cernăuţi, 1923.
COSTANDACHE GENERAL GR., *Organizarea Armatei*, în Enciclopedia României, vol. I.
COSTĂCHESCU M., *Documente moldoveneşti*, Iaşi, „Viaţa Românească", 1931.

DAMÉ FR., *Histoire de la Roumanie contemporaine, depuis l'avènement des Princes indigénes jusqu'à nos jours (1822—1900)*, Paris, F. Alcan, 1900.
DEBIDOUR, *Histoire diplomatique de l'Europe*, Paris, F. Alcan, 1931.
DENSUSIANU N., *Revoluția lui Horia în Transilvania și Ungaria*, 1784 1785, scrisă pe baza documentelor oficiale, București, 1884.
DENSUSIANU O., *Viața păstorească în poezia noastră populară*, București, 1922.
DIMIU RADU, *Judecători și judecăți de altă dată*, București, Curierul Judiciar, 1929.
DIONISIE FOTINO, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țerei Moldovenești și a Munteniei*, București, 1859.
DISSESCU, *Originile dreptului român*, 1899.
DISESSCU, *Dreptul Constituțional*, Socec, 1915.
DRĂGAN N., *Românii în sec. IX—XIV*, București, Imprimeria Națională 1933.
DRĂGHICI MANOLACHE, *Istoria Moldovei în timp de 500 de ani*, cirilice, Iași, 1857.
DRIAULT EDOUARD, *La question d'Orient depuis ses origines jusqu'à nos jours*, Paris, F. Alcan, 1898.

FAUCHILLE, *Droit international public*, Paris, A. Rousseau, 1926.
FILITTI I. C., *Viața politică a Țării Românești și a Moldovei*, în Enciclopedia României, Vol. I.
FILITTI I. C., *Câteva cuvinte despre alcătuirea oștirii de țară în Principatele Române până la Regulamentul Organic*, București, 1936.
FILITTI I. C., *Despre vechiul drept penal român*, București, Văcărești, 1934.
FILITTI I. C., *Vechea organizare administrativă a Principatelor Române*, București, Fundațiile Regele Mihai I, 1929.
FILITTI I. C., *Cu privire la câteva chestiuni de vechiu drept românesc*, București, Curierul Judiciar, 1930.
FILITTI I. C., *Clase sociale în trecutul românesc*, București, Socec, 1925.
FILIȚTI I. C., *Clase conducătoare în Principatele Române până la desființarea rangurilor și privilegilor în 1868*, București, 1940.
FILITTI I. C., *Banii și Caimacamii Craiovei*, Scrisul Românesc, Craiova.
FILITTI I. C., *România față de capitulațiile Turciei*, București, 1915.
FILITTI I. C., *Proprietatea solului în Principatele Române până la 1864*, București, Tip. Bucovina.
FILITTI I. C., *Proprietarii solului în trecutul Principatelor Române*, Academia Română, comunicarea dela 27 Aprilie 1934.
FILITTI I. C., *Despre reforma fiscală a lui Constantin Mavrocordat*, București, Tip. Curierul Judiciar.
FILITTI I. C., *Role diplomatique des Phanariotes*, Paris, Larose et Forcel, 1901.
FILITTI I. C., *Grecs et Roumains en 1821*, 1934.

FILITTI I. C., *Banatul Olteniei şi Craioveştii*, Scrisul Românesc, Craiova.
FILITTI I. C., *Organizarea judecătorească în România*, în Enciclopedia României, vol. I.
FILITTI I. C., *Des origines du système représentatif en Roumanie*, Bucureşti, Marvan, 1931.
FILITTI I. C., *Frământări politice şi sociale în Principatele Române dela 1821—1828*, Bucureşti, Cartea Românească, 1932.
FILITTI I. C., *Principatele Române dela 1828—1834*, Bucureşti, Tip. Bucovina, 1934.
FILITTI I. C., *Les Principautés Roumaines sous l'occupation russe 1827—1834*, Bucureşti, L'Indépendance Roumaine, 1904.
FILITTI I. C., *Documente din vremea Regulamentului Organic*, Bucureşti 1935.
FILITTI I. C., *Domniile Române sub Regulamentul Organic*, Bucureşti, Socec, 1915.
FILITTI I. C., *Alegerile dela 24 Ianuarie 1859*, Bucureşti, Scrisul Modern, 1936.
FILITTI I. C., *Un proect inedit de constituţie a lui Cuza Vodă din 1863*, Cluj, Ardealul, 1929.
FILITTI I. C., *Proecte inedite de reforme din vremea unirii Principatelor*, Bucureşti, 1936.
FILITTI ŞI SUCHIANU, *Contribuţiuni la istoria dreptului penal român*, Bucureşti Curierul Judiciar.
FOTINO PROF. GEORGE, *Contribution à l'étude des origines de l'ancien droit coutumier roumain*, thèse, Paris, Sirey, 1925.
FOTINO PROF. GEORGE, *Curs de istoria dreptului român*, litografiat, Bucureşti, 1940.
FOTINO PROF. GEORGE, *Ce este vechiul drept românesc*, în Analele Facultăţii de Drept, 1939.
FOTINO PROF. GEORGE, *Influenţe bizantine în vechiul drept românesc*, Bucureşti, Bucovina.
FOTINO PROF. GEORGE, *Din vremea renaşterii naţionale a Ţării Româneşti, boerii Goleşti*, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1939.

GHIBANESCU GH., *Ispisoace şi zapise*, Iaşi, Tip. „Dacia", 1909—1933.
GHIBĂNESCU G., *Surete şi Isvoade*, Iaşi, Tip. „Dacia", 1909—1931.
GIURESCU CONSTANTIN, *Despre boeri*, Bucureşti, Cartea Românească, 1920.
GIURESCU CONSTANTIN, *Capitulaţiile Moldovei cu Poarta otomană*, Bucureşti, C. Gobl, 1908.
GIURESCU PROF. CONST. C., *Istoria României*, în Enciclopedia României, vol. I.
GIURESCU PROF. CONST. C., *Contribuţii la studiul dregătoriilor în sec. XIV şi XV*, Vălenii de Munte, 1926.
GIURESCU PROF. CONST. C., *Noi contribuţii la studiul marilor dregătorii în sec. XIV şi XV*, Bucureşti, Socec, 1935.

GIURESCU PROF. CONST. C., *Istoria Românilor*, Fundaţiile Regale, vol. I, II-a, II-b, III-a.

GIURESCU PROF. CONST. C., *Istoria modernă a Românilor*, curs, Bucureşti, 1941.

GIURESCU PROF. CONST. C., *Din trecut*, Bucureşti, 1942.

GIURESCU PROF. CONST. C., *Istoria Românilor dela Mihaiu Viteazul înainte*, Bucureşti, 1938.

GIURESCU PROF. CONST. C., *Organizarea financiară a Ţărilor Române în epoca lui Mircea cel Bătrân*, în Analele Academiei Române, VIII, 1927.

GIURESCU PROF. CONST. G., *Istoria Românilor*, Bucureşti, 1943.

GOLIMAS A. H., *Despre Capuchehăile Moldovei şi poruncile Porţii către Moldova până la 1829*, teză de doctorat, Iaşi, 1943.

GRUIA PROF. I. V., *Obiceiul pământului în formarea instituţiilor vechiului drept drept public român*, prelegere introductivă ţinută la Facultatea de Drept din Bucureşti cu prilejul deschiderii Cursului de Drept Constituţional pe anul 1942—43.

GRUIA PROF. I. V., *Curs de drept constituţional*, Bucureşti, 1943, vol. I şi vol. II.

GRUIA PROF. I. V., *Opera constituţională a lui Cuza Vodă*, conferinţă ţinută la universitatea Ateneului Român la 29 Ianuarie şi 5 Februarie 1943.

GRUIA PROF. I. V., *Baroul Românesc*, în Enciclopedia României, vol. I.

GRUIA PROF. I. V., *Administraţia Centrală a României*, în Enciclopedia României, vol. I.

HASDEU B. P., *Negru Vodă* în Magnum Etym. Rom., vol. IV, Socec, 1898.

HASDEU B. P., *Ultima cronică română din vremea Fanarioţilor*, Bucureşti, 1884.

HASDEU B. P., *Istoria critică a Românilor*, Bucureşti, Imprimeriile Statului, 1875.

HASDEU B. P., *La Valachie jusqu'en 1400*, Bucureşti, 1878.

HAURIOU M., *Précis de droit constitutionnel*, Paris, Sirey, 1929.

HUNFALVY, *Etnographie von Ungarn*, Budapest, 1877.

HURMUZACHI E., *Documente privitoare la istoria Românilor*, Bucureşti, Socec, 1913.

IORGA N., *Istoria Românilor*, 11 volume, Bucureşti, Imprimeriile Statului, 1936—1939.

IORGA N., *Istoria poporului român*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1922—1928.

IORGA N., *Istoria Românilor din Ardeal şi Ungaria*, Bucureşti, 1915.

IORGA N., *Cronicile turceşti ca isvor pentru istoria Românilor*, Acad. Rom., Mem. Secţ. Ist., s. III, t. X, 1928 1929.

IORGA N., *Istoria Românilor pentru poporul românesc*, Vălenii-de-Munte, 1908.

IORGA N., *Introducere la studiul asupra României şi Românilor*, Beiuş, Doina, 1922.

IORGA N. *O cronică*, în Revista Istorică, an III, 1917.
IORGA N., *Despre revoluția dela 1848 în Moldova*, București, Imprimeriile Naționale, 1938.
IORGA N., *Isprava*, Vălenii-de-Munte, 1932.
IORGA N., *Le caractère commun des institutions du Sud-Est de l'Europe*, Paris, 1929.
IORGA N., *Formes byzantines et réalités balcaniques*, Paris, 1922.
IORGA N., Regalitatea care ne trebue, în „Noua Revistă Română", Septembrie, 1900, Nr. 17, vol. 2.
IORGA N., *Sensul tradițional al Monarhiei*, „Universul", 1934.
IORGA N., *Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité*, Paris, 1926—1928.
IORGA N., *Cuza Vodă și dușmanii săi a doua zi după detronare*, Vălenii-de-Munte, 1909.
IORGA N., *Constatări istorice cu privire la viața agrară a Românilor*, în Studii și Documente, vol. XVIII—1, 1908.
IORGA N., *Originea, firea și destinul neamului românesc*, în Enciclopedia României, vol. I.
IORGA N., *100 de ani dela nașterea lui Cuza*, București, Tip. „Neamul Românesc", 1920.
ISPIRESCU P., *Legendele sau basmele Românilor*, București, 1907.

KARKALEKI, *Regulamentul Organic*, cirilice, 1847.
KOGĂLNICEANU M., *Opere alese*, ediție îngrijită de G. Drăgan, București, „Cugetarea".
KOGĂLNICEANU M., *Dorințele partidei naționale din Moldova*, București, Socec.
KOGĂLNICEANU M., *Histoire de la Dacie, des Valaches Transdanubiens et de la Valachie*, Berlin B. Behr, 1854.
KOGĂLNICEANU M., *Imbunătățirea soartei țăranului*, două discursuri rostite în Parlament (25 Maiu și 1 Iunie 1862), București, Alcalay.
KOGĂLNICEANU C., *Dragoș și Bogdan sau întemeierea Principatului Moldovei*, București, Socec, 1886.
KOGĂLNICEANU C., *Istoria veche a Românilor*, București, Tip. „Furnica", 1938.
KOGĂLNICEANU V. M., *Acte relative la 2 Maiu 1864*, București, C. Göbl, 1894.

LAHOVARY G. I., *Blăstăm și carte de blăstăm*, în „Convorbiri Literare", t. XXIII 1889.
LĂPĂDATU A., *Alexandru Ioan Cuza I. 1859—1866 : Viața politică internă*, București, 1932.
LAVISSE și RAMBAUD, *Histoire générale*, Paris, Colin, 1899.
LEON PROF. DR. G. N., *Elemente de știință financiară*, Cluj, 1925.

LONGINESCU S. G., *Istoria dreptului român din vremile cele mai vechi până azi*, Bucureşti, 1908.
LONGINESCU S. G., *Aşezământul şi legământul lui Mihai Vodă*, Bucureşti, 1919.
LOT F., *Les invasions barbares*, Paris, Payot.
LUPAŞ PROF. I., *Istoria Românilor*, Cluj, 1921.
LUPAŞ PROF. I., *Inceputurile neamului românesc*, Sibiu, 1929.
LUPAŞ PROF. I., *Trecutul nostru românesc*, scurt manual de istorie naţională, Sibiu, 1934.
LUPAŞ PROF. I., *Cronicari şi istorici români din Transilvania*, „Scrisul Românesc", Craiova, 1941.
LUPAŞ PROF. I., *Zur Geschichte der Rumänien*, Sibiu, 1943.
LUPAŞ PROF. I., *Voevodatul Transilvaniei în sec. XII şi XIII*, în Studii, conferinţe şi comunicări istorice, Cluj, 1940.

MADGEARU VIRGIL, *Revoluţia agrară şi evoluţia clasei ţărăneşti*, Bucureşti, 1925.
MAIOR PETRU, *Istoria pentru începutul Românilor în Dakia*, Budapesta, 1834.
MARCZALY, *Ungarn Geschichtsquellen*, Berlin, 1822.
MARINESCU G., *Alexandru Ioan Cuza, 1859—1866: Desvoltarea culturală între anii 1848—1866*, Bucureşti, 1932.
MEITANI RADU, *Curs de istoria diplomatică, 1856—1914*, Bucureşti, 1941.
METEŞ ŞTEFAN, *Din istoria dreptului român în Transilvania*, Acad. Rom., şedinţa din 2 Noembrie 1934.
METEŞ ŞTEFAN, *Istoria neamului românesc*, Sibiu, 1922.
METEŞ ŞTEFAN, *Contribuţiuni nouă privitoare la Voevozii români din Ardeal şi părţile ungureşti din veacul al XVI-XVIII-lea*, Cluj, Tip. Naţională, 1925.
METEŞ ŞTEFAN, *Moşiile Domnilor şi boerilor din Ţările române, Ardeal şi Ungaria*, Arad, 1925.
MIHALY IOAN, *Diplome maramureşene*, Maramureş, Sighet.
MIRON COSTIN, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ediţie de I. St. Petre, „Cugetarea".
MOISIL PROF. C., *Monetele României*, în Enciclopedia României, vol. I.
MOTOTOLESCU PROF. D. D., *Hiertie, alt-rumänische Rechtsinstitution*, Praga, 1928.
MOTOTOLESCU PROF. D. D., *Jurământul cu brazda pe cap întrebuinţat în hotărnicii în vechiul drept românesc*, Bucureşti, C. Göbl, 1922.
MOTOTOLESCU Prof. D. D., *Istoria dreptului român*, litografiat.
MOTOTOLESCU PROF. D. D., *Originea proprietăţii române, plecând dela cele mai vechi popoare pomenite pe pământul României până la începutul sec. XVI*, C. Göbl, 1910.

NĂDEJDE ION, *Originea dreptului consuetudinar*, Bucureşti, 1900.
NĂDEJDE ION, *Din dreptul vechiu român*, Bucureşti, 1898.
NĂDEJDE ION, *Dreptul de ctitorie al femeilor coborîtoare din ctitori... cu prilejul procesului... la biserica boierilor Creţuleşti din Bucureşti*, Bucureşti, 1910.
NECULCE ION, *Cronica*, ediţie îngrijită de Alexandru Procopovici, Edit. Scrisul Românesc, Craiova, 1936.
NEGOESCU C., *Poezii populare alese*, 1876.
NEGULESCU PAUL şi G. ALEXIANU, *Tratat de Drept Public*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1942.
NEGULESCU PAUL, *Tratat de Drept administrativ*, Fundaţiile Culturale-Regale Mihai I, 1930.
NEGULESCU PAUL, *Curs de Drept constituţional român*, Bucureşti, Doicescu, 1927.
NEGULESCU PAUL., *Curs de istoria dreptului român*, litografiat ,Bucureşti. 1911—1912.
NEGULESCU PAUL, *Studii de istoria dreptului român*, Bucureşti, Tip. ,,Gutenberg", 1900.
NICOLAE COSTIN, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ediţie îngrijită de I. St. Petre.

ONCIUL D., *Tradiţia istorică în chestiunea originilor române*, în Analele Academiei Române, Mem. Secţ. Istorice, tom. XXIX, 1907.
ONCIUL D., *Din istoria României*, Bucureşti, Socec, 1913.
ONCIUL D., *Istoria Românilor*, curs litografiat.
ONCIUL D., *Originea Principatelor Române*, Bucureşti, 1899.
ONCIUL D., *Românii şi Ungurii în trecut*, Bucureşti. Tip. Cultura Naţională, 1928.
ONCIUL D., *Românii în Dacia Traiană până la întemeierea Principatelor*, Socec, 1906.

PANAITESCU P. P., *Destin românesc*, în ,,Convorbiri Literare", 1941, No. 11—12, Noembrie-Decembrie.
PANAITESCU P. P., *In jurul lui Mihai Viteazul*. Răspuns d-lui Iorga, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1937.
PANAITESCU P. P., *Mihai Viteazul*. Fundaţiile Carol I, 1936.
PEREŢ ION, *Curs de istoria dreptului român*, Bucureşti, Curierul judiciar, 1915.
PEREŢ ION, *Precis de istoria dreptului român*, Vremea, 1931.
PLATONOV, *Histoire de la Russie*, Payot.

RĂDULESCU PROF. ANDREI, *24 Ianuarie*. Ploeşti, Tip. Prahova, 1905.
RĂDULESCU PROF. ANDREI, *Alexandru Ioan Cuza, 1859—1866 : Organizarea Statului*, Bucureşti, 1932.

RĂDULESCU ION ELIADE, *Mémoires sur l'histoire de la régénération ou sur les événements de 1848*, Paris, 1851.
RARINCESCU PROF. C., *Curs de drept constituţional*, Alcalay, 1940.
ROESSLER, *Romänische Studien*, Leipzig, 1871.
ROSETTI R., *Pământul, stăpânii şi sătenii în Moldova*, Socec, 1907.

SÂRBU I., *Mihai Viteazul*, C. Göbl, 1904.
SEVASTOS E., *Cântece moldoveneşti*, Iaşi, 1888.
SLĂVESCU VICTOR, *Domnitorul Cuza şi Victor Place*, ,,Cartea Românească", 1942.
SOFRONIE G., *România în viaţa internaţională*, în Enciclopedia României, vol. I.
STAHL HENRI H., *Organizarea socială a ţărănimii*, în Enciclopedia României, vol. I.
STAHL H. şi DAMIAN P. BOGDAN, *Manual de Paleografie Româno-Slavă*, Bucureşti, 1936.
STURZA D. A. şi GH. PETRESCU, *Acte şi documente privitoare la renaşterea României*, Bucureşti, C. Göbl, 1898.
STURZA D. A., *Insemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iaşi şi Bucureşti în istoria renaşterii României*, Bucureşti, C. Göbl, 1912.

TASCĂ GH., *Cum a evoluat claca dela începutul înfiinţării ei până azi*, Monitorul Oficial, 1937.
TEODORESCU GH. DEM., *Poezii populare romîne*, Bucureşti, Tip. Modernă, 1885.
TINCULESCU PAUL, *Curs de istoria dreptului român*, Tip. Luisescu, 1935—1936.
TOCILESCU GR., *Materialuri folkloristice*, Bucureşti, Tip. Corpului Didactic, 1900.
TOCILESCU GR., *Manual de istoria Românilor*, Bucureşti, 1876.
TOCILESCU GR., *Cumu se scrie la noi istoria*, Bucureşti, 1873.

VALENTINEANU, *Alegerea, detronarea şi moartea lui Cuza Vodă*, Bucureşti, 1898.
VÂNTU I. G., *Curs de drept constituţional*, 1939—1940.
VÂNTU I. G., *Rezumat al cursului de drept constituţional*, 1939—1940.
VÂNTU I. G., *Note rezumative de drept constituţional*, curs de doctorat, 1941.
VÂNTU I. G., *Primele proecte de organizare în Principatele Române*, în Analele Facultăţii de Drept, No. 1—3, 1941.
VASILIU V., *Legislaţia fiscală*, în Enciclopedia României, vol. I.
VELICHI C. V., *Documente inedite dela Ştefan cel Mare*, Vălenii-de-Munte 1934.
VENIAMIN VIRGIL I., *Une constitution octroyée par Const. Mavrocordato* în Revista de Drept Public, XIII, Nr. 1, 1938.

VLĂDESCU I., *Despre dări și impozite*, București, Cartea Românească.
VORNICUL GR. URECHE ȘI SIMION DASCĂLUL, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de Prof. Const. C. Giurescu, Tip. Scrisul Românesc, Craiova.
VRĂBIESCU G., *Legislația penală, isvoarele legislației penale*, în Enciclopedia României, vol. I.

XENOPOL A. D., *Justiția sub Fanarioți*, în Convorbiri Literare, XX, 1887.
XENOPOL A. D., *Istoria Românilor în Dacia Traiană*, Cartea Românească, 14 vol.
XENOPOL A. D., *Proprietatea cea mare și cea mică în trecutul Țărilor Românești*, Iași, Dacia, 1913.
XENOPOL A. D., *Etudes historiques sur le peuple Roumain*, Jassy, 1887.
XENOPOL A. D., *Descălecatul Munteniei*, Iași, 1911.
XENOPOL A. D., *Magyars et Roumains devant l'histoire*, Paris, E. Leroux, 1900.
XENOPOL A. D., *Domnia lui Cuza Vodă*, 3 vol., Iași, 1893.
XENOPOL A. D., *Istoria contimpurană a poporului român*, 1822—1859, Iași, 1893.
XENOPOL A. D., *Partidele politice în revoluția dela 1848 în Principatele române*, C. Göbl, 1910.
XENOPOL A. D., *Teoria lui Roessler*, Iași, 1884.
XENOPOL A. D., *Une énigme historique*, Paris, Ernest Leroux, 1885.
XENOPOL A. D., *Primul proect de constituție în Moldova din 1822*, C. Göbl, 1898.

ZALLONY, *Despre Fanarioți*, București, 1897.

TABLA DE MATERII

Pagina

Introducere 5

CAPITOLUL I.

CNEZATELE ŞI VOEVODATELE.

I. **Cnezii.**

Numele şi apariţia lor 26
Funcţiunile cnezilor 28
a. Funcţiuni militare 28
b. Funcţiuni administrative 29
c. Funcţiuni judecătoreşti 30
Dreptul de proprietate şi competenţa teriorială . . . 31
Nobilitarea: „Jus Kenezatus" 34
Atribuţii şi obligaţii diverse 35
Concluzii 36

II. **Voevozii.**

Apariţia lor 38
Numele lor 40
Funcţiunile voevozilor 41

Pagina

a. Militare 41
b. Judecătoreşti 42
c. Administrative 44
Intinderea stăpânirii voevodale 44
Concluzii 45

III. **Intemeierea Statelor.**

Intemeierea Munteniei 48
Intemeierea Moldovei 50
Concluzii 51

CAPITOLUL II.

EPOCA PĂMÂNTEANĂ.

I. **Apariţia Domnilor** 57
II. **Titulatura Domnilor** 59
III. **Succesiunea în Scaunul domnesc** 66
Domnul şi boerii 81
IV. **Starea Politică** 83
V. **Funcţiunile Domnilor** 96
Funcţiunea militară 96
Domnul comandant de oaste 96
Organizarea militară 98
Funcţiunea judecătorească 102
Domnul instanţă supremă 102
Divanul 103
Dregătorii 105
Judecătorii ad-hoc 106
Norme de judecată 106
Autoritatea de lucru judecat 109
Obiceiul pământului 111
Jurătorii 114

Pagina

Pedepsele 116
Funcţiunea administrativă 120
Domnul ca şef al executivului 120
actele politice 120
tratatele comerciale 122
baterea monedei 124
Organele auxiliare 126
organe consultative : Sfatul Ţării 126
organe executive : Dregătorii 127
Venituri şi cheltueli 136
venituri externe 137
venituri interne 137

VI. **Dominium Eminens şi Dreptul de Proprietate** . 141
A existat la noi un „domeniu eminent?" . . 141
Proprietatea particulară a Domnului ; daniile 144
Ce drepturi are Domnul asupra moşiei altuia? 145

VII. **E Domnul Despot Asiatic?** 149
Teoria lui Xenopol. 149
Teoria d-lui Prof. Const. C. Giurescu 151
Teoria lui N. Iorga. 152

VIII. **Concluzii** 155

CAPITOLUL III.

EPOCA GRECISMULUI ŞI A DOMNIEI FANARIOŢILOR.

I. **Caracterizarea Epocei Fanarioţilor** 161
Alegerea Domnului. 163
Clasele sociale 163
Starea economică şi financiară 168
Reforme şi legiuiri fanariote 169

II. **Politica externă** 182

Pagina

III. **Evenimente istorice între anii 1711—1812** . . . 184
Dela Răpirea Bucovinei la Pacea dela Bucureşti 185
IV. **Epoca reformelor Constituţionale până la 1819**. 188
V. **Imprejurările istorice şi sociale ale revoluţiei dela 1821** 192
Tudor şi Eteria. 193
VI. **Reforme Constituţionale în jurul anului 1821** . . 197
Ţara Românească 197
Moldova 197
VII. **Proiectul Cărvunarilor din** *1822*. 202
Alegerea Domnului. 205
Puterea executivă 206
Puterea judecătorească. 208
Puterea legiuitoare. 210
VIII. **Concluzii**. 213

CAPITOLUL IV.

RESTABILIREA DOMNIILOR PĂMÂNTENE.

I. **Restabilirea Domniilor pământene şi evenimentele istorice până la Regulamentele Organice** 219
II. **Regulamentele Organice** 223
Căimăcămia 223
Alegerea Domnului. 224
Puterea executivă 226
Puterea legiuitoare 228
Puterea judecătorească 229
Raporturile dintre Domn şi Adunare 230
Chestiuni administrative şi financiare . . . 232
Articolul adiţional 233
III. **Principatele Române după Regulamentele Organice** 234
IV. **Concluzii** 235

CAPITOLUL V.

UNIREA.

I. **Revoluţia dela 1848.**

Revoluţia din Moldova 242
Revoluţia din Muntenia 246
Convenţia dela Balta Liman 251

II. **Războiul Crimeii şi pacea dela Paris.**

Tratatul dela Paris 253
Convenţia dela Paris 256
Alegerea Domnului 257
Puterea executivă 257
Puterea legiuitoare 259
Puterea judecătorească 260
Dispoziţiuni diverse 261

III. **Domnia lui Cuza Vodă.**

Alegerile din Moldova şi Muntenia 264
Situaţia Domnului Cuza faţă de ţară 269
Primele reforme 272
Unirea 279
Secularizarea averilor mănăstireşti 283
Proiecte inedite de reformă din vremea unirii . . . 285
Lovitura de Stat 291
Călătoria Domnului Cuza la Poartă 295
Statutul Desvoltător al Convenţiei dela Paris . . . 296
Reforma electorală 299
Reforma agrară 299
Mişcarea din 2 August 1865 306
Abdicarea 309

IV. **Concluzii**

Bibliografie 319
Tabla de materii 329

ERATA

Condiţiunile actuale de tipărire fiind îngreuiate din cauza mobilizării personalului, s'au strecurat în text greşelile pe care le rectificăm mai jos.

Pag.	Rândul	Citeşti
6	32	*nu* Radu cel
9	4	acestei *instituţii.*
11	17	*caderea* Constantinopolului.
12	nota 2	*hatişerifuri.*
13	31	*am plecat*
19	nota 1	mixed *with.*
20	nota 1	*Prof.* Giurescu.
21	nota 2	Contributions à l'étude *des origines de l'ancien* droit coutumier roumain.
24	24	*sfirşitul.*
25	nota 4	urmează la p. 26, după cuvintele „Regulus, Dominus Princeps"; titlul cărţii se va citi ca la p. 21 nota 2.
26	nota 2	*cuprind*
27	5	*Janos Knez.*
33	18	*Cnezi.*
38	27	Ana *Comnena.*
41	nota 2	*şi* Ungaria.
41	nota 3	Istoria *Românilor.*
42	14	*când chiar.*
43	7	*Pan Radul*
48	nota 2	nu *mult.*
64	nota 1	Prof. C. C. Giurescu, Istoria *Românilor*
65	nota 3	Arad *1925.*
67	18	când se *stingea.*
70	29	Domnul *se* ridica
71	19	*ale* Domniei.
77	7	*am* văzut-o
81	notele	au numărul 1 şi 2.
89	nota 1	in legacionis *officio.*
98	4	nu *cunoşteau.*
98	nota 3	*Grigore* Ureche.
104	10	*împricinaţii.*
108	nota 1	Dreptul *de ctitor'e.*
110	6	*obiceiul.*
111	în notă	a împiedica *redeschiderea.*
119	21	*Grigore* Ureche.

Pag.	Rândul	Citeşti
122	8	*Teoctist.*
123	19	1512.
127	2	*ajutat de.*
130	12	*ocârmuitoare.*
137	7	vămile *ce se* luau
140	21	*cheltuelile.*
145	11	*sa*-i fie
146	nota 6	se *cereau.*
155	6	să-*i* oblige.
164	12	*vom* vedea.
166	34	*inculcate.*
168	nota 3	Prof. Dr. I. N. Angelescu.
169	nota 1	ca mai sus.
170	1	*perioada.*
170	nota 3	*vreunui.*
172	8	*publici.*
174	5	24.
176	25	*Mihneo.*
178	31	*ale*
178	34	*facuse.*
189	30	*poporul*
189	nota 1	*loro.*
204	19	*Domnului.*
209	26	*completeaza.*
210	11	aliniatul 2
213	20	*ecoul.*
215	6	*reprodusese.*
217	9	*ces* institutions... *du* bien-être.
241	19	*stapâniţi.*
243	7	*trece.*
24	29	*Vorbele nobil.*
250	2	*e* scos.
255	3	*aştepta*
255	nota 5	*Dezideratele.*
259	5	*în parte.*
266	11	*completa.*
271	nota 1	I-1, p 308.
272	nota 2	*Victor.*
273	nota 4	*Place.*
278	9	*socotit*
280	12	*reçu.*
295	nota 3	*Cronicile.*
303	26	*opinie.*
303	nota 1	*op. cit.*, XIII, pp. 106—108.
303	nota 2	*op. cit.* XIII, p. 141.
304	nota 3	elle *pèse*... les *pensées.*
312	4	*întreaga.*

TIPARIT IN ATELIERELE S. A R. «CARTEA ROMANEASCA» DIN BUCUREŞTI, B-DUL REGELE CAROL I, Nr. 3, REG. COMERŢULUI Nr. 311/931 SOC. ILFOV, IN LUNA SEPTEMVRIE 1943